

Čierne ovce umenia?

- ... umenie a spoločnosť: mýty a fakty
- ... náčrt stavu, potenciálu a možných riešení
- ... medzinárodné porovnania
- ... otázky do vlastných radov
- ... nerozumiem umeniu

Ďakujem všetkým umelcom, partnerom, kolegom a priateľom zo Slovenska, Českej republiky, Nemecka, Švédska, Nórska, Kanady, Islandu, Turecka, Cypru, Portorika, Austrálie, Holandska, Belgicka, Luxemburgu, Švajčiarska, Veľkej Británie, Írska, Francúzska, Lichtenštajnska, Poľska, Litvy, Lotyšska, Estónska, Fínska, Maďarska, Bulharska, Rumunska, Dánska, Rakúska, Brazílie, Čile, Mexika, Ekvádoru, Paraguaja, Salvádoru, Kuby, Kostariky, Konga, Maurícia, Ghany, Alžírsku, Čiernej hory, Tunisu, Srbska, Mjanmarska, Grécka, Ukrajiny, Thajska, Singapuru, Bhutánu, Indie, Juhoafrickej republiky, Andorry, Trinidadu a Tobaga, Jordánska, Konga, Bahám, Azerbajdžanu, Uzbekistanu, Vietnamu, Bieloruska, Ruska, Španielska, Portugalska, USA, Gaudeloupu, Macedónska, Slovinska, Malty, Chorvátska, Južnej Kórei a Číny za konštruktívnu spoluprácu, osobné stretnutia, rozhovory, podnety a myšlienky, ktoré boli inšpiráciou a prínosom k vzniku tejto publikácie.

Aký zmysel má umenie? Naozaj ho potrebujeme, alebo sa bez umenia pokojne zao-bídeme? Môžeme si umenie vôbec dovoliť? Je len zábavou či zbytočným luxusom, alebo naopak prínosom pre spoločnosť? Ovplyvňuje jej rozvoj? Dokážeme využiť jeho potenciál?

Na druhej strane, aký je skutočný život tých, čo v umení aktívne pôsobia, tých, čo umenie vytvárajú? Aké sú podmienky, v ktorých žijú umelci na Slovensku, ich sociálne istoty (resp. neistoty)? Čo sa už urobilo a čo by sa ešte mohlo urobiť, aby sa zvýšila šanca umelcov zarobiť si na živobytie svojou tvorivou prácou? Na porovnanie – aké sú podmienky umelcov v iných krajinách? Sú pravdivé mýty o ich pohodlnom živote a výnimočnom postavení? Alebo je všetko inak?

Do diskusie o týchto a iných súvisiacich otázkach chce prispieť táto publikácia. Chce sa pokúsiť polemizovať s niektorými ustálenými predstavami, konfrontovať mýty s realitou. Poskytne informácie najmä pracovníkom v kultúre a zodpovedným predstaviteľom, s ambíciou uľahčiť im rozhodovanie pri riešení konkrétnych aktuálnych otázok či pri úvahách o smerovaní kultúrnej politiky. Preto sú do publikácie okrem vyjadrení odborníkov zo Slovenska zahrnuté i názory zo zahraničia, napríklad rozsiahle vyjadrenie Wenera Schaub, výrazného odborníka z Nemecka, ktorý sa iniciatívne podieľal na formulovaní pravidiel pre podporu výtvarného umenia v architektúre a podieľal sa i na úspešnom zavedení systému do praxe v Nemecku (pozri kapitolu 4/g – Umenie vo verejnom priestore).

Neoceniteľnou pomocou boli rozhovory s kolegami z mnohých krajín, ich názory a vyjadrenia. Roky udržujeme bezprostredné kontakty, ktoré neraz prerástli do priateľstva (v prípade Grete Marstein naše kamarátske vzťahy pretrvávajú už neuveriteľných 40 rokov). Všetci sú skúsení profesionáli a experti, ktorí ako výrazné osobnosti roky pracovali vo vedení národných i medzinárodných asociácií umelcov a ovplyvnili kultúrnu politiku vo svojich krajinách: Grete Marstein v Nórsku, Werner Schaub v Nemecku, Charles Vallerand v Kanade, Anders Lidén, Pontus Raud a Katarina Jönsson Norling vo Švédsku, Gudrún Gísladóttir na Islande a v Dánsku, Marta Mabel Perez v Portoriku, April Britski v Kanade, Tamara Winikoff v Austrálii.

Je na vás posúdiť, či sa naplnil zámer komentovať problematiku, napriek množstvu faktorov, zrozumiteľným jazykom, či publikácia dokáže osloviť aj širšiu verejnosť a pootvoriť tak dvere do sveta, ktorý je pre mnohých (naozaj, či len zdanlivo) vzdialený, nedostupný, nepochopiteľný, cudzí.

Verím, že diskusia nebude zbytočná ani pre samotných umelcov. I medzi nimi existujú neraz úplne protichodné názory, podčiarknuté chýbajúcimi informáciami. Viem, o čom hovorím: i ja som sa k téme právneho a sociálneho postavenia umelcov a súvisiacim otázkam dostal úplnou náhodou, vo chvíli, keď som o tom nevedel prakticky nič. Rozhodol som sa však výzvu prijať. Všetko pre mňa začalo v roku 2006 na plenárnom zasadaní IAA Europe, v nádherných reprezentačných priestoroch Starej radnice, na známom námestí, ktoré neobíde žiadny návštevník Bruselu. Na námestí Grand Place.

Zháňanie a štúdium dokumentov a analýz (medzinárodných asociácií, Európskej komisie, UNESCO, a i.). Zapojenie do práce Rady ministra kultúry, Rady vlády pre kultúru a jej poradných orgánov, autorskej spoločnosti LITA, medzinárodných umeleckých asociácií európskych (IAA Europe, ECA, ECCD) i celosvetových (IAA/AIAP, IFCCD). Získanie rešpektu i opakované zvolenie na vedúce pozície v národných, európskych i celosvetových asociáciách umelcov (IAA Europe – člen európskeho Výkonného výboru, potom tajomník, nakoniec prezident; IAA/AIAP – člen celosvetového Výkonného výboru, potom koordinátor pre Európu, v súčasnosti viceprezident; ECCD – v súčasnosti viceprezident a člen Rady riaditeľov; UNESCO – člen Medzivládneho výboru dohovoru pre kultúrnu diverzitu, vôbec prvý zvolený v Paríži za Slovensko). Práca neraz veľmi náročná a vyčerpávajúca, ale na druhej strane i pribúdajúce ocenenia práce, napr. formou pozvaní vystúpiť ako akceptovaný odborník na medzinárodných konferenciách a workshopoch v mnohých krajinách (Nemecko – Frankfurt a Berlín; Švédsko – Štokholm; Litva – Vilnius; Belgicko – Európsky parlament, Brusel; Španielsko – A Coruña; Čína – Dunhuang; Portoriko – San Juan, ale i Česká republika, Turecko, Nórsko a iné), i ochota organizátorov zmeniť termíny konania medzinárodných podujatí, ak som sa v stanovenom termíne zúčastniť nemohol.

Publikácia **Čierne ovce umenia?** nadväzuje na publikácie Slovenskej výtvarnej únie, orientované skôr na užšiu odbornú diskusiu, ktoré som pripravil v predchádzajúcich rokoch (Biela kniha / LE LIVRE BLANC, 1re Convention Européenne des artistes des arts visuels et plastiques / THE WHITE BOOK, 1st European Convention of visual and plastic artists, La Maison des Artistes, 2009 – rozšírená slovenská verzia; Štatút umelca / Status of the Artist – Working document for international debate, 2014 – v slovenskej i anglickej verzii; Slovensko a Dohovor UNESCO o kultúrnej diverzite, PDF verzia 2017; Budúcnosť práce v oblasti umenia, mediálneho a zábavného priemyslu, PDF verzia 2017) i na mnohé odborné články v publikáciách a ročenkách SVÚ, vyjadrenia a rozhovory pre médiá.

Publikácia sumarizuje – bez nároku na dokonalosť a úplnosť – informácie i osobné skúsenosti, ktoré som získal pri práci vo vedení uvedených medzinárodných, ale i slovenských umeleckých asociácií (Slovenská výtvarná únia, Slovenská koalícia pre kultúrnu diverzitu, Spoločnosť voľných výtvarných umelcov), v mnohých poradných orgánoch Ministerstva kultúry i Vlády SR, pri príprave textu za občiansku spoločnosť pre 1. i 2. periodickú správu Slovenska pre UNESCO o opatreniach na ochranu a podporu rozmanitosti kultúrnych vyjadrení, pri práci v medzinárodnom tíme expertov Európskej únie a Európskeho sociálneho fondu v Lotyšsku, i počas množstva konferencií, workshopov a pracovných zasadaní v mnohých krajinách, na ktorých som sa aktívne zúčastnil (okrem už spomenutých i v Mexiku, Čile, Brazílii, Južnej Kórei, Tunise, Slovinsku, Čiernej Hore, na Cypre, v Írsku, Francúzsku, Poľsku, Rakúsku, Lotyšsku, Andorre...). Na týchto podujatiach som nielen hovoril, ale aj pozorne počúval. Znovu a znovu som

pri svojich prezentáciách, následných diskusiách a hľadaní správnych odpovedí zisťoval, že ľudí otázky kultúry zaujímajú, pokiaľ sa hovorí otvorene a zrozumiteľne, pokiaľ zaznejú argumenty, ktoré sú schopní a ochotní akceptovať, dokonca i keď sú argumenty prekvapujúce či priam provokatívne (...alebo možno práve vtedy?).

Hľadanie odpovedí a správnych riešení nie je ani v kultúre nikdy jednoduché, ale s pomocou informácií a medzinárodných porovnaní niekedy zistíme, že všetko je možno inak. Že nie je nutné znovu a znovu od základu „objavovať“ všetko, vrátane toho, čo je už dávno vymyslené a overené v praxi: efektívnejšie je poučiť sa na zlyhaniach iných a najmä inšpirovať sa ich úspešnými príkladmi. Ušetrí nám to čas, energiu i finančné zdroje.

Získané čiastkové informácie postupne, ako jednotlivé kamienky mozaiky, začali postupne vytvárať obraz, ktorý dáva zmysel. Obraz, ktorý môže byť podnetom na zamyslenie.

Žiadna publikácia, bez ohľadu na jej rozsah, nemôže pomenovať či dokonca vyriešiť všetky problémy kultúry. Je to beh na dlhé trate. A názory na stav kultúry i očakávania do budúcnosti sú neraz protichodné.

Budem rád, ak táto publikácia podnieti širšiu diskusiu k nastoleným témam. Uvítam však, ak nebudete reagovať unáhle (na jednotlivé vety vytrhnuté z kontextu, či dokonca len na informácie z druhej ruky) a pred sformulovaním konštruktívnych pripomienok (bez ohľadu na to, či budú pozitívne alebo negatívne) si najprv pozorne prečítate celý text. Pracoval som dlhé mesiace na tom, aby text ako celok dával zmysel, aby jednotlivé kapitoly poskytovali podľa možnosti ucelený pohľad na problematiku z rôznych uhlov. Aby veľmi otvorene a bez taktizovania či bočných úmyslov pomenovali nielen to, čo považujem za pozitívne, ale i to, k čomu mám výhrady i to, s čím zásadne nesúhlasím.

Táto publikácia je poďakovaním všetkým, ktorí nám pomohli posunúť sa v niektorých otázkach o väčší či menší krok dopredu – bez ich pomoci a podpory by sa to nepodarilo. Je zároveň podanou rukou tým, ktorí sa cítia byť s kultúrou a umením na jednej lodi a radi by sa k spoločnému úsiliu pridali, iba sa zatiaľ k takémuto kroku neodhodlali: spolu sú naše šance väčšie. A je ponukou na otvorený dialóg aj tým, ktorí majú na riešenie niektorých problémov odlišný názor: možno zistíme, že toho spoločného máme oveľa viac.

Publikácia, ktorá plní účel aj ako doplnkový učebný text pre študentov umeleckých odborov a teoretikov umenia, vznikla len na základe dobrovoľnej iniciatívy a presvedčenia, že – pokiaľ prejavíme záujem a ak nám súčasný stav nie je ľahostajný – PRIESTOR NA ZLEPŠENIE (v kultúre ako aj kdekoľvek inde) EXISTUJE. Práve tak, ako existuje aj permanentný tlak na zhoršenie: „dôvody“ na škrtý v kultúre sa nájdú vždy.

Nezisková publikácia vznikla ako nezávislý príspevok zo strany občianskej spoločnosti a bez podpory z verejných zdrojov: náklady na projekt uhradilo občianske združenie Slovenská výtvarná únia s príspevkom občianskeho združenia LITA, autorskej spoločnosti a Fondu výtvarných umení.

obsah

1. Prispieva umenie k rozvoju spoločnosti? // 11

2. Aké je postavenie umelcov v krajinách EÚ a v Austrálii? // 27

Škótsko / Švédsko / Holandsko / Nemecko / Veľká Británia / Nordic Culture Point / Brusel, Európsky parlament / Austrália

3. Vplyv ekonomického rozvoja na situáciu v kultúre a na sociálne postavenie umelcov na Slovensku // 35

4. K aktuálnym otázkam legislatívy pre oblasť umenia na Slovensku:

čo sa už podarilo a aké výzvy sú ešte pred nami // 45

4/a/ Dane // 46

4/b/ Podpora tvorby formou grantov // 47

4/c/ Zvýšenie podielu slovenskej tvorby v médiách // 53

4/d/ Autorský zákon a ochrana duševného vlastníctva – náčrt stavu a dôsledkov // 54

4/e/ Štatút umelca: otázky právneho a sociálneho postavenia umelcov

... Niekoľko slov na úvod

... Odporúčanie UNESCO k Štatútu umelca, 1980

... Vývoj a aktuálny stav na Slovensku

... Odpovede na najčastejšie otázky

... Medzinárodná analýza so zapojením umelcov zo všetkých svetadielov

... Uplatnenie v praxi: praktické informácie o zápise do evidencie

... Príprava odporúčania UNESCO k Štatútu profesionálneho umelca

4/f/ Štatút umelca a kolektívne vyjednávanie

4/g/ Umenie vo verejnom priestore

4/h/ Je možné oživiť trh s umením?

4/i/ MU Agreement – úspešný švédsky model

4/j/ Podpora súkromných investícií do umenia – sponzorský zákon

4/k/ Na inšpiráciu zopár pozitívnych príkladov zo zahraničia

5. Ako ďalej so stratégiou rozvoja kultúry? Otázky do vlastných radov...

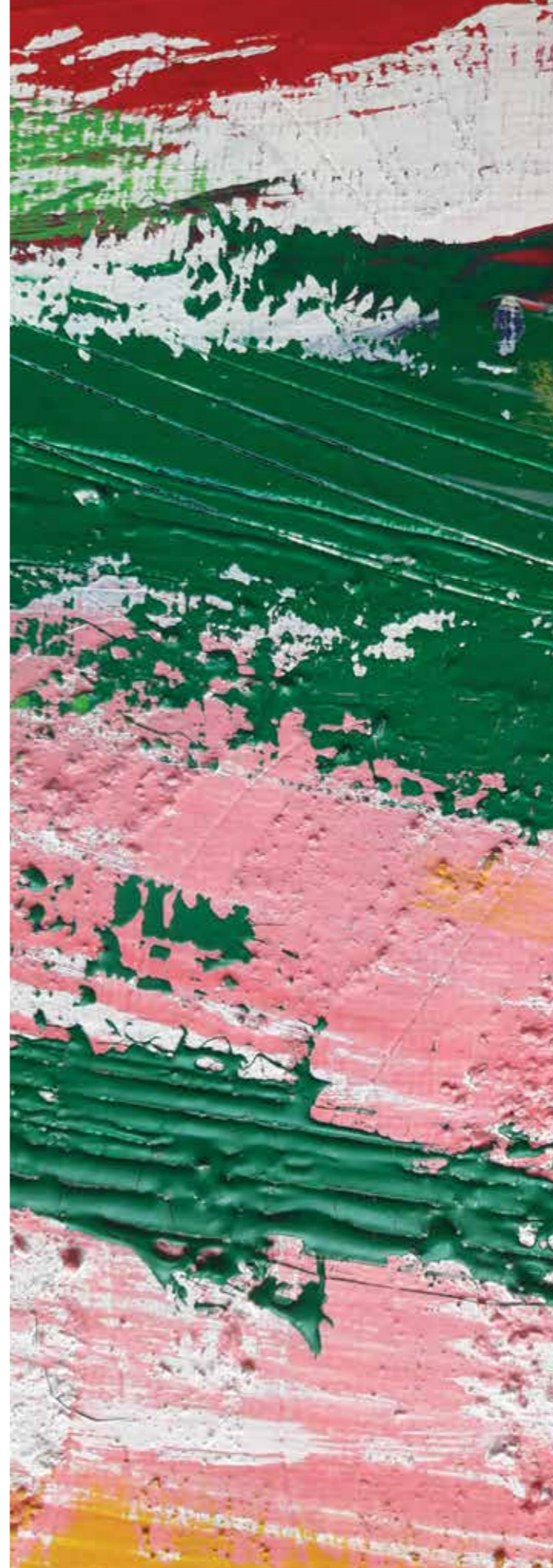
6. „... nerozumiem umeniu“

Prečo má značná časť ľudí pocit, že umeniu nerozumejú?

Ako vnímať umenie?

Potrebujeme vôbec umenie?

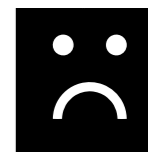
Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

1/ Prispieva umenie k rozvoju spoločnosti?

Vnímanie umenia a kultúry zo strany časti verejnosti je v mnohých krajinách neraz podobné.

... umenie a kultúra sú zbytočné, drahé, je to v podstate iba luxus...

Sú takéto názory opodstatnené?

NIE, NIE SÚ.

Umenie a kultúra spoločnosti „neberú“, ale „dávajú“.

Umenie a kultúra nie sú len vecou zábavy alebo luxusu. Sú veľmi dôležité aj z pohľadu ekonomiky: na rozdiel od rozšíreného názoru ich príspevok k rozvoju krajín nie je vôbec zanedbateľný, či marginálny.

Preto je kultúra dôležitá nielen pre umelcov, ale aj pre spoločnosť ako celok.

Štúdie a analýzy (Európska komisia, UNESCO, Francúzsko, Kanada, Čína, OECD a iné medzinárodné zdroje) preukazujú, že **podpora umenia a kultúry nie je plytvaním, ale dobrou investíciou.**

1/ Ekonomía kultúry v Európe:

uvádzam výber myšlienok z inšpiratívnej štúdie, pripravenej pre Európsku komisiu v roku 2006 (KEA: *The Economy of Culture in Europe, a study prepared for the European Commission a Directorate-General for Education and Culture in October 2006*).

V marci 2000 sa hlavy štátov EÚ v Lisabone zhodli na ambicióznom ciele: urobiť z EÚ do roku 2010 „**najkonkurencieschopnejšiu a najdynamickejšiu znalostnú ekonomiku na svete, schopnú trvalo udržateľného hospodárskeho rastu, s väčším počtom zároveň lepších pracovných miest i väčšej sociálnej súdržnosti**“.

Panuje presvedčenie, že rast a zamestnanosť sa dosiahne investíciami do priemyslu informačných a komunikačných technológií (IKT) – vlajkovej lode digitálnej ekonomiky – a do inovácií, obzvlášť do vedomostnej ekonomiky.

Úloha kultúrneho a tvorivého sektora je v tomto kontexte stále výrazne ignorovaná... Pre mnohých je umenie otázkou zábavy. To vedie k presvedčeniu, že umenie a kultúra sú z pohľadu príspevku pre ekonomiku marginálne.

Štúdia je prvým pokusom napraviť situáciu. Je to prvý pokus o zachytenie priameho a nepriameho sociálno-ekonomického vplyvu kultúrneho sektora v Európe, jeho príspevku k Lisabonskej agende, obzvlášť čo sa týka rastu, konkurencieschopnosti, otázky väčšieho počtu a lepších pracovných miest, udržateľného rozvoja, inovácií.

Ukazuje, ako kultúra posúva dopredu ekonomický a sociálny rozvoj, práve tak ako inovácie a súdržnosť. Kultúrny a tvorivý sektor sa rozvíja rýchlejším tempom ako zvyšok ekonomiky. To isté platí pre zamestnanosť. ... Výrazne vplýva na mnohé iné sektory ekonomiky, obzvlášť inovácie a IKT sektor.

Štúdia tiež ilustruje, ako kultúra podporuje európsku integráciu a je kľúčovým nástrojom na integrovanie európskej spoločnosti v celej jej rôznorodosti.

Prvým krokom pri skúmaní ekonomiky kultúry je potreba definovať, ktorých sektorov a aktivít sa týka. Štúdia neberie do úvahy len tradičný kultúrny priemysel ako kinematografia, hudobný priemysel či polygrafia

(publishing). Zahŕňa aj média (tlač, rádio, TV), tvorivý sektor úžitkového umenia (ako móda, interiérový a priemyselný design), práve tak ako tradičné oblasti umenia (divadlo, hudba, tanec, výtvarné umenie, kultúrne dedičstvo). Štúdia sa tiež dotýka vplyvu kultúrneho sektora na rozvoj príbuzných odvetví priemyslu, ako kultúrna turistika, a obzvlášť IKT priemysel.

KULTÚRNY SEKTOR ZAHŔŇA:

- Nepriemyselný sektor, produkuje nereprodukovateľné tovary a služby (koncert, výstava). Toto je oblasť umenia (výtvarné umenie zahŕňajúce maľbu, plastiku, umelecké remeslá, fotografiu, trh s umením a starožitnosťami; múzické formy umenia, opera, orchester, divadlo, tanec, cirkus; kultúrne dedičstvo zahŕňajúce múzeá, kultúrne pamiatky, archeologické pamiatky, knižnice a archívy, hudba, literatúra atď.)

(Komentár P. Král: *výsledným produktom je originálne umelecké dielo, až na malé výnimky spravidla v počte 1 ks*).

- Priemyselný sektor masovo reprodukuje kultúrne produkty (knihy, filmy, zvukové záznamy, vrátane filmového a video priemyslu, videohier, vysielania, tlače...)

(Komentár P. Král: *výsledným produktom je aj v tomto prípade umelecké dielo, ale už nie originál – je rozmnožené; čiže nie napr. rukopis románu, ale identický text vydaný vo väčšom počte*).

TVORIVÝ SEKTOR

Zahŕňa produkciu tovaru, ktorý nemá ambíciu byť umeleckým dielom, ale bez tvorivého umeleckého vkladu jeho vznik nie je v zásade možný. Typické aktivity sú napr. design (móda, interiérový a priemyselný design) architektúra a reklama.

(Komentár P. Král: *cieľom architekta – napriek neraz nesporne umeleckej forme a kvalite diela – nie je prioritne vytvorenie umeleckého diela, ale vytvorenie objektu, ktorý bude plniť požiadavky užívateľa*).

Napriek nedostatkom v dostupnosti dát, vedúcim k podhodnoteniu reálnej váhy sektora, čísla ukazujú, že kultúrny a tvorivý sektor hrá dôležitú ekonomickú a sociálnu úlohu v Európe: **sektor sa správa dobre a ďalej zväčšuje svoj podiel na ekonomických aktivitách**.

VYČÍSLITELNÝ SOCIO-EKONOMICKÝ DOPAD KULTÚRNEHO A TVORIVÉHO SEKTORA (EU 30) Kultúrny a tvorivý sektor má väčší obrat ako automobilový priemysel: v roku 2003 dosiahol obrat viac ako 654 miliárd EUR;

- obrat automobilového priemyslu bol v roku 2001 len 271 miliárd EUR
- aj obrat vytvorený výrobcami IKT (tzv. „vlajková loď“ modernej ekonomiky) bol nižší, v roku 2003 dosiahol výšku 541 miliárd EUR

KREATÍVNY PRIEMYSEL PRISPIEVA K TVORBE HDP VIAC AKO MNOHÉ PRIEMYSELNÉ ODVETVIA:

v roku 2003 vytvoril 2,6 % HDP EÚ. Toto číslo je oveľa zaujímavejšie pri porovnaní s inými odvetviami:

- textilný priemysel predstavoval 0,5 % HDP EÚ
- odvetvie výroby potravín, nápojov a tabaku predstavovalo 1,9 % HDP EÚ
- činnosti v oblasti nehnuteľností predstavovali 2,1 % HDP EÚ
- chemický, gumárenský priemysel a výroba plastov predstavovali 2,3 % HDP EÚ

Je jedným z najdynamickejších sa rozvíjajúcich sektorov v EÚ: celkový rast pridanej hodnoty sektora bol v rokoch 1999 – 2003 19,7 %. Rast odvetvia v rokoch 1999 – 2003 bol o 12,3 % vyšší ako rast všeobecnej ekonomiky.

Vytvára pracovné miesta pre milióny ľudí: v roku 2004 bolo v tomto sektore 5,8 milióna ľudí, čo bolo 3,1 % pracovnej sily celkovo. Zatiaľ čo celková zamestnanosť v EÚ v rokoch 2002 – 2004 klesla, **zamestnanosť v sektore sa zvýšila (+ 1,85 %)**.

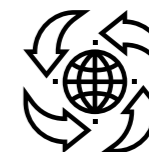
Potenciál vysokej úrovne vzdelania pracovníkov v oblasti kultúry: 46,8 % pracovníkov v sektore má

vysokoškolské vzdelanie (v porovnaní s 25,7 % podielom v rámci celkovej zamestnanosti).

MÔŽEME TIEŽ SPOMENÚŤ:

- pozitívny vplyv na ostatné sektory (napríklad na elektrotechnický priemysel: mnohé z jeho výrobkov sa predávajú len preto, že umožňujú prístup ku kultúre – počúvanie hudby, sledovanie filmov atď.)
- cestovanie a cestovný ruch: sú ťažko predstaviteľné bez kultúry a kultúrneho dedičstva
- vysokú pridanú hodnotu, ktorú vytvára kultúra (Komentár P. Král: *Hodnota kilogramu ocele sa zvýši, ak sa z nej vyrobí kilogram klincov. Umenie však môže vytvoriť mnohonásobne väčší nárast hodnoty: hodnota jedného listu papiera je takmer nulová, ale ak na ten istý papier John Lennon napíše rukopis piesne Yesterday alebo Imagine, jeho hodnota stúpne tisícnásobne i viac.*)
- predaj tovaru: bez adekvátneho dizajnu už nie je možné predať takmer nič
- ekológiu: sektor charakterizuje nízka spotreba energie a surovín, spĺňa podmienky pre trvalo udržateľný rozvoj

(Komentár P. Král: *V porovnaní s výrobným sektorom koľko surovín asi tak spotrebuje a koľko odpadu vytvorí počas celej profesionálnej kariéry napr. husľový virtuóz?*)

2/ UNESCO: údaje z posledných rokov hodnotia príspevok kultúry ešte pozitívnejšie, uvádzame 2 príklady

a. Jún 2015, zasadanie Medzivládneho výboru UNESCO, Paríž: „Tvorivý a kultúrny sektor vytvára v súčasnosti 4,4 % HDP EÚ a ponúka pracovné príležitosti 8,5 miliónom Európanov, čo je dvojnásobok v porovnaní s automobilovým priemyslom, vrátane väčšieho podielu mladých ľudí ako v ktoromkoľvek inom sektore“ (June 9 – 13, 2015, Paris, Draft speaking points for EU intervention(s) at UNESCO 5th Conference of Parties to 2005 Convention).

b. 2015, UNESCO, Convention Global Report (citát, str. 124): „Celkový globálny vývoz kultúrneho tovaru sa za 10 rokov takmer **zdvojnásobil** – z **108,4 mld. USD** v roku 2004 na **212,8 mld. USD** v roku 2013.“

Je to výrazný podiel na HDP, významný podiel na tvorbe pracovných miest, veľký balík peňazí. Ale ešte dôležitejšia je tendencia prudkého nárastu, ktorá je výzvou pre jednotlivé štáty: ak existuje šanca byť „pri tom“, ak existuje šanca na zdieľanie zisku z tohto veľkého „koláča“, nie je to racionálny dôvod pre podporu rozvoja kultúry?

3/ Príspevok kultúrneho sektora k rozvoju Francúzska, 2011

Na ilustráciu rozsahu vplyvu kultúrneho sektora v jednotlivých krajinách uvádzam tabuľku z rozsiahlej štúdie **1st Overview of Cultural and Creative Industries** (At the heart of France's Influence and Competitiveness, November 2013, Under the High Patronage of Mr François Hollande, President of French Republic, Ernst & Young Advisory) (tab. 1).

Celkový obrat kultúrneho sektora je **74,618 miliárd Eur**, s počtom **1228255** pracovných miest (čo je 5 % zo všetkých pracovných miest vo Francúzsku). **Na 1. mieste s najvyšším podielom na celkovom obrate je výtvarné umenie (19,814 mld. Eur)**, na 2. mieste televízia (14,9 mld. Eur), na 3. printové médiá (10,7 mld. Eur).

Z hľadiska tvorby pracovných miest je **na 1. mieste opäť výtvarné umenie** s počtom **307716** pracovných miest, na 2. mieste múzické umenia (performing arts) s počtom 267713 pracovných miest a na 3. mieste hudba s počtom 240874 pracovných miest.

4/ Príspevok kultúrneho sektora k rozvoju Islandu

Lov, spracovanie a predaj rýb bol počas stáročí najdôležitejším sektorom v ekonomike Islandu. V súčasnosti to už neplatí, je až na **7. mieste**, zatiaľ čo kultúrny a kreatívny sektor sa z hľadiska významu dostal na **3. miesto**.

(Komentár P. Král: túto informáciu nemám zo zverejnených analýz, neoficiálne ju opakovanne potvrdili iba naši kolegovia z Islandu.)

5/ Výber informácií o neeurópskych krajinách (Charles Vallerand, expert UNESCO, Kanada, október 2017)

tab. 1

Estimated economic impact (turnover - TO) and social impact (jobs) of the cultural industries in France (NB. 2011 figures)										
	Visual arts	Music	Performing arts	Cinema	Television	Radio	Video games	Book industry	Print media	Deduplicated total for the cultural industries
Direct TO (in € bn)	18,759	6,041	5,989	3,297	10,048	1,355	3,677	5,095	10,402	61,425
Related TO (in € bn)	1,055	2,559	2,396	1,087	4,873	240	1,314	520	270	13,193
Total TO (in € bn)	19,814	8,600	8,385	4,384	14,921	1,595	4,991	5,615	10,672	74,618
Direct jobs	298,446	233,857	249,712	101,699	134,967	16,556	18,597	71,416	89,514	1,124,089
Related jobs	9,270	7,016	18,001	4,191	41,501	894	5,038	8,197	12,419	104,166
Total jobs	307,716	240,874	267,713	105,890	176,467	17,450	23,635	79,613	101,933	1,228,255

NIGÉRIA – NOLLYWOOD

- 3,3 mld. USD
- tretí v príjmoch za Hollywoodom a Bollywoodom
- druhý v objeme výroby za Bollywoodom
- významný zamestnávateľ s odhadovaným počtom **1 milión** pracovných miest

JUŽNÁ KÓREA – POPULÁRNA HUDBA A FILMY

- vývoz kultúrneho sektora sa za desať rokov **osem-násobne zvýšil**
- v roku 2011 má hodnotu **4 miliardy USD** (ešte pred „štýlom Gangnam“)

GHANA

- hodnota hudobného priemyslu bola v roku 2012 **37 miliónov USD** alebo **0,02 % HDP**

TURECKO – TV SERIÁLY (EGYPT, MEXIKO, BRAZÍLIA, ARGENTÍNA)

- za 10 rokov vzrástla hodnota vývozu **350 krát**: z 1 milióna USD na 350 miliónov USD
- za posledných päť rokov sa znásobila **15 krát**
- v roku 2016 nárast **25 %**
- predaj vo viac ako **100** krajinách

KULTÚRNY A KREATÍVNY SEKTOR V KANADE

- viac ako **630 000** pracovných miest alebo **3,5 %** z počtu pracovných miest celkovo
- rozsah ekonomickej aktivity: **3 % HDP** a obrat **54,6 miliárd CAD**
- zahŕňa kultúrne produkty (tovary a služby) vytvorené kultúrnym i nekultúrnym priemyslom (napríklad divadlo môže prispieť k HDP Kanady na základe predaja vstupeniek, ale aj na základe predaja potravín a nápojov – „nekultúrneho“ tovaru)

VEREJNÁ PODPORA

- Takmer **deväť z desiatich respondentov (87 %)** verí, že „práca umelcov je pre spoločnosť v Quebecu užitočná“.
  - Vo všeobecnosti sa **77 %** respondentov domnieva, že umenie a kultúra sú pre nich dôležité.
- Zdroj: Verejné vnímanie umenia a kultúry v meste Quebec, Union des artistes, september 2015

PRÍKLADY PODIELU KULTÚRNEHO A KREATÍVNEHO SEKTORA NA HDP (OECD, 2003):

- Austrália 3,1 %
- Francúzsko 2,8 %
- USA 3,3 %
- Veľká Británia 5,8 %

Komentár Charlesa Valleranda z našej písomnej komunikácie: Čísla, ktoré citujem, treba brať s istou rezervou, keďže metódy výpočtu sa líšia. Všeobecne však možno povedať, že kultúra reprezentuje v priemere 3 % HDP. The numbers I was quoted are a share of GDP. They must be taken with a grain of salt (not too seriously) as calculation methods vary. Generally speaking, we can say that culture represents 3 % of GDP on average.

6/ Na porovnanie pohľad na problematiku z inej časti sveta, z Číny

CHINA TODAY / KULTÚRNY A KREATÍVNY PRIEMYSEL: NOVÝ MOTOR HOSPODÁRSKEHO RASTU

(Cultural and Creative Industries: New Engine for Economic Growth, 11. 11. 2016, Li Gang – výskumník, Institute of European Studies in Chinese Academy of Social Sciences, 2010 – 2011 hosťujúci pedagóg na Department of Public Administration at Erasmus University Rotterdam)

SVETOVÝ KONSENZUS / World Consensus

Pri pokračovaní globálneho ekonomického vývoja sa po vstupe do postindustriálnej fázy krajiny nevyhnutne rozvíja kultúrny a kreatívny priemysel. Toto je dokázané pohľadom na históriu mnohých rozvinutých krajín.

Jedným z príkladov je **Veľká Británia** v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Po tom, čo sa dostala do výrobných krízy, britská vláda vykonávala politiky zamerané na rozvoj kultúrneho a kreatívneho priemyslu. Sektor CCI (culture and creative industry) sa čoskoro stal kľúčovým faktorom pri oživení hospodárstva a pomohol znížiť nezamestnanosť. Sektor CCI je teraz nepochybne pilierom britskej ekonomiky, predstavuje až **8,2 % HDP** krajiny a zamestnáva **8 %** celkovej pracovnej sily. Export jeho kreatívnych produktov rástol s ročnou mierou **11 %**.

Nemecko, ďalšia veľká priemyselná krajina, tiež prikladá veľký význam kultúrnemu a kreatívnemu priemyslu, ktorý sa ako celok od roku 2009 stával čoraz dôležitejším v hospodárskom modeli Nemecka. V roku 2012

sa pridaná hodnota nemeckého sektora CCI zvýšila na **63,6 mld. libier – 2,31 % HDP**, čo je o **10 %** viac ako v roku 2009. Príspevok CCI k národnému hospodárskemu rastu bol stále malý v porovnaní s finančnými službami, výrobou strojov a automobilovým priemyslom. Ale napriek tomu prekonal chemický a energetický priemysel. V roku 2012 celkovo **246 000** kultúrnych a kreatívnych spoločností v Nemecku poskytlo viac ako **milión** pracovných miest čo predstavuje **3 %** z celkovej populácie v produktívnom veku.

When proceeding from global economic development, upon entering the post-industrial stage a country inevitably develops cultural and creative industries. This is proven by a glance at the history of many developed countries.

One example is that of Great Britain in the 1990s. Having become mired in a manufacturing crisis, the British government carried out policies aimed at developing cultural and creative industries. The CCI sector soon became pivotal in revitalizing the economy, and helped to reduce unemployment. CCI are undoubtedly now a pillar of the British economy, accounting for as much as 8.2 percent of the country's GDP, and employing 8 percent of the total workforce. Its creative product exports have been growing at a yearly rate of 11 percent.

Germany, another big manufacturing country, also attaches great importance to cultural and creative industries. They have become increasingly prominent in its economic pattern as a whole since 2009. In 2012 the added value of the German CCI sector rose to €63.6 billion – 2.31 percent of GDP that year, and 10 percent higher than in 2009. The CCI's contribution to national economic growth was still dwarfed by that of financial services, machinery manufacturing, and auto industry. But it nevertheless surpassed chemical and energy industries. In 2012, a total of 246,000 cultural and creative companies in Germany provided over a million positions, or sufficient for three percent of the entire working-age population.

Podľa národného štatistického úradu podiel kultúrneho a kreatívneho priemyslu na HDP Číny vzrástol z 2,75 percenta v roku 2010 na 3,82 percenta v roku 2015. Pokiaľ ide o mieru rastu, odvetvie CCI v Číne dosiahlo v roku 2015 rast 11 %, čo je viac ako makroekonomická úroveň. V Pekingu, Šanghaji, Jiangsu a Guangdong predstavuje viac ako 5 % miestneho HDP. Kultúrny a kreatívny priemysel sa tak stal hlavným impulzom na podporu hospodárskeho rastu Číny a optimalizáciu jej štruktúry. Kultúrny a kreatívny priemysel urýchlil hospodársku reštrukturalizáciu Číny.

Prosperujúci sektor CCI rozšíri domáci dopyt a spotrebu. Vo svojom nedávnom prieskume 160 000 domácností v 31 regiónoch Národný štatistický úrad zistil, že v roku 2014 sa spotreba na obyvateľa zvýšila medziročne o 9,6 percenta, z toho výdavky na kultúru a zábavu zaznamenali nárast na obyvateľa o 16,4 %.

Kultúrne výdavky dosiahli v rokoch 2011 až 2014 priemerný rast o viac ako 12 %. Spolu s rastúcim HDP na

obyvateľa a disponibilným príjmom domácností sa podiel kultúrnej spotreby ďalej zvýši, opäť optimalizujú štruktúru spotreby.

Silný dopyt a potenciál čínskeho kultúrneho trhu predstavujú veľké príležitosti pre zahraničné spoločnosti. V súčasnosti predstavuje čínska populácia so stredným príjmom takmer 300 miliónov ľudí, v priebehu desať rokov sa predpokladá zvýšenie na dvojnásobok. Ľudia v skupine so strednými príjmami sú hlavnými spotrebiteľmi kultúrnych a tvorivých produktov vďaka vyšším príjmom a vzdelaniu. Podľa indexu kultúrnej spotreby v Číne (2013), ktorú spoločne vydalo ministerstvo kultúry a univerzita Renmin v Číne, potenciálna kultúrna spotreba krajiny dosiahla 4,7 bilióna RMB (oficiálna China currency – oficiálna čínska mena), zatiaľ čo skutočná úroveň zostala na hodnote 1 bilióna RMB. Vďaka silným požiadavkám a sériám politík sa očakáva, že kultúrny a kreatívny priemysel sa stane novým impulzom rastu v kontexte ekonomických „nových štandardov“, a tak prinesie veľké možnosti všetkým kultúrnym spoločnostiam.

7/ Európska únia

Ak vezmeme do úvahy informácie o význame kultúrneho sektora pre rozvoj spoločnosti uvedené vyššie, prekvapujúco (až neuveriteľne) vyznieva informácia, ktorú prezentoval **Pontus Raud** (Konstnärernas Riksorganisation / Sweden / Social Security and Mobility of Visual Artists in Europe Workshop, November 4, 2016 Berlin):

„V súčasnosti sa vynakladá na priamu podporu umenia a kultúry len 0,05 % celkového rozpočtu EÚ“

0.05 % of the total EU budget is currently spent on direct support for arts and culture

Pokiaľ je informácia presná, priam sa vnucujú viaceré otázky:

Napriek slovným proklamáciám zostáva kultúra i naďalej na okraji záujmu európskych inštitúcií?

Aká je hodnota kultúry? Aká je hodnota umelca? Je snáď pravdivá informácia, ktorú som dostal pred niekoľkými rokmi tiež zo Švédska (len v ústnej podobe od Andersa Lidéna, vtedajšieho Viceprezidenta IAA / AIAP), že priemerné výdavky na jedného umelca sú v EÚ nižšie, než priemerné výdavky na jednu kravu?

Verím, že kultúra si pozornosť zo strany EÚ zaslúži. Cítim sa byť súčasťou EÚ a projekt EÚ jednoznačne podporujem, chcem preto veriť, že ide len o nepresnú interpretáciu – ak však je pravdivá, nemala by zostať bez povšimnutia. Sme občanmi SR, tu žijeme a tu chceme žiť, ale zároveň sa cítíme byť aj Európanmi. Sme a chceme byť v Európe doma.

PRIPOMEŇME SI EŠTE RAZ, ŽE tvorivý a kultúrny sektor vytvára v súčasnosti 4,4 % HDP EÚ a ponúka pracovné príležitosti 8,5 miliónom Európanov, čo je dvojnásobok v porovnaní s automobilovým priemyslom, vrátane väčšieho podielu mladých ľudí ako v ktoromkoľvek inom sektore.

8/ EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE DIMENZIE KULTÚRY V MESTE

DOC. ING. MIRIAM ŠEBOVÁ, PHD., TECHNICKÁ UNIVERZITA V KOŠICIACH

S doc. Ing. Miriam Šebovou, PhD. som sa prvýkrát stretol na sympóziu Kultúrna politika – dáta a hodnota (Dom umenia, Bratislava, 25. mája 2018) a viaceré

myšlienky z jej príspevku ma zaujali. S jej súhlasom pripájam aspoň niekoľko citátov z jej rozsiahlej (vyššie 200 stranovej) habilitačnej práce EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE DIMENZIE KULTÚRY V MESTE, ktorá prináša zaujímavé pohľady na otázky prínosu kultúry pre spoločnosť. Myšlienky, ktoré stoja za pozornosť vzhľadom na tému tejto kapitoly, som v texte zvýraznil. P. Král.

CITÁTY Z KAPITOLY 1. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ EKONOMIE KULTÚRY:

... Ekonomía kultúry je relatívne „mladou“ oblasťou ekonomie, ktorá sa systematicky začala rozvíjať v 60. rokoch 20. storočia a záujem o túto oblasť prudko vzrástol medzi ekonómami po roku 2000 nástupom paradigmy kreatívnych odvetví.

... Prelomovou analýzou, ktorá prekonalá odstup klasických ekonómov ku kultúre, sa stala štúdia „The Performing Arts – The Economic Dilemma: A Study of Problems Common to Theater, Opera, Music and Dance“ (1966), ktorú vypracovali americkí ekonómovia Wiliam Baumol a William Bowen na žiadosť filantropa Johna D. Rockefellera. Zámerom štúdie bolo identifikovať príčiny dlhodobého upadajúceho hospodárenia amerických kultúrnych organizácií v oblasti divadla, opery, tanca a hudby na základe údajov o zamestnanosti, cenách, príjmoch a návštevnosti. Autori v nej priniesli ekonomické vysvetlenie rýchlejšie rastúcich nákladov živých interpretačných umení oproti ich pomalšie rastúcim príjmom, ktoré formulovali ako dôsledok „zaostávania v produktivite“ (angl. productivity lag). Porovnávali produktivitu (output za jednu pracovnú hodinu) v dvoch typoch sektorov – v priemysle (dynamický sektor) a v prezentačnom umení (stagnujúci sektor). **Kým priemyselné odvetvia počas industrializácie neustále zvyšovali produktivitu (automatizáciou, robotizáciou, výnosmi z rozsahu a pod.), produktivita v umeleckom prostredí ostávala rovnaká. Ako jeden z príkladov uviedli sláčikové kvarteto, ktoré na nacvičenie a zahratie Beethovenovej skladby stále potrebuje štyroch huslistov rovnako ako v roku 1800, pričom ich mzdy od tej doby rástli podobne ako v iných sektoroch. Kým je umelcova práca zároveň aj „outputom“ (speváci**

spievajú, tanečníci tancujú), v podstate nie je možné zvyšovať produktivitu predstavenia. (Heilbrun, 2011)

Poznámka P. Král: Je to veľmi zaujímavá myšlienka o tom, že aj keď kultúra ekonomiku ovplyvňuje, ekonomické kritéria na umenie nemôžeme uplatňovať mechanicky (nemôžeme napr. zvýšiť produktivitu práce tým, že pri hraní Beethovenovej skladby jeho 60 minútový symfóniu zahráme za 5 minút...).

... Ekonomické štúdie publikované Baumolom a Bownom v 60. rokoch v USA **sa stali podnetom na priame angažovanie sa amerického štátu v oblasti kultúry**, čo sa prejavilo aj založením Národnej nadácie pre umenie (National Endowment for Arts) v roku 1965. Poukázali na to, že **na pokrytie deficitu rýchlejšie rastúcich výdavkov sektora kultúry sú potrebné subvencie zo strany štátu.** (Tajtáková, 2012)

CITÁTY Z KAPITOLY 1. 6. 1. KULTÚRNY SEKTOR A MESTO

... Uvedená štúdia z Turína je naratívnu štúdiou, ktorá na základe kvalitatívneho výskumu vysvetľuje evolúciu mesta. Táto a podobné štúdie napr. (Bianchini & Parkinson, 1993) (Garcia, 2004) viedli k podnetným záverom a všeobecne je uznané, že **umenie a kultúra prispievajú k rozvoju života v mestách rôznymi spôsobmi** (Throsby, 2010):

- Umelecké a kultúrne aktivity na lokálnej úrovni umožňujú aktivity, ktoré vedú k sociálnej angažovanosti a zlepšeniu zamestnateľnosti ohrozených sociálnych skupín, napr. marginalizovanej mládeže.
- Silná kultúrna infraštruktúra a aktívny umelecký život zohráva dôležitú úlohu pri rozvoji tzv. „udržateľných miest“, v lákaní investícií znalostnej ekonomiky, na poskytovanie príjemných životných a pracovných podmienok pre zamestnancov nových firiem.
- Samotné kultúrne inštitúcie sa môžu stať impulzom na ekonomický rast mesta. V mestách, v ktorých stoja ikonické kultúrne stavby, napr. Guggenheimovo múzeum v Bilbao, Šikmá veža v Pise, Louvre v Paríži, sú cieľom kultúrnych turistov z celého sveta a prinášajú dodatočné príjmy do lokálnej ekonomiky. Zároveň sú dôležitým prvkom v budovaní lokálnej identity.

- Kultúrna identita mesta môže byť posilňovaná cez realizáciu domácich kultúrnych festivalov prepojených na miestnu kultúru (na Slovensku folklórne festivaly, v južanských krajinách – fiesty a pod.) Tieto kultúrne udalosti ovplyvňujú imidž mesta.
- Lokalizácia kultúrnych odvetví do miest je prirodzeným vývojom. Kultúrne odvetvia profitujú zo sietí a aglomeračných efektov, ktoré su prítomné práve v mestskom prostredí. Ekonomické vyhody „klokácie“ ukazuje nárast „kreatívnych klastrov“ napr. v oblasti módy (Miláno), v oblasti filmu (Hollywood), divadlo (Londýn).

CITÁTY Z KAPITOLY 1. 6. 2. MESTSKÝ ROZVOJ PODPOROU KULTÚRY A TITUL EHMK

... Paradigma kreatívnych odvetví a ich vplyv na rozvoj miest je východiskom konceptu tzv. mestského rozvoja podporou kultúry (angl. culture led urban development). V rozvoji tohto konceptu významnú rolu v Európe zohral projekt Európske hlavné mesto kultúry (EHMK). Koncept vychádza práve z poznatkov o vplyve komplexných programov v oblasti kultúry na regeneráciu tých miest, ktoré získali titul EHMK. Popredná expertka Európskej komisie v skúmaní vplyvu kultúrnych politík na regeneráciu miest Beatrice Garcia (Garcia, 2004) uvádza, že **„za posledných 30 rokov bolo úsilie o transformáciu priemyselných miest na ekonomiku služieb sprevádzané rastúcim záujmom o kultúru ako možného nástroja obnovy miest“**. Titul „Európske mesto kultúry“ a neskôr „Európske hlavné mesto kultúry“ začala udeľovať Európska komisia ako hlavný nástroj európskej kultúrnej politiky v roku 1985. Mestá sa o titul uchádzajú 6 rokov dopredu na základe vypracovanej kultúrnej stratégie. Od založenia EHMK až do udelenia titulu mestu Glasgow v roku 1990, boli titulom menované hlavne kultúrne a turistické centrá Európy ako Paríž, Atény či Florencia. Tieto metropoly využili titul ako nástroj na posilnenie svojej stálej pozície európskych kultúrnych centier. Až nominácia starého priemyselného mesta Glasgow pre rok 1990 zmenila dovtedajšie vnímanie EHMK. **Investície mesta do kultúry vygenerovali aj širšie sociálne a ekonomické vplyvy, ktoré viedli k rebrandingu mesta ako moderného mesta kultúry s rozvinutým sektorom krea-**

tívnych odvetví. Na mestský kultúrny sektor sa začalo nazeráť ako na akcelerátor miestneho ekonomického rozvoja. Titul spojený s propagáciou a rozvojom kultúrneho sektora sa stal prostriedkom celkovej transformácie a rozvoja mesta.

Titul EHMK sa odvtedy začal udeľovať provinčným mestám, ktoré stimuloval formulovať kultúrnu stratégiu mesta a realizovať inovatívne projekty kultúrnej infraštruktúry často v nevyužitých priemyselných objektoch napr. Rotterdam (2001), Porto (2001), Salamanca (2002). Rekonštrukcia chátrajúcich objektov prevažne priemyselného dedičstva na kultúrne účely, podpora kultúrnych odvetví v meste, revitalizácia verejných priestranstiev, organizovanie množstva kultúrnych podujatí, mobilizácia kultúrnych aktérov v meste sa stali nosnými aktivitami kandidujúcich miest. Transformácia mestského priestoru a vytváranie inovatívneho dizajnu sa stali kritickými parametrami a výzvou pre titulované mesta. (Beriatos, 2004) Hlavnými benefitmi titulu sa tak stala regenerácia mestských priestorov, posilnenie mestskej komunity a zatriktívnenie mesta pre kultúrnych turistov.

... Často citovaným príkladom úspešnej kultúrnej politiky je **španielske mesto Bilbao, ktoré sice nebolo mestom EHMK, ale napriek tomu iniciovalo úspešnú kultúrnu politiku. Otvorenie monumentálneho Guggenheimovho múzea v Bilbao v roku 1997 zohralo dôležitú úlohu v evolučnej trajektórii mesta. Z fázy hospodárskeho poklesu a sociálnej deprivácie ho vyviedlo smerom k modernému kultúrnemu centru s vitálnym kultúrnym turizmom a aktívnou lokálnou kultúrnou scénou.** Skúsenosti miest Bilbao a Glasgow tak vykazujú podobný evolučný rámec, v ktorom kultúra môže revitalizovať upadajúce priemyselné centrá na európskej periférii. (Hudec & Džupka, 2014).

Práve zatriktívnenie mesta pre kultúrnych turistov je často ďalšou motiváciou miest pre razantnejšie investície do kultúry. **Kultúrny cestovný ruch je jedným z najväčších a najrýchlejšie rastúcich segmentov globálneho cestovného ruchu.**

... Prieskumy ATLAS ukazujú, že kultúrny cestovný ruch tvorí asi 5 – 8 % celkového trhu cestovného ruchu, alebo asi 60 miliónov zahraničných ciest po celom

svete (Richards, 2011). Podľa Európskej komisie (European Commission, 2013), **kultúrny cestovný ruch má podiel až 40% na celkovom cestovnom ruchu v EÚ.**

CITÁTY Z KAPITOLY 2. 4. SPOLOČENSKÁ HODNOTA INVESTÍCIÍ V KULTÚRE

„Umenie... môže mať cenné prínosy nielen k znižovaniu dlhodobej nezamestnanosti, k menšej kriminalite, lepšiemu zdraviu a lepšej kvalifikácii, ale tiež môže pomôcť rozvíjať individuálnu hrdosť, ducha komunity a zodpovednosť, ktorá umožňuje komunitám riadiť ich vlastné regeneračné programy.“ Britské ministerstvo pre kultúru, médiá a šport (DCMS, 2001)

CITÁTY Z KAPITOLY 2. 4. 3. SROI ANALÝZA VÝMENNÍKA ŠTÍTOVÁ

2. 4. 3. 1. VÝCHODISKÁ ANALÝZY

Výmenníky – SPOTs boli investičným projektom v rámci Košice EHMK 2013. V súčasnosti (rok 2016) v Košiciach funguje 7 výmenníkov na 5 sídliskách – na sídlisku Dargovských hrdinov, Nad jazerom, KVP, Terasa (tri) a v Starom meste. Výmenníky v blízkosti panelákov boli postavené v 60. a 70. rokoch a pôvodne slúžili na redistribúciu tepla pre byty. Novou technikou vykurovania obytných domov stratili svoj účel a v rámci EHMK 2013 boli zrekonštruované na komunitné kultúrne centrá na sídliskách. **Hlavným zámerom projektu Výmenníky – SPOTs bola decentralizácia kultúry do okrajových častí mesta, keďže hlavná časť kultúrnej infraštruktúry sa nachádza v centre mesta.**

2. 4. 3. 7. MONETIZÁCIA

... Pomer monetizovaných účinkov a investícií vytvára ukazovateľ SROI. Vo Výmenníku bola v mesiacoch január – máj 2016 vytvorená spoločenská hodnota vo výške takmer 13 000 €, pritom výdavky na Výmenník predstavovali 3756,4 €, čo znamená SROI = 3,5). **Pomer účinkov k investíciám ukazuje na „výnosnosť“ Výmenníka, vzhľadom na to, že z 1 Eura je schopný „vyprodukovať“ 3,5 Eura spoločenskej hodnoty.**

P. Král: dopĺňam komentár autorky po konzultácii pred týmto zverejnením:

Ide o výsledok výskumu v konkrétnom kultúrnom komunitnom centre. Pri inom type kultúrnych aktivít to môže byť viac alebo menej, je to prípadová štúdia, ktorej závery nie je možné zovšeobecniť.

2. 4. 4. ZÁVERY

... Výsledky štúdie potvrdili, že umenie a kultúra majú významné účinky na osobnej úrovni jednotlivcov. Prinášajú im pocity seberealizácie a spokojnosti, ktoré majú vplyv na zachovanie psychickej a emocionálnej pohody. Kultúra tak môže byť nástrojom posilnenia komunit a sociálneho rozvoja mestských sídlisk. Počet aktivít vo Výmenníku Štítová narastá, postupne ho kolonizujú formálne a neformálne skupiny, čím sa môže jeho „výnosnosť“ zvyšovať do budúcnosti. Výmenník má potenciál pôsobiť ako spoločný priestor pre sídliskovú komunitu, ktorú by mohlo stimulovať viac projektov zameraných na participatívne umenie.

3. 2. 1. PARTICIPÁCIA NA VYŠŠEJ KULTÚRE NA SLOVENSKU

Tab. 24 Porovnanie spotreby vysokej kultúry SR a EÚ v %. Zdroj: (van Hek & Kraaykamp, 2013)

Kultúrne výdavky Slovensko 1,8 / Česká republika 2,0 / Maďarsko 2,1 / Poľsko 1,7 / Bulharsko 1,8

Medián pre **EÚ 29 – 2,4**

Slovensko zaradili ku krajinám, ktoré majú priemernú spotrebu elitnej kultúry, ale výrazne nižšiu úroveň sociálnej mobility a **veľmi nízko nastavené financovanie kultúry.**

9/ Zhrnutie na záver

Myslím si, že pri zohľadnení viacerých nezávislých zdrojov môžeme súhlasiť s jedným z výsledkov štúdie **Ekonomia kultúry v EÚ:**

„Kultúrny a kreatívny sektor je rastúci sektor, ktorý sa vyvíja rýchlejším tempom ako zvyšok hospodárstva.“

Možno by sme si mohli položiť aj (trochu provokatívnu?) otázku:

KTO PODPORUJE KOHO – ŠTÁT KULTÚRU ALEBO KULTÚRA ŠTÁT?

Ak porovnáme príspevok kultúry a kreatívneho sektora k HDP EÚ (2,6 či dokonca 4,4 %) s podporou umenia a kultúry zo strany EÚ (0,05 % z rozpočtu) či zo strany štátu v európskych krajinách (Slovensko kleslo najhlbšie v roku 2011 – na 0,39 %, v niektorých krajinách je to až 1,8 % – pozri ďalšiu kapitolu) naozaj to vyzerá tak, že štát z kultúry viac získava, než kultúre dáva...

Ak je to tak, ešte stále je aktuálny návrh, ktorý som písomne predložil na zasadaní Rady ministra kultúry Daniela Krajcera v roku 2011, pri príprave Stratégie rozvoja kultúry na obdobie 2012 – 2016: vzhľadom na prínos kultúry k rozvoju celej spoločnosti by sme mali zmeniť prevládajúci prístup ku kultúre, ktorý by sa dal charakterizovať takto:

Keď raz budeme v lepšej situácii, POTOM... (prispejeme, podporíme, vyriešime problémy kultúry a umenia atď: z pohľadu optimistu to môžeme pochopiť ako „o 1 rok“, z pohľadu realistu ako „o 10 rokov“, z pohľadu pesimistu ako „nikdy“...), ale až do tej doby kultúra musí počkať... (a ak treba urobiť v rozpočte škrty, kultúra je na rade prvá) na modifikovaný prístup:

Ak chceme byť v lepšej situácii, TERAZ je čas urobiť niečo pre kultúru.

Ak už hovoríme o ekonomickej stránke kultúry, netreba zabúdať, že to je len jedna strana mince. Na ilustráciu uvádzam záverečné slová z mojej prednášky na medzinárodnom sympóziu v Číne v októbri 2017:

... Príspevok k rozvoju hospodárstva a tvorba pracovných miest sú dôležité, **ale kultúra dokáže ešte viac.** Veľmi dobrým príkladom bolo vynikajúce predstavenie, ktoré sme tu, v meste Dunhuang, navštívili. Členka organizačného tímu, krásna Li Yao, sa ma spýtala, či pre mňa nebol problém predstavenie pochopiť. Moja odpoveď bola a je jasná: čínsky jazyk naozaj neovládám, ale včera som rozumel všetko, každé jedno slovo predstavenia. Pochopil som to vďaka hudbe a tancu, vďaka rytmu, vďaka farbám a osvetleniu, vďaka uni-

kátnemu variabilnému priestoru s mnohými javiskami, vďaka úžasnej atmosfére a žiariacim tváram ľudí okolo mňa. Pochopil som to srdcom. A to je to podstatné. Umenie a kultúra môžu naozaj umožniť ľuďom pochopiť jeden druhého, vytvoriť mosty medzi národmi, urobiť život krajším. Možno dokonca urobiť zo sveta lepšie miesto pre všetkých ľudí.

Takže možno by sme mali zmeniť náš prístup ku kultúre dokonca takto:

Ak raz chceme byť lepší, **TERAZ** je čas urobiť niečo pre kultúru, pretože **ŽIADNA KULTÚRA = ŽIADNA BUDÚCNOSŤ**

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

2/ Aké je postavenie umelcov v krajinách EÚ a v Austrálii?

Začnime citátom zo štúdie Ekonómia kultúry v EÚ, použitým v závere predchádzajúcej kapitoly: „*Kultúrny a kreatívny sektor je rastúci sektor, ktorý sa vyvíja rýchlejším tempom ako zvyšok hospodárstva.*“

Vzhľadom na uvedené fakty sa dá povedať, že kultúrny sektor je v dobrej kondícii. Ľudia preto logicky predpokladajú, že život umelcov je pohodlný a ľahký...

Je to pravda?

Má výrazný príspevok kultúrneho sektora pre rozvoj ekonomiky jednotlivých krajín pozitívny vplyv na sociálne postavenie umelcov?

Správna odpoveď: NIE, NEMÁ.

Rozdiely sa zväčšujú, v porovnaní so štandardnými zamestnancami sociálne postavenie umelcov je výrazne nižšie.

Konferencia **Budúcnosť práce v oblasti umenia, mediálneho a zábavného priemyslu**
/ Riešenie problémov atypickej práce, Európsky parlament

Conference at European Parliament, Brussels, September 8 – 9, 2016:
The Future of Work in the Arts, Media & Entertainment Sector
/ Meeting the Challenge of Atypical Working

Vyjadrenia k sociálnemu postaveniu umelcov – príklady na ilustráciu

- 1/ Škótsko
- 2/ Švédsko
- 3/ Holandsko
- 4/ Nemecko
- 5/ Veľká Británia
- 6/ Nordic Culture Point
- 7/ Brusel, Európsky parlament
- 8/ Austrália

1/ Škótsko

The Scotsman, 8. máj 2014, preklad textu zverejneného na obálke:

„Traja zo štyroch umelcov zarobia menej ako 5 000 libier za rok.“

Pri platnom kurze britskej libry (1 GBP = 0,87390 €, NBSR 6. jún 2018) 5 000 GBP = **5 721,48 €**.

Platná minimálna mzda na Slovensku v roku 2018 je 480,00 €, spolu ročne = 5 760,00 €.

Čiže príjem troch zo štyroch umelcov v Škótsku je podľa zverejneného údaju nižší, ako v súčasnosti platná minimálna mzda na Slovensku!

Aby sme lepšie pochopili reálnu situáciu umelcov, nemôžeme zabudnúť na celkovo podstatne vyššiu úroveň príjmov vo Veľkej Británii v porovnaní so Slovenskom (priemerná mzda vo Veľkej Británii bola v roku 2017 v prepočte 3 690 €, čiže **44 280 €** ročne). Inými slovami: vyžiť s príjmom na úrovni slovenskej minimálnej mzdy nie je ľahké ani na Slovensku, ale vo Veľkej Británii je to podstatne ťažšie.

Pre presnosť dodajme, že 14. mája 2014, kedy bola informácia zverejnená, bol kurz britskej libry nepa-

trne silnejší (1 GBP = 0,82330 €), takže príjem by pri prepočte na Eur našu platnú minimálnu mzdu mierne prekročil, dosiahol by výšku 6 073,12 €.

Od januára 2018 je v Spojenom kráľovstve minimálna mzda 1400,99 € / mesiac (1/2018), čiže 16 811,88 € / rok.

(Zdroj informácie: Štatistický úrad Európskych spoločností. <https://www.google.com/search?q=minim%C3%A1lna+mzda+velk%C3%A1+brit%C3%A1nia&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b>)

Od apríla sa zvýši o 4,4 %, z £ 7,50 na hodinu na £ 7,83.

Zdroj: <https://niesomdoma.eu/2017/11/v-aprili-2018-stupne-minimalna-hodinova-mzda-na-7-83/>

Z uvedených údajov vyplýva, že príjem väčšiny umelcov (3 zo 4) dosahuje v Škótsku len cca 32 až 35 % minimálnej mzdy v Spojenom kráľovstve.

2/ Švédsko

Podľa údajov, zverejnených 4. novembra 2016 v Berlíne (Katarina Jönsson Norling a Mats Söderlund, Konstnärernas Riksorganisation – KRO, Sweden, Social Security and Mobility of Visual Artists in Europe Workshop – IAA Europe, Germany), **výtvarní umelci pracujú vo Švédsku viac ako ostatní, ale zarobia menej a majú aj nižšie sociálne zabezpečenie:**

- **výtvarní umelci pracujú priemerne 47 hod týždenne = 134 % pracovnej doby na plný úväzok**
- **64 % výtvarných umelcov zarobí menej ako 1300 € mesačne**
- na porovnanie: priemerná mzda vo Švédsku v roku 2017 bola **3 828 €**
- **70 % nedostáva finančnú kompenzáciu pri starostlivosti o choré deti**

- **50 %** nedostáva finančnú kompenzáciu pri vlastnej práceneschopnosti zo zdravotných dôvodov
- **67 %** nemá možnosť poberať podporu v nezamestnanosti

- *Visual artists work an average of 47 hours per week = 134 % of full time*
- *64 % of the visual artists make less than 1300 € per months*
- *70 % don't get any economic compensation when caring for sick children*
- *50 % don't get any economic compensation when they are sick themselves*
- *67 % aren't covered by an unemployment benefit*

NÍZKY A NEPRAVIDELNÝ PRÍJEM:

Je zvyčajne ťažké prispôbiť sa pri výkone umeleckého povolania všeobecnému systému sociálneho zabezpečenia. Rovnaké ťažkosti sa týkajú všetkých krajín.

Low and irregular income:

It is notoriously difficult to adapt an artistic occupation to a general social security system. The same difficulties apply in all countries.

Záver: Výtvarní umelci neočakávajú žiadne láskavosti, ale žiadajú rovnaké dávky sociálneho zabezpečenia ako všetci ostatní.

3/ Holandsko

DutchCulture Reinier Klok / Dutch Culture, Netherlands, Social Security and Mobility of Visual Artists in Europe Workshop, Nov 4, 2016 Berlin

Pre 90 % výtvarných umelcov pracujúcich v slobodnom povolaní je typický nízky a nepravidelný príjem, často pod úrovňou minimálnej mzdy.

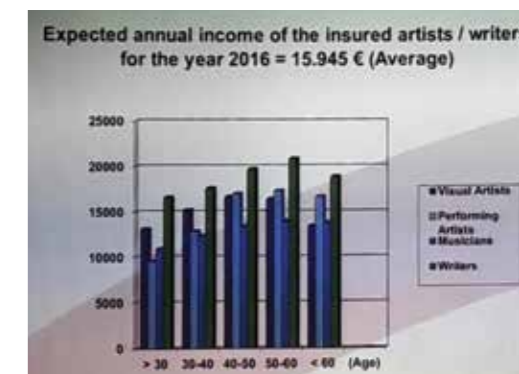
90 % of the visual artists work as a freelancers: Low and irregular income – often below minimum wage.

4/ Nemecko

Künstler Sozialkasse: očakávaný ročný priemerný príjem poistených umelcov za rok 2016 je **15 945 €**.

Úroveň príjmu umelcov v Nemecku nevyzerá z nášho pohľadu zle. Ale už horšie to je v prípade, ak si príjem umelcov porovnáme s priemerným príjmom v Nemecku celkovo: v roku 2017 3 775 €, čiže 45 300 € ročne.

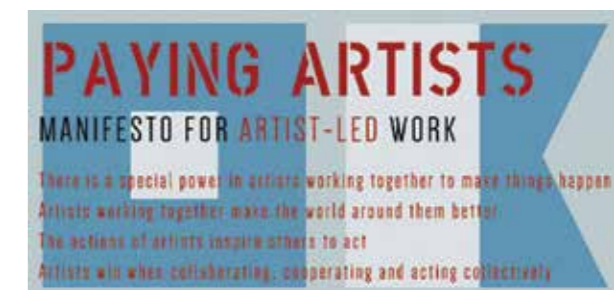
Priemerný príjem v umení je teda v Nemecku na úrovni len 35,19 % celkového priemerného príjmu.

5/ Veľká Británia

I vo Veľkej Británii, podobne ako v iných európskych krajinách, sa šíri **Paying Artists Campaign** na dosiahnutie toho, aby výtvarní umelci boli za svoju prácu zaplatení.

In many European countries is spreading Paying Artists Campaign in order to achieve that visual artists were paid for their work.

6/ Nordic Culture Point

<http://www.kulturkontaktNord.org/>

Gudrún Gísladóttir (Európska rada umelcov) komentuje vývoj rámcovej dohody:

„V Škandinávii za prácu platíme. Ale umelci nie sú zaplatení. Naša požiadavka nie je nič nemožné, len normálna platba za dobre vykonanú prácu.“

Gudrun Gisladdottir (ECA) comments on the development of the framework agreement:

„In Scandinavia we pay for work. But artists are not getting paid. It is not an impossible demand we are making, just a normal amount of money for a job well done.“

v horšom a zraniteľnejšom postavení ako štandardní pracujúci a mnohé pozitívne opatrenia v sociálnej oblasti sa ich netýkajú.

UVÁDZAM VÝBER MYŠLIENOK Z ANALÝZY, SPRACOVANEJ V DOKUMENTE K PODUJATIU

Cieľom bolo vytvoriť priestor pre partnerov projektu a ich členov, aby sa zapojili do riešenia problémov atypických pracovníkov v médiách, v umení a zábavnom priemysle.

Odporúčania sa snažia načrtnúť rámec pre opatrenia, ktoré by mohli byť prijaté na sektorovej, národnej a európskej úrovni s cieľom riešiť situáciu atypických pracovníkov v sektore, ktorý prešiel dramatickým rastom a zmenami v priebehu posledných dvoch desaťročí. To zase znamenalo významné zmeny v štruktúre trhu práce a organizácie práce vnútri aj mimo rámca tradičných pracovných pomerov. Odvetvie sa vyznačuje širokým spektrom zamestnaní a pracovných vzťahov, ktoré nespádajú do tradičného modelu zamestnanosti na dobu neurčitú na plný úväzok – spadajú pod označenie „atypická práca“.

Ako sa zdôrazňuje v rôznych štúdiách ILO (International Labour Organisation – Medzinárodná organizácia práce), atypické formy pracovných vzťahov vykazujú vyšší výskyt deficitov dôstojnej práce. Tie často nie sú dostatočne riešené regulačnými rámcami, možnos-

7/ Brusel, Európsky parlament

Konferencia **Budúcnosť práce v oblasti umenia, mediálneho a zábavného priemyslu / Riešenie problémov atypickej práce**, 8. – 9. september 2016

Konferencia **Budúcnosť práce v oblasti umenia, mediálneho a zábavného priemyslu / Riešenie problémov atypickej práce** bola záverečným podujatím v rámci 2-ročného projektu, podporeného EÚ a Európskou komisiou, na ktorom spolupracovali International Federation of Actors (FIA), International Federation of Musicians (FIM), UNI MEI (Global Union for the Media and Entertainment Sector) a European Federation of Journalists (EFJ). Na konferencii ako jeden z rečníkov vystúpil Pavol Kráľ zo Slovenska.

Diskusia potvrdila, že umelci v slobodnom postavení sú vzhľadom na charakter ich práce všeobecne

ťami vymáhania a inšpekciou práce, či aktívnej politiky trhu práce a súdneho systému. Mali by byť účinné a prístupné pre všetkých pracovníkov, bez ohľadu na povahu ich pracovného pomeru alebo pracovné usporiadanie. Pracovníci v atypických formách zamestnania sa stále stretávajú s prekážkami pri snahe spoločne riešiť deficity dôstojnej práce. Títo pracovníci sú, častejšie ako ostatní pracovníci, neschopní uplatňovať svoje základné práva, vrátane práva na slobodu združovania a kolektívne vyjednávanie s príslušným zamestnávateľom.

Záver a odporúčania chcú riešiť atypickú prácu v sektore, kde je práca často viazaná na konkrétne projekty a tradícia práce v slobodnom povolaní spôsobuje, že už existuje zavedený trend smerom k rôznym formám atypickej práce. Rozširovanie foriem atypickej práce stále častejšie platí v celom sektore a je pravdepodobné, že trend sa v budúcnosti ešte rozšíri (nové pracovné vzťahy v dôsledku vzostupu internetu a digitalizácie). Dá sa preto domnievať, že závery a odporúčania majú význam ďaleko presahujúci len dané odvetvia a že môžu byť užitočne začlenené do všetkých politík, ktorí chcú rozvíjať spravodlivejší a vyrovnanější pracovný trh v budúcnosti, s cieľom predvídať, aký budú mať aktuálne trendy vplyv na budúce formy práce naprieč všetkými odvetviami.

Ani na Slovensku takáto forma práce nemá ochranu, samozrejmu pre štandardnú formu zamestnania

Na Slovensku sa už stala samozrejmosťou garantovaná minimálna mzda, ktorá sa pravidelne – v súlade s možnosťami ekonomiky – zvyšuje a chráni tak záujmy skupiny pracujúcich s najnižšími príjmami. Význam tohoto opatrenia nespochybňujeme. Táto ochrana sa však nevzťahuje na umelcov v slobodnom povolaní:

- **garancia zvýšenia minimálneho príjmu umelcov v slobodnom povolaní neexistuje**, zákon nikoho nezaväzuje zvýšiť honorár za umelecké dielo alebo umelecký výkon na akúkoľvek minimálnu výšku
- **existuje naopak garancia zníženia príjmu umelcov po každom zvýšení minimálnej mzdy**, a to aj vtedy, ak ich príjem nedosahuje ani zákonom stanovenú výšku minimálnej mzdy: aj keby ich príjem namiesto zvýšenia klesol, resp. bol v danom obdo-

bí dokonca nulový, stúpnu im poplatky na odvody, pretože sú naviazané na vyššiu úroveň schválenej minimálnej mzdy...

Tento príklad ilustruje, prečo sú nevyhnutné špecifické opatrenia, ktoré majú kompenzovať celkovo zraniteľnejšie postavenie umelcov v slobodnom povolaní, na ktorých sa mnohé opatrenia ochrany pracovníkov nevzťahujú.

Podrobnejšie informácie – pozri <http://svu.sk/sk/aktivity/buducnost-prace-v-oblasti-umenia/>

8/ Austrália

Právnym a sociálnym postavením umelca sa nezaoberajú len v Európe: je to témou i v Austrálii. Nasledujúci text, venovaný Austrálii, pripravila Andrea Křístek Kozárová na základe našej dlhodobej komunikácie s Tamarou Winikoff, riaditeľkou austrálskej organizácie NAVA – National Association for the Visual Arts.

Niekoľkoročná pravidelná účasť na zahraničných konferenciách a medzinárodných fórach po celom svete prináša okrem výziev, inšpirácie a podnetných poznatkov aj jedno neveselé zásadné zistenie, ktoré naši anglicky hovoriaci kolegovia zväčša sumarizujú v jednej výstižnej vete: „same shit, different places“. Skutočnosť, že umelci naprieč planétou riešia v zásade tie isté problémy, potvrdila na stretnutí zástupcov výtvarníckych organizácií Ázie a Pacifiku s Vedením IAA / AIAP aj riaditeľka austrálskej organizácie NAVA – National

Association for the Visual Arts Tamara Winikoff. V roku 2015 reagovala na aktivity SVÚ a SKKD v oblasti štatútu umelca na Slovensku takto:

„Táto téma nás obzvlášť zaujíma, pretože pracujeme na dosiahnutí podobných práv pre austrálskych umelcov. Dosiahli sme niekoľko úspechov v rôznych oblastiach, ktoré sú relevantné: dane, autorské práva, resale right, vytvorenie a monitorovanie dodržiavania kóde-xu postupov pre odvetvia vizuálneho umenia, remesiel a dizajnu (tzv. Code of Practice – dokument stanovujúci štandardy pre jednanie medzi predajcami a umelcami s cieľom zabezpečiť spravodlivý a etický obchod s umeleckými dielami, transparentnosť v procese propagácie a predaja umeleckých diel a efektívne a spravodlivé riešenie sporov vyplývajúce z kódexu). Máme tiež záujem o výmenu informácií o zaplatení práce umelcov, keďže na tom u vás pracujete. Dôvodom môjho mailu je tiež otázka, či by ste boli ochotní napísať o štatúte umelca na Slovensku pre náš mesačný bulletin. Ponúkame našim čitateľom aktuálne informácie o kampaniach, týkajúcich sa odmeny za umeleckú prácu v Spojenom kráľovstve a Kanade, pretože to prebieha paralelne s našou prácou na tej istej problematike tu v Austrálii. Širší kontext obsiahnutý v štatúte umelca by bol pre našich členov veľmi zaujímavý.“

Článok o právnom a sociálnom postavení umelcov na Slovensku, ktorý pre nich pripravil P. Kráľ, teda vyšiel u protinožcov, kde vzbudil záujem. Oni pre nás zas pripravili prezentáciu o situácii v Austrálii, ktorú sme mali k dispozícii na konferencii Štatút umelca / How to Survive with Art v Plzni a doposiaľ udržujeme aktívny kontakt.

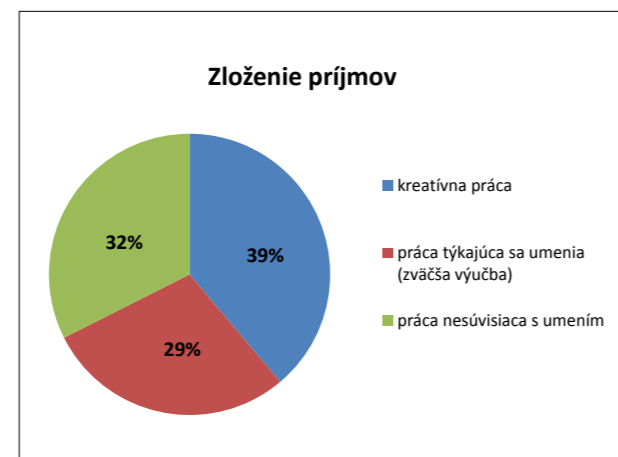
Austrálska rada pre umenie iniciovala v roku 2017 prieskum, ktorý ukázal, že priemerný príjem profesionálneho umelca v Austrálii sa medzi rokmi 2008 a 2015 znížil o približne 4 %, pričom austrálski umelci pracujú približne 45 hodín týždenne, dopĺňajú svoj príjem aj z iných pracovných miest a ženy umelkyne zarábajú za svoju tvorivú prácu o 44 percent menej ako muži.

V auguste 2018 sa po konferencii Future Forward, zaoberajúcej sa strategickým plánom kreatívneho sektora (ako najlepšie pokročiť v oblasti práv a udržateľnosti príjmov umelcov), zhromaždili predstavitelia výtvarníckych organizácií ako aj jednotliví umelci v Canbere pred bránami parlamentu počas jeho rokovania, aby naštartovali s kompetentnými dialóg o tom, ako môže kreatívny sektor presadzovať väčšiu viditeľnosť umelcov, lepší prístup ku kultúre a prísnejšie dodržiavanie Kódexu.

Výsledky analýzy príjmu austrálskych umelcov:

- V rokoch 2014-15 klesol priemerný ročný príjem austrálskeho umelca o 4 % v porovnaní s číslami z prieskumu v rokoch 2007-08
- Austrálski umelci sú nútení generovať svoj príjem z rôznych zdrojov (pozri graf)
- Tretina opýtaných umelcov je s takouto diverzifikáciou spokojná, ale väčšina by radšej venovala viac času tvorivej práci

Zdroj: <http://www.australiacouncil.gov.au/research/making-art-work/>

Na záver tejto kapitoly citát z Bielej knihy

(Maison des Artistes, Francúzsko, 2009)

Beaumarchais povedal predstaviteľom Comédiens du Français, ktorí sa zdráhali platiť autorom ich podiel z príjmu za predstavenia, hoci to bolo ich povinnosťou plynúcou zo zákona:

Vraví sa, že pre autorov, ktorí si zakladajú na sláve, nie je vhodné dohadovať sa pre malicherné záujmy. To je pravda: sláva je príťažlivá. Zabúdame však, že ak si chceme slávu vychutnať čo len jediný rok, príroda nás odsúdi k nutnosti 365 krát sa navečerať.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

3/ Vplyv ekonomického rozvoja na situáciu v kultúre a sociálne postavenie umelcov na Slovensku

Neraz sa stretávame s názormi

- že výdavky štátu na kultúru sú zbytočne vysoké,
- že štát umelcov nezaslúžene rozmaznáva.

Sú tieto tvrdenia pravdivé?

NIE, NIE SÚ.

Celkový ekonomický vývoj je na Slovensku pozitívny, ale napriek tomu podiel výdavkov na kultúru dlhodobo prevažne klesal.

V dôsledku zníženia výdavkov na kultúru skrytý dlh vo financovaní kultúry na Slovensku vzrástol od roku 1993 do roku 2011

na 3,706 mld. Eur resp. až na 9,74 mld. Eur

Aká je teda situácia na Slovensku?

1. Pozitívny ekonomický vývoj
2. Stratégia štátnej kultúrnej politiky Ministerstva kultúry SR z roku 2005
3. doc. Ing. Oskar Novotný, CSc.: Dlhodobé vývojové trendy výdavkov na kultúru z verejných rozpočtov a zdrojov súkromných domácností v SR na prelome storočí (do roku 2010 vrátane)
4. Sú výdavky štátu na kultúru naozaj vysoké?
5. Sú príjmy umelcov naozaj vysoké?
6. Príjem umelcov z pohľadu príspevkov pre FVU
7. Porovnanie HDP Slovenska a rozpočtu Ministerstva kultúry SR
8. Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020

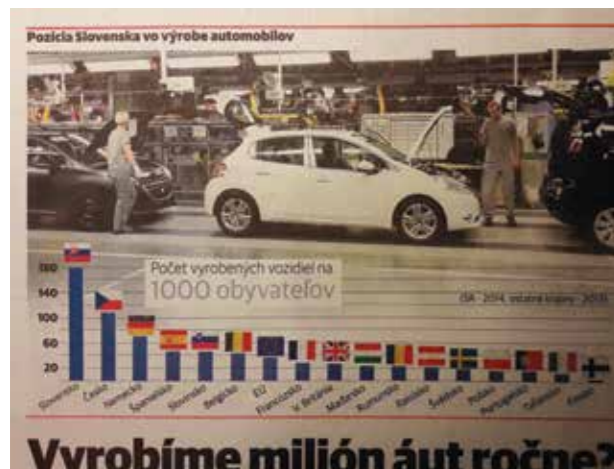
1/ Pozitívny ekonomický vývoj na Slovensku

- a. **Výrazný rast HDP** v období rokov 1989 – 2016 (Správy RTVS, 17. 11. 2016)
- b. **Výrazný nárast príjmov verejnej správy** 2016 (Správy RTVS, 17. 11. 2016)
- c. **Slovensko je už niekoľko rokov lídrom vo výrobe automobilov: na 1000 obyvateľov ich vyrobíme toľko (či dokonca viac), ako druhá (Česká republika) a tretia krajina (Nemecko) spolu**

a.

b.

c.

Ovplyvňuje pozitívny ekonomický rozvoj výdavky štátu na kultúru?

NIE.

Aké sú dostupné fakty:

2/ Stratégia štátnej kultúrnej politiky Ministerstva kultúry SR z roku 2005

(minister kultúry Rudolf Chmel, zostavil Andrej Zmeček, citát zo str. 6):

Dokumenty Národná správa o kultúrnej politike SR a Správa expertov rady Európy o kultúrnej politike SR zhodne konštatujú, že *postavenie kultúry v slovenskej spoločnosti nie je v súčasnosti adekvátne funkciám, ktoré v nej plní (prípadne by mala plniť). Objem prostriedkov, ktoré štát vynakladá na kultúru, má za posledných 10 rokov klesajúcu tendenciu (v roku 1993 predstavovala úroveň približne 0,9 % HDP, v súčasnosti je to približne 0,6 % HDP). Cieľom stratégie kultúrnej politiky je postupne sa v celkovom objeme prostriedkov, vynakladaných na kultúru a kultúrnu infraštruktúru (na centrálnej i regionálnej úrovni) priblížiť k úrovni vyspelých európskych krajín².*

² Ide o úroveň približne 1,8 % HDP. Podiel výdavkov na kultúru a kultúrnu infraštruktúru na HDP je len pomocným kritériom – presné špecifikovanie tvorby takéhoto údaju je zložitý. Je ale jasným indikátorom vzťahu spoločnosti ku kultúrnej sfére, ako aj prejavom dôvery v potenciál kultúry a kultúrneho priemyslu podieľať sa významne na tvorbe HDP (primárnym spôsobom vo forme kultúrneho priemyslu, ale hlavne sekundárnym vplyvom na turizmus, výchovu a vzdelávanie, pracovné príležitosti, sociálnu a zdravotnú prevenciu a pod.).

3/ Veľmi zaujímavé sú publikácie doc. Ing. Oskara Novotného, CSc.:

- Dlhodobé vývojové trendy výdavkov na kultúru z verejných rozpočtov a zdrojov súkromných domácností v SR na prelome storočí (do roku 2010 vrátane), Národné osvetové centrum Bratislava, 2012 <http://www.nocka.sk/uploads/2a/ee/2aeeeb40875fac92ecbc4362706e3b7c/vyvojove-trendy.pdf>
- Podpora kultúry z verejných rozpočtov územných jednotiek SR v novom tisícročí, Národné osvetové centrum Bratislava, 2013.

Dovoľujem si citovať z nich niekoľko myšlienok a uvádzam dve tabuľky (tab. 1, tab. 2 str. 38).

V roku 2011 podiel všetkých verejných výdavkov na kultúru na HDP opäť klesol, a to na **0,39 %** (údaj z vydania z r. 2013)

... podiel podpory kultúry z verejných zdrojov v rokoch 1993 – 2010 s určitými fluktuáciami celkovo a dlhodobo klesal.

... zatiaľ čo HDP rástol v uvedenom období veľmi rýchlo, spoločnosť nielenže nevenovala rovnakú pozornosť verejnej podpore kultúry ako vo východiskovom období, ale naopak, bola skoro trojnásobne menšia. (citát zo strany 24)

Citáty z komentára autora k tabuľke:

Z uvedených indexov reálneho rastu výdavkov na kultúru z verejných rozpočtov (v stálych cenách) v porovnaní s indexom ich nominálneho vývoja (v bežných cenách) v období rokov 1993 – 2010 (z predchádzajúcej tabuľky) vyplýva, že

- a. **rast inflácie dlhodobo výrazne predbiehal rast výdavkov na kultúru** zo štátneho rozpočtu po roku 1998 a spôsobil, že ich **reálna hodnota v roku 2007 klesla už len na polovičnú úroveň oproti východiskovému roku 1993** (index 52), a po radikálnej zmene trendu nahor sa vrátila v roku 2009 už k najvyššej reálnej úrovni za ostatných 8 rokov (2001), ale aj tak o 27 percentuálnych bodov nižšej ako vo východiskovom roku analýzy (1993) a 43 percentuálnych bodov (skoro polovične nižšej) ako v reálnej „najúrodnejšom“ roku pre podporu kultúry zo štátneho rozpočtu (1996), potom však v roku 2010 znovu došlo k prepadu všetkých výdavkov na kultúru zo štátneho rozpočtu na úroveň roku 2006 a 2008
- b. **reálne sa podpora kultúry zo všetkých verejných zdrojov znovu vyrovnala s jej východiskovou úrovňou (roku 1993) prvýkrát až po viac ako neuveriteľných 15 rokoch** a to v roku 2009, aby potom v roku 2010 znovu klesla o 5 percentuálnych bodov (index 95)

Podľa novej publikácie (z r. 2013) skrytý dlh v roku 2011 narástol na **3,706 mld. Eur** (pri modeli 1 %) resp. na **9,74 mld. Eur** (pri modeli 1,8 %) (tab. 3 str. 39).

Narastajúci deficit financovania kultúry z verejných zdrojov dokumentujú roztvárajúce sa nožnice medzi indexom vývoja oboch veličín po roku 2000, pričom

tab. 1

Podiel verejných výdavkov na kultúru z hrubého domáceho produktu SR v rokoch 1993 – 2010 (v %)

Rok	Podiel všetkých verejných výdavkov na kultúru na HDP (v %)	Podiel výdavkov na kultúru zo SR na HDP (v %)	Podiel výdavkov na kultúru z rozpočtov samospráv na HDP v %
1993	1,03	0,71	0,324
1994	0,62	0,45	0,170
1995	0,69	0,55	0,139
1996	0,78	0,61	0,176
1997	0,72	0,52	0,192
1998	0,68	0,49	0,186
1999	0,54	0,38	0,154
2000	0,56	0,42	0,141
2001	0,47	0,34	0,127
2002	0,57	0,36	0,211
2003	0,53	0,31	0,133
2004	0,50	0,28	0,132
2005	0,45	0,23	0,137
2006	0,47	0,23	0,242
2007	0,40	0,17	0,225
2008	0,43	0,20	0,234
2009	0,51	0,25	0,258
2010	0,47	0,21	0,261

Prameň: Analytické údaje a zostava tabuliek spracovaná autorom na základe prvotných údajov z prameňov pod č. 402, 406 a 408 k I. oddielu tejto publikácie.

tab. 2

Tab. č. 2 (a nadväzné grafy)

Index vývoja výdavkov na kultúru v SR v rokoch 1993 – 2010, korigovaný indexom inflácie (1993 = 100)

Rok	Korigovaný index zo SR	Korigovaný index z rozpočtov samospráv (vrátane VÚC)	Korigovaný index z verejných rozpočtov spolu
1993	100	100	100
1994	77	65	72
1995	99	55	86
1996	116	70	97
1997	107	80	94
1998	102	85	97
1999	81	72	78
2000	88	64	81
2001	72	64	69
2002	79	103 (69)	87
2003	70	105 (65)	81
2004	65	108 (67)	79
2005	58	122 (74)	78
2006	61	140 (92)	86
2007	52	142 (92)	79
2008	61	156 (97)	92
2009	73	159 (99)	100
2010	61	167 (119)	95

Przn.: V zátvorke od roku 2002 len index obcí.
Prameň: Analytické údaje a zostava tabuliek spracovaná autorom na základe prvotných údajov z prameňov pod č. 402, 406 a 408 k I. oddielu tejto publikácie.

- Pri modeli rovnomerného financovania kultúry z verejných rozpočtov z HDP – teda modeli 1 % pre kultúru z HDP – je klesajúca prokultúrna efektívnosť rastu HDP v SR v rokoch 1993 – 2010 výrazná najmä od roku 2000 do roku 2011 (vrátane) – skrytý verejný dlh vyše 3,3 mld. EUR (99,6 mld. Sk). Pritom priepasť skrytého dlhu verejných zdrojov voči kultúre sa ustavične dramaticky prehlbovala po roku 2002 do roku 2008, a paradoxne k vývoju HDP s miernym zmenšením jej ďalšieho prehlbovania v roku 2009 oproti roku 2008 a novým zväčšením medzery v roku 2010 oproti roku 2009 a ešte väčším prehlbovaním priepasti v roku 2011 oproti roku 2010. **Od roku 2006 však už nejde len o zaostávanie verejnej podpory kultúry v pomere ku vývoju HDP, ale o kritický krízový vývoj.**
- V materiáli vlády SR č. 18486/2004 z 10. novembra 2004 „Stratégia štátnej kultúrnej politiky“ sa perspektívne uvažovalo dokonca o štandarde 1,8 % podielu na HDP pripadajúceho na podporu kultúry z verejných rozpočtov – to by už bol skrytý verejný dlh voči kultúre **9,7 mld. EUR (294 mld. Sk)**, pritom klesajúca prokultúrna efektívnosť rastu HDP v SR v rokoch 1993 – 2011 by bola ešte výraznejšia

tab. 3

Tab. č. 7 (a nadväzné grafy)

Nárast skrytého verejného dlhu vo vzťahu ku kultúre z HDP pri modeli 1 % a 1,8 % z verejných rozpočtov v SR (v Sk a EUR)

Rok	pri modeli 1%				pri modeli 1,8%		
	HDP b.c.	Dlh	napoč. mld. SK	napoč. mil. EUR	Dlh	napoč. mld. SK	napoč. mil. EUR
1993	340,2	-0,106	-0,106		2,616	2,616	87
1994	466,2	1,768	1,662	55	5,498	8,113	269
1995	546,0	1,706	3,368	112	6,074	14,187	471
1996	606,1	1,312	4,680	155	6,181	20,348	675
1997	686,7	1,962	6,642	220	7,456	27,804	923
1998	750,8	2,436	9,078	301	8,442	36,246	1 203
1999	844,1	3,911	12,989	431	10,664	46,910	1 557
2000	934,1	4,094	17,083	567	11,569	58,477	1 941
2001	1009,9	5,312	22,395	743	13,391	71,868	2 386
2002	1098,7	4,723	27,118	900	13,513	85,380	2 834
2003	1195,8	5,672	32,790	1 088	15,238	100,619	3 340
2004	1325,5	6,660	39,450	1 310	17,264	117,883	3 913
2005	1472,1	8,057	47,507	1 577	19,828	137,711	4 571
2006	1636,3	8,906	56,413	1 873	21,763	159,474	5 294
2007	1849,7	11,164	67,577	2 243	25,992	185,466	6 156
2008	2027,5	11,480	79,057	2 624	27,702	213,168	7 076
2009	1907,9	9,296	88,353	2 933	24,564	257,732	8 555
2010	1985,6	10,53	98,883	3 282	26,389	264,121	8 767

Prameň: Analytické údaje a zostava tabuliek spracovaná autorom na základe prvotných údajov z prameňov pod č. 402, 406 a 408 k I. oddielu tejto publikácie.

najmä po roku 2000 do roku 2011 (vrátane) – vyše **8,2 mld. EUR** (248 mld. Sk).

3. Krízovú situáciu vo financovaní kultúry z verejných zdrojov v SR demonštruje nielen nedostatok zdrojov, ale osobitne a navyše aj to, že reálna hodnota ich skutočného objemu v roku 2011 oproti roku 1993 (teda ich nominálna veľkosť korigovaná indexom inflácie) je dokonca o 5 % nižšia ako vo východiskovom roku. (citát z vydania z r. 2013, str. 43 – 44)

Dopad oboch faktorov (nedostatku zdrojov a ich reálnej hodnoty) sa prejavuje najmä:

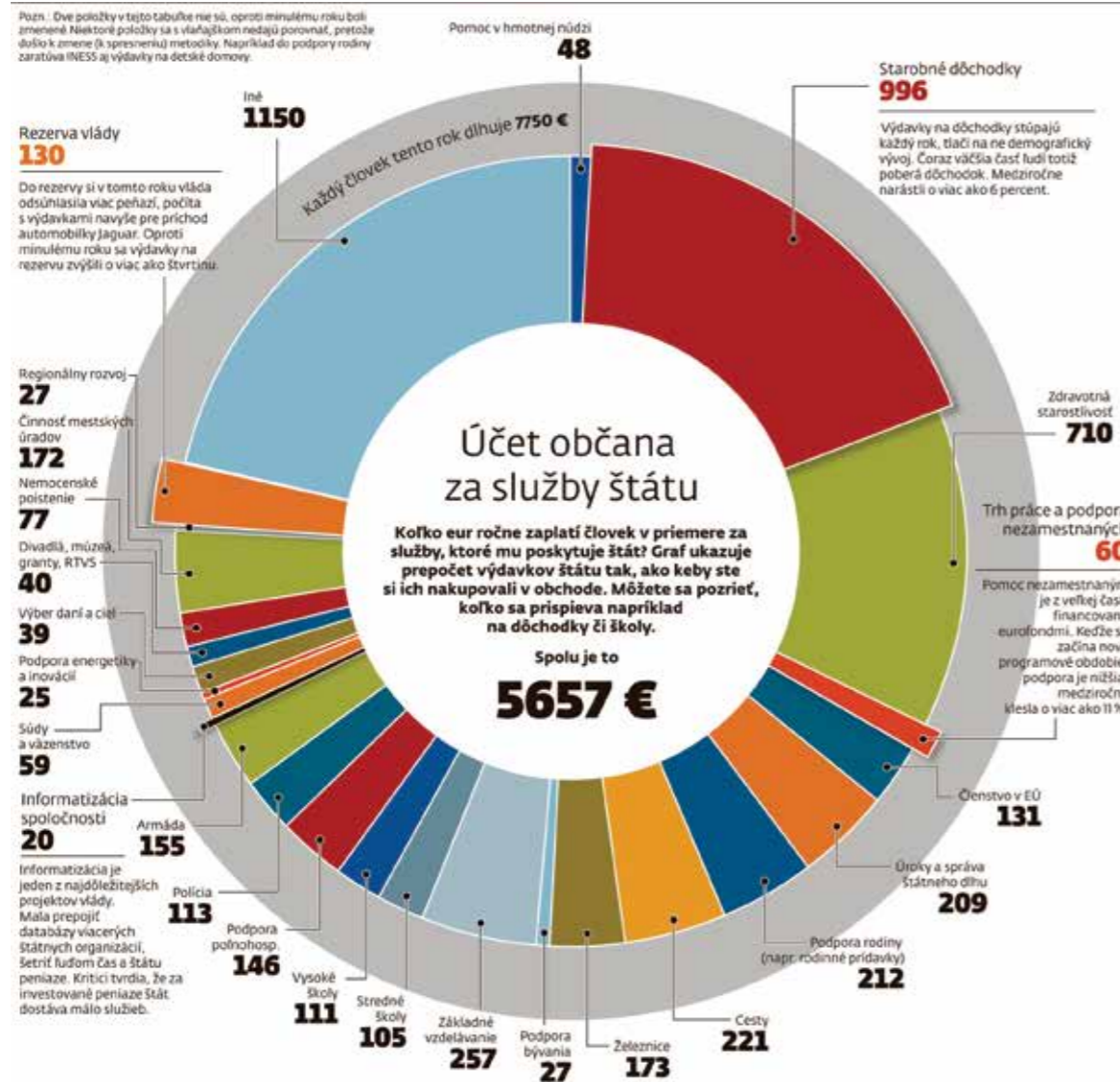
- vo významnom zaostávaní príjmov kultúrnych pracovníkov oproti iným úsekom národného hospodárstva (v celom reťazci od tvorby po šírenie)
- v stave existujúcej infraštruktúry kultúry (stavovej, technickej atď.)
- v deformácii štruktúry siete ponuky kultúrnych príležitostí v prospech trhovo-orientovanej, digitalizovanej a pod.
- v pravdepodobne už ireverzibilnom zaostávaní systému zariadení a aktivít na podporu výchovy ku dopytu po kultúre. (citát z vydania z r. 2012, str. 38)

4/ Sú výdavky štátu na kultúru naozaj vysoké?

NIE.

Podľa zverejneného grafu (SME, 30. 3. 2016) dosahujú na občana len 40 € z celkových 5 657...

5/ Sú príjmy umelcov naozaj vysoké?

NIE, NIE SÚ.

Podľa správy Štatistického úradu SR, ktorú zverejnila 6. septembra 2016 SITA a ČTK,

umenie patrí na Slovensku medzi 4 najhoršie platené odvetvia:

priemerný príjem v umení je 652 €, čo je 72,36 % priemerného príjmu na Slovensku celkove.

6/ Príjem umelcov z pohľadu príspevkov pre FVU

O priam katastrofálnom poklese možností umelcov zrobiť si na svoje živobytie tvorivou prácou veľa napovie prepád skutočne vybranej sumy – povinný odvod 2 % z honorárov umelcov brutto – za posledných 20 rokov:

- podľa údajov FVU v roku 2012 klesol na **36,77 %** stavu z roku 1991, s prihliadnutím na vývoj inflácie za uvedených 22 rokov je však reálny prepád omnoho vyšší,
- zároveň výrazne poklesol podiel výberu poplatku od autorov (2 %) na celkovom výbere poplatkov FVU (2 % + 1 %): zo **65,23 %** v roku 1991 na **30,15 %** v roku 2012
- klesá aj celková výška podpory, vyplácaná FVU autorom: v porovnaní s rokom 2010 v roku 2011 poklesla na **80,43 %**, v roku 2012 to bolo už len **52,17 %**.

7/ Porovnanie HDP Slovenska a rozpočtu Ministerstva kultúry SR

• **2005: Hrubý domáci produkt SR (ŠÚSR): 39,614 mld. Eur / 1193411364000 Sk**

Rozpočet MK 2005: 125780455,42 € / 3789262000 Sk

<https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2005/>

Z uvedených údajov vyplýva, že rozpočet Ministerstva kultúry v roku 2005 predstavoval **0,317 %** HDP

• **2017: HDP SR 81,179 mld. Eur**
Rozpočet MK 2017: 243 687 741 €

<https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2017/>

Z uvedených údajov vyplýva, že rozpočet Ministerstva kultúry v roku 2017 predstavoval napriek nominálnemu nárastu už len **0,30 %** HDP.

K tomuto percentu treba pripočítať podiel výdavkov na kultúru z rozpočtov samospráv na HDP v %. Ak vychádzame z tabuľky doc. O. Novotného – viď vyššie (*Podiel výdavkov na kultúru z rozpočtov samospráv na HDP v %, podľa ktorej v období rokov 1993 – 2010 sa tento podiel pohyboval v rozmedzí 0,127 % až po maximum 0,324 % HDP*), cieľ Stratégie rozvoja kultúry na roky 2014 – 2020, schválený Vládou SR, sa napriek zastaveniu prepádu a niektorým nesporne pozitívnym opatreniam zatiaľ splniť nepodarilo.

8/ Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 / NIEKOĽKO CITÁTOV

Strategická oblasť 4: nastavenie funkčného systému financovania v oblasti kultúry

Nový pohľad na financovanie kultúry predpokladá, že kultúra predstavuje nevyhnutný základ pre zdravé fungovanie spoločnosti. Na jej rozvoj je preto potrebné vyčleniť primerané zdroje. V období krízy sa investície sústreďujú na oblasti, ktoré sú pre základné fungovanie spoločnosti nevyhnutné. Prevláda pri tom mylné presvedčenie, že kultúra medzi ne nepatrí. Je potrebné zmeniť spoločenské vnímanie kultúry a nevidieť v nej iba akúsi nadstavbu. Pri dobre nastavenom systéme kultúra nie je len spotrebiteľom finančných prostriedkov, ale i tvorcom ekonomických hodnôt.

Financovanie kultúry na Slovensku je dlhodobo výrazne poddimenzované. Nedosahuje ani štandardnú úroveň výdavkov na kultúru v Európskej únii.

Za takýchto podmienok, nie je možné budovať moderne kultúrne inštitúcie. Analýza ukázala, že objem prostriedkov, ktorý ide do rezortu kultúry, s prihliadnutím na infláciu a v pomere k rastu HDP, dlhodobo klesá. Do toho je potrebné zaradiť i fakt, že finančná podpora cirkví v rozpočte MK SR výrazne skresľuje pohľad na financovanie kultúry. Vzbudzuje dojem, že do kultúry ako celku smeruje podstatne viac prostriedkov, ako je pravda. V dôsledku procesu decentralizácie boli tiež právomoci v oblasti kultúry prenesené na samosprávy. Tie však kultúre zo svojich rozpočtov nevenujú dostatočný objem financií, pretože často dávajú prednosť prioritám v iných oblastiach.

V nasledujúcom období bude potrebné zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj kultúrneho sektora. To možno dosiahnuť iba vytváraním podmienok pre účinnú synergiu verejných financií, súkromných investícií a dobrovoľníckych aktivít. Popri tom je potrebné podporovať zvyšovanie kultúrnej spotreby obyvateľstva. Zároveň je nevyhnutné prísť k istým systémovým zmenám vo financovaní. Je potrebné trvalo usilovať o zvyšovanie percentuálneho podielu financovania kultúry v pomere k HDP. Je potrebné vytvoriť nástroje na podporu novej tvorby, kultúrnych aktivít ako aj neštátnej kultúry. Je nutné zaviesť systémové opatrenia na zabezpečenie dostatočného prísunu financií do kultúry cez rozpočty samospráv. Popritom je potrebné riešiť i doplnkové zdroje financovania pochádzajúce z iných sektorov alebo zdrojov.

Následne bol schválený **AKČNÝ PLÁN realizácie Stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike** (Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Bratislava, november 2015), niekoľko citátov:

Strategická oblasť 4: NASTAVENIE FUNKČNÉHO SYSTÉMU FINACOVANIA V OBLASTI KULTÚRY

4. 1. 1. Prijat' zákon o financovaní oblasti v kultúre (napr. zákon o Fonde na podporu umenia)

- Zrealizovať systémové kroky na zvýšenie podpory financovania kultúry zo štátneho rozpočtu na úroveň **1 % z HDP do roku 2020**.

Príloha 1: Stručný popis súčasného stavu kultúry na Slovensku

Tabuľka 1: Podiel verejných výdavkov na kultúru na HDP v SR:

2006	2007	2008	2009	2010	2011
0,47 %	0,40 %	0,43 %	0,51 %	0,47 %	0,39 %

Tabuľka 2: Verejné výdavky na kultúru vybraných krajín EÚ (2010/2011) ako percento HDP:

Rakúsko	0,82 %
Česká republika	0,74 %
Maďarsko	0,57 %
Poľsko	0,59 %
Estónsko	1,80 %

9/ Čo dodať na záver?

Ak si porovnáme verejné výdavky na kultúru na Slovensku a v iných krajinách EÚ, kde sú výrazne, dokonca

viac ako štvornásobne vyššie,

fakty hovoria zrozumiteľným jazykom: Slovensko má čo doháňať, ak sa chce podmienkami pre rozvoj kultúry priblížiť úrovni okolitých štátov. Najmä preto, že udržateľný rozvoj kultúrneho sektora je v záujme celej spoločnosti a priestor na výrazné zlepšenie podpory kultúry zo strany štátu na Slovensku nepochybne existuje.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/ K aktuálnym otázkam legislatívy pre oblasť umenia na Slovensku: čo sa už podarilo a aké výzvy sú ešte pred nami

Bežne sa stretávame s protichodnými názormi na to, čo sa už v legislatíve dosiahlo i s veľmi kritickými názormi v zmysle „za posledné roky sa nič pozitívne neurobilo“.

Sú takéto vyjadrenia opodstatnené?

NIE, NIE SÚ.

Napriek tomu, že určite treba ešte veľa urobiť, nebolo by fér spochybňovať to pozitívne, čo sa už dosiahlo.

**Aká je teda situácia na Slovensku? Aké sú fakty?
Pokúsme sa pomenovať aspoň niektoré plusy i mínusy.**

4/a/ Dane

4/b/ Podpora tvorby formou grantov

4/c/ Zvýšenie podielu slovenskej tvorby v médiách

4/d/ Autorský zákon a ochrana duševného vlastníctva

4/e/ Štatút umelca

– otázky právneho a sociálneho postavenia umelcov

4/f/ Štatút umelca a kolektívne vyjednávanie

4/g/ Umenie vo verejnom priestore

4/h/ Je možné oživiť trh s umením?

4/i/ MU Agreement – úspešný švédsky model

4/j/ Podpora súkromných investícií do umenia

– sponzorský zákon

4/k/ Na inšpiráciu zopár pozitívnych príkladov zo zahraničia

4/a/ Dane

V porovnaní s návrhom daňovo-odvodovej reformy z roku 2011, keď hrozilo zvýšenie daňového zaťaženia umelcov a živnostníkov, je dnes zaťaženie výrazne **nižšie**. Stručná rekapitulácia:

PODĽA NÁVRHU VLÁDY Z ROKU 2011:

- paušálne náklady by bolo možné uplatniť vo výške maximálne **40 %** z príjmu
- ale zároveň do celkovej výšky maximálne **2 400 €** ročne

Reakciou bola protestná akcia umelcov, podporovaná živnostníkmi (pozri kapitolu 5)

I vďaka našej akcii sme dosiahli viac ako dvojnásobné zvýšenie (210 % v porovnaní s pôvodným návrhom) a podľa následne schváleného zákona s platnosťou od 1. 1. 2013:

- paušálne náklady bolo možné uplatniť vo výške maximálne **40 %** z príjmu (oproti pôvodnému návrhu bez zmeny)
- ale zároveň sa zvýšil celkový maximálny limit na sumu **5 040 €** ročne

Čo to znamenalo pre jednotlivca v porovnaní s pôvodným návrhom vlády?

Ak ročný príjem umelca (brutto) dosiahol sumu 12 600 € (čiže sumu, umožňujúcu využiť celý limit): úspora na dani predstavovala sumu **501,60 €**

V roku 2016 sa upravil pri paušálnych nákladoch umelcov a živnostníkov tak percentuálny podiel (na 150 %), ako aj výška celkového limitu (na 396,8 %):

- **na príjem, dosiahnutý od 1. 1. 2017, je možné uplatniť paušálne náklady vo výške do 60 % z príjmu**
- **a zároveň do celkovej výšky až 20 000 € ročne**

Čo to znamená pre jednotlivca v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou?

- a. Pri dosiahnutom príjme na úrovni priemernej mzdy (900 € brutto mesačne) predstavuje úspora na dani cca **410 €**
- b. Pri dosiahnutom príjme 2 770 € mesačne, umožňujúcim využiť celý limit, predstavuje úspora na dani cca **2 800 €**

Poznámka: v záujme prehľadnosti pri výpočtoch nie sú zohľadnené odvody a možnosť uplatnenia rôznych úľav (na daňovníka, členov rodiny a pod), ktoré sa individuálne líšia

To rozhodne nie je zanedbateľný výsledok a má nesporne výrazný dopad na reálnu sociálnu situáciu umelcov.

A je fér uznať to a potešiť sa, že sa predsa len niečo pozitívne pre umelcov deje. Napriek tomu, že daňové zákony negarantujú (a ani garantovať nemôžu), či umelec vôbec nejaký príjem dosiahne. Celkové oživenie situácie v kultúre je otázkou iných zákonov, k ktorým z nich sa vyjadríme v nasledujúcich častiach. Ak ste však kritickí voči všetkému, čo sa dosiahlo, a neveríte vôbec ničomu, vezmite si kalkulačku a prepočítajte vyššie uvedené čísla. Snáď vám to predsa len zlepší náladu :)

Ak sa vám to naopak zdá príliš veľký ústretový krok voči umelcom (i živnostníkom), pripomeňme si podstatné rozdiely medzi príjmom umelca a zamestnanca:

- na rozdiel od zamestnanca pre umelca neplatí garancia vo forme pravidelne zvyšovanej minimálnej mzdy: **umelec za svoju prácu, vykonávanú v slobodnom povolaní, nemá garantovaný vôbec žiadny príjem, nemá žiadne pravidelné výplatné termíny (nevie či, kedy a koľko skutočne zarobí – sociálna neistota je dlhodobo súčasťou jeho existencie)**
- zamestnancovi z príjmu brutto po zaplacení daní a odvodov zvyšok zostane pre jeho vlastnú potrebu (spravidla si nehradí žiadne náklady v súvislosti s jeho prácou – to je povinnosťou zamestnávateľa)
- umelec si však zo svojho príjmu brutto musí uhradiť nielen dane a odvody, ale aj všetky náklady (za pracovný priestor, energie, materiál, služby, za vlastnú prezentáciu a propagáciu, atď) a navyše zaplatí – ako príslušník jedinej skupiny občanov na Slovensku – aj 2 % z príjmu brutto ako povinný odvod do umeleckých fondov;
čiže, ak dosiahne rovnaký príjem brutto ako zamestnanec, na zabezpečenie jeho samého vrátane vlastnej rodiny mu zostane výrazne menej
- ak by chcel na zabezpečenie vlastnej rodiny dosiahnuť rovnaký čistý príjem ako zamestnanec, musel

by mať príjem brutto podstatne vyšší ako zamestnanec, v skutočnosti ho však má naopak **NIŽŠÍ**: pripomeňme si, že

priemerný príjem v umení je len 652 €, čo je 72,36 % priemerného príjmu na Slovensku celkove; podľa správy Štatistického úradu SR, umenie patrí medzi 4 najhoršie platené odvetvia na Slovensku (6. 9. 2016, SITA a ČTK)

Na záver k tejto kapitole:

Prečo je zdaňovanie formou paušálnych výdavkov výhodné pre obidve strany – tak pre umelcov, ako i pre štát

Zdaňovanie formou paušálnych výdavkov Slovenská koalícia pre kultúrnu diverzitu dlhodobo podporuje. Pri paušálnych výdavkoch nič okrem príjmov netreba kontrolovať, je veľmi jednoduché a administratívne nenáročné, a to tak pre jednotlivca (namiesto „úradovania“ sa môže venovať svojej práci), ako aj pre štát (zjednodušuje to prácu príslušných úradov).

Aj mnohí z tých, ktorí by vedeli zdokumentovať výdavky vo vyššej výške, ako im umožňuje paušál, radšej si uplatňujú paušálne náklady práve pre jednoduchosť a nespochybniteľnosť; ak by si vyššie reálne

náklady (v prípade nedostatočného limitu) skutočne uplatňovali, mohlo by to negatívne ovplyvniť reálny výnos pre štát.

Pri vedení účtovníctva sa naopak otvára množstvo sporných a nikdy nekončiacich otázok (čo ešte uznateľný výdavok je a čo už nie je, nedá sa vylúčiť pokúšenie niektoré výdavky umelo navýšiť, na druhej strane nie sú často uznávané ani z pohľadu umelcov nespochybniteľné výdavky, atď). Aspoň jeden príklad z reálnych skúseností umelcov:

Pracovný odev – montérky – je položkou, ktorú si do nákladov uvedie množstvo SZČO; ale pracovný odev koncertnej umelkyne – spoločenské šaty, ktoré sú nevyhnutnou samozrejmosťou pri vystúpení (a nemôže ich mať len jedny...) – už podľa niektorých daňových úradov medzi oprávnené náklady uviesť nebolo možné. Z pohľadu príslušných úradov mala zrejme koncertná umelkyňa vystúpiť vo filharmónii v montérkach... V čase pripravovanej daňovo-odvodovej reformy v roku 2011 zástupcovia SKKD osobne konzultovali tieto otázky s pracovníkmi Ministerstva financií, s cieľom spoločne preskúmať, či je možné sprehľadniť spôsob uznávania výdavkov umelcov (zvažovala sa i možnosť vytvorenia zoznamu oprávnených nákladov, ktorý by bol vo forme inštruktážnej brožúry k dispozícii tak umelcom, ako i pracovníkom Daňových úradov). Vzhľadom na veľmi špecifické podmienky práce umelcov sa obe strany zhodli nakoniec na tom, že uznávanie paušálnych nákladov môže najúčinnejšie zamedziť tak zneužívaniu výhod, ako aj poškodzovaniu umelcov.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/b/ Podpora tvorby formou grantov

Poskytovanie grantov na podporu tvorby prešlo v poslednom desaťročí značnými zmenami. Vznikli 3 nové fondy – uvádzam základnú charakteristiku z ich webových stránok:

2009: Audiovizuálny fond, verejnoprávna inštitúcia na podporu a rozvoj audiovizuálnej kultúry a priemyslu, ktorá nahradila grantový program Ministerstva kultúry a výrazne rozšírila možnosti a zdroje podpory, začal činnosť dňa 1. 1. 2009. Bol zriadený na základe zákona č. 516/2008 Z. z. o Audiovizuálnom fonde v znení neskorších predpisov.

2016: Fond na podporu umenia, verejnoprávna inštitúcia zabezpečujúca podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu, vznikla na základe zákona č. 284/2014 Z. z. Fond nahrádza podstatnú časť dotačného systému ministerstva kultúry a je nezávislý od ústredných orgánov štátnej správy, pričom jeho hlavným poslaním je podpora „živého“ umenia a kultúry. Fond poskytuje finančné prostriedky najmä na tvorbu, šírenie a prezentáciu umeleckých diel; podporu medzinárodnej spolupráce; na vzdelávacie programy v oblasti umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu; na štipendiá pre fyzické osoby, ktoré sa tvorivo, či výskumne podieľajú na rozvoji umenia a kultúry. Začal činnosť dňa 1. 1. 2016.

2018: Fond na podporu kultúry národnostných menšín je nezávislá verejnoprávna inštitúcia, ktorej poslaním je podporovať a stimulovať kultúru národnostných menšín v oblasti kultúrnych a vedeckých aktivít národnostných menšín, najmä vytváraním podporných mechanizmov pre tvorbu a šírenie kultúrnych a vedeckých hodnôt. Realizáciou svojho poslania fond prispieva k uskutočňovaniu kultúrnej politiky Slovenskej republiky a Európskej únie v oblasti podpory rozvoja národnostných menšín. Fond na podporu kultúry národnostných menšín (ďalej len „fond“) je zriadený zákonom č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín. Začal činnosť dňa 1. 1. 2018.

Pozitívne je, že postupne pribúdajú možnosti získať grant i z iných zdrojov, aj keď výška rozpočtu býva veľmi rozdielna (okrem pôvodných možností – MK, HF, LF, FVU a už spomenutých 3 nových fondov – dnes poskytujú granty aj samosprávne kraje, Mestský grant Ars Bratislavenensis, Nadácia ZSE – Rozprúdime regióny, Nadácia O2 fér, Grantové programy SPP – Kultúra, Medzinárodný vyšehradský fond, Granty EHP a Nórska, Kreativná Európa, Digitálne Slovensko a kreatívny priemysel...).

Najpodstatnejšou zmenou je založenie uvedených 3 nových fondov. Nie som odborníkom na oblasť audiovizie a je príliš zavčasu na hodnotenie činnosti Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, sústredím sa preto najmä na Fond na podporu umenia. Už pri príprave návrhu na jeho zriadenie som v Rade vlády pre kultúru i vo Výbore pre umenie predložil viaceré pripomienky, ale v mene Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu sme návrh koncepcie Fondu na podporu umenia ako celok jednoznačne privítali a podporili: považovali sme ho za krok správnym smerom a šancu vyriešiť dlhodobé problémy.

Názory na činnosť FPU (i ostatných fondov) sú však rozličné a pri diskusiách na túto tému sa väčšinou (aj keď z konkrétnych rozhodnutí FPU tiež nie sme vždy nadšení – pozri kapitolu 5) ocitnem v úlohe jeho obhajcu: umelci pred zriadením FPU predchádzajúci systém kritizovali, neraz však prestávajú vnímať pozitívne zmeny, ktoré priniesol v porovnaní s minulosťou.

Skúsme si pozitívne zmeny pripomenúť

Cieľom návrhu bolo presunúť časť grantového systému na nezávislú inštitúciu, umožniť vláde financovať kultúru a umenie bez priameho riadenia celého procesu momentálnou vládou garnitúrou. Odbremenilo to Ministerstvo kultúry, ktoré sa vyčerpávalo administráciou dotačného systému na úkor zabezpečovania komplexnej činnosti odbornej správy kultúrneho sektora, malo to zabrániť aj prípadným politickým vplyvom. Vyriešilo to viaceré dlhodobé a notoricky známe problémy predchádzajúceho grantového systému:

- **termíny realizácie projektov:** predtým bolo realitou sústreďovanie prakticky všetkých projektov na 2. polrok (1. polrok prebiehalo vyhodnocovanie a schvaľovanie žiadostí, prostriedky bolo spravídla možné čerpať až koncom 1. polroka), s nutnosťou ukončiť projekt do 31. decembra daného roka; teraz FPU vyhlasuje výzvy priebežne počas celého roka a s rôznymi termínmi ukončenia, a to i v nasledujúcom roku (31. december prestal byť pre žiadateľov „strašiakom“)
- **viacročné granty:** predtým nemožnosť poskytovania grantov na obdobie viac ako 12 mesiacov resp. ukončených po 31. decembri daného roka; teraz je v niektorých výzvach FPU možné uchádzať sa o schválenie projektu až na trojročné obdobie
- **zjednodušenie administratívy:** viaceré potvrdenia, ktoré bolo predtým potrebné podávať už spolu so žiadosťou, teraz podávajú dodatočne len úspešní žiadatelia (čo je cenou útechy pre žiadateľov, ktorých žiadosti neboli schválené); zároveň došlo aj k istému zjednodušeniu tlačív a stanovenie limitov na počet znakov pri vyplňaní žiadosti v jednotlivých častiach má za dôsledok skrátenie celkového rozsahu
- **možnosť opravy chýb:** ak dôjde k drobnému pochybeniu v žiadosti, na základe upozornenia žiadateľ dostáva možnosť chybu odstrániť (kým predtým bola žiadosť i pri drobnom nepodstatnom formálnom pochybení automaticky vyradená)
- postupne pribúdajú **nové formy grantov**, je možnosť uchádzať sa i o **štipendiá**

- **možnosť zrealizovania pôvodne schváleného rozpočtu pri konečnom vyúčtovaní** (možnosť mierne zvýšiť a znížiť jednotlivé položky pri súčasnom dodržaní výšky celkovej sumy)
- **finančné zdroje:** uvádzam to nakoniec, ale určite nie je najmenej podstatné či zanedbateľné, že v posledných rokoch došlo k výraznému nárastu finančných prostriedkov, ktoré mohli byť prerozdelené na podporu tvorby prostredníctvom všetkých 3 fondov:

FOND NA PODPORU UMENIA

10 000 000 € – rozpočet MK na granty v roku 2015 pred začiatkom činnosti FPU

15 000 000 € – rozpočet FPU na granty v roku 2016, v prvom roku jeho činnosti

15 000 000 € – rozpočet FPU na granty v roku 2017, v druhom roku jeho činnosti

20 000 000 € – navýšenie rozpočtu FPU v roku 2018 na 200 % východiskového stavu

Všimli si to aj v zahraničí, uvádzam na ilustráciu mail z Kanady (zo dňa 25. 5. 2017):

Slovak Arts Council Increases Funding for Culture by 33.3 %

*Congratulations Pavol,
The state subsidy to the budget of the Slovak Arts Council will rise from € 15 million to € 20 million to support projects in the field of arts, culture and creative industry, corresponding to 33,3 % increase. Representatives of the Slovak Arts Council will elaborate a new concept of support activities to be presented to the general public at the beginning of summer 2017.*

Hope you are well.

Best,

Charles Vallerand

Cultural Engineering | Creative Diversity | Communications

FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

2017 – rozpočet Úradu vlády na tento účel: **4 500 000 €**

2018 – rozpočet Fondu na podporu kultúry národnostných menšín: **8 000 000 €**

AUDIOVIZUÁLNY FOND

v roku 2018 zvýšenie rozpočtu v porovnaní s predchádzajúcim rokom o **925 000 €**

v roku 2019 zvýšenie rozpočtu v porovnaní s predchádzajúcim rokom o **850 000 €**

To sú nesporne pozitívne čísla, nemali by sme na ne pri hodnotení prínosu fondov zabúdať.

Kritické pripomienky k možnostiam získať grant na tvorbu sa sústreďujú najmä do dvoch oblastí:

1/ OBJEKTIVITA HODNOTENIA ŽIADOSTÍ

Tu asi ťažko dospieť ku konsenzu (vzhľadom na zdroje, ktoré sú a vždy budú limitované, je realitou uspokojenie len časti žiadateľov; zamietnutí žiadatelia spravídla nadšení nie sú, ale aj z úspešných žiadateľov časť môže mať pocit, že mohla/mala dostať viac...). Posudzovanie umenia je veľmi citlivou otázkou, nedá sa riešiť paušálne a zaručené recepty – platné úplne pre všetkých, vždy a všade – neexistujú.

V tejto súvislosti sa mi páčilo vyjadrenie riaditeľa FPU Jozefa Kovalčíka na sympóziu **Kultúrna politika – dáta a hodnota** v Dome umenia, Bratislava, dňa 25. mája 2018 (vo voľnom pretlmočení, nemám písomný záznam): napriek istej subjektivite, ktorá sa pri posudzovaní žiadostí o granty nedá celkom vylúčiť, sa snažia o objektivizovanie posudzovania formou zbierania údajov o žiadostiach a schválených grantoch a ich vyhodnocovaním. Je prirodzené, že najviac grantov je schvaľovaných v tých oblastiach tvorby, z ktorých dostávajú najviac žiadostí, ale kladú si napr. otázku, či nie je potrebné sústrediť sa aj na oblasti tvorby, z ktorých prichádza žiadostí príliš málo: nie je práve to dôvodom na podporu tvorby v oblasti, ktorá „živorí“?

Objektívnym problémom hodnotenia je i limitovaný počet osobností so všeobecnou autoritou, ktoré na jednej strane aktívne pôsobia v oblasti umenia, ktorú majú hodnotiť, a na druhej strane u nich nehrozí konflikt záujmov. Nehovoriac o tom, že byť členom odbornej komisie (ktorý preberá zodpovednosť za odmietanie žiadostí) nie je veľmi vďačná pozícia. Krok dopredu sa zdá byť osobné vypočutie žiadateľov členmi komisie, možnosť žiadateľov zodpovedať otázky členov komisie a osobne projekt obhajovať.

V tejto súvislosti sme sa pri diskusiách s umelcami viackrát stretli s myšlienkou, či by nebolo možné robiť tieto vypočutia žiadateľov verejne, za prítomnosti iných žiadateľov. Malo by to zmysel v prípade veľkých projektov s veľkou finančnou dotáciou a viacročných projektov. Určite by to pomohlo k transparentnosti celého procesu a zároveň by to plnilo vzdelávaciu funkciu: mohlo by to byť pre neúspešných či menej skúsených žiadateľov inšpiráciou, ako pripraviť úspešný projekt.

2/ ADMINISTRATÍVNA NÁROČNOSŤ CELÉHO PROCESU

Už som uviedol, že nesporne došlo k istému zjednodušeniu administratívy. Ale faktom je, že v niektorých prípadoch evidujeme aj pohyb opačným smerom – jej komplikovanie a nárast...

Napriek opakovaným verejným príslubom vlády všeobecne pretrvávajúca zotrvačnosť vo vyžadovaní všemožných potvrdení... Pri pohľade zvonku je v prípade FPU ťažké posúdiť, kto je za to zodpovedný, je možné, že konkrétny referent či FPU ako celok sú v tom nevinne. Obávam sa, že jedine **zverejnenie jednoznačného ZÁKAZU vyžadovať od občanov potvrdenia** a doklady podľa postupne sa rozširujúceho zoznamu by mohlo tento dlhodobý trend zmeniť: občanom by poskytol možnosť účinne sa brániť, zároveň by motivoval aj výkonných pracovníkov či inštitúcie poskytnutím garancie, že nebudú dodatočne niesť následky za to, že dané potvrdenia nevyžadovali.

PRÍKLAD:

STANOVY AKO POVINNÁ PRÍLOHA K ŽIADOSTI O GRANT

Už 16. 4. 2013 pri schvaľovaní návrhu na zriadenie Fondu na podporu umenia som v svojich písomných pripomienkach pre MK uviedol:

V praxi žiadatelia o príspevok z grantového systému predkladajú MK každoročne znovu a znovu tie isté doklady ku každej žiadosti, napr. doklad o právnej subjektivite (na ilustráciu: stanovy konkrétneho subjektu majú 7 strán, tento rok podal uvedený subjekt 9 žiadostí o granty (vrátane žiadosti o zopár stoviek Eur) = len stanovy od tohoto jedného subjektu pre MK predstavujú spolu 63 strán; a to sa opakuje každo-

ročne, čiže len od tohoto jedného subjektu prevzalo MK v priebehu existencie grantového systému odhadom okolo 150 – 200 kópií identických stanov = spolu cca 1000 – 1200 (!) strán; pritom nepriloženie jednej kópie z uvedeného množstva spôsobilo v konkrétnom prípade vyradenie žiadosti...)

ZMENILA SA PO 5 ROKOCH SITUÁCIA K LEPŠIEMU?

Nie, je horšia:

Stanovy predkladáme znovu a znovu aj v súčasnosti, ale

- kým v čase písania mojej pripomienky (v roku 2013) stačili kópie, teraz su žiadatelia povinní predkladať **originály alebo notársky overené kópie!** Poplatok za notárske overenie 1 strany je 1,60 €, za jedny stanovy v konkrétnom prípade 11,20 €.

INÉ POTVRDENIA AKO POVINNÉ PRÍLOHY K ŽIADOSTI O GRANT

- predtým ich žiadatelia predkladali len 1x ročne, teraz (ako vedľajší negatívny efekt spôsobený pozitívnou zmenou zo strany FPU – vyhlasovaním grantových výziev priebežne počas celého roka) sú subjekty s rozsiahlejšími aktivitami vo viacerých oblastiach nútené predkladať potvrdenia aj **niekoľkokrát ročne** (poplatok za overenie je v konkrétnom prípade 11,20 €)
- súvisí to s 3 mesačnou dobou platnosti požadovaných potvrdení, takže ich opakované predkladanie zaťažuje všetky zúčastnené strany
- týka sa to spolu cca 9 rôznych potvrdení: potvrdenia všetkých zdravotných poisťovní, Sociálnej poisťovne, Inšpektorátu práce, Daňového úradu, banky o vedení účtu (poplatok 3,50 € / 1 ks), Okresného súdu (že žiadateľ nie je v konkurze, nie je voči nemu vedené konkurzné konanie, nie je v reštrukturalizácii, nebol proti nemu zamietnutý návrh na vyhlásenie konkurzu pre nedostatok majetku – 2,5 € / 1 ks), Slovenskej komory exekútorov prostredníctvom centrálného registra exekúcií (že voči žiadateľovi nie je vedené exekučné konanie; toto potvrdenie sa požaduje – podľa doručeného mailu – od 1. 3. 2018, predtým ho vydával Okresný súd).

Žiadateľa o grant si medzi sebou inštitúcie občas pohadzujú, ako uznajú za vhodné. Ako čerešničku na torte môžeme vnímať písomnú požiadavku jedného zo samosprávnych krajov, aby žiadateľ **do 5 dní** predložil potvrdenie z inej inštitúcie – Ministerstva vnútra, hoci MV požadované potvrdenie nevydáva skôr, ako v lehote **10 až 15 pracovných dní!**

V písomnom vyjadrení (pre MPSVaR, zverejnenom v otvorenom liste dňa 20. 7. 2011), som k téme zbytočnej administratívy uviedol:

Zásadnou otázkou je, prečo máme my argumentovať v prospech zjednodušenia, keď to je predsa súčasťou programového vyhlásenia tejto vlády? My zjednodušenie podporujeme. A pre záčiatok budeme radi, ak sa veci nebudú aspoň komplikovať...

Veta je, bohužiaľ, aj po 7 rokoch stále aktuálna...

Bolo by nosením dreva do lesa predkladať argumenty o tom, prečo by bolo pre všetkých zúčastnených výhodnejšie, ak by inštitúcie verejnej správy komunikovali priamo medzi sebou a nerobili si z davov občanov pošťárov, ktorí medzi nimi prenášajú – znovu a znovu, aj viackrát ročne – tie isté potvrdenia: v tejto otázke je predsa všeobecná zhoda.

Máme teda všetci čakať na (stále odkladaný) zázrak? Alebo by sme mali s tým konečne niečo robiť aj v situácii, keď digitalizácia verejnej správy viazne? Určite áno.

Možno by stačilo začať si klásť – všetci, ktorí so zbytočným „papierovaním“ prichádzajú do kontaktu – jednoduché logické otázky.

PRÍKLAD „A“

K PROBLÉMU I VIACKRÁT ROČNE PREDKLADANÝCH (PRETOŽE PLATIA LEN 3 MESIACE) TÝCH ISTÝCH POTVRDENÍ V PÍ SOMNEJ FORME:

OTÁZKA Č. 1: Čo tieto potvrdenia reálne garantujú?

Na rozdiel od možnosti kedykoľvek aktualizovať (a teda aj overiť si) informácie na webe, potvrdenie na papieri garantuje len to, že ku DŇU JEHO VYDANIA bolo všetko v poriadku. Formálne aj tak platia 3 mesiace, čiže AK SOM PODVODNÍK, MÁM EŠTE 3 MESIACE MÍNUS 1 DEŇ NA TO, ABY SOM KONAL V ROZPORE S TÝMTO POTVRDENÍM (druhá strana však správne potvrdenie dostane a bude spokojná).

OTÁZKA Č. 2: Keďže aj tak garantujú stav len k jednému dňu z tých 90 – 92 dní, čo by sa zmenilo, ak by (počas prechodného obdobia, kým medzi sebou začnú inštitúcie komunikovať priamo) platili dlhšie, napr. 4 – 6 – 12 mesiacov?

OTÁZKA Č. 3: Aké sú možné negatívne dôsledky, spôsobí to rast rizika zneužitia? Ani nie: u tých slušných to situáciu z hľadiska rizika nijako nezmení, a ak som podvodník, v zásade by mi mala stačiť na spáchanie podvodu lehota 3 mesiace mínus 1 deň, ktorú poskytuje súčasná prax (podvodník v tom – na rozdiel od tých „slušných“ – chodiť „vie“, a ak to nie je schopný zvládnuť v danej lehote, tak sa ako podvodník zrejme nemá šancu užiť a bude si musieť hľadať uplatnenie inde :) Pozitíva v prípade predĺženia lehoty platnosti sú naopak jasné: okamžité zredukovanie počtu žiadaných / vydaných / prenášaných / spracovávaných potvrdení. Nemenej podstatná by bol aj okamžitá úlava zo strany občanov a pocit, že štát to s úmyslom prestať šikanovať občanov možno myslí naozaj vážne: každý krok správnym smerom sa ráta...

PRÍKLAD „B“

K PROBLÉMU PREDKLADANIA ORIGINÁLNYCH, RESP. OVERENÝCH STANOV KAŽDÝ ROK.

Dá sa pochopiť, že ak sa nový žiadateľ prvýkrát uchádza o grant v danej inštitúcii, tak sa predstaví a preukáže, že vôbec existuje: predložením svojich stanov.

OTÁZKA Č. 1: Prečo ich znovu a znovu musí predkladať aj žiadateľ, ktorý už úspešne prešiel celým systémom (od žiadosti cez realizáciu až po vyúčtovanie), neraz opakovane, ktorý už teda nie je pre inštitúciu neznámy, ktorý je prípadne i všeobecne verejne známy a existuje bez zmeny celé desaťročia? Ťažké je nájsť racionálnu odpoveď. Vidím len tri možnosti, ako sa dajú stanovy žiadateľov inštitúciou použiť – všetky sú negatívne:

- a. najlepšiou z troch zlých možností by bolo, keby pracovníčka inštitúcie už pri preberaní žiadosti usmernila žiadateľa, aby stanov (overené, ako inak) priamo umiestnil do pripraveného kontajnera na separovaný odpad: prínos overených stanov ku kvalite projektu je aj tak nulový a hodnota separovaného odpadu je len nepatrným zlomkom ceny ich overenia, ale aspoň neskončia na skládke...
- b. menej ekonomickou a teda horšou možnosťou je stanovám venovať čas a energiu z verejných zdrojov platených pracovníkov (čiže stanov skutočne prebrať, následne skladovať, po čase vytriediť a nakoniec aj tak vyhodiť)
- c. najhoršou (a ťažko predstaviteľnou) možnosťou by bolo, ak by zamestnanci inštitúcie nielen zapratávali priestory inštitúcie takýmito dokladmi v nových a nových exemplároch, ale dokonca venovali čas aj ich študovaniu (úprimne: čo už sa dá zo stanov vyčítať??? Ich hodnota je len v tom, že existujú: ak v nich nie je nič v poriadku, tak ich Ministerstvo vnútra nezaregistruje).

OTÁZKA Č. 2: Prečo sa teda stanov vyžadujú?

- lebo sa to tak robilo „vždy“?
- lebo to nariaďuje nejaký pokyn, predpis, usmernenie, či dokonca zákon, ktorý niekto pôvodne myslel možno aj dobre a ktorý sme zabudli prehodnotiť či zrušiť?

OTÁZKA Č. 3: Stal sa vôbec nejaký prípad, keď sa zabránilo podvodu či zneužitiu na základe predložených stanov?

- ak áno, rovnala sa hodnota zachránených prostriedkov aspoň hodnote poplatkov za ich overenie, ktoré musia žiadatelia každoročne zaplatiť?
- Aby sme mali približnú predstavu, o čom hovoríme: len jeden z fondov – FPU – za necelé 3 roky svojej existencie podporil približne 8000 projektov; ak by boli ku každému projektu priložené overené stanov a ak by mali rovnaký rozsah ako naše stanov, celkove by žiadatelia za ich notárske overenie zaplatili sumu **89600 €** !!! (Pozn: aj keď je počet overených stanov pre FPU určite o niečo nižší (žadateľ pri predkladaní 2. a ďalšej žiadosti v rámci jedného kalendárneho roka už stanov nepredkladá), zároveň FPU nie je jedinou inštitúciou, ktorá ich požaduje, takže suma, ktorú len na toto jediné tlačivo vynalo-

žia žiadatelia (bez toho, aby to akokoľvek ovplyvnilo kvalitu ich projektu) sa nedá nazvať zanedbateľnou.

- ak sa taký prípad nestal, je naozaj nutné podozrievať všetkých a hromadne uplatňovať princíp prezumpcie viny?

Otázok je viac (patrí k nim i otázka, prečo verejno-právne inštitúcie vyžadujú doklady v papierovej forme i v prípadoch, keď sú už údaje dostupné na webe?). Problém zbytočnej administratívy nie je nový a vyjadril som sa k nemu mnohokrát.

Citujem z mojich písomných pripomienok pre MK zo dňa 16. 4. 2013, stále aktuálnych:

V záujme toho, aby nový systém FPU neprevzal s dobrou myšlienkou zároveň aj nedostatky pôvodného grantového systému MK, i v záujme zefektívnenia tej časti grantového systému, ktorá by v zmysle návrhu zostala naďalej pod priamou gesciou MK (oblasť podpory hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva), si dovoľujeme pripomenúť niektoré ďalšie nedostatky doterajšieho systému, ktoré v analýze spomenuté nie sú, pričom sú umelcami dlhodobo vnímané negatívne. Napriek tomu, že sú riešiteľné, znižujú efektívnosť systému a poškodzujú imidž MK ako predstaviteľa a „hovorca“ kultúry.

Jednoduchým riešením by mohlo byť napr.:

- formálne pravidlá zjednodušiť a v niektorých prípadoch namiesto potvrdení predkladať len čestné prehlásenia; pri grantoch MK v hodnote niekoľko tisíc či dokonca len niekoľko sto Eur zmenu k lepšiemu zatiaľ nevidieť,
- prehodnotenie rozsahu požadovaných potvrdení, nevyžadovať doklady, o účelnosti ktorých sa dá oprávnene pochybovať

Aktuálna poznámka ad „**nevyžadovať doklady, o účelnosti ktorých sa dá oprávnene pochybovať**“ – príklad, že pozitívne posuny možné sú. V čase písania tejto pripomienky v roku 2013 sa vyžadovalo overenie prekladu dokladov i v prípade českého jazyka, v súčasnosti sa už nevyžaduje dokonca v prípade viacerých jazykov. Citujeme z webovej stránky FPU: *Ak bude potvrdenie v inom ako štátnom jazyku, v českom jazyku, anglickom jazyku, nemeckom jazyku, francúzskom jazyku, alebo ruskom jazyku, žiadateľ ho predkladá spolu s úradným prekladom do štátneho jazyka.*

- vyžadovať nový doklad od žiadateľov, ktorí splnili požadované podmienky, len v prípade, ak dôjde ku zmene.

V otvorenej liste pre MPSVaR v júli 2011 som voľne parafrázoval známy výrok výraznej osobnosti slovenskej kultúry, pána Milana Lasicu. Pripomeňme si znovu kultivovaný humor, s ktorým celý život pohotovo reagoval na aktuálnu situáciu na Slovensku:

Dobehnúť najrozvinutejšie krajiny je ťažké. Najmä ak budeme utekať opačným smerom.

Informácia na záver: *Pracovná skupina pre granty, zriadená pri Rade vlády pre kultúru, prijala dňa 6. 10. 2016 návrh P. Kráľa, aby sa do programu zaradilo aj riešenie zjednodušovania administratívnej náročnosti grantových systémov.*

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/c/ Zvýšenie podielu slovenskej tvorby v médiách

15. apríla 2015 Vláda SR schválila návrh novely zákona, na základe ktorej boli súkromné rádiá v roku 2016 povinné vyčleniť najmenej 20 percent a od roku 2017 najmenej 25 percent vysielacieho času mesačne pre slovenskú tvorbu. V prípade verejnoprávneho rozhlasu to bolo v prvej etape 30 a potom minimálne 35 percent. Návrh novely zákona o vysielaní a retransmisii bol schválený Národnou radou SR.

SKKD návrh podporovala. Pripomínam, že nie každý zákon rieši problémy všetkých oblastí umenia, ale vzhľadom na celkový stav kultúry a umenia, ktorý určite nie je ideálny, je dôležitá solidarita a vzájomná podpora umelcov (i v prípade návrhov zákonov, ktoré pomôžu inej oblasti umenia, nie im osobne): tento zákon má ambíciu pomôcť najmä hudobníkom, stavebný zákon (ktorý by mal riešiť problematiku umenia vo verejnom priestore) zas môže pomôcť výtvarníkom, umožnenie kolektívneho vyjednávania tým umelcom, ktorí majú – ako napr. herci – jednoznačných a dominantných partnerov (divadlá, dabingové štúdiá, rádiá a televízie), s ktorými by bolo možné vyjednávať (čo je naopak v prípade výtvarných umelcov dosť ťažko predstaviteľné), atď.

Myšlienka nie je v zásade nová – pravidelne sa objavujú iniciatívy s cieľom zvýšiť podiel slovenských výrobkov na trhu. Majú pomerne širokú podporu a dôvod je jasný: zvýšenie podielu na trhu znamená vytváranie pracovných miest, zvýšenie príjmu pre subjekty pôsobiace na Slovensku a vyššie daňové príjmy pre štátny rozpočet.

Platí to nielen v prípade, ak sa predá viac slovenských zemiakov, ale aj v prípade, ak sa odvysielala viac slovenskej hudby. Pritom jej podiel bol dlhodobo veľmi nízky (podľa informácií, ktoré som dostal od Joža Ráža a Maťa Ďurindu, sa to pohybovalo niekde medzi 1 až 10 %, kým napr. vo Francúzsku až na úrovni 50 %).

Ale snáď jeden rozdiel medzi zemiakmi a kultúrou predsa len je: väčšia šanca na vytváranie vzťahu ku kultúre (okrem spomenutých ekonomických dopadov) znamená aj väčšiu šancu na vytváranie vzťahu k vlastnej krajine, na vytváranie vlastnej národnej identity.

Aj v tomto prípade však boli reakcie veľmi rôznorodé. Negatívne reakcie odzneli prekvapujúco i z hudobnej sféry, hoci práve tej mal uvedený zákon pomôcť...

Na porovnanie: nespomínam si, že by som postrehol negatívne reakcie farmárov na snahy zvýšiť podiel ich produktov na trhu.

Ak máte výhrady ku kvalite vysielanej slovenskej pôvodnej tvorby, dá sa povedať, že tento názor nie je ojedinelý (a ani ja nie som nadšený z každej jednej skladby, ktorá zaznie vo vysielaní).

Ale myslím si, že nie je celkom fér obviňovať z toho uvedený zákon, výsledný efekt uplatnenia zákona v praxi môžu ovplyvniť najmä hudobný redaktor a odborníci, pôsobiaci v oblasti hudby svojim tlakom na prezentovanie kvality:

- ak bude mať domáca tvorba väčšiu šancu uplatniť sa na trhu, malo by sa to prejavíť aj vo väčšom záujme autorov presadiť sa v tejto oblasti, čo by malo vytvoriť konkurenčnejšie prostredie a v konečnom dôsledku aj postupný nárast nielen kvantity, ale aj kvality (pozitívny príklad – slovenská kinematografia: potom, ako sa podarilo zvýšiť počet filmov, vytvorených na Slovensku, prejavilo sa to aj v náraste počtu kvalitných snímok, ktoré dokázali zaujať nielen divákov, ale i odborné poroty na medzinárodných festivaloch a dokonca získať ocenenia),
- zákon neurčuje, čo konkrétne, kedy a koľkokrát sa má odvysielať: o tom rozhodujú hudobní redaktori, dramaturgovia a iní kompetentní odborníci v jednotlivých rádiách či televíziách (a určitá miera subjektivity – a z toho vyplývajúce omyly – sa nedá celkom vylúčiť),
- ale kvalita určite závisí aj na odborníkoch, pôsobiacich mimo médií, na autoroch, interpretoch a teoretikoch z danej oblasti: môžu prispieť k tomu, aby bolo z čoho vyberať, aby autori naozaj využili zvýšenú šancu uplatniť svoju tvorbu (čo je atraktívnejšia alternatíva, ako tvoriť len do zásuvky), aby – primerane k rastu možností uplatniť sa – rástla aj súťaživosť v danom obore; svojim tlakom na kvalitu, hodnotením a porovnávaním jednotlivých vysielateľov, prípadne verejným ocenením tých najúspešnejších môžu prispieť k tomu, aby zákon naplnil svoj zmysel skutočným oživením tvorby.

Napriek môjmu veľmi pozitívnemu vzťahu k hudbe nehrozí, že by tento zákon akokoľvek bezprostredne ovplyvnil moju profesionálnu kariéru, žiadne osobné záujmy ani ambície na využitie tohoto zákona na presadenie sa v médiách nemám, nie som ani odborníkom, ktorý sa tejto oblasti venuje. Ja môžem len rešpektovať postoj, na ktorom sa hudobníci – v záujme hudby – zhodnú: budem im pritom držať palce.

4/d/ Ochrana duševného vlastníctva — náčrt stavu a dôsledkov

Má zmysel ochrana duševného vlastníctva? Je opodstatnená?
Aký je stav rešpektovania duševného vlastníctva v praxi?

**Je pravda, že ochrana autorských práv
je iba v záujme autorov?**

NIE, NIE JE TO PRAVDA.

**Nerešpektovanie autorských práv poškodzuje celú
spoločnosť, na spôsobené škody sa v konečnom dôsledku
poskladáme všetci.**

*Uvádzame časť, týkajúcu sa autorských práv, z písomného návrhu P. Kráľa
pre Ministerstvo kultúry zo dňa 23. novembra 2017: **K návrhu nových priorít
AKČNÝ PLÁN K STRATÉGII ROZVOJA KULTÚRY SR NA ROKY 2018 - 2020***

(Pripomienky a návrhy tvorili podstatu vystúpení v diskusii na Konferencii
k zhodnoteniu stratégie v SND dňa 13. 11. 2017 a na zasadaní Rady vlády
pre kultúru dňa 2. 10. 2017, vrátane predložených písomných návrhov
k trom úlohám zo stratégie, kde sa dosiahol výrazný pokrok, a ktoré zároveň
predstavujú i výzvu, v každej z nich v inom zmysle.)

Schválenie Autorského zákona je príkladom dobrej spolupráce s odbornou verejnosťou, ktorá dostala priestor zúčastniť sa na dlhom a náročnom procese hľadania konečného znenia.

Výzvou zostáva jeho uplatnenie v praxi a komunikácia so širšou verejnosťou, aby sa so zmyslom ochrany duševného vlastníctva stotožnila.

Aký je reálny stav: drvivú väčšinu z 5,5 milióna obyvateľov Slovenska by ani nenapadlo ísť do obchodu s cieľom odnieť si odtiaľ bez zaplataenia zopár banánov (alebo prípadne i chladničku). V prípade duševného vlastníctva je však situácia úplne iná: duševnú prácu ešte stále mnohí z nás nepovažujú za „prácu“ a jej výsledok si preto pokojne prisvoja bez zaplataenia.

Širšia diskusia neprebíha (a ak už, tak je spravidla skôr negatívna) a nie sú k nej ani relevantné podklady o reálnom stave na Slovensku. Na ilustráciu však môže dobre poslúžiť príklad zo zahraničia – **štúdia o dôsledkoch nedostatočnej ochrany autorských práv** v Španielsku (štúdia bola súčasťou 950 strán dokumentov, ktoré sme dostali k dispozícii ako podklady k rokovaniu Medzivládneho výboru UNESCO v Paríži v decembri 2016 (INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE PROTECTION AND PROMOTION OF THE DIVERSITY OF CULTURAL EXPRESSIONS, Tenth Ordinary Session, Paris, UNESCO Headquarters, 12-15 December 2016, **The impact of digital technologies on the diversity of cultural expressions in Spain and Hispanic America**, Prepared by Octavio Kulesz), citujem: *Piráctvo a neoprávnené sťahovanie: Podľa Španielskej Coalitíe of Content Creators and Industries 87,48 % obsahu (komentár P. Král: chráneného autorským zákonom) spotrebovaného v Španielsku v roku 2015, bolo pužitné nelegálne, čo predstavuje stratu zisku vo výške 1669 miliónov EUR.*

Piracy and unauthorized downloads: According to Spain's Coalition of Content Creators and Industries, 87.48 % of content consumed in Spain in 2015 was illegal, representing a loss in profits of € 1669 million.

Ťažko povedať, čo je prekvapujúcejšie:

celková výška spôsobenej straty skoro **1,7 miliardy EUR za rok**, alebo neuveriteľne vysoký podiel **87,48 %** nelegálneho použitia obsahu, chráneného autorským zákonom. Pohral som sa trochu s číslami. Za predpokladu, že na

Slovensku nie sme ani lepší, ani horší (čiže ak kradneme zhruba rovnako) a po zohľadnení 7,14 x menšieho počtu obyvateľov na Slovensku sú výsledky takéto:

- **233 753 501 € = pravdepodobná výška škody, spôsobenej na Slovensku za 1 rok**
- Pre lepšiu predstavu: je to suma rádovo **na úrovni ročného rozpočtu Ministerstva kultúry**
- predstavuje to sumu rovnajúcu sa cene **25 659 osobných automobilov Škoda Fabia** (cena od 9110,- Eur, <http://skoda.boat.sk/index.php/nova-fabia>, 19. 5. 2017)
- alebo približne **107 osobných automobilov Škoda Fabia ukradnutých každý jeden pracovný deň** (ak vychádzame z priemerného počtu 20 pracovných dní v mesiaci) → →
- **dôsledkom spôsobenej škody je aj 29 876 stratených pracovných miest** (pri prepočte podľa správy Štatistického úradu SR, ktorú zverejnila 6. septembra 2016 SITA a ČTK: priemerný príjem v umení je **652 €**)
- **97 397 292 € je odhad straty na daňových a odvodových príjmoch štátu spolu** (pokiaľ vychádzame z prepočtu, že cca 5 mesiacov v roku pracujeme pre štát – deň daňovej slobody v júni – a až zvyšok roka na seba)
- **35 851 200 € je odhad zvýšených výdavkov štátu** (suma zodpovedá výplata podpory v nezamestnanosti vo výške len 200 € po dobu 6 mesiacov)
- **spolu až 133 248 492 € je odhad celkovej straty štátu**, spôsobenej znížením príjmu a zároveň zvýšením výdavkov

To sú peniaze, ktoré chýbajú na cesty, zdravotníctvo, školstvo i kultúru. Čiže nerešpektovanie duševného vlastníctva má negatívny dopad

- **nielen na možnosti umelcov a autorov užiť sa svojou tvorivou prácou**
- **nielen na kreatívny sektor v podobe zníženia jeho konkurencieschopnosti** (pripomeňme si známy a často opakovaný fakt, že ak nechceme byť len montážnou dielňou Európy s lacnou pracovnou silou, podpora kreativity je cestou k náročnejšej produkcii s vyššou pridanou hodnotou),
- **ale v konečnom dôsledku sa na stratu poskladáme všetci.**

Tieto neuveriteľné čísla môžu vzbudzovať dojem typu „ako dobre sa žije umelcom“, realita je však iná:

1. Pripomeňme si, že Autorský zákon nechráni len práva umelcov, ako sa mnohí mylne domnievajú: jeho zameranie je širšie. Pod ochranu Autorského zákona spadajú aj výsledky práce vedcov, programátorov, atď.

2. Čo sa týka samotných umelcov, pripomeňme si, že podľa vyššie spomenutej správy Štatistického úradu SR **umenie patrí na Slovensku medzi 4 najhoršie platené odvetvia: priemerný príjem v umení je 652 €, čo je 72,36 % priemerného príjmu na Slovensku celkove**

NA ZÁVER CITÁT Z BIELEJ KNIHY (Maison des Artistes, Francúzsko, 2009)

Je dôležité mať na pamäti, že za každou skladbou, za každým filmom, za každou knihou sa skrýva jeden alebo viacerí tvoriví umelci, niekoľko odpracovaných hodín, dní či mesiacov. Je to neraz dlhý proces, ktorý začína talentom a končí hotovým dielom. Je alarmujúce, keď dnes mladí alebo starší ľudia využívajú bez akýchkoľvek obmedzení neuveriteľnú škálu umeleckých diel prístupných na internete.

Frédéric Mitterrand, Minister kultúry, júl 2009

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/e/ Štatút umelca: otázky právneho a sociálneho postavenia umelcov

Aj s touto otázkou je spojených veľa protikladných vyjadrení. Napriek tomu, že téma Štatútu umelca sa formálne otvorila prijatím odporúčania UNESCO už takmer pred 40 rokmi, napriek tomu, že diskusia na Slovensku prebieha už štvrtstoročie, napriek tomu, že sme usporiadali množstvo pracovných stretnutí a seminárov, uverejnili množstvo informácií, stretávame sa ešte stále s tými istými otázkami a pochybnosťami.

Sú kroky, zrealizované na Slovensku v súlade s koncepciou Štatútu umelca, len novou formou šikanovania umelcov zo strany štátu?

NIE, NIE SÚ.

Cieľom koncepcie je umožniť postupné prijímanie adresných opatrení na zlepšenie sociálneho postavenia umelcov.

Náčrt vývoja, zmysel a spôsob uplatnenia v praxi

- ... niekoľko slov na úvod
- ... odporúčanie UNESCO k Štatútu umelca, 1980
- ... vývoj a aktuálny stav na Slovensku
- ... odpovede na najčastejšie otázky
- ... medzinárodná analýza so zapojením umelcov zo všetkých svetadielov
- ... uplatnenie v praxi: praktické informácie o zápise do evidencie
- ... príprava odporúčania UNESCO k Štatútu profesionálneho umelca

Niekoľko slov na úvod

Umelci nie sú lepší ako ostatní. Sú však iní: pracujú v iných podmienkach a ich sociálne istoty (resp. neistoty) sú neraz väčšie (pozri kapitoly 2 a 3).

Ak však pracujú v iných podmienkach, mnohé opatrenia, prijímané s cieľom zvýšenia sociálnej istoty štandardných pracujúcich, sa u nich miňajú účinkom (napríklad minimálna mzda – pozri kapitola 2). Preto sú nutné i špecifické opatrenia, zohľadňujúce špecifický charakter ich práce, ktoré sa zavádzajú vo všetkých vyspelých krajinách.

Ak však chcete prijímať špecifické adresné opatrenia, potrebujete identifikovať „adresáta“ – umelca. Inak sa dobrý úmysel nenaplní.

Hilary Shelton, šéf organizácie, ktorá v USA viac ako 100 rokov bojuje za práva afroameričanov sa pre RTVS vyjadril k riešeniu rómskej otázky. Jeho odpoveď dáva zmysel i z pohľadu riešenia problémov umelcov (Správy RTVS, 3. marec 2016):

Prvý nevyhnutný krok je začať zbierať štatistické údaje. Bez nich neviete, komu a ako pomôcť. Prvý krok je analyzovať problém: ak chceme problém zvládnuť, musíme ho najprv zmerať.

Poznámka B. Jelenčík: Vyjadrenie je v súlade so všeobecným pravidlom moderného manažmentu („Dobré je

len to, čo dokážeme zlepšovať, ak úsilie neprináša primerané výsledky. Zlepšovať dokážeme len to, čo vieme monitorovať. Monitorujeme pomocou získaných údajov a schopnosti ich vyhodnocovať. Vyhodnocujeme korekčne iba to, čo dokážeme zmerať.“). Pozri študijný predmet: Riadenie a zvyšovanie výkonnosti organizácie, The Open University Business School, GB.

Veľmi často sme sa stretávali s názorom, že identifikovať „umelca“ nepotrebujeme „... veď sa dá predsa postupovať podľa autorského zákona a príjem z umeleckej činnosti je odlišný od iných príjmov i v daňovom priznaní.“

Názor vychádza z nesprávneho predpokladu, že autorský zákon je „náš“, že sa týka len umenia. To nie je pravda (pozri podrobnejšie vysvetlenie ďalej).

Pred prijatím zákona z roku 2015 neexistoval spôsob, ako príjem z umeleckej činnosti jednoznačne odlišiť, ako nasmerovať špecifické opatrenia (napr. v daňovej či odvodovej oblasti) do oblasti umenia – aj keby bola k tomu obojstranná ochota, aj keby došlo k dohode medzi „štátom“ a umelcami. Predovšetkým PRETO potrebujeme Štatút umelca, ktorý má tento problém vyriešiť.

Otázkou, na ktorú sa roky hľadala odpoveď, bolo formálne zedefinovanie Štatútu umelca z pohľadu legislatívy: má byť Štatút umelca samostatným zákonom? Alebo komplexom zákonov? Alebo to má byť len nejaké memorandum, ktoré sa v praxi uplatní úpravou príslušných zákonov?

Pripomínam, že prístup k riešeniu problematiky umenia a umelcov z pohľadu štátu má rôzne podoby: v niektorých krajinách existujú komplexné a špecifické právne normy typu štatút umelca, v iných sú špecifické opatrenia – neraz veľmi zaujímavé a účinné – súčasťou iných zákonov.

Odpoveď na Slovensku je už jasná, môžeme ukončiť nekonečné diskusie o tom, čo má byť prvé (diskusie typu, či má byť prvá sliepka alebo vajce...), či je možné stanoviť, KOHO sa má štatút týkať, ak nevieme zároveň zedefinovať, ČO má štatút riešiť. Všetci vieme, že keby sme chceli naraz zedefinovať všetko, ČO chceme štatútom vyriešiť, návrh pôjde definitívne „zo stola“ – niet vlády, ktorá by ho v takej podobe schválila (pretože by to znamenalo súčasnú koordinovanú a veľmi

komplikovanú zmenu viacerých zákonov). Čiže jedna strana – štát – by nám na vyjednanie chýbala. A dodajme: chýbala by aj druhá strana, ani umelci by neboli schopní dohodnúť sa v jednej chvíli na všetkom, ČO by sa malo a V AKEJ PODOBE zmeniť...

Preto bolo jedinou reálnou cestou legislatívne vyriešiť čo najjednoduchšie najprv prvú časť – KOHO sa má štatút týkať. Následne sa otvorí cesta k rokovaniu o konkrétnych a adresných riešeniach na zlepšenie sociálneho a právneho postavenia umelcov, ktoré bude možné definovať v jednotlivých konkrétnych zákonoch a krok za krokom v návaznosti na štatút umelca uvádzať do praxe, v súlade so Stratégiou rozvoja kultúry na obdobie 2014 – 2020, ktorú schválila vláda dňa 14. mája 2014 (citujem: „Postupne hľadať možnosti smerujúce k systému financovania profesionálnych umelcov, ktorý bude postavený na štatúte umelca s možnosťou daňových, príp. odvodových zvýhodnení.“). Nepochybne to nebude jednorazová zmena zo dňa na deň, ale dlhodobý proces.

Evidenciu umelcov v súlade s koncepciou Štatútu umelca vykonáva od 1. 1. 2016 Fond na podporu umenia. Konkrétne opatrenia môžu byť následne súčasťou príslušných zákonov: keďže majú oporu v evidencii pri Fonde na podporu umenia, adresné nasmerovanie konkrétnych opatrení do sféry umenia už možné je.

Štatút umelca – vývoj a aktuálny stav na Slovensku

■ 1. etapa – 1980

Odporúčanie UNESCO k štatútu umelca z roku 1980 (Recommendation concerning the Status of the Artist, UNESCO, 27 October 1980) je medzinárodný dokument, ktorý sa stal základom pre opatrenia na zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov.

■ 2. etapa – 90.-te roky

Skoro o 20 rokov neskôr sa zdalo, že sa v tejto otázke pohneme dopredu aj na Slovensku. Medzi umelcami prebiehali intenzívne diskusie, uskutočnili sa napr. semináre v Bratislave (26. 6. 1998), v Košiciach (7. 10. 1998)

a v Žiline (8. 10. 1998), prebiehali rokovania s Ministerstvom kultúry. Rozsiahle výstupy zo seminárov boli zverejnené vo Výtvarníckych novinách č. 3/1998, ktoré vydala Slovenská výtvarná únia.

Výsledok? **Prakticky nulový**, do konca 90.-tych rokov sa nepostúpilo ani o krok, právne a sociálne postavenie umelcov sa na Slovensku zásadne nezlepšilo.

■ Stručný prehľad – 3. etapa

Tretia etapa začala z iniciatívy Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu, ktorá bola založená asociáciami umelcov v návaznosti na Dohovor UNESCO o podpore a ochrane rôznorodostí kultúrnych vyjadrení z roku 2005. Po niekoľkoročnej príprave sa hľadanie vecného riešenia zintenzívnilo najmä od roku 2012:

- v máji 2012 – stretnutie predstaviteľov SKKD P. Kráľa, J. Švoňavského a M. Brezovskej s ministrom kultúry Marekom Maďaričom: výsledkom bola **dohoda o založení pracovnej skupiny k Štatútu umelca**, ako jedného z poradných orgánov Rady vlády pre kultúru
- už v júni 2012 sa uskutočnilo prvé pracovné stretnutie uvedenej pracovnej skupiny, na ktorom predstavitelia SKKD prezentovali a zdôvodnili koncept návrhu
- v tom istom období P. Kráľ, predseda SKKD, inicioval **medzinárodnú diskusiu** k návrhu základných princípov Štatútu umelca v zmysle návrhu SKKD; návrh osobne predstavil v rokoch 2012 až 2015 na plenárnych zasadaniach celoeurópskych a celosve-

tových asociácií umelcov (IFCCD, ECCD, ECA, IAA/ AIAP a IAA Europe) inicioval a viedol i medzinárodné odborné konferencie k tejto téme (napr. konferencia Ako prežiť s umením, Plzeň, 2015 / Conference **How to survive with art...**, Pilsen 2015 – zaregistrovali sa zástupcovia 32 krajín všetkých kontinentov)

- v roku 2014 **Slovenská výtvarná únia** vydala slovensko-anglickú publikáciu **Štatút profesionálneho umelca**, v ktorej P. Kráľ na základe výsledkov medzinárodnej diskusie i rokovaní v rámci Slovenska zosumarizoval aktuálny stav; do publikácie zahrnul reakcie umelcov z 22 krajín 4 svetadielov (Australia / Austrália, Austria / Rakúsko, Canada / Kanada, Chile / Čile, Croacia / Chorvátsko, Denmark / Dánsko, Finland / Fínsko, France / Francúzsko, Germany / Nemecko, Greece / Grécko, Island / Island, Lithuania / Litva, Malta / Malta, Mexico / Mexiko, Morocco / Maroko, Netherland / Holandsko, Norway / Nórsko, Romania / Rumunsko, Serbia / Srbsko, Slovakia / Slovensko, South Africa / Juhoafrická republika, United Kingdom / Veľká Británia). Dodatočne sa do diskusie zapojili i umelci z Ázie, napr. z Japonska:

„Dear Pavol, I agree with your proposal. Thank you very much for your efforts. With my best regards Kan Irie, NC IAA Japan“

- zasadania pracovnej skupiny pri Rade vlády pre kultúru sa v nepravidelných intervaloch konali **až do roku 2015** (pod vedením E. Kršíkovej, generálnej tajomníčky MK, za účasti zástupcov SKKD, odborných pracovníkov MK, MPSVaR i ďalších prizvaných odborníkov)

Táto etapa sa úspešne skončila dňa 11. novembra 2015, keď Národná rada SR prijala zákon, ktorý bol prvým krokom k realizácii koncepcie Štatútu umelca: od 1. 1. 2016 sa začala vykonávať dobrovoľná evidencia profesionálnych umelcov. To umožňuje prijatie následných adresných opatrení na zlepšenie sociálneho postavenia umelcov, ako je to uvedené v dôvodovej správe k tomuto zákonu.

■ 4. etapa:

V súčasnej etape je najdôležitejšie prijatie **adresných opatrení**, nadväzujúcich na zákon zo dňa 11. novembra 2015, ktoré zvýšia šancu umelcov zarobiť si na živobytie svojou tvorivou prácou a podpora rozvoja tvorivosti.

Už sú rozpracované viaceré návrhy – pozri nasledujúce časti:

4 / g – Umenie vo verejnom priestore

4 / h – Je možné oživiť trh s umením?

4 / i – MU Agreement – úspešný švédsky model

Tém na riešenie je samozrejme viac, a to tak v rámci umenia celkovo ako i v rámci špecifických problémov jednotlivých oblastí umenia – podstatné sú konštruktívne a odôvodnené návrhy, na ktorých sa tak umelci medzi sebou ako i umelci so štátom dokážu zhodnúť.

- **To prvé a nie najľahšie** – zlepšenie **právneho postavenia umelcov** – sa podarilo: umelci sa zo stavu **právnej neexistencie** dostali do stavu, keď sa „umelec“ a „umelec v slobodnom povolaní“ stali súčasťou legislatívy
- **práve to otvára dvere k presadzovaniu postupných konkrétnych opatrení na zlepšenie sociálneho postavenia umelcov**
- **že evidencia nie je cieľom, ale iba prostriedkom,**

umožňujúcim opatrenia na zlepšenie sociálneho postavenia umelcov, zaznievalo opakovane pri pracovných stretnutiach na MK a bola v tom obojstranná zásadná zhoda

- že zlepšenie sociálneho postavenia umelcov je cieľom evidence bolo uvedené aj v dôvodovej správe pri schvaľovaní zákona v Národnej rade

K NAJČASTEJŠÍM OTÁZKAM, S KTORÝMI SA STRETÁVAME

Je evidencia profesionálnych umelcov povinná?

Nie, evidencia povinná nie je, na tom bola v pracovnej skupine jednoznačná zhoda zástupcov umelcov i zástupcov štátu.

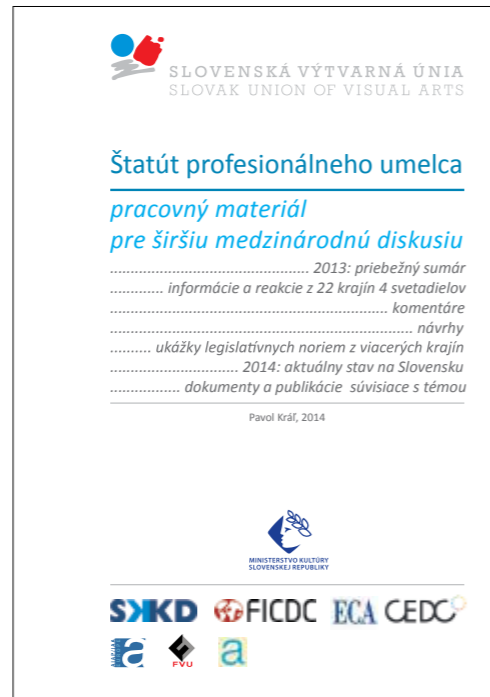
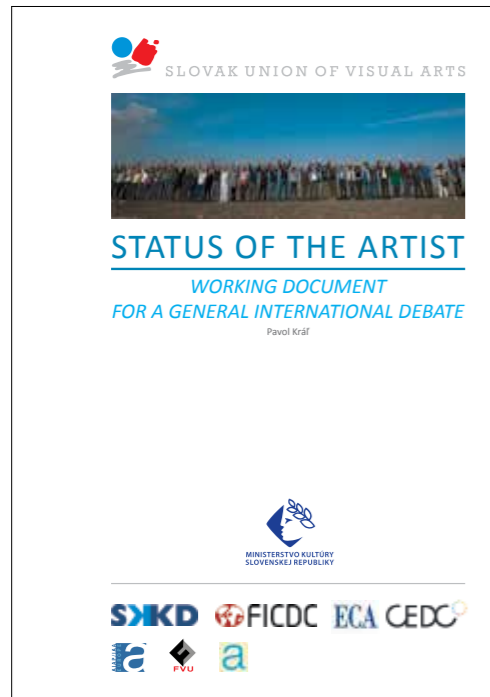
Koho má evidencia v súlade s koncepciou štatútu umelca zahŕňať?

Profesionálnych umelcov

- ktorí sa venujú umeleckej činnosti v slobodnom povolaní alebo popri zamestnaní (čiže tých, na ktorých sa nevzťahuje ani legislatíva pre zamestnancov, ani živnostenský zákon) a ktorých príjem z umeleckej činnosti má vplyv na ich dane a odvody
- ktorí sú pre umelecké aktivity odborne pripravení, alebo dosahujú preukázateľné výsledky
- ktorí požiadajú o zaevidovanie (evidencia je dobrovoľná – umelec by mal byť považovaný za profesionálneho umelca len ak on sám prejaví o to záujem).

Aké sú základné princípy?

- otvorenosť a transparentnosť – na základe jasne stanovených kritérií umožňuje prechod zo širšie definovanej kategórie „umelec“ do užšie definovanej kategórie „profesionálny umelec“ a má zahrnúť všetkých, pre ktorých je umelecká aktivita podstatnou súčasťou ich života a ovplyvňuje ich dane a sociálne zabezpečenie
- profesionalizmus, garantovaný buď odborným umeleckým vzdelaním alebo posúdením umelcov, odborníkov pre danú oblasť umenia (či výsledky činnosti žiadateľa spadajú do sféry umenia alebo nie), s vylúčením monopolu na rozhodovanie

Prečo sa zaevidovanie nevykonáva automaticky, ale o zaevidovanie treba požiadať?

Automatické zaevidovanie by bolo v rozpore s princípom dobrovoľnosti.

Na definíciu „...dosahujú preukázateľné umelecké a tvorivé výsledky“ logicky nadväzuje ďalšia otázka, ktorá sa objavuje znovu a znovu: **ako hodnotiť umelecké a tvorivé výsledky? Je takéto hodnotenie vôbec možné?**

V pracovnej skupine sme zvažovali aj možnosť zaevidovať žiadateľa bez ďalšieho posudzovania len po predložení príslušných dokumentov, ale problémom je, že administratívny pracovník (bez pomoci odbornej komisie) by mohol mať neraz problém rozhodnúť, či podmienky splnené boli alebo neboli.

PRÍKLAD:

Žiadateľ predloží množstvo autorských zmlúv napr. na „návrh a realizáciu výtvarného dotvorenia interiéru“, na „návrh a realizáciu hudobnej zložky zabezpečovacích systémov“, na „návrh a realizáciu informačného systému“. Formálne má teda umelecké aktivity, spĺňa aj podmienku zverejnenia. V skutočnosti sa v prvom prípade jedná o náter dverí garáže (ak by sa natierali aj zvonku, mohla by pribudnúť ďalšia zmluva na „návrh a realizáciu výtvarného dotvorenia exteriéru“), v druhom prípade ide o montáž píšťalky do alarmov, v treťom ide o pripnutie oznamu typu „stratil sa susedov pes“ na obecnú nástenku.

Zdá sa vám to absurdné? Možno áno, ale ak by sa stal výkon umeleckej činnosti v niečom výhodnejší (napr. možnosťou odpisovania vyšších paušálnych nákladov, čo v umení považujeme za naliehavé a opodstatnené), v tej chvíli s takouto možnosťou zneužívania musíme počítať (autorské zmluvy by kde-kto bez problémov vystavil aj na činnosti bez akéhokoľvek vzťahu s umením). Takéto prípady administratívny pracovník rozlíšiť nevie, odborná komisia ich však môže spoznať na prvý pohľad.

Ak chceme naplniť očakávania veľkej časti umelcov, ktorí veria, že „latka“ nebude nasadená príliš nízko (a Štatút umelca sa nestane útočiskom pre lacný gýč a nekvalitu typu reality show), nemáme veľmi na vý-

ber: pre komisiu zloženú z odborníkov by nemal byť problém rozlíšiť umeleckú tvorbu na jednej strane (bez detailného posudzovania či známkovania) a gýč či nevkus na strane druhej.

Poznámka B. Jelenčíka k možným dôsledkom: Viete si predstaviť, že o štátnu zákazku na riešenie informačného systému dialnice požiada amatér bez odborných skúseností? Milióny vyhodené za neprehľadné, nečitateľné označenia a navyše v prípade dialnice aj mimoriadne nebezpečné. Dnes to však možné je.

Ak máme pochybnosti, či sa umenie hodnotiť dá, položme si otázku:

Ako sú vyberaní uchádzači na umelecké školy, ako sú hodnotení pri skúškach či pri diplomových prácach? Nie je to na základe posúdenia umeleckých schopností a predloženého výsledku?

Ako sa dostanú výtvarné diela na významnejšie výstavy? Na základe čoho rozhoduje kurátor či porota? Neberie do úvahy „umelecké a tvorivé výsledky“?

Ako sa obsadzujú úlohy v divadelnom predstavení? Zahrá si Júliu v Shakespearovi každá dievčina v prime-ranom veku, ktorá práve ide okolo divadla a prejaví záujem, alebo niekto rozhodne, zoberúc do úvahy „umelecké a tvorivé výsledky či predpoklady“ uchádzačiek? A čo poézia? Dostane sa do tlače každý rukopis, ktorý sa ocitne na stole vydavateľstva, alebo na základe posúdenia jeho kvalít len ten, ktorý splní požadované umelecké kritériá?

Realitou je, že hodnotenie či posudzovanie je trvalou súčasťou prakticky vo všetkých oblastiach umenia.

Zároveň sa zrejme zhodneme na tom, že nechceme žiadne „normalizačné“ komisie, nechceme zložitý a zdĺhavý proces, nechceme ani „známkovanie“ umelcov, nechceme, aby rozhodovali, či je lepší jazz alebo klasická hudba: v zásade by komisie (keďže napriek výhradám nič lepšie neexistuje) mali len čo najjednoduchšie a bez zbytočných prietahov posúdiť, či žiadateľ stanovené kritériá splnil a ČI TEDA JEHO VÝSLEDKY SPADAJÚ DO SFÉRY UMENIA, ALEBO NIE.

A zároveň pripomeňme, že komisia NEMÁ NA ROZHODOVANIE MONOPOL, čo ju zásadne odlišuje od „normalizačných“ komisií: ak niekto iný (nie úradník, ale umelci – možnosti sú priamo vymenované v zákone) už o žiadateľovi rozhodol, komisia je povinná

jeho rozhodnutie rešpektovať. Uvádžam príklad spoza oceána, z Kanady, kde má Štatút umelca najdlhšiu tradíciu a berie do úvahy, citujem: „... či ho iní umelci uznávajú za umelca“ (18/b/ii, str 10).

Je evidencia profesionálnych umelcov prínosom pre spoločnosť? Áno:

- mala by podporiť efektívnejšie využitie finančných prostriedkov, ich nasmerovanie tým, ktorí poskytujú garanciu odbornosti, pripravenosti
  - tlak na efektívne využívanie najmä verejných prostriedkov všeobecne rastie (kvalita za peniaze), umenie nemôže stáť celkom bokom, aj keď výsledok tvorivého procesu garantovať v plnej miere možné nie je
  - podporenie súťaživosti v radoch umelcov (aby boli motivovaní zaevidovať sa na základe transparentných podmienok) je predpokladom rastu kvality
- Pripomíname, že cieľom pritom nie je vytvoriť elitársky uzavretý klub, ale poskytnúť šancu pre všetkých, ktorý to s umením myslia vážne (pretože v umení vždy boli extrémne výnimky: i hudobník, ktorý nepozná noty a možno nedokončil ani základnú školu, ale má prirodzený talent a pozývajú ho na hudobné festivaly, by nemal mať problém so zaevidovaním ako profesionálny umelec – má umelecké aktivity, prezentuje sa verejne a iní umelci ho pozvaním na renomované podujatie uznali za umelca).

K viacerým otázkam som som sa vyjadril aj pre májové vydanie čaopisu Romboid, 2016:

Prečo návrh zákona iniciovala práve SKKD

- nik iný sa v danom období touto otázkou programovo nezaoberal
- zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov je hlavným cieľom SKKD už od založenia
- je najreprezentatívnejším predstaviteľom umelcov na Slovensku (20 členských organizácií, v súčasnosti spolu vyše 200 subjektov z rôznych oblastí umenia a tisíce umelcov; napr. SVÚ, jeden z jej členov, zastrešuje 26 združení a skoro tisíc umelcov)

Bol dostatočný čas na diskusiu alebo bol proces unáhľený?

Diskusia k otázke štatútu umelca trvala štvrtstoročie (kto mal záujem, mal priestor na to, aby sa zapojil,

resp. prišiel s návrhom riešenia) a až do roku 2015 sa nepohla ani o krok. Je teda dosiahnutie prvého reálneho výsledku po štvrtstoročí príliš unáhľené? Alebo sme mali radšej obetovať neplodným diskusiám ešte jednu – dve generácie?

Sú obavy z možného zneužitia opodstatnené?

Právo na pochybnosti je legitímne a chápem obavy z možného zneužitia databázy umelcov (áno, aj ja som čítal Orwellove diela, vrátane románu 1984), ale dovoľte niekoľko dôvodov, prečo obavy z evidencie umelcov nezdialam:

- ak máme sklon ku katastrofickým scenárom, mali sme panike podľahnúť už dávno: milióny ľudí (každý z nás) je už zaevidovaných v rôznych a mnohých databázach s veľmi podrobnými a citlivými údajmi (kto a kde vlastní nehnuteľnosť, aké máme úspory v bankách, kto a kde má aké auto, kde máme trvalé bydlisko, kto je živnostník či SZČO, riskujeme každý deň v momente pripojenia na internet, veľa o nás môže prezradiť použitie mobilov, atď) – databáza zopár tisíc umelcov situáciu nijako zásadne nezmení
- ak by „štát“ mal v úmysle urobiť negatívny krok voči svojim občanom, má na to všetky páky a možnosti, na databázu umelcov odkázaný nie je
- nemám dôvod domnievať sa, že ktokoľvek zo zástupcov „štátu“, s ktorými sme na príprave zákona spolupracovali, sa na procese zúčastnil z negatívnych pohnútok a žiadny negatívny dôsledok v praxi zatiaľ neexistuje; samozrejme nie som v pozícii, aby som „nezneužitie“ mohol garantovať do budúcnosti (a zneužiť sa dá v zásade všetko), zachovajte si preto prosím svoje pochybnosti a ak by v budúcnosti skutočne došlo k pokusom zneužiť databázu proti umelcom, postavte sa proti zneužitiu a SKKD i ja osobne vašu aktivitu jednoznačne podporíme.

Prečo je potrebné najprv zadefinovať „kto“ (databáza), aby sme mohli riešiť otázku „čo“ (zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov)

Omylom mnohých z nás umelcov je presvedčenie, že Autorský zákon je „náš“ a preto prostredníctvom tohto zákona môžeme riešiť aj konkrétne špecifické problémy umelcov. V skutočnosti však (rovnako ako

príslušný paragraf v daňovom zákone, podľa ktorého zdaňujeme svoje autorské honoráre) rieši práva duševného vlastníctva – napr. aj výsledky vedeckej činnosti, prednášky, či vytváranie počítačového softvéru.

Dôsledky:

- nemohli sme vychádzať z uvedených zákonov, pretože ani jedna zo strán, ktoré riešili otázku prvého kroku v zmysle štatútu umelca (SKKD a Ministerstvo kultúry), nemala mandát hovoriť za vedcov či IT sektor (na rozdiel od dlhodobého záujmu umelcov, záujem zo strany vedcov či zástupcov IT sektoru spolupracovať na riešení nie je známy)
- pracovné podmienky a záujmy uvedených skupín sú veľmi rozdielne (napr. príjmy pracovníkov v IT sektore sú podľa dostupných údajov dlhodobo nadpriemerné, zatiaľ čo príjmy umelcov sú naopak podpriemerné, a nielen na Slovensku)
- v praxi nie je možné pripraviť špecifické opatrenia, ak neviete definovať, komu sú určené (doteraz nemal oporu v legislatíve ani pojem „umelec v slobodnom povolani“, „umelec“ ako taký z právneho hľadiska v podstate neexistoval)
- pri príprave návrhu akéhokoľvek zákona je potrebné doložiť, koľko by jeho realizácia stála: preto sú potrebné údaje o štruktúre a počte umelcov, preto je potrebné vytvoriť databázu umelcov.

Na ilustráciu príklad

Posledné týždne sme svedkami protestov učiteľov (pozn: text bol napísaný v máji 2016). Problémom učiteľov však nie je to, že údaje o ich počtoch a príjmoch sú známe a opakovane sú zverejňované (nepostrehol som, že by proti tomu odzneli výhrady), ich problémom sú zlé pracovné podmienky a nízke príjmy. A práve vďaka štatistickým údajom je možné argumentovať a vôbec začať vecnú diskusiu o zmene podmienok, je možné vyčíslit, čo by to reálne stálo. Nahraďte, prosím, v predchádzajúcich riadkoch slovo „učiteľ“ slovom „umelec“ a bude jasnejšie, prečo je evidencia umelcov v našom záujme. Chcem zdôrazniť (a je to uvedené v oficiálnych dokumentoch k návrhu zákona): evidencia umelcov nie je cieľ, je to len prostriedok, ktorý má umožniť riešenie špecifických otázok právneho a sociálneho postavenia umelcov.

Kde môžete nájsť podrobnejšie informácie

Napriek tomu, že SKKD má prakticky nulový rozpočet (a ako je uvedené už v úvodnom redakčnom článku) všetci za SKKD sme na príprave zákona pracovali ako dobrovoľníci, problematiku sme určite nepodcenili. Výsledku predchádzali stovky hodín diskusií, konzultovali sme riešenia v zahraničí, osobne som náš návrh prezentoval v 6 medzinárodných organizáciách (troch európskych – IAA Europe, ECA, ECCD, troch celosvetových – IAA/AIAP, IFCCD, UNESCO), s cieľom nájsť funkčné a čo najjednoduchšie riešenie som komunikoval s umelcami zo všetkých svetadielov, organizoval som konferencie (na konferencii v októbri 2015 v Plzni sa zaregistrovali účastníci z 32 krajín všetkých kontinentov), zrealizovali sme mnoho informačných seminárov a pracovných stretnutí na Slovensku (nielen v Bratislave v Galérii UMELEKA, na ŠUV Josefa Vydru, Katedre dizajnu STU ale aj v Martine, Banskej Štiavnici, opakovane v Komárne, v rámci podujatí Deň umenia, Noc múzeí a galérií atď), napísal som stovky strán analýz, vypracoval som návrh odporúčenia UNESCO k štatútu umelca (komunikácia s tajomníčkou Dohovoru UNESCO Danielle Cliche, ktorej bol odoslaný v mene SKKD 18. novembra 2015, dostupný je v pôvodnom znení v Ročenke SVÚ). Informácie sa objavovali nielen na webe ministerstva kultúry, dokumenty sme priebežne zverejňovali a mnohé sú dodnes dostupné, napr.:

www.svu.sk, rubrika Aktuality:

- 11. 2. 2014 analýza Štatút umelca v slovenskej (zo 6. nov 2013) aj anglickej verzii
- 9. 3. 2013 – návrh Grémia na riešenie úvodnej otázky štatútu: Koho by sa mal týkať Štatút umelca (21. 12. 2012), informácia o vytvorení pracovnej skupiny pri Rade vlády pre kultúru, výzva vyjadriť sa k návrhu
- 23. 4. 2010 Zverejnenie kompletného vydania Biely knihy na webovej stránke SVÚ: http://www.svu.sk/data/other/Biela_kniha.pdf <http://preview.triad.sk/svu/StatusOfTheArtist-Engl-Slovak.pdf> 150 stranová slovensko-anglická publikácia SVÚ Štatút umelca, analýza situácie v 22 krajinách niekoľkých kontinentov, dostupná je v tlačenej podobe v Galérii UMELEKA v Bratislave, rovnako ako Ročenky SVÚ, v ktorých som pravidelne uverejňoval

podrobné aktuálne informácie o štatúte umelca a zmenách v legislatíve pre oblasť kultúry:

http://preview.triad.sk/svu/svu_rocenka2015_16.pdf
http://preview.triad.sk/svu/Rocenka_SVU_2014-15.pdf,
<http://preview.triad.sk/svu/svu13-14.pdf>

Zhrnutie a praktické informácie o zápise do EVIDENCIE PROFESIONÁLNYCH UMELCOV

AKÝ ZMYSEL má evidencia profesionálnych umelcov

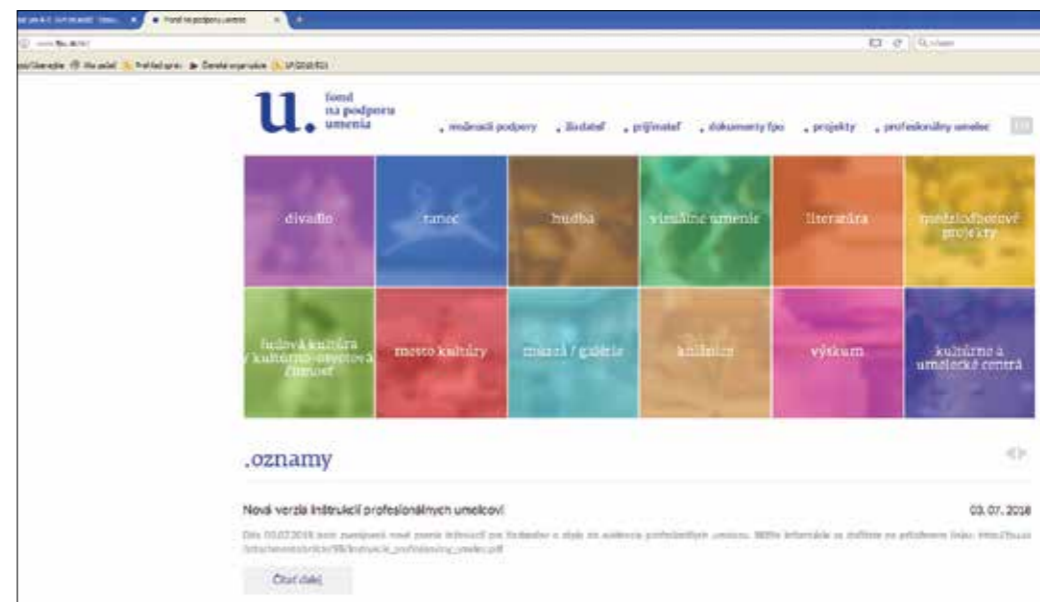
Umelci sa (na základe zákona z 11. novembra 2015) stali súčasťou legislatívy (na rozdiel od predchádzajúceho stavu, keď UMELEC či UMELEC V SLOBODNOM POVOLANÍ z právneho hľadiska NEEEXISTOVALI), čo otvára dvere k presadzovaniu postupných konkrétnych a adresných opatrení na zlepšenie sociálneho postavenia umelcov (že práve to je cieľom evidence bolo uvedené aj v dôvodovej správe pri schvaľovaní zákona v Národnej rade).

AKO môžu umelci urýchliť proces zavádzania konkrétnych opatrení

Neodkladným požiadanim o zapísanie do evidence profesionálnych umelcov, pretože:

- KOĽKO OPATRENÍ, V AKOM PORADÍ A AKO RÝCHLO sa podarí presadiť do praxe záleží predovšetkým na vyjednávací sile tých, ktorých sa to týka – umelcov
- nie je reálne očakávať schválenie zákona pre niekoľko desiatok umelcov, môžeme to dokázať len SPOJENÍM SÍL VŠETKÝCH, KTORÝM SITUÁCIA UMELCOV NIE JE ĽAHOSTAJNÁ
- prihlásením sa do evidence umelci preukážu, že naozaj „existujú“, že s nimi treba počítať a že očakávajú naplnenie toho, čo bolo deklarované pri schvaľovaní zákona: ZLEPŠENIE SOCIÁLNEHO POSTAVENIA UMELCOV

Komentár B. Jelenčík: Ak bude profesionálnych umelcov 5, tak pre spoločnosť nemá zmysel sa ich problémami zapodievať. To neobstojí ani na súde pre ľudské práva. Ak ich bude na Slovensku 5 miliónov („kto ešte neúčinkoval v reality show, TV súťaži a pod. nech sa prihlási u súdruha Žinčicu“, ak by sme parafrázovali známy výrok Júliusa Satinského) štát nedokáže naakumulovať primerané zdroje na daňové úľavy a pod. Ak ich bude niekoľko tisíc, je možné o riešení problémov ľudí, živiacich sa umením uvažovať veľmi efektívne.

Ako sa zaregistrovať

- Všetky informácie sú na stránke Fondu na podporu umenia
- <http://www.fpu.sk/sk/>, rubrika v pravom hornom rohu „Profesionálny umelec“)

Podrobné inštrukcie: http://www.fpu.sk/attachments/article/98/Instrukcie_profesionalny_umelec.pdf

Postup pri podávaní žiadosti o zaevidovanie, ak žiadateľ MÁ odborné umelecké vzdelanie:

- **venuje 10 – 20 minút na vyplnenie žiadosti** (formulár typ A, jeho súčasťou je aj čestné vyhlásenie žiadateľa o tom, že všetky údaje uvedené v jeho žiadosti sú úplné a pravdivé a že vykonáva umeleckú činnosť v slobodnom povolání alebo popri zamestnaní)
- **priloží notársky overenú kópiu dokladu o absolvovaní strednej ALEBO vysokej školy UMELECKÉHO ZAMERANIA** (napr. maturita zo ŠUV Josefa Vydru alebo ukončenie bakalárskeho resp. magisterského štúdia – Bc, Mgr. art, akad. mal., akad. soch.)
- **uhradí poplatok 30 €** (je to **jednorazový** poplatok a evidencia platí doživotne)
- **po doručení resp. zaslaní kompletnej žiadosti** (na adresu Fond na podporu umenia, Cukrová 14, 811 08 Bratislava) **bude žiadateľ zaevidovaný ako profesionálny umelec (inú možnosť zákon neumožňuje)**

Postup pri podávaní žiadosti o zaevidovanie, ak žiadateľ vzdelanie zo školy s umeleckým zameraním NEMÁ (absolvoval napríklad pedagogickú školu) je podobný:

- **venuje o pár minút viac (30 minút?) na vyplnenie žiadosti** (formulár typ B, jeho súčasťou je aj čestné vyhlásenie žiadateľa o tom, že všetky údaje uvedené v jeho žiadosti sú pravdivé a že vykonáva umeleckú činnosť v slobodnom povolání alebo popri zamestnaní) **namiesto dokladu o vzdelaní žiadateľ príkladá k žiadosti o evidenciu podrobný súpis svojej tvorivej umeleckej činnosti**, informácie o zverejnení výsledkov svojej tvorivej umeleckej činnosti a reprezentatívny výber realizovaných

a/alebo zverejnených výsledkov umeleckej činnosti, a to v elektronickej podobe na CD nosiči alebo na inom pamäťovom médiu

- **preukáže, že spĺňa aspoň jednu z 10 možností** (a/ uznanie za umelca rešpektovanou inštitúciou v danom odbore umeleckej činnosti, ktorej zriaďovateľom je ministerstvo kultúry alebo vyšší územný celok, b/ vystavovanie v galérii alebo múzeu, c/ vystavovanie v zahraničnej galérii alebo v zahraničnom múzeu, d/ vykonávanie divadelnej činnosti alebo hudobnej činnosti v divadle alebo v hudobnej inštitúcii, e/ akceptovanie komorou prijatím za člena, ak komora v danom odbore umeleckej činnosti existuje, f/ akceptovanie reprezentatívnym združením profesionálnych umelcov, g/ akceptovanie organizátorom alebo porotou výberového alebo prestížneho umeleckého podujatia alebo súťaže, h/ získanie ocenenia na národnom festivale, súťaži alebo inom obdobnom umeleckom podujatí, i/ získanie ocenenia z medzinárodnej súťaže, j/ predloženie kladného odborného posudku renomovaného odborníka pre danú oblasť umenia), **napr. (v zmysle bodu „f“) preukáže sa členstvom v SVÚ**
- **uhradí poplatok 30 €** (je to **jednorazový** poplatok a evidencia platí **doživotne**)
- **po doručení resp. zaslaní kompletnej žiadosti** (na adresu Fond na podporu umenia, Cukrová 14, 811 08 Bratislava) **a po potvrdení dosiahnutia umeleckých výsledkov odporúčaním odbornej komisie FPU bude žiadateľ zaevidovaný ako profesionálny umelec**

I samotné asociácie umelcov a iné subjekty môžu morálne evidenciu umelcov podporiť.

PRÍKLAD: BENEFITY SVÚ PRE ZAEVIDOVANÝCH UMELCOV

- a. za členov prijíma SVÚ v zásade už len zaevidovaných výtvarníkov
- b. pri schvaľovaní výstav v Galérii UMEKKA majú zaevidovaní umelci prednosť
- c. medzinárodný preukaz IAA/AIAP pre výtvarníkov, ktorí nie sú členmi SVÚ, vydávame len výtvarníkom zaevidovaným ako profesionálni umelci (už po preukázaní sa kópiou potvrdené žiadosti o zaevidovanie)

d. od 1. 1. 2018 pri individuálnej výstave členov SVÚ v Galérii UMEKKA majú **zaevidovaní** umelci 50 % zľavu (nezaevidovaní 25 %)

Príprava odporúčania UNESCO k Štatútu profesionálneho umelca

Analýza situácie v mnohých krajinách všetkých svetadielov preukázala, že situácia v oblasti právneho a sociálneho postavenia umelcov je riešená v každej krajine iným spôsobom (aj keď neraz s podobnými prvkami) a neexistuje model, ktorý by bol aplikovateľný bez väčších problémov i v iných krajinách.

Koncepcia Štatútu umelca, ktorú sme začali realizovať na Slovensku prijatím zákona z novembra 2015, vychádza zo skúseností mnohých štátov.

Keďže príspevok z iných krajín pomohol k riešeniu danej otázky na Slovensku, bezprostredne po schválení konečnej podoby zákona na Slovensku som vypracoval na základe princípov slovenského zákona koncept návrhu, ktorý by mohol byť univerzálne použiteľný i v iných krajinách. Jeho prednosťou sú jednoduché základné kritéria – otvorenosť a transparentnosť, profesionalita a dobrovoľnosť, plus modulový systém „skla-

dačky“ – postupného riešenia konkrétnych problémov na základe reálnej situácie danej krajiny.

Prijatie návrhu – samozrejme po prípadnom dopracovaní – ako odporúčania UNESCO by

- ušetrilo čas a energiu v iných krajinách
- zblížením pravidiel v jednotlivých štátoch by uľahčilo a podporilo mobilitu umelcov
- už samotná diskusia o návrhu by pozitívne zviditeľnila Slovensko: návrh nejde nad rámec zákona, schváleného na Slovensku

Návrh som už v mene SKKD odoslal tajomníčke UNESCO do Paríža, ktorá iniciatívu prijala veľmi pozitívne. Aby však takáto diskusia v UNESCO vôbec mohla začať, sú v zásade nevyhnutné 2 kroky:

- prijatie aspoň jedného – dvoch nadväzujúcich zákonov, ktoré v praxi potvrdia pozitívny efekt tejto koncepcie
- oficiálne predloženie návrhu pre UNESCO v prípade, že sa Ministerstvo kultúry s návrhom stotožní. Návrh v pôvodnom znení je dostupný v Ročenke Slovenskej výtvarnej únie, str 92 – 97, link http://svu.sk/wp-content/uploads/2017/03/svu_rocenka2015_16.pdf

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/f/ Štatút umelca a kolektívne vyjednávanie

Pre tých, ktorí chcú poznať hlbšie súvislosti a obsah diskusie, prebiehajúcej v čase intenzívneho hľadania riešení na zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov, je určený nasledujúci text Jozefa Švoňavského, ktorý stál pri zrode SKKD i nadväzujúcich medzinárodných organizácií – Európskej koalície pre kultúrnu diverzitu (ECCD) a Medzinárodnej federácie koalícií pre kultúrnu diverzitu (IFCCD), ako prvý predseda Grémia SKKD pôsobil až do mája 2011 a naďalej je ako podpredseda Grémia súčasťou základného tímu a oporou SKKD. Aj keď sme v riešení niektorých otázok už pokročili, jeho text z 5. 4. 2009 je v mnohom stále aktuálny – napríklad v otázke možnosti kolektívneho vyjednávania umelcov sa za uplynulých skoro 10 rokov nepokročilo ani o krok.

Pavol Král, 2018.

Status umelca, spoločensko-právne postavenie umeleckých pracovníkov, zvlášť slobodných povolání na Slovensku.

1. Medzinárodná a národná situácia

Keď pred časom vznikala Slovenská koalícia pre kultúrnu diverzitu, za jednu z hlavných úloh si vytýčila vyjasnenie spoločensko-právneho postavenia umeleckých povolání (s dôrazom na slobodné umelecké povolania). Táto otázka sa stala aktuálnou aj pri zavádzaní nových pravidiel na pracovnom trhu v rámci EÚ (Zelená karta v rámci pracovného práva) a čím ďalej, tým viac vychádza najavo, že tento problém je oveľa rozsiahlejší, ako sa na prvý pohľad zdalo.

Legislatíva je v tejto oblasti v každom členskom štáte iná, niekde sú sociálne a pracovné vymoženosti umeleckých pracovníkov väčšie, niekde menšie, až takmer nijaké. Navyše, v mnohých štátoch, podobne, ako u nás, sú legislatívne garancie práv pracovníkov viac formálne, ako reálne vymožitelné (zákon síce určitú mieru práv garantuje, ale málokoho napadne skutočne tieto práva aj realizovať v praxi.)

Ak sa chceme pokúsiť súčasnú situáciu (nielen) na Slovensku vyriešiť, mali by sme si najskôr vyjasniť pár

termínov a odpovedať na pár otázok v širších súvislostiach, bez pochopenia ktorých asi ťažko nájdeme východisko zo súčasnej situácie nielen na národnej, ale ani na medzinárodnej úrovni.

Majú byť umelci v slobodnom povolaní legislatívne považovaní za zamestnancov?

Dôvodov, prečo je dnes u nás na stole táto otázka, je viac. Nielen ten, že tento problém je momentálne diskutovaný v Európskom hospodárskom a sociálnom výbore v súvislosti so „Zelenou kartou v oblasti pracovného práva“, ale aj, že naša legislatíva priznáva niektoré práva (napr. čl. 36 Ústavy SR) len zamestnancom a nie všeobecne pracovníkom, a teda existuje skupina pracovníkov, ktorí vykonávajú prácu v rovnakých vzťahoch podriadenosti, ako sú definovaní zamestnanci, ale nemajú tie isté práva, čo ich voči „zamestnancom“ znevýhodňuje. Vieme, že tieto vzťahy upravujú osobitné právne normy, ale všetci umeleckí pracovníci, pracujúci napr. na základe Autorského zákona sú „v jednom legislatívnom vreci“ so živnostníkmi a podnikateľmi ako SZČO, hoci **pre špecifickosť výkonu svojho povolania nemôžu** požívať výhody a využívať práva, ktoré tento status umožňuje.

Predtým, ako môžeme rozobrať túto otázku, mali by sme si definovať „**slobodné povolanie**“ v rámci umeleckých povolání. „Freelance“ v angličtine, „intermittent“ vo francúzštine, „szabadúszó“ v maďarčine, „na voľnej nohe“ v slovenčine. Týka sa množstva umeleckých profesií – autorov a výkonných umelcov (napr. spevákov, hercov, hudobníkov, výtvarníkov, režisérov, kameramanov, spisovateľov, prekladateľov, scenáristov, dramaturgov, ale aj žurnalistov, atď.) a značné rozdiely v chápaní tohto statusu sa prejavujú už z pohľadu každej jednotlivéj profesie. U nás sa tieto povolania zaraďujú medzi **samostatne zárobkovo činné osoby** (SZČO) v zahraničí sú to (po anglicky) „**selfemployed persons**“, teda „**samozamestnávateľa**“, čiže osoby, ktoré sa **zamestnávajú samé** a takto vykonávajú zárobkovú činnosť (toto je v prípade umelcov samo o sebe nezmyslom a potvrdzuje potrebu riešenia statusu umelca) a sú vlastne **súčasne zamestnanci aj zamestnávateľa** (a takisto sú povinní odvádzať aj sociálne a iné odvody). Hlavnou výhodou tohto po-

stavenia, okrem iných, by mala byť **nezávislosť** toho, kto ho využíva, od zamestnávateľa. A práve táto **závislosť**, resp. **nezávislosť – alebo jej forma**, by mala byť **hlavným kritériom posudzovania**, či by pracovník mal byť, alebo nemal byť legislatívne považovaný za zamestnanca. Na diskusii v rámci Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru v Bruseli sa objavil aj názor, že by takýmto kritériom mala byť aj **forma zmluvy**, na základe ktorej pracovník prácu vykonáva, ale pokiaľ nie je jednoznačná legislatíva a nefungujú štruktúry sociálneho dialógu, pracovník si ťažko môže vybrať zmluvu inú, ako mu ponúkne zamestnávateľ, resp. objednávateľ práce... A **forma zmluvy** sa opäť odvíja od závislosti, či nezávislosti pracovníka (podriadený, alebo nepodriadený vzťah). Čiže pri posudzovaní, či má, alebo nemá byť človek v slobodnom povolaní považovaný za zamestnanca, alebo nie, by malo byť to, či sa pri svojej práci **podriaduje pokynom objednávateľa práce**, alebo prácu môže vykonávať **slobodne, bez obmedzení**, vtedy, keď **to sám uzná za vhodné**. Tento **subordinačný princíp** sa dá porovnávať s formou práce zamestnanca pod režimom Zákonníka práce. Uvedomujeme si ale, že tento subordinačný princíp sa nedá plošne aplikovať na všetky umelecké povolania, ktoré sú špecifické – rozdielne, iné ako ostatné povolania, čo uznáva aj Konvencia UNESCO o ochrane a podpore rôznorodosti umeleckých vyjadrení, prijatá generálnym zhromaždením v októbri 2005, ale aj odporúčanie UNESCO o Statuse umelca z roku 1980. Preto by asi bolo vhodné aj tieto zamestnania rozčleniť, prípadne kategorizovať, kde by hlavným kritériom členenia bol **subordinačný princíp**.

Otázkou, samozrejme, je aj to, či sa majú považovať za zamestnancov, vykonávajúcich prácu podľa Zákonníka práce v plnom rozsahu (zamestnávateľ za nich platí všetky odvody, resp. odvádza dane, týka sa ich Zákon o kolektívnom vyjednávaní, atď.), čo by mohlo znamenať úpravu súčasného systému, alebo sa vytvorí úplne **nový systém**, ktorý presne špecifikuje postavenie umeleckých pracovníkov v slobodnom povolaní a v závislosti od ich profesie určí, či spadajú pod režim Zákonníka práce, alebo Autorského zákona. Tento systém by sa mal volať **Status umelca** a umelec by mal **mať právo rozhodnúť sa**, aký režim bude využívať. (Status zamestnanca mali v bývalom režime takmer

všetci umelci, lebo každý musel byť zamestnaný ((až na pár výnimiek)), ale v súčasnej dobe je už značná väčšina umelcov v slobodnom povolaní – síce neexistujú komplexné údaje a štatistiky, ale nebudeme ďaleko od pravdy, keď poviem, že väčšina – považovaná za SZČO.)

Podobný systém majú napríklad vo Francúzsku a Švédsku, kde sú slobodní umelci považovaní za zamestnancov so všetkými sociálnymi a inými výhodami, čo im zabezpečujú **kolektívne dohody**, ktoré majú v tomto sektore uzavreté. Keď je to pre „freelance-zamestnanca“ výhodné (napr. z daňových dôvodov) a požiadajú o to, zamestnávateľ – objednávateľ práce – **je povinný** za neho odvádzať sociálne, zdravotné, nemocenské a dôchodkové odvody. V Rumunsku zasa môžu umeleckí pracovníci využívať **súčasne oba režimy** – prácu pod Autorským zákonom, aj Zákonníkom práce, teda na jednu prácu môžu dostať dva druhy zmlúv.

Umelci starých členských štátov EÚ majú **obavy** pred presným pomenovaním statusu umeleckého pracovníka a pred zavedením nejakých základných štandardov pre pracovníkov v slobodných povolaniach na európskej úrovni, pretože predpokladajú, že v súčasnom globalizovanom svete a princípoch voľného pohybu tovarov a služieb na medzinárodnej úrovni by tieto „základné“ štandardy (po ktorých volajú nové členské štáty) mohli ohroziť ich vysoké štandardy, ktoré si rokmi vybudovali a ich vlády, resp. zamestnávateľa sa okamžite prispôbia tejto úrovni, ktorú by pomenovala EÚ. A v tom je rozdiel medzi starými a novými členskými štátmi EÚ, v ktorých sa za relatívne krátku dobu odohrali veľké politické aj ekonomické zmeny, ale mechanizmy, ktoré by chránili pracovníkov pred prílišným liberalizmom v súčasných trhových princípoch sa nevybudovali, alebo sú nefunkčné (zvlášť **štruktúry sociálneho dialógu**). V starých členských štátoch sú proti príliš liberálnym zákonom tieto mechanizmy vytvorené (silná pozícia odborového hnutia, fungujúca tripartita), a tieto zamedzujú zneužívaniu zákonov jednou stranou – zamestnávateľmi, zatiaľ čo v nových členských štátoch sú odbory sprofanované, spolitizované, považované za zlé dedičstvo komunizmu – čo pravicovo orientovaní politici v minulosti podporovali a využívali (napr. otvorene vraveli o zrušení tripartity). U nás tieto „vyrovnávajúce“ mechanizmy absentujú,

odbory a mimovládne organizácie neplnia v spoločnosti tú funkciu, ktorú by mali a z toho pramenia mnohé problémy, nielen v oblasti pracovnoprávnej, ale aj v oblasti vymožitelnosti autorských a príbuzných práv, či dodržiavania autorského zákona. **Zabezpečenie možnosti vybudovania efektívnych štruktúr sociálneho dialógu** v tejto oblasti by malo byť jedným z hlavných cieľov nového systému „Statusu umelca“ u nás, ale je aj v záujme všetkých tých, ktorí sa tohto sociálneho dialógu budú zúčastňovať.

Navyše obava, že Európska komisia zaradí všeobecne všetky slobodné povolania medzi „selfemployed persons“ čiže samozamestnávateľov, či podnikateľov, je pri súčasnom zložení Európskeho parlamentu celkom reálna. V takomto prípade by mnohé štáty asi stratili vymoženosti postavenia „freelancers“ ako zamestnancov.

Je však jasné, že súčasný systém, ktorý u nás umožňuje vydierať umelcov v slobodnom povolaní, potrebuje zmenu a **určenie aspoň základných štandardov, zaručujúcich základné sociálne, či profesionálne podmienky práce** s ohľadom na to, že sa nesmie použiť na zníženie už existujúcich vymožeností, ktoré v niektorých krajinách dosiahli (ako to bolo v prípade Odporúčania UNESCO o Statuse umelca z roku 1980).

Na systém „Status umelca“ by mala byť naviazaná novelizácia mnohých zákonov, napr. aj novelizácia Zákona o kolektívnom vyjednávaní, ktorá by **umožnila** odborovým organizáciám slobodných povolaní kolektívne vyjednávať s ich zamestnávateľmi (resp. **zaväzovala** ich

k tomu) a uzatvárať právne záväzné Kolektívne dohody, **pokiaľ** o to tieto odborové organizácie **prejavia záujem**. Súčasný právny systém toto právo priznáva iba zamestnávateľom a **zamestnancom**¹ a ostatní **pracovníci**, ktorí by chceli kolektívne vyjednávať sú o toto právo ukrátení a táto diskriminácia umožňuje zamestnávateľom umeleckých pracovníkov jednostranne určovať podmienky spolupráce. (Nehovorím o umeleckých hviezdach, ktoré si môžu určovať podmienky, ale o umeleckých povolaniach všeobecne... Stačí sa pozrieť na zmluvy, ktoré umelci podpisujú so svojimi „životadarcami“, aby sme zistili, že tieto zmluvy **nie sú korektné** nielen z hľadiska Autorského zákona, ale ani z hľadiska Obchodného, či Občianskeho zákonníka...)

Status umelca by teda mal byť „systém“, ktorý uzná **špecifickosť umeleckých povolaní** v zmysle odporúčania UNESCO² a mal by – okrem iného – garantovať, aby pracovníci, ktorí vykonávajú prácu v rovnakom subordinačnom vzťahu ako zamestnanci (aj keď ju vykonávajú pod režimom Autorského zákona a nie Zákonníka práce) neboli voči nim diskriminovaní vo svojich základných právach (napr. písmená a až g čl. 36 Ústavy SR). Totiž **umelci v slobodnom povolaní, ktorí pracujú v režime Autorského zákona nemajú prakticky nijakú pracovno-právnu ochranu**. Preto vznik nového systému Statusu umelca, či súboru opatrení na ochranu umelcov považujeme za nevyhnutný.

Uvedomujeme si, že nový systém Statusu umelca, ktorý bude obsahovať mnoho sociálnych, daňových a iných zvýhodnení, práv, ale aj povinností nemusí vyhovovať **všetkým umelcom v slobodnom povolaní**,

1 Čl. 36 Ústavy SR – Zamestnanci majú právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky. Zákon im zabezpečuje najmä

- a. právo na odmenu za vykonanú prácu, dostatočnú na to, aby im umožnila dôstojnú životnú úroveň,
- b. ochranu proti svojvoľnému prepúšťaniu zo zamestnania a diskriminácii v zamestnaní,
- c. ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci,
- d. najvyššiu prípustnú dĺžku pracovného času,
- e. primeraný odpočinok po práci,
- f. najkratšiu prípustnú dĺžku platenej dovolenky na zotavenie,
- g. právo na kolektívne vyjednávanie.

2 Status of Artist – UNESCO 1980

a preto by mal byť postavený tak, aby platil pre tých umelcov, ktorí sa ho **dobrovoľne rozhodnú využívať**. Nijaký umelec nemusí „povinne“ využívať Status umelca, ale kto o to prejaví záujem, **mal by mať tú možnosť**.

2. Štruktúry sociálneho dialógu

V starých štátoch EÚ (v štátoch, kde fungujú štruktúry sociálneho dialógu) považujú zákony za garanciu minimálnych práv (Zákonník práce, autorské zákony, atď.), ktorých uplatňovanie a realizáciu, alebo aspoň ich príliš „liberálne“ ustanovenia upravujú Kolektívne zmluvy na rôznej úrovni. A to je ten rozdiel medzi mnohými novými a starými členskými štátmi EÚ – že pri nefunkčnosti, alebo neexistencii štruktúr sociálneho dialógu, pracovníci, ktorým nie je zákonom garantované právo na kolektívne vyjednávanie, nemajú prakticky nijaké možnosti (ani prostredníctvom svojich profesijných, či odborových organizácií) chrániť svoje profesijné, ekonomické, či sociálne záujmy (v tomto zmysle by bolo dobré posúdiť **uplatňovanie Charty základných ľudských práv**, podľa ktorej má každý právo na slobodu združovania sa na obhajobu svojich profesijných, ekonomických a sociálnych záujmov, ale vzhľadom na už vyššie povedané, je toto právo vlastne nerealizovateľné, pretože určitá skupina ľudí ho nemôže uplatniť.)

Preto si myslím, že pri navrhovaní, presadzovaní, či realizovaní akéhokoľvek systému, ktorý by zlepšil sociálno-spoločenské postavenie pracovníkov a potom aj garantoval jeho napĺňanie, je **nevyhnutné vybudovať** (resp. tam, kde existujú, zefektívniť) **štruktúry sociálneho dialógu**. Samozrejme, s ohľadom na subordinačný princíp, ktorý som spomínal vyššie. Navyše, je tu veľká skupina umelcov, ktorí pracujú v slobodnom povolaní a nie sú v podriadenom vzťahu k svojmu zamestnávateľovi, ktorí sú tiež v súčasnosti zaradení našou legislatívou medzi podnikateľov, ale zákonné normy nezohľadňujú špecifika umeleckého povolania (nepravidelný príjem, ale pravidelné odvody, duálnu podstatu kultúrnych tovarov a služieb, atď.), ktorí tiež potrebujú jasnejšie zaradenie z hľadiska pracovno-právneho.

Asi je naivné domnievať sa, že štruktúry sociálneho dialógu môžu vytvoriť nejakým tlakom samotné umelecké profesijné, či odborové organizácie. V situácii, keď sú umeleckí pracovníci v slobodnom povolaní prakticky vylúčení z kolektívneho vyjednávaní a ich „zamestnávateľa“ nie sú povinní sa s nimi dohodnúť ani na základných podmienkach spolupráce z hľadiska pracovno-právneho, prakticky nemajú nijakú možnosť obhájiť svoje záujmy. A takisto naivné je myslieť si, že zamestnávateľa, ktorým neexistencia štruktúr sociálneho dialógu vyhovuje a ťažia z toho, jednoducho pristúpia na sociálny dialóg. (Aj keď len v krátkodobom meradle, pretože z hľadiska perspektívy dlhodobého vývoja je sociálny dialóg určite prospešný pre obe strany. No ale – pokiaľ sa zamestnávateľ **nemusí**, rozprávať s ľuďmi, ktorí pre neho pracujú, prečo by tak čínil?) Navyše, prečo by niekto vstupoval do organizácie, ktorá nemá nijaké zákonné možnosti zabezpečiť jeho práva? Dlhodobý záujem asi ťažko budú presadzovať umelci, ktorí žijú v súčasnej, umeniu nie priaznivej situácii, keď neexistuje jasná, dlhodobá stratégia kultúrneho rozvoja štátu. Výsledky takejto (ne)stratégie a dlhodobého rozvoja sa prejaví možno o desiatky rokov...

Najväčší záujem na dlhodobu stabilnej a rozvíjajúcej sa kultúre v spoločnosti by však mal mať štát. A umeleckí pracovníci, či tvorcovia sú pri tvorbe a rozvoji kultúry nezastupiteľní. Kultúra, či tvorba nemôže byť dobročinnosťou, vykonávanou ako „hobby“ popri inej práci. To môžu robiť naozaj len amatéri (v dobrom slova zmysle). V tomto zmysle by mali mať zadefinované spoločensko-právne postavenie profesionálni, aj amatérski umelci (napr. folkloristi).

Preto si myslíme, že **je nevyhnutné**, aby **štát** (MK SR) prijal regulačné opatrenia, ktoré by **umožnili efektívnosť sociálneho dialógu pre všetkých pracovníkov, nielen pre zamestnancov a zamestnávateľov**. Ale uvedomujeme si, že štruktúry sociálneho dialógu sú len časťou (aj keď pre veľkú skupinu umelcov veľmi dôležitou) riešenia tohto problému.

V tomto zmysle je potrebné, aby sme pripravili návrhy na zmeny legislatívy (bolo by ideálne, keby to bolo spoločne s našimi sociálnymi partnermi) a zapojili do

toho všetky štátne organizácie, ktorých sa týkajú (Ministerstvo kultúry, Ministerstvo sociálnych vecí, práce a rodiny, KOZ). V niektorých štátoch je partnerom umelcov v sociálnom dialógu Ministerstvo kultúry... U nás zatiaľ v mnohých oblastiach činnosti týchto sociálnych partnerov **nevieme** ani identifikovať. Navyše, aj pokiaľ ich identifikujeme, nijaká legislatívna norma ich nedonúti vytvoriť organizáciu zamestnávateľov, čím sa štruktúra sociálneho dialógu opäť zúžila len na tú najnižšiu úroveň (podniková, sektorová, tripartita...)

Z autorsko-právneho hľadiska môžeme rozdeliť umelcov na dve základné skupiny: na **autorov a výkonných umelcov**. Toto rozdelenie je definované v autorskom zákone a každá skupina má svoje (trochu rozdielne) práva. Určite túto kategorizáciu pri definovaní statusu – postavenia umelca treba mať na vedomí, ale už vyššie uvedená definícia UNESCO dáva na rovnakú úroveň práva **duševné, ekonomické (pracovné) a sociálne**. A keďže autorský zákon sám o sebe je dôkazom výnimočnosti (rozdielnosti) umeleckého povolania od ostatných povolání, umelecké povolanie si zaslúži (vzhľadom na svoju povahu) aj **výnimočné predpisy**

a definovanie v oblasti ekonomických a sociálnych práv. Status umelca by teda mal byť súborom opatrení duševných, ekonomických a sociálnych práv, ktoré by uznávali špecifickosť umeleckého povolania. Keďže, ako sme už spomínali, ani umelecké profesie nemôžeme jednoducho zaradiť do jednej kategórie (z dôvodu sub, alebo nesubordinačného výkonu práce, prípadne rozdielných autorských práv /autori – výkonní umelci/), tieto opatrenia sa musia týkať v rôznej miere rôznych profesií.

Iné je postavenie výtvarného umelca (napr. maliara, ktorý vykonáva prácu doma, v čase ktorý si určí, na svoje náklady, atď.) a herca, ktorý hosťuje v divadle (prácu musí vykonávať vtedy, keď mu to určí divadlo a má takmer všetky povinnosti totožné s hercom, ktorý je v trvalom pracovnom pomere).

Preto si myslím, že by sme mali pomenovať/definovať profesie, alebo okruhy profesií s podobnými podmienkami výkonu práce a na základe týchto definícií potom navrhovať opatrenia – zmeny, či novelizácie existujúcich právnych noriem pre každú skupinu osobitne.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/g/ Umenie vo verejnom priestore

Neraz sa stretávame s vyjadreniami typu:
*Zákon, ktorý stanovuje povinnosť výtvarného dotvorenia
verejných priestorov „je nezmyselným pozostatkom
socializmu“...*

Je toto tvrdenie pravdivé?

NIE, NIE JE.

**História štátnej podpory umenia vo verejných priestoroch
je oveľa staršia: je súčasťou celej histórie ľudskej civilizácie.**

1. Niekoľko slov na úvod
2. Stručný prehľad
  - a. od staroveku po začiatok 20. storočia
  - b. 20. storočie – Nemecko, Francúzsko, USA, Švédsko, Cyprus, Írsko
  - c. súčasnosť – Belgicko, Francúzsko, Holandsko, Švédsko, Nemecko, Taliansko, Nórsko, Austrália, USA, Luxembursko, Slovensko
3. Podrobnejšie informácie o uplatnení zákona v praxi
  - a. Nórsko
  - b. Švédsko
  - c. Nemecko
  - d. Slovensko
4. Dokumenty v pôvodnom znení
  - a. Nórsko
  - b. Švédsko
  - c. Nemecko
5. Poznámka na záver

1/ NIEKOĽKO SLOV NA ÚVOD

Predtým, než si rozoberieme rôzne súvislosti umenia vo verejnom priestore podrobnejšie, zamyslime sa nad dvomi najčastejšími námietkami (ktoré sa mnohým automaticky vynoria v pamäti) proti tomu, aby bola povinnosť dotvorenia architektúry umeleckými dielami definovaná v zákone:

- takýto zákon vytvára podmienky na korupciu
- v čase, keď takýto zákon u nás platil (tzv. hlava 5), vznikli i slabé umelecké diela a diela umiestnené na nevhodných miestach.

Áno, je to pravda. Dochádzalo i ku korupcii a omylom. Položme si však zopár otázok:

- Existuje vôbec nejaká oblasť ľudskej činnosti, kde k omylom nedochádza?
- Alebo sú omyly, neúspechy a zneužitie čohokoľvek realitou nášho života (od presolenej šunky či pripáleného rezňa v reštaurácii až po straty ľudských životov pri dopravných nehodách)?

Reakcia na omyly, neúspechy či zlyhania môže mať rôzne podoby:

- plakanie nad rozliatym mliekom a rezignácia (ako sa to len mohlo stať...)
- radikálne riešenia problému (spolu so špinavou vodou vylejeme z vaničky aj dieťa):
  - » zakážeme autá? (počet obetí dopravných nehôd v celosvetovom merítku predsa prevyšuje počet obetí nejednej vojny...)
  - » zrušíme podporu športu? (naši hokejisti – napriek tomu, ako veľmi sme im držali palce – zase raz prišli bez medaily, to nemôžeme nechať len tak...)
  - » zrušíme podporu vedy? (dejiny vedy predsa sprevádzajú popri skvelých objavoch aj výrazne vyššie počty omylov a slepých uličiek...)

- » zrušíme podporu zdravotníctva? (nebudeme predsa podporovať korupčné správanie – vid' mnohé medializované kauzy...)
- » atď' (doplňte podľa vlastného uváženia, zoznam by mohol byť takmer nekonečný)

Alebo sa radšej poučíme z chýb a pokúsime sa hľadať riešenie, ktoré by ich vzniku mohlo účinne zabrániť?

Som za poslednú možnosť: v otázkach umenia vo verejnom priestore riešenia, ako úspešne bojovať s korupciou a nekvalitou (ktoré sú vo veľkej miere vzájomne úplne prirodzene prepojené) vôbec nemusíme objavovať, UŽ EXISTUJÚ. Za pozornosť určite stojí spôsob, ktorý sa úspešne uplatňuje v Nemecku (viď podrobne v časti 3) či v Nórsku: zásadné sú profesionalita, výber prostredníctvom súťaže a transparentnosť celého procesu. Napriek tomu, že tak z hľadiska celkového objemu vynaložených finančných prostriedkov ako i počtu realizácií umeleckých diel v architektúre mnohonásobne v praxi prevyšujú to, čo by sa mohlo v tejto oblasti i pri optimistických odhadoch udiat v budúcich rokoch na Slovensku, zásadné problémy s korupciou či nekvalitou v Nemecku nemajú.

Je lepšie (a lacnejšie) poučiť sa z dobrých skúseností iných (ako si pestovať svoje vlastné chyby).

Informácie, ktoré by mohli pomôcť pri hľadaní správnych odpovedí, obsahujú nasledujúce riadky. Stručný prehľad nájdete v 2. časti. Pre tých, ktorí majú záujem o podrobnejšie informácie, je určená 3. časť. Ak by ste si chceli porovnať slovenský text s originálnymi textami, k dispozícii sú i pôvodné anglické verzie – priebežne pri citáciách a v 4. časti.

2/ STRUČNÝ PREHĽAD

2/a/ OD STAROVEKU PO ZAČIATOK 20. STOROČIA

Podpora umenia vo verejnom priestore zo strany štátu je súčasťou celej histórie ľudskej civilizácie. Veľmi podstatná časť kultúrneho dedičstva ľudstva by bez podpory či priameho financovania zo strany štátu vôbec nevznikla: chrámy či pyramídy v Egypte, socha Dávida vo Florencii od Michelangela, ak máme menovať aspoň niektoré. P. Král: *Le Livre Blanc / White Book / Biela kniha*, 2009

Art in public buildings is part of the whole history of human civilization... ancient empires, Michelangelo's paintings in the Sistine Chapel and sculpture of David, to name just a few: a very great part of the culture heritage of mankind would never have been created without support of state.

2/b/ 20. STOROČIE

Vývoj od autokratického rozhodovania smerom k obmedzovaniu výkonu štátnej moci len na to, čo zákony umožňujú, priniesol v 20.-tych a 30.-tych rokoch 20. storočia potrebu zákonnej úpravy formy podpory umenia vo verejnom priestore. Nebol to socializmus, kto zákon na podporu výtvarného dotvorenia verejných budov „vymyslel“: socializmus zákon iba prebral z krajín, kde sa tento princíp úspešne uplatnil.

Nemecko

Prax implementácie umenia vo verejných budovách má v Nemecku veľmi dlhú tradíciu. Dokonca už v čase Weimarskej republiky v dvadsiatych rokoch 20. storočia existoval zákon, týkajúci sa tejto otázky.

The practice of implementing art in public buildings has a very long tradition in Germany. Even at the time of the Weimar Republic in the 1920s, a law existed regarding this issue.

Werner Schaub, IGBK Germany

Francúzsko

Myšlienka stanoviť percento z celkových nákladov stavby na umenie vo verejných budovách sa vo Francúzsku zrodila v roku 1936 a v čase rozhodnutia Parlamentu už toto pravidlo uplatňovali v USA.

The idea of a fixed percentage on art in public building was born in France in 1936, and at the time of the decision of Parliament applied percent rule already in the USA.

Pontus Raud, Swedish National Organisation for Artists – KRO

USA

Začiatkom 30-tych rokov narastajúca kríza v USA a Európe priniesla veľmi vysokú nezamestnanosť. Obzvlášť zraniteľnou skupinou boli umelci a pravidlo o povinnom percente z nákladov stavby na umenie bolo spôsobom, umožňujúcim vytvoriť pracovné miesta. Pravidlo 1 % sa ukázalo ako účinné, v samotných USA vytvorilo viac ako 200 000 nových pracovných miest.

In the early 30's spreading depression across the U.S. and Europe and brought with it a very high unemployment. A particularly vulnerable group were artists and percent rule was a way to create jobs. 1 % rule proved to be effective in the U.S. alone created over 200,000 new jobs.

Pontus Raud, Swedish National Organisation for Artists – KRO

Švédsko

Keď Výtvarná rada Švédska začala v roku 1937 riadiť umeleckú výzdobu štátnych budov, vláda prijala zásadné rozhodnutie – pravidlo 1 %. Odvtedy sa pravidlo stalo normou, odporúčaním použiť na umelecké dotvorenie najmenej jedno percento z nákladov na verejnú výstavbu a prestavbu.

When the Swedish Arts Council started in 1937 to manage the artistic decoration of state buildings, the government made a decision in principle – 1 % rule. Since then, the rule has been a benchmark recommends that at least one percent of the cost of public new construction and redevelopment should go to artistic expression.

Pontus Raud, Swedish National Organisation for Artists – KRO

Cyprus

Zákon z roku 1982 nariaďuje, aby investori pri výstavbe verejných budov venovali na podporu umenia 1 % zo stavebných nákladov.

Cyprus has a law, passed in 1982, which stipulates that property developers should devote one percent of the construction cost of new buildings to support the arts.

LE LIVRE BLANC, 1re Convention Européenne des artistes des arts visuels et plastiques /THE WHITE BOOK,1st European Convention of visual and plastic artists, La Maison des Artistes, 2009

Írsko

Od roku 1997 program, financovaný 1 % daňou na všetky nové stavby, umožňuje podporovať verejné umelecké projekty.

Scheme established in 1997 financed by a one percent levy on new buildings, provides mobility and training grants, and funding for prizes.

LE LIVRE BLANC, 1re Convention Européenne des artistes des arts visuels et plastiques /THE WHITE BOOK, 1re European Convention of visual and plastic artists, La Maison des Artistes, 2009

2/c/ SÚČASNOSŤ

EÚ a svet

V súčasnosti väčšina európskych krajín zaviedla pravidlo stanovenia percenta, vrátane Belgicka, Francúzska, Holandska, Švédska, Nemecka, Talianska, Nórska. Percentuálne pravidlo sa používa aj v Austrálii a USA, pravidlo v praxi používa viac ako 100 miest resp. štátov.

Today, most European countries have introduced „% rule“ including Belgium, France, the Netherlands, Sweden, Germany, Italy, Norway. The percentage rule is also used in Australia and the U.S. where over 100 cities or states apply the rule.

Nemecko

Suma vyhradená na výtvarné umenie je:

- 1,5 % v prípade celkových stavebných nákladov nižších ako 20 miliónov Eur
- 1 % v prípade celkových stavebných nákladov 20 až 100 miliónov Eur
- 0,5 % v prípade celkových stavebných nákladov nad 100 miliónov Eur

- Construction costs below 20 million euros: 1.5 %
- Construction costs of 20 to 100 million euros: 1.0 %
- Constructions costs of over 100 million euros: 0.5 %

Werner Schaub, IGBK Germany

Luxembursko

V Luxembursku existuje systém daňových úľav pre súkromné spoločnosti, finančne podporujúce umenie. Pri stavbe budov, ktorých investorom je štát, sa predpokladá použitie 1 až 10 % z rozpočtu na nákup umeleckých diel, ktoré budú súčasťou danej budovy. Toto opatrenie sa však vždy neuplatňuje.

In Luxembourg, private companies that support the arts are also rewarded with tax deductions. In the public sector, construction projects undertaken by the state are supposed to include a one to ten percent budget allocation for the acquisition of art works for new buildings. However, this measure is not always implemented.

LE LIVRE BLANC, 1re Convention Européenne des artistes des arts visuels et plastiques /THE WHITE BOOK, 1re European Convention of visual and plastic artists, La Maison des Artistes, 2009

Slovensko

Už 27. 05. 2015 **Vláda SR schválila novelu stavebného zákona**, ktorého súčasťou je aj splnená úloha Ministerstva kultúry SR z programového vyhlásenia vlády – povinnosť umiestňovania umeleckých diel na novostavbách alebo na obnovených existujúcich stavbách financovaných z rozpočtu verejnej správy, ako i ochrana už existujúcich umeleckých diel, ktoré sú súčasťou verejných stavieb.

Vzhľadom na to, že novela stavebného zákona bola 23. 9. 2015 stiahnutá z rokovania Národnej rady SR, **navrhujeme doriešenie už pripravenej novely stavebného zákona, v súvislosti s umeleckým dielom vo verejnom priestore** (písomne som návrh predložil na zasadaní Rady vlády pre kultúru dňa 2. 10. 2017, kde som návrh zároveň zdôvodnil – viď časť 3/d).

3/ UMENIE VO VEREJNOM PRIESTORE – PODROBNEJŠIE INFORMÁCIE

3/a/ Nórsko / Umenie vo verejných priestoroch

GRETE MARSTEIN:

Transparentné procesy, zapojenie umelca, definícia verejných priestorov

UMENIE A SÚČASNÝ ŽIVOT

- Verejný priestor je dôležitou arénou pre interakciu.
- Predpokladá sa, že komunita – obec, kraj alebo štát – majú spoločný záujem investovať do umenia ako hodnoty zvyšujúcej kvalitu života svojich občanov.

TRI ASPEKTY PRÁCE S UMENÍM VO VEREJNÝCH PRIESTOROCH

- Potreba transparentných systémov týkajúcich sa výberu budov, miest, umelcov a umeleckých diel.
- Úloha výtvarných umelcov nielen ako realizátorov umeleckých diel, ale aj v procese plánovania a výberu.
- Definícia Verejných priestorov / budov. Potreba zvýšiť rozsah stavebných aktivít, ktoré budú zahrnuté do systému zo strany štátu / okresu / obce. Keď je v Nórsku investorom štát, na umenie sa pridelí 0,5 až 1,5 % zo stavebných nákladov.

- Percento závisí hlavne od stupňa prístupnosti budovy pre verejnosť.
- Obdobne postupujú aj štátne spoločnosti, ktoré sú zodpovedné za budovanie infraštruktúry, ako sú vodné elektrárne, priehrady, cesty, mosty a letiská.
- Aj Nórska armáda postupuje obdobne.
- Obce a ostatné regionálne orgány dostanú od štátu osobitný príspevok, keď sa rozhodnú investovať do umenia vo verejných budovách.

AKO SA ZABEZPEČUJE TRANSPARENTNOSŤ

1. Všetky projekty musia byť zverejnené v príslušných médiách.
2. Výber poroty / komisie pre každý projekt musí prebiehať prostredníctvom transparentného procesu.
3. Výzva k účasti by mala byť spravidla otvorená pre všetkých relevantných umelcov.
4. Výsledok výberu je zverejnený.
5. Keď sa rozhodne o vybudovaní novej verejnej budovy, Nórska štátna agentúra pre umenie vo verejných priestoroch KORO vymenuje jedného, alebo dvoch umeleckých konzultantov (v závislosti od výšky pridelenej sumy peňazí).

Vytvorí sa osobitná **umelecká komisia (AC)** pre konkrétny stavebný projekt pozostávajúca z týchto členov:

- umelecký konzultant (resp. umeleckí konzultanti)
- architekt
- majiteľ budovy
- jeden zástupca používateľov (najmä tých, ktorí tam budú pracovať) a v niektorých prípadoch, keď existuje iný výrazný verejný záujem: zástupca z takejto skupiny

UMELECKÍ KONZULTANTI

- Úlohou konzultanta umenia je zabezpečiť umeleckú kvalitu projektu. Umelecký konzultant predsedá umeleckej komisii pre projekt a v mnohých prípadoch bude konať aj ako projektový manažér. Všetci umeleckí konzultanti musia mať príslušné profesionálne skúsenosti v oblasti umenia.
- Okrem zabezpečenia príslušnej umeleckej odbornosti vo výberovej komisii / porote, práca v komisii sa zároveň stala dôležitým zdrojom príjmov pre veľký počet umelcov.

- KORO organizuje úvodné kurzy pre tých umelcov a záujemcov s príslušnými odbornými znalosťami, ktorí môžu mať záujem o prácu umeleckých konzultantov. Tieto kurzy vysvetľujú prácu pri realizácii verejných umeleckých projektov a úlohu umeleckých konzultantov a komisií.
- KORO organizuje kurzy, workshopy a semináre pre umeleckých konzultantov. Tie sú otvorené všetkým umeleckým konzultantom, bez ohľadu na to, či sa ich mená nachádzajú v registri.

UMELECKÁ KOMISIA

- Za štandardných okolností je umelecká komisia vymenovaná už v čase plánovania procesu výstavby. Vždy to však neprebíha takto a často sa prijímajú rozhodnutia, ktoré ovplyvnia prácu komisie.

Umelecká komisia pripravuje **rozpočet na celý projekt**, ktorý zahŕňa:

- náklady na súťaž
- náklady na umeleckú produkciu
- riadenie projektu
- plat pre konzultanta
- dokumentáciu a sprostredkovanie

Konzultant analyzuje projekt a navrhuje komisii vhodné umiestnenie umeleckého dotvorenia a umeleckú formu riešenia.

Po rozhodnutí o týchto otázkach, umelecká komisia sa rozhodne prevažne pre jednu z troch možností výberu umelcov a umeleckého diela:

a/ Otvorená predbežná kvalifikácia

- Vytvorí sa webová stránka, kde sú k dispozícii všetky dostupné informácie o projekte.
- Zverejní sa výzva pre umelcov, ktorí majú záujem o projekt, aby zaslali životopis a umeleckú dokumentáciu.
- Konzultant prehliadne všetky súbory záujemcov a vyberie užší zoznam, ktorý bude prezentovaný umeleckej komisii.

b/ Otvorená alebo obmedzená súťaž

Umelecká komisia môže tiež rozhodnúť, že prejde priamo do súťaže s pozvanými umelcami.

- Poradca potom vyhladá vhodných umelcov a vytvorí pre výbor užší zoznam.

c/ Tretou možnosťou je osloviť len jedného konkrétneho umelca

- Často sa to robí v prípadoch, ak je rozpočet malý

AKO ROZŠÍRIŤ PRIESTOR PRE UMENIE VO VEREJNÝCH PRIESTOROCH?

V Nórsku sme vytvorili umelecké fondy pre umenie vo verejných exteriérových priestoroch. Výsledkom môžu byť buď trvalé alebo dočasné umelecké diela.

SCHÉMA UMENIA PRE EXTERIÉROVÉ VEREJNÉ PRIESTORY (URO)

- URO je grantová a produkčná podporná schéma, ktorá prispieva k realizácii umeleckých projektov v exteriérových a iných priestoroch s voľným prístupom verejnosti.
- Súčasné umenie i verejné priestory sú svedkami rýchleho rozvoja. Účelom schémy je podporiť produkciu umeleckých projektov a umeleckých diel, ktoré môžu prispieť k štúdiu a ďalšiemu rozvoju všeobecného porozumenia pre potenciál umenia vo verejných priestoroch a k štúdiu spôsobu, akým môže umenie prispieť.
- Mnoho projektov podporovaných KORO je dočasných a zameriava sa na rôznorodú škálu širokej verejnosti. Zameriava sa na umelcov s projektmi, ktoré majú potenciál tvoriť súčasť verejnej diskusie, poskytovať pripomienky, kritiku alebo alternatívne perspektívy týkajúce sa relevantných sociálnych otázok, historických udalostí, porozumenia kultúry atď. Schéma URO priniesla tiež dobré príklady toho, ako môže umenie prispieť k rozvoju priestorov a miestnej identity.
- Na rozdiel od ostatných umeleckých programov KORO, projekty URO nemajú vlastníka budovy alebo verejný inštitút, ktorému je projekt pridelený a potom spravuje umelecké dielo. Vo všeobecnosti platí, že za umelecké diela, umiestnené vo verejnom priestore a iných priestoroch s prístupom verejnosti zodpovedajú umelci, kurátori a výrobcovia, často v spolupráci s inštitúciami, obcami atď. Realizáciu projektu zabezpečuje buď vlastník projektu, alebo realizácia prebieha v spolupráci vlastníka projektu a KORO.

NÓRSKE OBCE A OKRESY

Obmedzený počet nórskeho obcí a okresov vytvoril vlastné umelecké programy s osobitným financovaním, prideleným na umenie vo verejnom prostredí. Vytvorili tiež profesionálne systémy na realizáciu umeleckých projektov. Schopnosť preukázať význam umenia pre dizajn rôznych verejných priestorov. Prostriedky z programu KOM tiež pomáhajú financovať investície s osobitným významom pre obce. KORO v súčasnosti investuje do projektov, v ktorých umenie prispieva k mestskému rozvoju, a projektov, ktoré skúmajú a rozvíjajú vzťah medzi umením a knižnicami, keďže knižnice sú považované za významné spoločné arény pre kultúru.

Regionálne umelecké strediská poskytujú služby aj obciam a okresom v oblasti umenia pre verejný priestor.

UMELECKÝ PODPORNÝ PROGRAM PRE PRENAJATÉ NEHNUTEĽNOSTI A STARŠIE BUDOVY VO VLASTNÍCTVE VLÁDY (LES)

Účelom programu LES je poskytovať umenie vládnym agentúram a inštitúciám, ktoré sa nachádzajú buď v prenajatých nehnuteľnostiach alebo vo vládných budovách postavených pred rokom 1998.

Program je otvorený pre prijímanie žiadostí a každé dva roky sa koná nové kolo pridelenia prostriedkov. Medzi typmi budov a zariadení, ktoré dostali umelecké diela prostredníctvom programu, existuje veľká rozmanitosť. Rozsah sa pohybuje od významných, reprezentatívnych, prestížnych budov a moderných špecializovaných budov až po skromnejšie administratívne budovy pre všeobecné administratívne účely. Priestor pre umenie a požiadavky na umenie v týchto budovách sú rovnako rozmanité ako v iných vládných budovách.

Žiadatelia reprezentujú všetky typy verejných agentúr a inštitúcií. Umelecké projekty môžu byť zrealizované buď ako diela vytvorené pre konkrétne miesta s konkrétnym kontextom, alebo ako nákupy existujúcich umeleckých diel.

Ak sú podmienky prenájmu dostatočne dlhé, schéma umožňuje aj umelecké diela, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou danej budovy.

ZÁVER

Štyri štátne programy poskytujú širokú škálu pracovných príležitostí pre umelcov. Vzhľadom na to, že variabilita budov a rôznorodý účel budov pokrýva veľké spektrum, v tejto štruktúre je priestor pre mnoho rôznych umeleckých postupov. Okrem toho poskytuje dobré a zaujímavé pracovné príležitosti pre umelcov ako konzultantov. Dôležitým predpokladom pre udržanie verejnej a politickej dôvery a ochoty investovať do tohto druhu umeleckej produkcie je to, že je riadená transparentne.

3/b/ Význam pravidla o percente, vyhradenom pre umenie

PONTUS RAUD, ŠVÉDSKO

Témou, ktorá sa nás vo Švédskom výbore IAA týka, je živobytie umelcov. Veríme, že pravidlo o určenom percente, vyhradenom pre umenie, je správnu možnosťou a dufame, že viac krajín prehodnotí svoju schopnosť priniesť šancu na vytvorenie pracovných miest pre umelcov.

Pravidlo je v kultúrnej oblasti jedinečné, pretože sa vzťahuje na ekonomicky merateľný cieľ. Jedným z účelov iniciatívy bolo vytvoriť ekonomické príležitosti pre umelecký dizajn na rozvoj kultúrnych a sociálnych hodnôt spoločných verejných priestorov, hodnôt, ktoré by vytvárali v spoločnosti zmysel pre blaho a kvalitu

života. Ďalším zámerom bolo pripraviť nové možnosti pre umelcov pri formovaní vizuálnej podoby priestoru, aby sa podieľali na dizajne nových biotopov, postavených pre verejnosť.

Keď Výtvarná rada Švédska začala v roku 1937 riadiť umeleckú výzdobu štátnych budov, vláda prijala zásadné rozhodnutie – pravidlo 1%. Odvtedy sa pravidlo stalo normou, odporúčaním použiť na umelecké dovtvorenie najmenej jedno percento z nákladov na verejnú výstavbu a prestavbu.

Myšlienka stanoviť percento z celkových nákladov stavby na umenie vo verejných budovách sa zrodila vo Francúzsku v roku 1936, a v čase rozhodnutia Parlamentu už toto pravidlo uplatňovali v Nemecku a USA. Začiatkom 30-tych rokov narastajúca kríza v USA a Európe priniesla veľmi vysokú nezamestnanosť. Obzvlášť zraniteľnou skupinou boli umelci a pravidlo o povinnom percente z nákladov stavby na umenie bolo spôsobom, umožňujúcim vytvoriť pracovné miesta. Pravidlo 1% sa ukázalo ako účinné, v samotných USA vytvorilo viac ako 200 000 nových pracovných miest.

V súčasnosti mnoho európskych krajín zaviedlo obdobné pravidlo, vrátane Belgicka, Francúzska, Holandska, Nórska, Švédska, Nemecka, Talianska. Percentuálne pravidlo sa používa aj v Austrálii a USA, platí vo viac ako 100 mestách alebo štátoch.

Štátna výtvarná rada Švédska uplatňuje pravidlo na národnej úrovni, ale pravidlo platí aj na úrovni regionálnej a miestnej. Existujú pre to dva dôvody: po prvé, sprístupniť umenie verejnosti a esteticky obohatiť verejné priestory, po druhé, vytvoriť podmienky pre profesionálnu komunitu umelcov poskytovaním pracovných príležitostí pre výtvarných umelcov. Viac ako polovica švédskych obcí uplatňuje pravidlo o určenom percente, vyhradenom pre umenie a väčšina regionálnych kultúrnych plánov uvádza, že s uplatňovaním pravidla počíta. Stratégia EÚ Európa 2020 sa zameriava na vytvorenie rastu a posilnenie trhu práce a jedným z odporúčaní Európskej komisie je využiť potenciál kultúrneho sektora na dosiahnutie tohto cieľa. Pravidlo o určenom percente, vyhradenom pre umenie, sa ukázalo ako účinná stratégia rozvoja nových foriem spolupráce

a pracovných príležitostí pre kreatívnych profesionálov, ako sú architekti, umelci, dizajnéri, remeselníci a ďalší odborníci, ktorí sa podieľajú na plánovaní a realizovaní v rôznych fázach procesu. Preto odporúčame, aby sa ako súčasť stratégie EÚ 2020 a nového kultúrneho programu EÚ zaviedlo pravidlo o určenom percente, vyhradenom pre umenie.

Nedávno Výbor expertov Organizácie Spojených národov pre kultúrne práva vydal prvú správu o umeleckej slobode. Správa upriamuje pozornosť na nerovnomerný vzťah umelcov s klientmi ako na problém a hrozbu slobody prejavu, zatiaľ čo stanovuje, že umelecká tvorivosť je potrebná pre fungovanie demokracie. Štáty sú povinné chrániť, obhajovať a podporovať umelcov a ich umeleckú slobodu.

Podľa správy OSN je pravdepodobné, že závislosť od financujúcich subjektov, či už verejných alebo súkromných, obmedzí slobodu umelcov. Štát by mal chrániť umelcov, nezávislé a dobré ekonomické a sociálne podmienky, hovorí Katarina Jönsson Norling, nová šéfk Švédskej národnej organizácie pre umelcov (KRO). Správa tiež uvádza, že štáty by mali podporovať verejný a súkromný dopyt s cieľom zvýšiť šancu umelcov, aby boli zaplatení za svoju prácu.

„Je to veľkou výzvou pre Švédsku vládu. Ak by boli výdavky na nákup súčasného umenia započítateľné na zníženie danového základu a znížilo sa DPH na umenie a knihy na šesť percent, umožnilo by to zvýšiť súkromný dopyt po umení. A posilnením implementácie pravidla 1 percenta, čo znamená, že najmenej jedno percento rozpočtu na verejnú výstavbu a rekonštrukcie bude určené na umeleckú tvorbu, získali by sme príjemnejšie prostredie a zároveň zvýšený dopyt po službách umelcov“, hovorí Katarina Jönsson Norling. Výbor expertov OSN pre kultúrne práva poskytuje pohľad na situáciu tvorcov kultúry na celom svete. Ukazuje vzťah medzi umeleckými právami a tým, ako pomáhajú chrániť zároveň umelecké aj demokratické procesy. Dobré podmienky pre slobodnú a nezávislú tvorbu nie sú zďaleka samozrejmosťou pre všetkých a správa ukazuje, že na všetkých kontinentoch existujú ekonomické a politické prekážky. Porušovaniu kultúrnych práv by sa mala venovať väčšia pozornosť zo strany štátov, uvádza sa v správe.

Súčasťou histórie Švédska je postoj k dodržiavaniu ľudských práv a slobôd. Na podporu spoločenstiev, ktoré prejavili záujem o túto otázku, by mal štát prispieť ďalšími zdrojmi, hovorí Johan Winge City, riaditeľ švédskych umeleckých remeselníkov a priemyselných dizajnérov (KIF).

Otázka pravidla 1% bude v Švédskej národnej organizácii (KRO) v nadchádzajúcich rokoch v centre pozornosti. KRO vyjadrila želanie vytvoriť medzinárodnú diskusiu o tomto pravidle, najmä v súvislosti s nezamestnanosťou v Európe.

3/c/ Nemecko: Umenie v architektúre

WERNER SCHAUB, BBK GERMANY

Prax realizácie umenia vo verejných budovách má v Nemecku veľmi dlhú tradíciu. Dokonca aj v čase Weimarskej republiky v dvadsiatych rokoch 20. storočia existoval zákon, týkajúci sa tejto otázky. Avšak analýza historického vývoja by zabiehala príliš ďaleko, najmä preto, že situácia v dvoch nemeckých štátoch sa po druhej svetovej vojne líšila. Preto sa obmedzím na dnešnú prax a na to, ako sa vyvinula.

Riadiace orgány na rôznych politických úrovniach sú nezávisle zodpovedné za umenie vo verejných budovách:

- Federálna vláda
- Bundestag / Parlament
- vlády 16 spolkových krajín
- okresy
- obce

Spolkové krajiny majú veľmi odlišné predpisy: niektoré ako Bavorsko a Bádensko-Württembersko zakladajú svoje rozhodnutia na praxi federálnej vlády. Iné spolkové krajiny ako Durínsko, Sasko-Anhaltsko a Dolné Sasko zriedka realizujú umenie vo svojich nových budovách.

Okrem toho väčšina okresov a obcí uplatňuje veľmi odlišné postupy; niektoré z nich vyvinuli veľmi dobré metódy (napr. Mníchov, Karlsruhe, Frankfurt nad Mohanom a Norimberg, ako aj veľmi malé mestá ako Singen alebo Schwetzingen a okres Rhein-Neckar).

Federálna vláda a Parlament sa riadia záväzným nariadením, ktoré nadobudlo účinnosť v roku 2005. Toto nariadenie má históriu, ktorá poukazuje na to, že silná organizácia umelcov môže byť schopná ovplyvniť politiku prostredníctvom sily presvedčovania.

V nadväznosti na rozhodnutie Spolkového snemu z roku 1994, podľa ktorého sa Berlín stal novým hlavným mestom, sme my, Federálna asociácia výtvarných umelcov (BBK), požiadali ministra Töpfera, ktorý bol zodpovedný za tento krok, o osobné stretnutie. Dokázali sme ho presvedčiť, že umenie bude musieť zohrávať dôležitú úlohu pri výstavbe všetkých ministerstiev v Berlíne, a to ako v nových budovách, tak pri rekonštrukcii existujúcich budov. Je to dobré pre kultúrny obraz Nemecka. Minister ma poveril, ako zástupcu BBK, vypracovať dokument o tom, ako by sa tento projekt mohol realizovať. Prijal môj návrh na vymenovanie poradnej rady, ktorá by vytvorila koncept pre všetky budovy federálnej vlády. Táto poradná rada, ktorá začala pracovať v roku 1995, pozostávala zo 4 umelcov a 3 umeleckých historikov. Aj ja som bol členom tejto rady. Kedykoľvek sa začalo zvažovať riešenie nejakej stavby, aj jej architekt sa stal členom rady.

Implementácia nášho konceptu trvala 6 rokov. Počas tohto obdobia bolo s jednotlivými umelcami uzatvorených 89 zmlúv v celkovej sume viac ako 19 miliónov Eur. Iba v dvoch prípadoch boli zákazky zadané priamo; všetky ostatné zmluvy boli zadané prostredníctvom súťaží. Asi polovica z týchto súťaží bola propagovaná v celej Európe.

Vzhľadom na to, že časť finančných prostriedkov zvýšila, navrhol som vláde kúpiť grafiky pre priestory

chodieb. BBK vytvorila výzvu na predkladanie návrhov. Zúčastniť sa mohli iba profesionálni umelci s počtom maximálne piatich diel. Všetky prihlásené diela boli vystavené v prázdnej budove po dobu 3 týždňov a zamestnanci všetkých ministerstiev si mohli vybrať diela pre svoje chodby a kancelárie: slúžili tak ako porota.

Po tejto kampani bola Umelecká poradná rada federálnej vlády rozpustená. Jej práca (a predovšetkým výsledky) získali veľké uznanie od vlády. Zverejnený bol katalóg, obsahujúci všetky vytvorené diela.

Záverečné zasadnutie poradnej rady bolo naplánované na 11. september 2001 v Reichstagu v Berlíne. Toto stretnutie sa nikdy neuskutočnilo: 3 členovia prišli, ale ostatní sa mierne oneskorili. Teroristické útoky v New Yorku náhle spôsobili poplach 1 stupňa a všetky vstupy a výstupy boli na niekoľko hodín automaticky zabezpečené.

Úspešná práca tejto poradnej rady pre umenie však nezostala bez následkov. Vláda sa už presťahovala do Berlína, teraz bol za danú oblasť zodpovedný minister dopravy, výstavby a rozvoja miest. Ako zástupca BBK som s ním mal formálnu diskusiu: navrhol som, aby vymenoval výbor, ktorý by v budúcnosti radil vláde v záležitostiach týkajúcich sa umenia v architektúre, ktorý by rozvíjal pozitívne skúsenosti s Umeleckou poradnou radou federálnej vlády. Minister Tiefensee tento návrh privítal a na konci roku 2001 vymenoval „Sachverständigenrat Kunst am Bau der Bundesregierung“.

Tento výbor, ktorý začal svoju činnosť v roku 2002, je zložený takto:

- 4 umelci
- 3 historici umenia
- 1 novinár pre oblasť kultúry
- 1 zástupca ministerstva výstavby
- 1 zástupca ministerstva kultúry
- 1 zástupca ministerstva obrany (pretože všetky kasárne bez výnimky zohrávajú významnú úlohu v otázke umenia v architektúre!)
- 1 zástupca Spolkového úradu pre stavebníctvo
- 1 zástupca BIMA (Spolkový úrad pre záležitosti týkajúce sa nehnuteľností)

Členom tohto výboru som od jeho založenia. Stretáva sa trikrát ročne a diskutuje o rôznych otázkach týkajúcich sa umenia v architektúre a predkladá návrhy na súťažné postupy. Od roku 2006 sa uskutočnili dvojročné diskusné workshopy zamerané na riešenie konkrétnych otázok umenia vo verejných aj súkromných budovách. Tieto podujatia sú otvorené pre verejnosť a konajú sa v rôznych mestách po celom Nemecku. Jedna alebo dve prezentácie ku konkrétnej téme a panelová diskusia, po ktorej nasleduje otvorená diskusia s publikom. Pre každú workshopovú diskusiu sa pripravuje publikácia vrátane príspevkov z publika.

Predovšetkým však rada odborníkov vypracovala PRÍRUČKU O UMENÍ V ARCHITEKTÚRE

Táto príručka v rozsahu 32 strán bola prijatá vládou. Je to nariadenie a preto je povinné ako zákon. Platí od 24. augusta 2005 v koordinácii s ministerstvom financií, ktoré garantuje financovanie projektov.

V predslove príručky je uvedené: „... **Spolkové budovy by mali... odrážať úroveň a chápanie budovania kultúry v našej krajine a slúžiť ako národná vizitka. Umenie v architektúre je preto neoddeliteľnou súčasťou... verejnej zodpovednosti.** „

Uvádžame najdôležitejšie aspekty príručky „Umenie v architektúre“:

1. (Umenie v architektúre) je povinné pre nasledujúce budovy, či už pri novostavbách alebo zmenách, renováciách atď.:

- Všetky ministerstvá
- Všetky podriadené orgány
- Všetkých 242 nemeckých veľvyslanectiev na celom svete
- Všetkých viac ako 600 nemeckých škôl v zahraničí
- Všetky štátne budovy, v ktorých má federálna vláda finančný záujem (napr. všetky univerzity v Nemecku)
- Všetky federálne výskumné centrá.

2. Koľko peňazí sa musí vynaložiť na umenie v architektúre:

Výška sumy vynaloženej na umenie je odstupňovaná podľa nákladov na výstavbu; týka sa nielen budovy, ale aj „technológie na bežnej úrovni“ (!):

- stavebné náklady nižšie ako 20 miliónov Eur: 1,5 %
- stavebné náklady vo výške 20 až 100 miliónov Eur: 1 %
- náklady na výstavbu nad 100 miliónov Eur: 0,5 %

Najmä pri väčších stavebných projektoch sa zvyčajne uzatvára viacero zmlúv s rôznymi umelcami, medzi ktorých sa celková suma rozdelí.

3. Postup výberu

Priame uzatváranie zmlúv s autormi, ako to bolo možné predtým, sa už nepredpokladá. Všetky zmluvy sa uzatvárajú výhradne na základe súťaží. Predpokladajú sa tieto typy súťaží:

• Otvorená súťaž

Otvorené súťaže sú anonymné. Porota vyberie niekoľko vizuálnych nápadov / nákresov v závislosti od rozpočtu (zvyčajne asi 10). Títo umelci sú potom pozvaní do druhého kola súťaže.

Prvé kolo tejto „súťaže ideí“ je otvorená pre všetkých umelcov. Účastníci nie sú finančne kompenzovaní.

Ak je umelec pozvaný do druhého kola, musí predložiť model a výkresovú dokumentáciu v mierke. Za to dostáva honorár, zvyčajne od 2000 do 3000 €. V druhom kole súťaže je určený umelec, s ktorým bude uzatvorená zmluva.

Napriek tomu, že umelci, ktorí boli pozvaní do druhého kola, sú známi, aj táto časť súťaže je anonymná, čo znamená, že porota nevie, ktorý návrh bol predložený ktorým účastníkom.

Dôležité: porota pre druhé kolo nesmie mať žiadnych porotcov, ktorí sa zúčastnili na práci poroty v prvom kole, čím sa vylúči akákoľvek možnosť zvýhodnenia.

• Súťaž s úvodným predkladaním referenčných materiálov

Postup je rovnaký ako pri otvorenej súťaži s dvomi kolami. Rozdiel je v tom, že účastníci nemusia v prvom kole predložiť nápad, svoju predstavu riešenia, ale namiesto toho predložia referenčné materiály ako katalógy alebo predchádzajúce umelecké diela v architektúre. Účasť je úplne otvorená. Druhé kolo je rovnaké, ako pri súťaži otvorených myšlienok (viď vyššie).

• Súťaž na základe pozvania:

Tento postup je v zásade rovnaký ako pri otvorenej dvojkolovej súťaži „ideí“. Nevyhlasuje sa však žiadna výzva na predkladanie návrhov, pretože porota sa dohodne na určitom počte umelcov pre prvé kolo, ktorí sú potom pozvaní priamo. Títo umelci dostávajú aj honorár za ďalší rozvoj svojho nápadu a porota, ktorá rozhoduje o udelení ceny, musí byť opäť úplne iná ako porota v prvom kole.

4. Zverejnenie súťaží

- Všetky súťaže musia byť zverejnené stavebným úradom v časopise „Kultúrna politika“, ktorý vydáva BBK, ako aj v Nemeckom federálnom vestníku.
- Súťaže pre budovy z rozpočtom od 20 miliónov Eur sú vždy inzerované na medzinárodnej úrovni. Tieto informácie sa preto poskytujú kultúrnym atašé všetkých európskych veľvyslanectiev so žiadosťou o ich zverejnenie vo svojich krajinách.
- Pri budovách, ktoré budú stáť viac ako 100 miliónov Eur, sa tieto informácie oznamujú aj veľvyslanectvám všetkých neeurópskych krajín.

Toľko k súčasnej praxi.

V súčasnosti sa pripravuje on-line prehľad, v ktorom budú všetky umelecké diela vo vládných budovách prezentované na internete, vrátane informácií o umelcoch a súťažiach. Expertná rada dohliada na prácu na tomto

prehľade. Dokončenie sa predpokladá v r. 2017/2018, pretože je potrebné zahrnúť viac ako 10 000 diel.

Na záver by som chcel uviesť konkrétny príklad na ilustráciu, že hoci všetko nefunguje vždy hladko, v posledných rokoch došlo k pozitívnej zmene povedomia o význame umenia v architektúre.

„Letisko Willyho Brandta“ v Berlíne je financované spolkovými krajinami Brandenburg a Berlín, federálna vláda pokrýva iba 30 %. Preto ani jeden štát nebol viazaný príručkou „Umenie v architektúre“. Začlenenie umenia nebolo zabezpečené a federálna vláda bola bezmocná. BBK potom zasiahla spolu s guvernérmi oboch spolkových krajín. Diskusie ich presvedčili, že toto letisko, ktoré sa usiluje byť vstupnou bránou do sveta, nemôže zostať bez umenia. Nakoniec sa zabezpečilo 2,1 milióna Eur na umenie a konalo sa 6 súťaží. Ako však pravdepodobne všetci viete, letisko ešte nie je dokončené. Umenie je však jeho súčasťou, a preto sa ďalšia workshopová diskusia uskutoční na tomto stavenisku.

Ukážka spracovania jednotlivých diel v 270 str. publikácii *Kunst um Bau / Projekte des Bundes, dokumentujúcej obdobie 2006 – 2013*

Realisierte Kunst am Bau

Künstler
Olaf Metzel

Titel des Werkes
Noch Fragen?

Material | Technik
Aluminiumplatten,
verformt und bedruckt

Größe
680 x 520 x 340 cm

Standort
Allgemeiner Lesesaal

Realisierung
2011

Kosten
ca. 330.000 Euro

3/d/ Umenie vo verejnom priestore: Slovensko

PAVOL KRÁL

Návrh na doriešenie už pripravenej novely stavebného zákona, v súvislosti s umeleckým dielom vo verejnom priestore.

Navrhujeme:

1. otvoriť otázku, kedy a v akej podobe bude novela stavebného zákona predložená na rokovanie NR SR,

2. keďže už došlo k odkladu pri schvaľovaní novely stavebného zákona, zvážiť možné úpravy:

a. s cieľom zvýšiť garanciu odbornosti pri uplatňovaní stavebného zákona pre oblasť výtvarného umenia a vzhľadom na v súčasnosti už platný zákon o evidencii profesionálnych umelcov navrhujeme naviazať príslušnú časť v stavebnom zákone na evidenciu profesionálnych umelcov,

b. s cieľom zvýšiť transparentnosť pri uplatňovaní stavebného zákona pre oblasť výtvarného umenia, zlepšiť predpoklady pre čo najkvalitnejšie výsledky a zároveň podporiť tvorivú diskusiu a rozšírenie okruhu autorov tvoriacich v danej oblasti, navrhujeme doplniť zákon o povinnosť výberu diel na základe súťaže, najmä pri významných stavbách.

Na vysvetlenie k bodu „b“: keď sme sa v pracovnej skupine MK v roku 2015 začali zaoberať prípravou vykonávacích predpisov k zákonu, narazili sme na problém: v návrhu zákona princíp transparentnej súťaže nebol zahrnutý a ako sme boli informovaní, z právneho hľadiska vykonávacie predpisy nemôžu ísť nad rámec zákona.

Príkladom môže byť uplatňovanie zákona v Nemecku, kde majú so zákonom veľmi dobré skúsenosti. Aspoň stručne príklad z roku 2017 – rekonštrukcia

„The Berlin Palace as the Humboldt Forum“ (Awarding authority, competition coordination and management: Federal Office for Building and Regional Planning (BBR), Division A2, Strasse des 17. Juni 112, 10623 Berlin, Germany) – základné **podmienky súťaže na výtvarné dotvorenie architektúry:**

- súťaž bola vyhlásená ako dvojkolová a anonymná
- povolená bola účasť profesionálnych umelcov a umeleckých skupín z Nemecka i zahraničia
- účasť v 1. kole bola bez nároku na honorár
- do 2. kola porota vybrala 20 návrhov: autori dostali možnosť dopracovať návrhy v súlade s odporúčaniami poroty
- za účasť v 2. kole mal každý autor nárok na honorár 2 000 €
- v záujme odstránenia možnosti osobných prepojení porota pre 2. kolo zvykne byť v Nemecku obmenená

Medzi umelcami narastajú obavy, aký bude osud tohto zákona, najmä preto, že sa s ním v médiách neraz spájajú negatívne, nepravdivé či nekompetentné vyjadrenia. Dovoľte mi preto uviesť 3 argumenty v prospech zákona podporujúceho umenie vo verejnom priestore.

1. Umenie nemá za úlohu verejný priestor „zdebiť“: má za úlohu dať mu ľudský rozmer, v najlepšíh prípadoch dať mu dokonca zmysel. A nemusí ísť iba o diela Michelangela, ako napr. socha Dávida vo Florencii či jeho maľby v Sixtínskej kaplnke v Ríme. Dovoľte aspoň 2 príklady zo Slovenska.

- a. Múzeum SNP v Banskej Bystrici: socha výrazného predstaviteľa slovenského sochárstva Jozefa Jankoviča, priam „narvaná“ do priestoru medzi dve časti objektu, vtlačá celému objektu výrazný obsah, silou expresívneho výrazu približuje tragédiu obetí povstania, pripravuje návštevníka v emotívnej rovine na fakty, ktoré nájde v samotnom múzeu. A má šancu osloviť aj tých, ktorí do múzea ani nevkročia.
- b. Len 4 dni pred zasadaním Rady vlády pre kultúru bol v septembri 2017 vo vestibule UK v Bratislave, za prítomnosti podpredsedu Európskej komisie Maroša Ševčoviča, sprístupnený objekt Ruda Sikoru, ďalšieho výrazného predstaviteľa slovenského umenia. Jeho dielo Väzenie pre Maleviča nám tlmočí silný odkaz: **človeka síce možno uväzniť, ale zobrať mu jeho vnútornú slobodu možné nie je.**

Socha Jozefa Jankoviča, Múzeum SNP, Banská Bystrica

Rudo Sikora: Väzenie pre Maleviča, 2004/2006 – pohľad na objekt a pohľad dovnútra objektu

Je chybou, ak sa takéto diela vystavujú len v galériách či múzeách, namiesto toho, aby boli súčasťou verejného priestoru. Jeden z najznámejších slovenských sochárov Jozef Jankovič dostal príležitosť aj vo verejnom priestore v Paríži, v štvrti Défence, medzi najvýznamnejšími sochármi sveta. A na Slovensku? Pred Nežnou revolúciou ho len trpeli a jeho dielo z Banskej Bystrice odstránili, po Nežnej revolúcii príležitosť nedostal (a už ani nedostane – pred niekoľkými mesiacmi nás definitívne opustil) – naopak, jeho diela sa z verejných priestorov odstraňovali (aspoň že došlo k vráteniu jeho vyššie spomenutého súsošia na pôvodné miesto, opäť sa stalo súčasťou Múzea SNP).

Nie každý sa doma dostane do kontaktu s umením, nie každý vstúpi do galérie, múzea či koncertnej siene. Vo verejnom priestore sa však pohybujeme všetci. Ak umenie a kultúra chýba aj tam, rast nekultúrnosti medzi ľuďmi nemôže byť prekvapením.

2. Zákon podporujúci umenie vo verejnom priestore sa neraz nesprávne interpretuje ako „nezmyselný produkt socializmu“.

Nie je to však pravda: socializmus zákon nevymyslel, iba ho prebral z iných vyspelých krajín.

Len málokto vie, že zákon existoval už v 20.-tych rokoch vo Weimarskej republike, v ťažkých časoch pred nástupom fašizmu, že v r. 1936 sa dostal do legislatívy vo Francúzsku, následne do Škandinávskych krajín i do USA. V súčasnosti právnu úpravu, ktorá stanovuje povinnosť použiť určitú časť z rozpočtu verejných stavieb na ich umelecké dotvorenie, obsahuje legislatíva mnohých vyspelých krajín a bez spochybňovania sa v praxi úspešne využíva. Zákon väčšinou určuje 1 až 2 % z nákladov, v Holandsku je rozpätie 1 až 10 %. Slovenský návrh sa pohyboval na spodnej hranici.

Ešte jedna poznámka k vyjadreniam typu „nezmyselný produkt socializmu“: **podpora umenia vo verejnom priestore je spojená s celou históriou ľudskej civilizácie, bez nej by značná časť kultúrneho dedičstva ľudstva vôbec nevznikla.** Na rozdiel od staroveku či absolutistických vládcov však demokratické vlády môžu robiť len to, čo im zákon umožňuje: preto potreba prijať zákony podporujúce umenie vo verejnom priestore vznikla až v 20. storočí.

3. Nesprávne sa neraz interpretuje aj ekonomický dopad uvedeného opatrenia v praxi. Dovoľte jeden príklad: na vznik textu piesne, ktorá môže byť roky na špičke hitparád, stačí schopnému autorovi v ideálnom prípade možno 15 minút, obrúsok v kaviarni a pero požičané od servírky (neberte to prosím ako zľahčovanie či znevažovanie, len ako ilustráciu neraz veľmi špecifických podmienok v rôznych oblastiach umenia). Diela vo verejnom priestore sú však takmer vždy náročné na realizáciu, materiál, vyžadujú množstvo hodín práce. Nevyhnutné náklady môžu pohltnúť 80 – 90 % rozpočtu (napr. v prípade bronzovej sochy ide nielen o vytvorenie návrhu, treba počítať aj so značnými nákladmi na vytvorenie modelu, nákup bronzu, odliatie sochy, jej remeselné dopracovanie, transport, osadenie za pomoci ťažkej techniky a pod). Väčšina z rozpočtu tak neraz skončí v oblasti mimo umenia: umenie pôsobí ako katalyzátor a má priamy vplyv na tvorbu pracovných miest. Jeden príklad: v USA nie v dobrých časoch, ale počas ťažkého obdobia po veľkej hospodárskej kríze v 30.-tych rokoch zavedenie zákona o podpore umenia v architektúre pomohlo vytvoriť 200 000 pracovných miest.

•••

4/a/ ART IN PUBLIC SPACES / TRANSPARENT PROCESSES, THE INVOLVEMENT OF THE ARTIST, DEFINITION OF PUBLIC SPACES

GRETE MARSTEIN, NORWAY

- Art and contemporary life
- The public space is an important arena for interaction
- The presumption is that the community – municipality, county or state, have a common interest in investing in art as a value for the quality of life for their citizens
- I will here focus on three aspects of the work with art in public spaces:
- The need of transparent systems concerning choice of buildings, places, artists and artworks.
- The role of the visual artists, not only as executor of the artworks, but also in the planning and selection process.
- The definition Public spaces/ buildings. The need to increase the kind of building activities by the State/County/Municipality that will be included in the system.

I will use examples from Norway when I discuss these three aspects:

In Norway:

- When the state is building, 0,5 to 1,5 % of building costs is allocated to art.
- The percentage will mainly depend on the degree of public access to the building.
- In addition state companies, that are responsible for infrastructure buildings; such as waterpower stations, dams, roads, bridges and airports, have agreements to do the same
- The Norwegian Military Forces has also such an agreement
- A municipality and other regional authorities will receive an extra economic contribution from the state when they chose to invests in art in public buildings

HOW TO ENSURE TRANSPARENCY?

1. All projects has to be published in relevant Medias
2. The selection of the jury/committee on each project has to be chosen through an open process
3. As a rule there should be an open invitation to all relevant artists to submit their documentation of interest
4. The result of the selection is public

In Norway:

When a decision to build a new public building is madeThe Norwegian state agency for art in public spaces KORO will appoint one or two art consultants (Depending on the amount of money allocated). A special **Art committee**(AC) for that specific building project will be established consisting of:

- The art consultant(s)
- The architect
- The owner of the building
- One representing the users (mainly those who will work there)
- And in some cases where there are other strong public interest: someone from that group

Art consultants

- The role of the art consultant is to ensure the artistic quality of the project. The art consultant chairs the art committee for the project and in many cases will also act as project manager. All art consultants must have relevant professional backgrounds in the arts.
- In addition to ensure that there is relevant art competence in the selection committee/jury, this has also become an important income source for a large number of artists.
- KORO arranges introductory courses for artists and others with relevant professional expertise who may be interested in working as art consultants. These courses explain the work involved in realizing public art projects and the role of art consultants and committees.
- KORO arranges courses, ideas workshops and seminars for art consultants. These are open to all art consultants, whether or not their names appear on the register.

The Art committee

- When everything works well the AC will be appointed when the building still is in its planning process.
- However this is not always so, and often decisions are already made that will influence the work of the committee

The AC will make a budget for the whole project. This will include:

- Competition costs
- The cost of art production
- The management of the project
- Salary to the consultant
- Documentation and mediation

The consultant will analyse the project and propose places for art and suggest art forms for the committee.

When this is decided the AC will have mainly three ways to select artists and artworks:

1. An open prequalification:
  - A WEB page is made where all available info about the project is available
  - A call for artists, that are interested in the project, to send in their CV and art documentation, is published
  - The consultant will look through all these files and select a shortlist to presented to the AC
2. An open or a limited competition
  - The AC can also decide to go straight to a competition with invited artists
  - The consultant will then search for relevant artist and make a shortlist for the committee
3. A third option is to invite one specificartist for the work
  - This is often done when the budget is small

HOW TO ENLARGE THE SCOPE FOR ART IN PUBLIC SPACES?

In Norway we have also established art funds for art in public outdoor spaces. This may result in both permanent art works and temporary art works

Art scheme for outdoor public spaces (URO)

- URO is a grant and production support scheme that makes a contribution towards the realisation of art projects in outdoor spaces and other areas for free public access.
- Both contemporary art and public spaces are witnessing rapid development. The purpose of the scheme is to promote production of art projects and works of art that can contribute towards the study and further development of the general understanding of the potential of art in public spaces and how the art can make a contribution.
- A number of the projects supported by KORO are provisional and target a widely diverse general public. There is a focus on artists with projects that have the potential to form part of public discourse and debate, providing comments, critique or alternative perspectives on relevant social issues, historic events, the understanding of culture, etc. The URO scheme has also produced good examples of how art can make a contribution towards the development of spaces and local identities
- As opposed to KORO's other art schemes, the URO projects do not have a building owner or public institute that is allocated and shall manage a work of art. Generally, it is the artists, curators and producers who are responsible for the works of art allocated to public spaces and other areas for public access, often in cooperation with institutes, municipalities, etc. Project execution is provided either by the project owner or as a cooperation between the project owner and KORO

Norwegian municipalities and counties

A limited number of Norwegian municipalities and counties have established their own art schemes with specific funding allocated to art in public environments. They have also established profes-

sional systems for execution of art projects. capacity to display the importance of art for the design of various public spaces. Funds from the KOM scheme shall also help finance investments of particular relevance and interest for the municipalities. KORO is currently investing in projects where art contributes to urban development, and projects that explore and develop the relationship between art and libraries, as libraries are deemed to be significant common arenas for culture.

Regional art centres also provide services to municipalities and counties within the field of art in public spaces.

Art scheme for rented properties and older buildings owned by the government (LES)

The purpose of the LES scheme is to provide art to governmental agencies and institutes that are either housed in rented properties or in government buildings built prior to 1998. The scheme is open for applications and holds a new round of allocations every two years. There is a wide diversity among the types of buildings and facilities that have received works of art via the scheme. They range from major, representative, prestigious buildings and advanced, specialised buildings to more modest office buildings for general administrative purposes. The space for art and requirements for art in these buildings is just as diverse as in other government buildings. Applicants represent all types of public agencies and institutes. The art projects can be completed either as location-specific assignments produced for a specific context, or as purchases of existing works of art. When the terms of rental are sufficiently long term, the scheme also allows for works of art that are integral to the actual building in question.

CONCLUSIONS

All in all these four state run schemes provide a vast range of working opportunities for artists. As the variations of buildings and the purpose of the buildings cover a large spectre a lot of different art practices are invited to work in this structure. In addition it provides good and interesting working possibilities for artists as consultants.

An important point to maintain the public and politicians willingness to trust and invest in art in this kind of art production is that it is governed by transparency.

4/b/1/ % RULE

PONTUS RAUD, SWEDEN

The topic that concerns us in the Swedish IAA COMMITTEE is the artists' livelihoods. We believe that the 1% rule is a possibility and we hope that more countries would revise their ability to bring about a chance at several jobs for artists.

1% is unique in the cultural field because it refers to an economically measurable goal. One purpose of the initiative was to create economic opportunities for the artistic design develop cultural and social values of the society's common public spaces, values that would create a sense of well-being and quality of life. Another intention was to prepare new opportunities for artists in the visual and shape the area to participate in the design of their new habitats, which was owned and built for the public. When the Swedish Arts Council started, in 1937 to manage the artistic decoration of state buildings, the government made a decision

in principle – 1 % rule. Since then, the rule has been a benchmark recommends that at least one percent of the cost of public new construction and redevelopment should go to artistic expression. The idea of a fixed percentage of public space in the building was born in France in 1936, and at the time of the decision of Parliament applied percent rule already in Germany and the USA. In the early 30's spreading depression across the U.S. and Europe and brought with it a very high unemployment. A particularly vulnerable group were artists and percent rule was a way to create jobs. 1 % rule proved to be effective in the U.S. alone created over 200,000 new jobs. Today, most European countries have introduced 1 % rule including Belgium, France, the Netherlands, Norway and Sweden, and Germany and Italy have introduced 2 %. The percentage rule is also used in Australia and the U.S. where over 100 cities or states apply the rule.

In Sweden, the State Art Council for the official conformation at the national level, but the percentage rule applies also to regional and municipal level. Motive has been two. First, to make art accessible to the public and aesthetically enrich public spaces. Secondly, to create the conditions for a professional artist community by providing employment opportunities for Visual Artists. More than half of Sweden's municipalities apply percent rule and most regional cultural plan mentions that it will work for percent rule applies.

EU strategy Europe 2020 aims to create growth and strengthen the labor market, and one of the EU Commission's recommendations is to make use of the cultural sector's potential to achieve this goal. Enprocentsregeln have as described above proved to be an effective strategy for the development of new forms of collaboration and jobs for creative professionals such as architects, artists, designers, crafts people and designers, and other professionals involved in the planning and building process in its various stages. We therefore recommend that the percent rule is introduced as part of the EU 2020 Strategy and the EU's new cultural program. Recently, the United Nations Committee of Experts on Cultural Rights, the first report on artistic freedom. The report draws attention to artists uneven relationship with its clients as a problem and a threat to freedom of expression, while it determines that artistic creativity is necessary for functioning democracies. States are obliged to protect, defend and support the artists and their artistic freedom.

- UN report shows that a dependence on funders, both public and private, are likely to restrict the artists' freedom. The state should protect artists, independent and good economic and social conditions, says Katarina Jönsson Norling, new director for Swedish National Organisation for artists (KRO). The report also states that States should encourage public and private demand in order to increase the artists' ability to get paid for their work.
- There are great challenges for the Swedish government. Making the purchase of contemporary art deductible and lower VAT art to six percent, or VAT on books would increase the private demand for art. And by strengthening the implementation of percent rule, which means that at least one percent of the budget for public construction and renovations will be placed on artistic creation, we would get both more pleasant environments and increased demand for artists' services, says Katarina Jönsson Norling.
- UN Committee of Experts on Cultural Rights provides a view of culture creators situation worldwide. It shows the relationships

between artistic rights and how they help to protect both artistic and democratic processes. Good conditions for a free and independent creation is far from obvious to all, and the report shows that there are economic and political obstacles on all continents. Violations of cultural rights should be given more attention by States, the report states, and one way is to support safe havens for artists.

- Sweden has a history of standing up for human rights and freedom. To support the communities that have shown interest in the question should the state contribute additional resources, says Johan Winge City, director of Swedish Craftsmen and Industrial Designers (KIF).

The issue of the 1 % rule will be in focus for the Swedish National Organisation (KRO) the forthcoming years. KRO have expressed a wish to create an international discussion about the 1 % rule, especially within the background of the enormous unemployment in Europe.

4/c/ ART IN ARCHITECTURE IN GERMANY

WERNER SCHAUB, BBK GERMANY

The practice of implementing art in public buildings has a very long tradition in Germany. Even at the time of the Weimar Republic in the 1920s, a law existed regarding this issue. However, speaking about the historical development today would be going too far, especially since the situation in the two German states differed after World War II.

I will therefore limit myself to today's practice and how it has evolved.

Governing bodies of various political levels are independently responsible for art in public buildings:

- The federal government
- The Bundestag/Parliament
- The governments of the 16 states
- The districts
- The municipalities

The federal states have very different regulations: some states such as Bavaria and Baden-Württemberg base their decisions on the practice of the federal government. Other federal states such as Thuringia, Saxony-Anhalt, and Lower Saxony rarely implement art in their new buildings.

Furthermore, most districts and municipalities apply very different practices; some of them have developed very good methods (e.g., Munich, Karlsruhe, Frankfurt am Main, and Nuremberg, as well as very small towns such as Singen or Schwetzingen, and the Rhein-Neckar district).

The federal government and the Parliament have been following a binding regulation that came into force in 2005. This regulation has a history which shows that a strong artist organization may be able to influence policy through the power of persuasion:

Following the 1994 Bundestag decision that Berlin was to become the new capital, we, the Federal Association of Visual Artists (BBK), asked Minister Töpfer, who was responsible for the move, for a personal meeting. We were able to convince him that art would have

to play an important role in the construction of all the ministries in Berlin, both in new buildings and in the renovation of existing buildings. This is good for the cultural image of Germany. The minister commissioned me, as a BBK representative, to draft a paper on how this project could be implemented. He accepted my proposal to appoint an advisory council that would develop a concept for all federal government buildings. This advisory council, which began its work in 1995, consisted of 4 artists and 3 art historians. I was also a member of this council. Whenever a building came under advisement, its architect also became a member of the council. The implementation of our concept took 6 years. During this period, 89 contracts were awarded to individual artists for a total of more than 19 million euros. Only in two cases were commissions awarded directly; all other contracts were awarded through competitions. About half of these competitions were advertised throughout Europe.

Since there was some money left over, I proposed to the government to buy prints for the hallways. The BBK created a call for proposals in which only professional artists could participate with up to 5 works each. All submitted works were exhibited in an empty building for 3 weeks and the staff of all ministries were able to select works for their hallways and offices and thus served as the jury.

After this campaign, the Art Advisory Council of the federal government was disbanded. Its work (and, above all, the results) received high praise from the government, and a catalog containing all works created was published.

A final meeting of the advisory council was scheduled for September 11, 2001, at the Reichstag in Berlin. This meeting was never held: 3 of the members had already arrived, but the others had been slightly delayed. Suddenly, the attacks in New York triggered Alert Level 1, and all entries and exits were automatically sealed for several hours.

The successful work of this art advisory council was not without consequences: the government had already moved to Berlin; now the Minister of Transport, Building and Urban Development was in charge. As a representative of the BBK, I had a formal discussion with him and suggested to appoint a committee that would advise the government on matters regarding art in architecture in the future, building on the positive experience involving the Art Advisory Council. Minister Tiefensee welcomed this proposal and appointed the „Sachverständigenrat Kunst am Bau der Bundesregierung“ at the end of 2001.

This committee, which began its work in 2002, is composed as follows:

- 4 artists
- 3 art historians
- 1 cultural journalist
- 1 representative of the Ministry of Construction
- 1 representative of the Ministry of Culture
- 1 representative of the Ministry of Defense (because all barracks feature art in architecture without exception!)
- 1 representative of the Federal Office for Construction
- 1 representative of BIMA (Federal Office for Real Estate Affairs)

I have been a member of this committee since its establishment. It meets 3 times a year and discusses various questions about art in architecture and submits proposals on competition procedures. Since 2006, biannual workshop discussions have taken place which are designed to address specific questions about art in public as well as private buildings. These events are open to the public and held in various cities throughout Germany. One or two presenta-

tions about the specific subject matter and a panel discussion are followed by an open discussion with the audience. A publication is produced for every workshop discussion, including the contributions from the audience.

Above all, however, the council of experts developed an „Art in Architecture Guide.“

This guide has been accepted by the government. It is a regulation, and therefore is as mandatory as a law. It has been in effect since August 24, 2005 in coordination with the Ministry of Finance, which guarantees its funding.

The guide's preface states: „... Federal buildings should... reflect the level and understanding of building culture in our country and serve as a national calling card. Art in architecture is therefore an integral part... of public responsibility.“

The following are the most important aspects of the „Art in Architecture Guide“:

1. It is mandatory for the following buildings, whether they be newly constructed or altered, renovated, etc.:

- All ministries
- All subordinate authorities
- All 242 German embassies around the world
- All of the more than 600 German schools abroad
- All state buildings in which the federal government has a financial interest (e.g., all universities in Germany)
- All federal research centers.

2. How much money must be spent on art in architecture:

The amount of the sum spent on art is graded according to the cost of construction. This applies not only to the building shell but also the „usual level of technology“ (!):

- Construction costs below 20 million euros: 1.5 %
- Construction costs of 20 to 100 million euros: 1 %
- Construction costs of over 100 million euros: 0.5 %
- Especially with larger building projects, several contracts are usually awarded to different artists between whom the available sum is divided.

3. Selection procedure:

Direct awards, as they were previously possible, are no longer envisaged. All contracts are awarded exclusively through competitions. The following types of competitions are foreseen:

- Open competition: Open competitions are anonymous. The jury selects several of the received visual ideas/sketches, depending on the budget (usually about 10). These artists are then invited to the second phase of the competition. The first phase of this „ideas competition“ is open to all artists. Participants are not compensated. If an artist is invited to the second phase, he/she will have to submit a model and scale drawings. For this, he/she receives a fee, usually between 2000 and 3000 euros. During this phase of the competition, the artist who will be awarded the contract is determined.

Although the artists who were invited to the second phase are known, even this phase is anonymous, meaning the jury does not know which design was submitted by which participant. Important: the jury for the second phase may not contain any jurors who served on the jury for the first phase, thus excluding any possibility of favoritism.

- Competition with prior application procedure: The procedure is the same as that for the open ideas competition in two phases. The difference is that participants do not have to submit an idea during the first phase but instead submit reference materials such as catalogs or previous works of art in architecture. Participation is completely open. The second phase equals that of the open ideas competition.

- Competition by invitation: In principle, this procedure is also a competition consisting of two phases. However, there is no call for proposals, since the jury agrees on a specific number of artists in the first phase who are then invited directly. These artists also receive a fee for the further development of their idea and the jury, who decide on the award, must again be completely different from the jury during the first phase.

4. Publication of competitions

- All competitions must be announced by the building authority in the journal „kultur politik“ published by the BBK as well as in the German Federal Gazette.
- The competitions for buildings starting at 20 million euros are all advertised internationally. Therefore, this information is provided to the cultural attachés of all European embassies with the request to publish it in their respective countries.
- For buildings that will cost more than 100 million euros, this information is also communicated to the embassies of all non-European countries.

So much for the current practice.

An online overview is currently being developed in which all works of art in government buildings will be presented on the Internet, including information about the artists and competitions. The council of experts supervises the work on this overview. Completion will take another two years, since more than 10,000 works must be covered.

Finally, I would like to provide a concrete example to show that although everything does not always work smoothly, there has been a positive change of consciousness in recent years.

„Willy Brandt Airport“ in Berlin is funded by the states of Brandenburg and Berlin; the federal government only covers 30 %. Therefore, neither state felt bound by the Guide; the inclusion of art was not provided for and the federal government was powerless. The BBK then intervened with the governors of both federal states. Discussions convinced them that this airport in particular, which aspires to be a gateway to the world, cannot do without art. In the end, 2.1 million euros were available for art and 6 competitions were held.

As you probably all know, the airport is far from finished.

The art is, however, and therefore the next workshop discussion will take place at this construction site.

5/ K umeniu vo verejnom priestore – poznámka na záver

Pri odbornej diskusii k pripravovanému zákonu o umení v stavbe zaznela aj otázka, či namiesto stanovenia povinnosti by nemalo byť umenie vo verejnom priestore len odporučené: veď čo ak sa niekto spýta, prečo sa namiesto umeleckého dotvorenia nemocnice radšej peniaze neinvestovali do kúpy röntgenu?

Moja odpoveď bola a je jednoznačná: s takýmto riešením by som mal zásadný problém, znamenalo by to vrátiť sa po rokoch prípravy zákona (ktorý Vláda SR schválila už 27. 5. 2015) na bod „nula“. Zvyk je železná košeľa, po 3 desaťročiach takmer neexistencie umenia vo verejných priestoroch sa tam bez zásadného impulzu nevráti. Nakoniec, ani teraz nie je umenie výslovne zakázané, v praxi však projekt, pri ktorom architekt ako s prirodzenou súčasťou architektúry počíta aj s umeleckým dielom, pri mechanickom porovnávaní ceny ako takmer jediného kritéria automaticky zo súťaže vypadáva.

Skúsme si vyššie uvedenú otázku analyzovať: áno, môže sa vyskytnúť a treba s ňou počítať.

(Vyskytujú sa aj absurdnejšie názory: v rámci diskusie na blogu, ktorej som bol svedkom, jeden z diskutujúcich seabedome vysvetlil svetu aj celému vesmíru, že on ešte nikdy nepočul žiadny vecný argument, prečo by bolo treba platiť dane. Mal by ich platiť len ten, kto sa tak dobrovoľne rozhodne, pretože chce využívať verejné služby! Ak si to rozmeníme na drobné: on sám, aby sa dôsledne vyhol využitiu verejnej služby, zrejme ešte pred svojim narodením prejavil vôľu nenarodiť sa v nemocnici, ale radšej niekde na lúke; v nasledujúcich mesiacoch odmietol očkovanie a lekárske prehliadky, odmietol, aby ho v kočiaku vozili po verejných chodníkoch, odmietol vzdelávanie v škole, nikdy nevstúpil na žiadnu cestu ani nepoužil prostriedok verejnej dopravy, vždy zavrel oči, ak išiel okolo kultúrnej pamiatky postavenej a udržiavanej z verejných zdrojov, atď, atď...)

Uvádžam to na porovnanie: otázka „umelecké dielo alebo röntgen“ znie oproti tomu oveľa rozumnejšie. Ak by sme ju však akceptovali ako relevantný argument, logicky by sme museli následne čeliť aj mnohým iným otázkam: prečo prispievame z verejných zdrojov na filharmóniu, divadlá, galérie, múzeá (vrátane národných „erbových“ inštitúcií), na tvorbu filmov, knižnice, folklórne súbory, na opravu hradov, zámkov, historických centier miest? Všetko to je tiež „len“ kultúra. A ak by sme pripustili, že to všetko je zbytočné, nebolo by zbytočné aj Ministerstvo kultúry?

Áno, bez toho všetkého by sa dalo zaobísť. Rovnako ako takmer bez všetkého, čo nás obklopuje. Na prežitie predsa človek potrebuje veľmi málo – dýchať, piť a jesť: bez dýchania vydrží len niekoľko minút, bez tektín len niekoľko dní, bez jedla maximálne niekoľko desiatok dní, popritom ešte potrebuje podriemkať. A ak chce človek prežiť ako druh, musí sa ešte rozmnožovať. Bodka. Už nič viac.

Koľkí z nás by sa s takýmto riešením uspokojili? Pri návrate ľudstva do jaskýň by zrejme nebol jediným problémom fakt, že mamuty už vyhynuli...

Na úvodnú otázku však existuje aj iná odpoveď: akceptovanie faktu, že produkcia a dosahovanie zisku nie sú jediným zmyslom života. Áno, sú dôležité, ale pre rozvoj spoločnosti sú nemenej dôležité aj iné priority, ktoré síce nezaručujú okamžitú návratnosť, ale ich nedocenenie by mohlo byť pre spoločnosť veľmi drahé:

- vzdelanie: návratnosť sa prejaví až po 10 či 20 rokoch (a mnohí napriek všetkému aj tak skončia na drogách či v krimináli)
- zdravie: zanedbanie prevencie sa niekedy prejaví až po desaťročiach, dôsledky však môžu byť fatálne
- ochrana životného prostredia: nie je lacná, ale nemáme zatiaľ žiadnu náhradnú planétu Zem, kam by sme sa odsťahovali, ak zničíme tú súčasnú
- kultúra: áno, určite sem patrí i kultúra. Jedinec síce nepocíti predsmrtné kŕče už pri prvom kontakte s nekultúrnosťou, ale ak sa preruší kontinuita kultúry, návrat k nej môže byť veľmi komplikovaný. A spoločnosť bez kultúry je – rovnako ako spoločnosť bez zdravia, bez vzdelania či bez vyváženého prístupu k životnému prostrediu – spoločnosťou bez budúcnosti.

Pretože kultúra a umenie:

- robia život krajším, lepším, bohatším, rozvíjajú emocionálnu stránku života, čím tvoria protiváhu proti tlaku konzumu, efektivity a zisku (pozri kapitola 6)
- majú zároveň aj ekonomický rozmer, tvoria pracovné miesta a prispievajú na tvorbu HDP viac ako mnohé priemyselné odvetvia (pozri kapitola 1).

V Nemecku, Nórsku, Švédsku, Francúzsku a v mnohých ďalších krajinách si už otázku „umelecké dielo alebo röntgen?“ zodpovedali. Vedia, že **POTREBUJEME JEDNO I DRUHÉ.**

Rok 2018 je rokom kultúrneho dedičstva ľudstva. Možno je vhodný čas pripomenúť si, že každé jedno dielo, ktoré tvorí súčasť kultúrneho dedičstva ľudstva, vzniklo ako súčasné umenie svojej doby.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/h Je možné oživiť trh s umením?

Výdavky na nákup umeleckých diel nie je možné zahrnúť medzi náklady, znižujúce daňový základ. Dôvodom tohoto opatrenia sú najmä obavy z možného zneužívania (napr. formou prania špinavých peňazí). **Dôsledkom je, že trh s umením na Slovensku prakticky takmer neexistuje.**

Sú obavy zo strany štátu opodstatnené? **Nie.**
Alebo sú skôr opodstatnené otázky:

- či toto opatrenie nediskriminuje jednu oblasť umenia?
- či sa voči výtvarnému umeniu neuplatňuje prezumpcia viny?
- či nie je výtvarné umenie tlačené do pozície čiernej ovce umenia?
- či je v poriadku, ak štát občanovi naznačuje (tým, že výdavky na nákup umeleckých diel – rovnako ako výdavky na nákup alkoholu – neuznáva ako položku, znižujúcu daňový základ), že nákup umeleckých diel je v podstate nežiadúci, podobne ako nákup alkoholu, aj keď zakázaný nie je?

=

??

A praktická otázka na záver:

Je možné diskrimináciu odstrániť a zároveň bez nároku na verejné financie oživiť trh s umením?

Sme presvedčení, že ÁNO.

Návrh zahrnúť výdavky na nákup umeleckého diela medzi náklady, znižujúce daňový základ daňovníka, je zameraný na rozvoj trhu s umením. Obsahuje koncept formulácie legislatívneho znenia, zdôvodnenie a definovanie dopadu na zúčastnené strany. Jeho uplatnenie v praxi by bolo v zásade veľmi jednoduché, obsahuje garancie proti prípadnému zneužívaniu, mohol by odstrániť diskrimináciu jednej oblasti umenia, motivovať súkromných investorov, zvýšiť šancu umelcov užiť sa svojou prácou, pozitívne ovplyvniť tvorbu pracovných miest a v konečnom dôsledku zvýšiť daňové príjmy štátu. Nevyžaduje pritom v zásade žiadne náklady zo strany verejných financií. Návrh som písomne predložil na zasadaní Rady vlády pre kultúru dňa 2. 10. 2017, na základe rozhodnutia ministra kultúry Mareka Maďariča by sa návrhom mala začať zaoberať pracovná skupina MK.

A/ KONCEPT ZNENIA NAVRHNUTEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY

Náklady na nákup umeleckého diela si môže daňovník uplatniť na zníženie svojho daňového základu maximálne do výšky 5000 € za jedno dielo v prípade, ak autor daného umeleckého diela je k prvému dňu zdaňovacieho obdobia profesionálnym umelcom podľa osobitného predpisu ^{a/}.

Poznámka ^{a/}: par. 25a zákona č. 284/2014 Z.z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z.z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v znení zákona č. 79/2013 Z.z. v znení zákona č. 354/2015 Z.z.

B/ VŠEOBECNÉ ZDÔVODNENIE NÁVRHU

Široká diskusia k riešeniu štatútu umelca v deväťdesiatych rokoch vychádzala z Odporúčania UNESCO k štatútu umelca z roku 1980. O dve dekády neskôr –

v roku 1998 – sa zdalo, že riešenie na Slovensku je už na dosah (SVÚ uverejnila vo Výtvarníckych novinách v roku 1998 rozsiahlu analýzu o seminároch k tejto téme v Bratislave, Košiciach i Žiline). Aký bol však reálny výsledok? Žiadny. Skoro ďalšie dve dekády sa v praxi nepostúpilo ani o krok.

Až do 11. novembra 2015, keď NR SR schválila zákon, ktorý bol prvým krokom: do nášho právneho systému zaviedol pojem umelec i umelec v slobodnom povolání, čo umožňuje riešiť špecifické problémy, predtým ťažko riešiteľné či neriešiteľné. Podarilo sa to vďaka konštruktívnemu prístupu zo strany predstaviteľov Ministerstva kultúry SR – to si vážime, zo strany umelcov si to nepochybne zaslúži uznanie.

- Faktom však zostáva, že zákon je len prvým krokom a **bez prijatia nadväzujúcich opatrení nemá zatiaľ žiadny pozitívny dopad na reálny život umelcov či spoločnosti.**
- Predkladaný návrh je **konkrétnym príkladom, ako môže evidencia profesionálnych umelcov pomôcť vyriešiť problém**, desaťročia priam neriešiteľný a neriešený, problém, ktorý je pre výtvarné umenie **klúčovým a ktorý už teraz riešiteľný je: sú pre to logické dôvody a riešenie pritom nestojí v podstate nič.**

Návrh je **v súlade s dôvodovou správou**, ktorá bola predložená pri schvaľovaní zákona v Národnej rade SR, citujem:

- V programe vlády sa vláda tiež zaviazala zlepšiť právne a sociálne postavenie umelcov a kultúrnych pracovníkov v spoločnosti vrátane umelcov v slobodnom povolání...
- *Zo špecifickej povahy umeleckej činnosti vyplýva potom aj potreba osobitného prístupu k opatreniam, ktoré majú za cieľ poskytovanie priamej a nepriamej finančnej podpory umelcom z verejných zdrojov, na ktoré sa Slovenská republika zaviazala. Na základe požiadavky umeleckej obce, tľmočenej Slovenskou koalíciou pre kultúrnu diverzitu, ktorá zastupuje profesionálnych umelcov aktívnych vo všetkých žánroch umenia a je z hľadiska počtu zastupovaných profesionálnych umelcov ich najreprezentatívnejšou profesionálnou asociáciou, pristúpilo ministerstvo k riešeniu uvedených problémov tak, že v prvej etape je potrebné zakotviť do právneho poriadku pojem „profesionálny umelec v slobodnom povolání“, na základe*

čoho bude možná evidencia profesionálnych umelcov s pridelením preukazu evidovanému slobodnému umelcovi **a v ďalšej etape sa môže pristúpiť k samotnému naplneniu statusu profesionálneho slobodného umelca v jeho obsahovej forme.**

- Návrh je **v súlade aj s programovým vyhlásením Vlády**, napr. *Vláda bude súčasne hľadať nové zdroje financovania kultúry prostredníctvom aktivovania súkromných zdrojov...*

S cieľom vytvárať vhodné podmienky pre umeleckú tvorbu bude vláda riešiť sociálny status umelcov v slobodnom povolání...

Na ilustráciu k otázke, či riešenie sociálnej situácie umelcov je opodstatnené, uvádzam zo správy Štatistického úradu SR zo dňa 6. 9. 2016: Medzi 4 skupiny s najnižšou priemernou nominálnou mzdou patria zamestnanci v umení, zábave a rekreácii: ich priemerný príjem je len 652 €, čo predstavuje len 72,4 % priemernej mzdy na Slovensku celkove.

C/ ZDÔVODNENIE NAVRHNUTÉHO RIEŠENIA

Návrh by zabezpečil dvojitú ochranu proti možnému zneužívaniu zákona:

- **a/ zúžením počtu oprávnených osôb**, a to na základe transparentných kritérií v návaznosti na evidenciu profesionálnych umelcov pri FPU (štátu návrh poskytuje garanciu, že ako daňový výdavok sa nebude uznávať čokoľvek, ale iba náklady na nákup diel tých umelcov, ktorí sú odborne pripravení resp. dosahujú preukázateľné výsledky),
- **b/ stanovením limitu na maximálnu sumu** pri jednom nákupe, započítateľnú na zníženie daňového základu.

Keďže najväčšie obavy zo strany štátu sa zrejme týkajú možného zneužívania či dokonca prania špinavých peňazí cez fiktívne obchody (obava, že niekto vyhlási napr. kávovú šálku za umelecké dielo v hodnote miliónov Eur a výdavok na jej zakúpenie bude chcieť použiť na špekulatívne zníženie svojich daní...) a nie je ani v záujme umelcov, aby k zneužívaniu dochádzalo,

zneužívaniu (resp. zbytočným obavám) by mohol zabrániť dôraz na odbornosť a stanovenie primeraného limitu (príklad z praxe: už pred rokmi platil limit na kúpu osobného auta; podnikateľ si mohol kúpiť v zásade akékoľvek auto, ale ako oprávnený náklad sa mu uznal len výdavok do výšky limitu).

Štát by zvýšil súčasným umelcom, žijúcim na Slovensku, šancu užiť sa svojou tvorivou prácou (čiže urobil by pre rozvoj výtvarného umenia niečo obdobné, ako keď podporil hudobníkov stanovením kvót na podiel domácej hudby vysielanej v médiách).

Na ilustráciu ukážka zo zahraničnej tlače: Kupujte umenie od žijúcich umelcov. Mŕtvi umelci už peniaze nepotrebujú.

Nie je to forma podpory privilegovaných či vyvolených: každý, kto absolvoval odbornú prípravu alebo dosahuje preukázateľné výsledky, má možnosť požiadať o zaevidovanie a pri splnení transparentných kritérií má právo byť zaevidovaný ako profesionálny umelec.

Dôsledky pre umelca:

- oživenie trhu s umením by poskytlo umelcom väčšiu šancu užiť sa svojou tvorivou prácou: na základe údajov zo zahraničia sa dá povedať, že ekonomický potenciál tohoto segmentu trhu je na Slovensku jednoznačne nevyužitý.

Tabuľka na ilustráciu: vo Francúzsku dosiahlo výtvarné umenie v roku 2011 celkový obrat 19,8 mld. Eur

Estimated economic impact (turnover - TO) and social impact (jobs) of the cultural industries in France (NB. 2011 figures)

	Visual arts	Music	Performing arts	Cinema	Television	Radio	Video games	Book industry	Print media	Deduplicated total for the cultural industries
Direct TO (in € bn)	18,759	6,041	5,989	3,297	10,048	1,355	3,677	5,095	10,402	61,425
Related TO (in € bn)	1,055	2,559	2,396	1,087	4,873	240	1,314	520	270	13,193
Total TO (in € bn)	19,814	8,600	8,385	4,384	14,921	1,595	4,991	5,615	10,672	74,618
Direct jobs	298,446	233,857	249,712	101,699	134,967	16,556	18,597	71,416	89,514	1,124,089
Related jobs	9,270	7,016	18,001	4,191	41,501	894	5,038	8,197	12,419	104,166
Total jobs	307,716	240,874	267,713	105,890	176,467	17,450	23,635	79,613	101,933	1,228,255

pri počte **307716** vytvorených pracovných miest, čo je najväčší podiel v rámci kultúrneho sektora, ktorý vytvoril **1228266** pracovných miest a dosiahol obrat **74,6 mld. Eur**.

Dôsledky pre podnikateľa:

- pokiaľ by cena diela neprevýšila stanovený limit, podnikateľ by za umelecké dielo zaplatil (po odpočítaní daňovej úľavy) v konečnom dôsledku len 80 % z ceny diela
- možnosť započítať výdavok do nákladov by podnikateľov motivovala k investovaniu aj do umeleckých diel a v konečnom dôsledku ku skultúrňovaniu prostredia

Dôsledky pre štát:

- návrh by bol v praxi uplatňovaný automaticky, bez potreby vytvárania komisií, a teda s vylúčením subjektívneho posudzovania
- štát by o nič neprišiel: daň z predaja by zaplatil umelc (nemal by v zásade inú možnosť, pokiaľ by si niekto nákup jeho diela zahrnul do nákladov)
- navrhnuté riešenie by účinným spôsobom (zúženie počtu oprávnených osôb plus limit) bránilo prípadnému zneužívaniu
- riešenie by mohlo zásadným spôsobom ovplyvniť rozvoj trhu s umením a to by malo následne pozitívny vplyv tak na daňové príjmy štátu ako aj na zamestnanosť

...a bonusy navyše:

- odstránenie diskriminácie diel výtvarného umenia voči iným produktom a dokonca i voči iným druhom umenia

Nedochádza k nerovnosti pred zákonom pri uplatňovaní základného princípu, že na zníženie daňového základu môžu byť uznané len tie výdavky, ktoré majú vplyv na zvyšovanie alebo udržanie príjmov daňovníka?

Na jednej strane sú bežne (a opodstatnene) akceptované výdavky na skultúrnenie prostredia, jeho estetické dotvorenie, napríklad výdavky na nákup drahých interiérových nábytkových prvkov s náročným dizajnom (nepovažuje sa za povinnosť zariadiť povedzme kaviareň najlacnejšími stolmi s umakartovou úpravou, ktoré boli kedysi bežnou súčasťou školských jedální, ani sa na uznanie výdavku nepožaduje najlacnejšia podlaha z udupanej hliny): kultivované a kultúrne prostredie predsa vplyv na udržanie či zvyšovanie príjmu nepochybne má.

Na druhej strane však výdavky na skultúrnenie priestoru umeleckým dielom, obrazmi na stenách či sochami oprávneným výdavkom nie sú (ani tam, kde to bolo vždy samozrejmosťou súčasťou interiéru – v kaviarňach, v hotelových izbách či iných verejných priestoroch), hoci umelecké dielo môže pomôcť vytvoriť špecifickú atmosféru, odlíšiť jeden priestor od druhého a **nepochybne tak prispieť k udržaniu či zvyšovaniu príjmu, podobne ako interiérové zariaďovacie prvky.**

- ukončenie systematického vytlačania výtvarného umenia do šedej ekonomickej zóny

Je v poriadku, že keď si kúpite reprodukciu diela umelca, do nákladov si výdavok zahrnúť môžete, ale ak si kúpite originál – dokonca aj keby bol od toho istého umelca a v tej istej cene – do nákladov si výdavok zahrnúť nemôžete?

- **aj keď je navrhované opatrenie pre výtvarné umenie významom kľúčové, ide v zásade len o jednoduchú formálnu zmenu, ktorá si nevyžaduje prakticky žiadne finančné náklady zo strany štátu.**

Poznámka na záver:

Už **pred 13 rokmi**, v Stratégii štátnej kultúrnej politiky Ministerstva kultúry SR z roku 2005 (minister kultúry Rudolf Chmel, zostavil Andrej Zmeček) sa na str. 17 medzi prioritami akčného plánu ako 4. bod uvádza **Rozvoj kultúrneho priemyslu a trhu s umením.**

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/i/ MU Agreement – úspešný švédsky model podporovania výstav výtvarného umenia

Uplatňuje sa pri prezentácii diel výtvarného umenia diskriminácia?

Ak áno, je možné túto diskrimináciu odstrániť?

Naša odpoveď je: **ÁNO.**

Tantiémy za použitie umeleckého diela, systém, ktorý dlhodobo a bez spochybňovania existuje v iných oblastiach umenia a uplatňuje sa prakticky na celom svete, vrátane Slovenska, **by umožnili odstránenie diskriminácie pri prezentácii diel výtvarného umenia v porovnaní s inými druhmi umenia.** Navrhujeme preto poveriť pracovnú skupinu MK začať sa zaoberať praktickým riešením uplatnenia obdobného efektívneho systému aj pre výtvarné umenie.

ZDÔVODNENIE:

Realitou je, že výtvarní umelci – na rozdiel od ostatných – za svoju prácu v mnohých prípadoch zaplatení nie sú: ako samozrejmosť sa od nich bežne očakáva, že svoju prácu (ktorou si zarábajú na živobytie pre seba a svoje rodiny) urobia zadarmo. Ale situácia vo svete sa začína meniť: narastá tlak na odstránenie rozdielneho prístupu či dokonca diskriminácie (napr. Paying Artists Campaign vo Veľkej Británii). Dovoľte citovať GuðrúnGísladóttir, generálnu tajomníčku Európskej rady umelcov (ECA):

„V Škandinávii sa za prácu platí. Ale umelci za svoju prácu platení nie sú. Nežiadame nič nemožné, iba primeranú platbu za dobre urobenú prácu.“

GuðrúnGísladóttir comments on the development of the framework agreement:

„In Scandinavia we pay for work. But artists are not getting paid. It is not an impossible demand we are making, just a normal amount of money for a job well done.“

Nordic Culture Point <http://www.kulturkontakt nord.org/> Monday, 04 August 2014

NA VYSVETLENIE:

Týmto návrhom nechceme spochybňovať prácu Fondu na podporu umenia a ostatných fondov. Tantiémy (resp. systém MU Agreement, uplatňovaný vo Švédsku, a pod. – viď nižšie) a grantové systémy v akejkoľvek podobe sa nedajú zamieňať, vzájomne sa dopĺňajú a sú medzi nimi zásadné rozdiely:

1. tantiémy ako systém fungujú v zásade veľmi jednoducho, len na základe evidencie: pri splnení podmienok sa vyplácajú automaticky, netreba – na rozdiel od grantov – vypracovať žiadosť so všetkými súvisiacimi vyjadreniami či potvrdeniami, nie sú potrebné komisie, ktoré žiadosť schvália či neschvália, autor nemusí pripraviť vyúčtovanie, ktoré zas niekto musí posudzovať,

2. koexistencia tantiémov a rôznych grantových systémov, ich vzájomné dopĺňanie sa preukázateľne úspešne uplatňuje v praxi (v tých oblastiach umenia, kde sa tantiémy poskytujú).

A/ AKO SA PREJAVUJE ROZDIELNY PRÍSTUP? POROVNANIE SÚČASNÉHO STAVU: PRÍKLAD Z HUDBY / VÝTVARNÉHO UMENIA / PRÁCE V OBLASTI MIMO UMENIA

1/ HUDBA

To najpodstatnejšie, čo nám hudba môže dať, je možnosť VYPOČUŤ si ju. To je **hodnota** hudby: ak ju počúvame, dostaneme prakticky **VŠETKO, čo nám môže dať** (a ak máte primerané technické vybavenie, v podstate nie je rozdiel v tom, či reprodukovánú hudbu počúvate z verejnoprávneho rozhlasu alebo z CD, ktoré ste si kúpili).

Finančné vysporiadanie za použitie diela v praxi: umelci (skladatelia, autori textu atď), aj keď už nemajú žiadne dodatočné výdavky s tým, že ich dielo je opäť použité vo vysielaní rádia či televízie, sú zaplatení (vysielaťelom formou tantiém) za každé použitie diela. A je to tak v poriadku: tvorba je ich prácou, je správne, že za použitie výsledkov svojej práce sú zaplatení.

Poznámka: nezamieňajme si možnosť vypočuť si hudbu s priamou finančnou investíciou do hudby, ktorá môže priniesť investorovi v budúcnosti zisk (príklad: je známe, že Michael Jackson vlastnil autorské práva na skladby Beatles).

2/ VÝTVARNÉ UMENIE

To najpodstatnejšie, čo nám môže dať maľba, socha či iné dielo výtvarného umenia, ktoré vidíme na výstave, je možnosť VIDIEŤ ho. To je podstata HODNOTY diela výtvarného umenia: DOSTANEME PRAKTICKY VŠETKO TÝM, ŽE MÁME MOŽNOSŤ DIELO VIDIEŤ (dokonca aj keď si dielo kúpime, najdôležitejším, čo nám môže dielo výtvarného umenia dať, stále zostáva možnosť VIDIEŤ ho).

Finančné vysporiadanie v praxi je však zásadne odlišné od predchádzajúcej situácie: verejnosť získava HODNOTU tým, že má možnosť VIDIEŤ maľby či iné diela výtvarného umenia na výstave, ale autor – výtvarný umelec (so značnými výdavkami na prípravu každej jednej výstavy) väčšinou **za svoju prácu, za svoju službu pre verejnosť zaplatený NIE JE.**

Poznámka: podobne ako v prípade hudby, nezamieňajme si možnosť vidieť dielo výtvarného umenia s priamou finančnou investíciou do kúpy umeleckého diela, ktorá môže priniesť investorovi v budúcnosti zisk.

3/ REŠTAURÁCIA

Sme hladní, sedíme v reštaurácii, na tanieri pred nami je obed: ak sa môžeme naň iba **pozerať**, nemáme (na rozdiel od predchádzajúceho príkladu) **NIČ**. Obed má pre nás **hodnotu** iba v prípade, že ho môžeme **zjesť**. Ak ho skonzumujeme, získali sme jeho hodnotu a – samozrejme – pred odchodom zaplatíme.

Finančné vysporiadanie v praxi: niekto nám poskytol službu (pripravil obed) a je za svoju prácu zaplatený. A je to tak v poriadku. Tento princíp (ak odhliadneme od výnimiek napr. typu kriminálnych prípadov) je všeobecne platný takmer všade.

Ak sú prakticky všetci platení za svoju prácu, ale výtvarní umelci nie, je to v poriadku? Nie je to diskriminácia?

Ak sú aj v umení rozdiely, pretože skladatelia sú zaplatení (ak je výsledok ich práce prezentovaný verejnosti, napr. ich pieseň je zaradená do programu v rozhlasovom vysielaní), ale výtvarní umelci zaplatení nie sú, hoci robia pre verejnosť porovnateľnú službu (tým, že výsledok svojej práce prezentujú verejnosti na výstave), na mieste je otázka:

Sú výtvarní umelci „čiernymi ovcami“ umenia?

B/ POROVNANIE KULTÚRNYCH INŠTITÚCIÍ, FINANCOVANÝCH Z VEREJNÝCH ZDROJOV, PÔSOBIACICH V RÔZNYCH OBLASTIACH UMENIA: DIVADLO, HUDBNÝ SÚBOR A GALÉRIA

DIVADLO FINANCOVANÉ Z VEREJNÝCH ZDROJOV:

Ak sa pripravuje nová inscenácia, v rozpočte sú zahrnuté okrem materiálnych a prevádzkových nákladov aj mzdy a honoráre pre všetkých zúčastnených (od riaditeľa, cez režiséra, dramaturga, scénografa, hercov až po upratovačky). Rozhodne netvrdím, že mzdy a honoráre sú dostatočné či primerané (to je téma najmä pre kompetentných odborníkov z danej oblasti), avšak v rozpočte v zásade sú. Práca zadarmo sa neočakáva automaticky, je skôr výnimkou (spravidla na základe vlastného rozhodnutia, napr. predstavenie na dobročinné účely), a herec honorár za svoju prácu na predstavení dostane, nemusí oň žiadať formou grantu.

HUDBNÁ INŠTITÚCIA RESP. SÚBOR FINANCOVANÝ Z VEREJNÝCH ZDROJOV:

V rozpočte sú zahrnuté okrem materiálnych a prevádzkových nákladov aj mzdy a honoráre pre všetkých zúčastnených (od riaditeľa, cez dirigenta, hudobných skladateľov, hudobníkov až po upratovačky). Ani v tomto prípade netvrdím, že mzdy a honoráre sú dostatočné či primerané (opäť je to téma najmä pre kompetentných odborníkov z danej oblasti), avšak v rozpočte v zásade sú. Práca zadarmo sa neočakáva automaticky, je skôr výnimkou (spravidla na základe vlastného rozhodnutia, napr. koncert na dobročinné účely) a hudobník honorár za svoju prácu na príprave koncertu dostane, nemusí oň žiadať formou grantu.

GALÉRIA FINANCOVANÁ Z VEREJNÝCH ZDROJOV:

Ak galéria pripravuje výstavu výtvarníka, v rozpočte sú zahrnuté okrem materiálnych a prevádzkových nákladov aj mzdy a honoráre pre takmer všetkých zúčastnených (od riaditeľa, cez manažérov, technický personál až po upratovačky). Ani v tomto prípade netvrdím, že

mzdy a honoráre sú dostatočné či primerané, avšak v rozpočte v zásade sú. Na rozdiel od dvoch predchádzajúcich príkladov s jednou zásadnou výnimkou: **s honorárom pre výtvarníka, ktorého výstava sa pripravuje, sa spravidla nepočíta** (aj keď zriedkavé výnimky sa sem-tam predsa len vyskytujú). Automaticky sa očakáva, že bude hoci aj niekoľko týždňov pracovať na príprave výstavy zadarmo. A to ešte môže byť rád, ak na niečo nemusí finančne prispieť aj sám.

*Výtvarníci v podstate celý svoj život riešia dilemu: **vystavovať svoje diela, alebo nie?***

Ak sa rozhodnú nevystavovať, prakticky to znamená resignovať na možnosť presadiť sa, resignovať na možnosť, že sa niekedy stanú známymi a žiadanými, že sa budú schopní svojou tvorivou prácou užiť.

Ak sa však rozhodnú pozitívne, znamená to v konečnom dôsledku neraz to, že budú musieť dlhodobo (celé roky) tvrdo (a neraz mimo sféry umenia) pracovať, aby si vystavovanie vôbec mohli dovoliť. Pretože vystavovať svoje diela znamená nielen vynaložiť množstvo energie, času a peňazí na ich samotné vytvorenie, ale neraz ešte viac energie, času a peňazí na zorganizovanie a zrealizovanie výstavy. Výtvarník si totiž spravidla hradí všetko, alebo skoro všetko sám: nielen primerané adjustovanie svojich diel (zarúčovanie či iná úprava, aby boli vhodné na prezentáciu na verejnosti), prepravu do výstavných priestorov (predstavte si diela sochára či veľkorozmerné maľby), odborné služby teoretika – kurátora (výber diel, príhovor na vernisáži, článok do katalógu, alebo aspoň na propagačný leták), vydanie katalógu (náklady na grafiku, fotografa a polygrafické spracovanie), zabezpečenie propagácie (návrh a tlač pozvánky, propagačný panel či banner), nájom výstavného priestoru, nainštalovanie výstavy, dozor na výstave, kultúrny program, servírky a občerstvenie na vernisáži (skúste pripraviť výstavu a neponúknuť návštevníkom aspoň obvyklé pagáčky a 20 či 30 litrov vína...).

Náklady sa i pri menších výstavách rátajú v stovkách, neraz i tisícoch Eur. Niečo sa dá ako-tak zvládnuť vlastnými silami, niečo sa uhradí výmenným obchodom či v naturáliách – vlastnými umeleckými dielami. Sem – tam sa podarí získať príspevok z grantového systému FPU či z Fondu výtvarných umení. Bilancia po skončení výstavy však býva často veľmi nelichotivá a otázka o zmysle vystavovania sa vynára znovu a znovu...

a. Základná (možno trochu provokatívna) otázka: Ak výtvarní umelci (na rozdiel od praxe v iných povolaniach) nie sú platení za svoju prácu, je to diskriminácia?

b. Ak odpoveď na prvú otázku je ÁNO, druhou otázkou nemôže byť „Mala by byť diskriminácia odstránená?“ ale „AKO sa dá diskriminácia odstrániť?“ MU Agreement je dobrým príkladom, ako sa to vyriešiť dá (primerane k možnostiam jednotlivých krajín – vyjednávanie o výške a spôsobe nastavenia je treba riešiť na národnej úrovni). Pozitívne príklady (pozri nižšie) sú pri tom veľmi dôležité (ako odznelo už pred 2000 rokmi v časoch Rímskeho impéria: Verba movent, exempla trahunt / Slová hýbu, ale príklady tiahnu).

c. Ak sa zhodneme, že odpoveď na prvú otázku môže byť iba jedna = ÁNO, otázka „koľko to bude stáť“ nemôže byť pri rozhodovaní rozhodujúca (vieme si napríklad predstaviť v diskusii o hlasovacích právach pre ženy argument „nemôžeme dať ženám rovnaké hlasovacie právo ako mužom, pretože náklady na voľby by sa zvýšili“?)

Prečo je dôležité nadviazanie na evidenciu profesionálnych umelcov (v zmysle koncepcie Štatútu umelca).

Je to ďalší spôsob, ako môže evidencia umelcov v praxi pomôcť: pomôže odlišiť výstavy umeleckej tvorby od výstav, ktoré takýto charakter nemajú, resp. od výstav obchodného charakteru (napr. výstava nákladných automobilov) – tento druh výstav by z rozpoču kultúry (ktorý je a vždy bude limitovaný) podporený byť nemal.

Je problém, o ktorom hovoríme v tomto návrhu, vôbec riešiteľný?

Ale áno, je. Príklady vo svete existujú.

NICE, FRANCÚZSKO

Všetky galérie a umelecké zbierky v meste (s výnimkou jedinej súkromnej galérie) sú k dispozícii návštevníkom zdarma. Môžu si to dovoliť, pretože **dostávajú primeranú podporu z verejných zdrojov**. Základom je myšlienka, že pre mesto je to výhodné. Dopad na

vnímanie mesta a turistický biznis, celkový zisk od spokojných návštevníkov mesta výrazne prevyšuje stratu zo vstupného. A nie je to len o turistoch: nezanedbateľná je i spokojnosť domácich obyvateľov a pozitívny vplyv na spôsob trávenia ich voľného času.

ŠVÉDSKO

Švédsky model – tzv. MU Agreement – odmeňuje výtvarníkov za vystavovanie, ktoré chápe ako službu pre verejnosť.

MU Agreement je dohoda štátu a umelcov o spolupráci pri príprave výstav. Dohoda je založená na princípe vzájomnej výhodnosti.

Ako to funguje v praxi: MU Agreement stanovuje veľmi presne výšku kompenzácie za prípravu výstavy v galérii financovanej z verejných zdrojov, na ktorú má vystavujúci nárok od štátu, a k tomuto systému sa postupne pripájajú aj súkromné inštitúcie. Zohľadnený je rozsah výstavy, doba jej trvania, význam výstavného priestoru, náklady na dopravu a iné špecifické položky.

Aj v KANADE, POLSKU ČI NÓRSKU podporujú umelcov za zorganizovanie výstav. Pribúdajú štúdie, ktoré preukazujú pozitívny dopad týchto opatrení na celkový rozvoj spoločnosti. Vo Švédsku podľa ich analýzy 1 švédska koruna, investovaná zo strany štátu, vyprodukuje 20 švédskych korún socio-ekonomického efektu.

Švédske skúsenosti sú naozaj pozoruhodné a určite stoja za pozornosť. Pred niekoľkými rokmi som preto prijal pozvanie medzinárodnej pracovnej skupiny (Nórsko, Švédsko, Island, Lotyšsko, Litva, Nemecko, Anglicko, Škótsko, Švajčiarsko, Fínsko). Cieľom pracovnej skupiny bola podpora implementácie švédskeho modelu – MU Agreement – do legislatív aj iných európskych krajín.

Poznámka na záver

Pre nevyhnutné zmeny v legislatíve potrebujeme predovšetkým zmenu prístupu verejnosti: to si vyžaduje sústredené úsilie a spoluprácu oficiálnych inštitúcií (tak národných, ako i medzinárodných – EÚ, EP, EK), umeleckých asociácií, vzdelávacieho systému a médií.

Ak zmeníme celkový prístup k umeniu a kultúre, nepochybne sa to pozitívne prejaví vo všetkých oblastiach umenia. Umenie nie je závislé na využívaní prírodných zdrojov, je priateľské k životnému prostrediu a jeho zrozumiteľnosť väčšinou nelimitujú jazykové bariéry, preto jeho rozvoj nepozná hranice.

Veríme, že je čas otvoriť i na Slovensku diskusiu o tom, ako motivovať neziskové galérie i samotných umelcov, ako hľadať nové formy podpory ich aktivít – dôvodom je priamy pozitívny dopad na cestovný ruch a v konečnom dôsledku i na ekonomický rozvoj regiónu a spoločnosti. Kultúra predsa patrí po pri krásach prírody k hlavným motívom, podporujúcim rozvoj cestovného ruchu. Občas aj športové podujatia, ale majstrovstvá sveta v hokeji sú u nás len raz za desaťročia a trvajú 2 týždne: čo potom? Čo ponúkne turistom, ak chceme, aby mali dôvod stráviť u nás viac ako jednu noc?

Turisti sú dôležití: pripomeňme si, že **v EÚ cestovný ruch vytvára okolo 5,5 % HDP**. Aj u nás má potenciál prinášať peniaze a pracovné miesta pre našich ľudí, podporovať celkový rozvoj.

Dovolím si voľne citovať slová podpredsedu vlády a ministra financií Petra Kažimíra, ktoré spontánne odzneli v rámci diskusie na zasadaní Rady vlády pre kultúru (30. januára 2014):

Kultúra je jedným z najlacnejších a najefektívnejších spôsobov propagácie.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/j/ Podpora súkromných investícií do umenia – sponzorský zákon

Riešenie sponzorského zákona, ktorý by rozšíril možnosti viaczdrojového financovania umenia a podporil súkromné investície do umenia, dlhodobo podporujeme.

Je možné nájsť riešenie, ktoré by mohlo byť v záujme všetkých zúčastnených strán?

Sme presvedčení, že **áno**.

Samozrejme len ako doplnkové riešenie, podporu štátu v plnom rozsahu nahradiť nemôže: na rozdiel od niektorých krajín, kde má sponzorovanie umenia dlhodobú tradíciu, u nás sú to stále skôr svetlé výnimky a bez zásadného impulzu zmena situácie nie je reálna ani v budúcnosti.

ORIENTAČNÝ (A ZJEDNODUŠENÝ) PRÍKLAD NA ILUSTRÁCIU

Ak by štát uznával na zníženie daňového základu výdavky daňového subjektu, použité na sponzorovanie umenia, mohlo by to byť pre štát až 5x lacnejšie, ako priama podpora umenia:

- ak štát priamo podporí umenie sumou 1000 €, stojí ho to 1000 € (následne sa štátu investícia rôznymi spôsobmi vracia – priamo vo forme daní a odvodov subjektu, nepriamo vo forme daní a odvodov spolupracujúcich subjektov, v rozvoji zamestnanosti, v zvýšení príjmu z cestovného ruchu a pod),
- ak štát odpustí sponzorovi dane zo sumy 1000 €, ktorou sponzor podporil umenie, štát to stojí rádo len 200 €, priamy i nepriamy efekt z podpory umenia je však pre štát rovnaký, ako pri priamej podpore.

MOŽNÉ DÔSLEDKY PRE ŠTÁT:

- ak by štát dokázal dostatočne motivovať sponzorov, mohlo by to byť pre štát lacnejšie, resp. mohol pri rovnakých nákladoch nasmerovať do kultúry viac financií a zvýšiť tak celkový efekt.

MOŽNÉ DÔSLEDKY PRE SPONZORA:

- podpora umenia má potenciál zlepšiť imidž sponzora v očiach verejnosti, zvýšiť hodnotu jeho značky a ako doplnková nepriama propagácia by to mohlo aj ekonomicky fungovať efektívnejšie ako priama reklama, na ktorú je značná časť verejnosti alergická.

MOŽNÉ DÔSLEDKY PRE UMENIE:

- viaczdrojové financovanie umenia by pre sektor umenia, dlhodobo podfinancovaný, mohlo byť jednoznačne prínosom, pri zachovaní vyváženosti, ktorá by zabránila dominantnému vplyvu niektorého z poskytovateľov finančných prostriedkov a jeho prípadnej snahe ovplyvňovať samotnú tvorbu.

Možností riešenia je určite viac, ku konkrétnemu zásadnému riešeniu zatiaľ nedošlo, aj keď táto téma je už dlhšie otvorená. Citujem zo schválenej Stratégie rozvoja kultúry na roky 2014 – 2020 a nadväzujúceho Akčného plánu k otázkam financovania kultúry:

Strategická oblasť 4: NASTAVENIE FUNKČNÉHO SYSTÉMU FINACOVANIA V OBLASTI KULTÚRY

bod 4. 1. 1. Prijatý zákon o financovaní oblastí v kultúre (napr. zákon o Fonde na podporu umenia)

- už je zrealizované

Zrealizovať systémové kroky na zvýšenie podpory financovania kultúry zo štátneho rozpočtu na úroveň 1 % z HDP do roku 2020

- niektoré kroky zrealizované, cieľ zatiaľ dosiahnutý nie je

4. 1. 2. Posúdiť možnosť revízie daňových zákonov / Zvážiť zavedenie diferencovanej daňovej politiky, najmä DPH, voči niektorým oblastiam umenia

Zvážiť možnosť legislatívneho zakotvenia sponzorstva kultúry a jeho prípadných daňových úľav

Úloha 32: **Načrtnúť koncept zákona o sponzoringu**
Ukazovateľ: **Vypracovaný návrh legislatívnych opatrení o sponzoringu pre oblasť kultúry**

Termín: 31. 12. 2016

4. 1. 3. Vytvoriť právne predpoklady na intenzívnejšie sponzorstvo kultúry.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

4/k/ Na inšpiráciu pozitívne príklady zo zahraničia

Naozaj si myslíme, že na Slovensku vieme všetko lepšie?
Je nutné ísť vždy vlastnou cestou, nech to stojí, čo to stojí?

Sme presvedčení, že nie.

Už v úvode publikácie som uviedol: Hľadanie odpovedí a správnych riešení nie je ani v kultúre nikdy jednoduché, ale s pomocou informácií a medzinárodných porovnaní niekedy zistíme, že všetko je inak.

Že nie je nutné znovu a znovu od základu „objavovať“ všetko, vrátane toho, čo je už dávno objavené a overené v praxi: efektívnejšie je poučiť sa na zlyhaniach iných a najmä inšpirovať sa ich úspešnými príkladmi. Ušetrí nám to čas, energiu i finančné zdroje.

UVÁDZAM ASPOŇ NIEKOĽKO POZITÍVNYCH PRÍKLADOV Z VIACERÝCH KRAJÍN

NEMECKO
KANADA
BELGICKO
CYPRUS
DÁNSKO,
ESTÓNSKO
FÍNSKO
FRANCÚZSKO
GRÉCKO
ÍRSKO
LITVA
LOTYŠSKO
LUXEMBURSKO
MAĎARSKO
NÓRSKO
PORTUGALSKO
RAKÚSKO
SLOVINSKO
ŠPANIELSKO
ŠVÉDSKO
VELKÁ BRITÁNIA
LATINSKÁ AMERIKA: PORTORIKO

Špecifický model financovania sociálneho poistenia umelcov v Nemecku

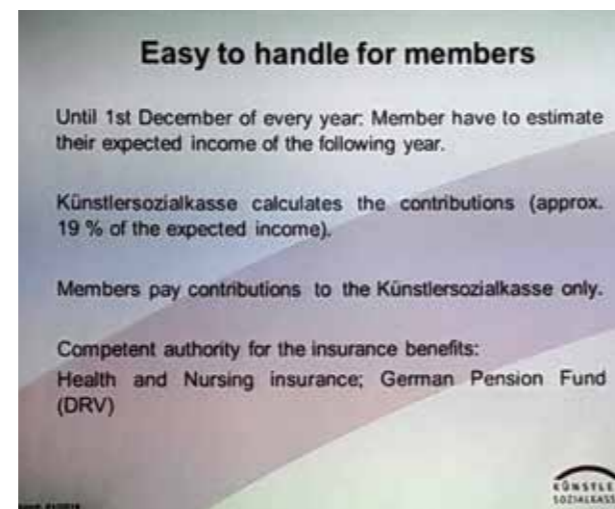
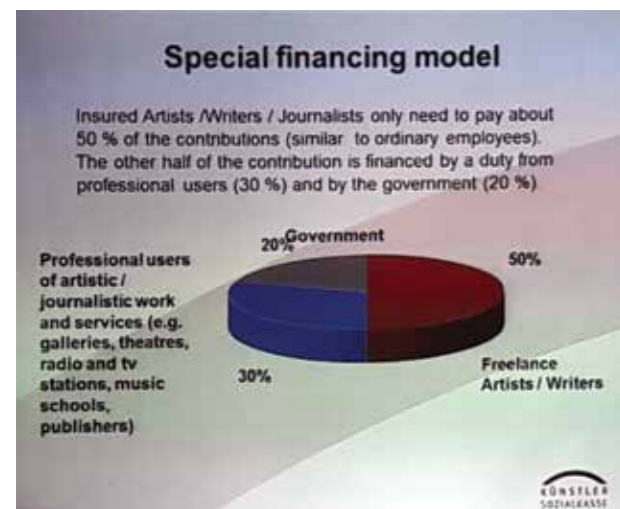
Systém sociálneho poistenia v Nemecku **zohľadňuje špecifický charakter práce umelcov a novinárov**, zvýšené riziká spojené s nepravidelným charakterom ich príjmu atď. Umožňuje umelcom, bez ohľadu na výšku príjmov, využívať systém sociálneho zabezpečenia prvé tri roky ich umeleckej činnosti.

Podstatný rozdiel je v tom, že **umelci a novinári v slobodnom povolání platia len 50 % obvyklých platieb v porovnaní so štandardnými zamestnancami**.

Zvyšok odvodov hradí fond sociálneho zabezpečenia umelcov, ktorý je financovaný z týchto príspevkov:

- časť vo výške 30 % je financovaná profesionálnymi užívateľmi práce umelcov (napr. galérie, divadlá, rádiá a televízne stanice, hudobné školy, vydavatelia, podnikatelia v oblasti umenia),
- časť vo výške 20 % je financovaná vládou.

Uvádzam aj zaujímavú časť podmienok KünstlerKasse, ako sa v Nemecku stanovuje výška odvodov. Zatiaľ čo umelci na Slovensku platia odvody podľa príjmu v predchádzajúcom zdaňovacom období, ktorý môže

byť vzhľadom na nepravidelnosť a kolísanie príjmu umelcov v slobodnom povolaní v jednotlivých rokoch diametrálne odlišný, v Nemecku je systém iný:

- každý rok do 1. decembra je umelec povinný odhadnúť svoj očakávaný príjem v budúcom roku,
- na základe tohoto odhadu Künstlersozialkasse vypočíta výšku odvodu (cca 19 % z predpokladaného príjmu),
- člen platí príspevky iba do tejto poisťovne.

Kanada – 2014 / 2015 / 2018 Kanadský najvyšší súd rozhodol, že umelci majú nárok na odmenu za vystavovanie

Informácie z Kanady spracovala
Andrea Křístek Kozárová

Máj 2014, Ottawa, Cube Gallery

Po siedmich hodinách jazdy z Toronta prichádzam do Ottawy a prvé kroky vedú do Cube Gallery. Organizácia CARFAC – najväčšia asociácia kanadských profesionálnych výtvarníkov organizuje výstavu spojenú s dražbou umeleckých diel a výťažok ide v tomto prípade na pomerne neobvyklý, no výnimočný účel. Organizácia zastupujúca kanadských výtvarníkov dáva dokopy peniaze na zaplatenie právnikov, ktorí na druhý deň budú stáť po boku umelcov na Najvyššom súde a bojovať o zlepšenie pracovných podmienok výtvarníkov – a síce o presadenie dohody, ktorá by zaviedla povinnosť pre erbovú štátnu inštitúciu platiť žijúcim výtvarníkom za to, že ich diela sú vystavené. Presne tak, na druhej strane vyjednávacej barikády je Národná galéria Kanady. Atmosféra na vernisáži a stretnutí je plná očakávaní, predstavitelia výtvarných únií z každej kanadskej provincie od Toronta po Vancouver veria, že súd dopadne dobre. Všetci majú oblečené tričká so sloganom kampane „Has artist been paid?“ upozorňujúcej na chýbajúce finančné kompenzácie umelcov v prípade ich výstav, ktoré v niektorých krajinách vnímajú ako službu verejnosti a plnohodnotnú prácu výtvarníka. Prácu, ktorá má byť zaplatená.

Na druhý deň mi April Britski, riaditeľka regionálnej pobočky CARFAC Ontario oznamuje skvelú správu. Kanadskí umelci sa tešia veľkému právnomu víťazstvu, keď v prekvapujúco rýchlom rozhodnutí Najvyšší kanadský súd rozhodol, že Kanadská národná galéria je povinná rokovať o minimálnych poplatkoch s umelcami, ktorých prácu vystavuje. Toto rozhodnutie núti Národnú galériu robiť to, čomu sa snažila vyhnúť posledných sedem rokov. Od roku 2007 totiž prebiehali rokovania, či umelci majú zákonné právo vyjednávať minimálne poplatky, keď galéria využíva ich prácu.

Ako píše April: „**Toto rozhodnutie je pre nás obrovskou zmenou, všetko sa mení k lepšiemu. Je tu nádej, že viac podobných dohôd teraz začne vznikať po celom svete.**“

Začiatkom roka 2015 CARFAC a RAAV (zdzruženie výtvarných umelcov Quebec) podpísali s Kanadskou národnou galériou prvú kanadskú dohodu o výtvarných umelcoch.

Táto dohoda je veľmi podobná švédskej dohode MU Agreement. **Definuje, že každý žijúci kanadský umelec, ktorý vystavuje alebo má svoje diela používané Kanadskou národnou galériou, musí mať za to zaplatené – minimálne tie sadzby, o ktorých umelci rokovali na súde. Umelci majú vždy možnosť vyjednávať vyššiu sumu, ale galéria nemôže nikdy ponúknuť menej.**

V januári a marci 2018 sa rokovacie tímy CARFAC, RAAV a Kanadskej národnej galérie opäť stretli ohľadom úpravy podmienok dohody, vyjadriť sa k nej v hlasovaní mohli všetci výtvarníci naprieč Kanadou. Dohoda zahŕňa výrazné zvýšenie poplatkov za dočasné výstavy

(napríklad 8250 dolárov za sólovú výstavu a 16500 za reprezentáciu Kanady na Bienále v Benátkach). Okrem toho budú umelci odmeňovaní za odborné služby ponúkané galérii, vrátane prípravy a inštalácie výstavy a poskytovania prednášok a verejných prezentácií. Dohoda bude platná 3 roky a bude zahŕňať ročný nárast o 1,5 %. Celá dohoda, vrátane zmlúv a poplatkov – pozri link: <http://www.carfac.ca/agreements/> (pozri aj kapitola 4 / h – MU Agreement)

Nasledujúce príklady ilustrujú, ako sa už roky riešia špecifické problémy umelcov v krajinách EÚ

(zdroj: najmä Konferencia zástupcov z 22 štátov Európskej únie O právnom a sociálnom postavení výtvarných umelcov, Kongresová sála Centre Pompidou, Paríž, 2008, na ktorej sa zo Slovenska zúčastnil P. Král a publikácia THE WHITE BOOK,^{1st} European Convention of visual and plastic artists, La Maison des Artistes, 2009).

Nepochybujeme o tom, že si v týchto krajinách vedia spočítať, či sa to pre štát oplatí a umelcom skutočne poskytujú mnohé výhody, ktorými zohľadňujú ich špecifické a neraz veľmi neisté postavenie.

Žiadny pozitívny príklad zo Slovenska sa v tomto prehľade z roku 2009 nevyskytuje. Ak tu Slovensko spomenuté je, tak úplne na chvoste (viď napr. platba DPH za umelecké dielo, kde sme uvedení na poslednom, čiže najhoršom mieste). Ale posun na Slovensku od vtedy predsa len nastal – pozri kapitola 4.

Opatrenia v oblasti sociálneho poistenia umelcov: **Dánsko** umožňuje umelcom rozložiť si platenie odvodov na tri prvé roky vykonávania činnosti a následne si vypočítať odvody na základe predchádzajúcich troch rokov činnosti.

Maďarsko takisto disponuje systémom znížených sociálnych odvodov. Umelci povinne odvádzajú 15 % z príjmu oproti 29 %, ktoré platia zamestnanci v os-

tatných sektoroch. Navyše tento systém rozlišuje medzi jednotlivými typmi príjmov. Príjmy z autorských práv sa nezapočítavajú do sumy, z ktorej sa stanovujú povinné odvody.

Zákon v **Estónsku** prihliada na neisté postavenie umelcov, venujúcich sa tvorivej činnosti, a preto zakotvuje možnosť poskytnúť umelcom bez príjmov podporu po dobu šiestich mesiacov.

V **Litve** umožňuje legislatíva za istých podmienok poskytovanie starobných dôchodkov výtvarným umelcom. Navyše, ak je umelec bez príjmov, zákon povoľuje financovanie jedného umeleckého projektu na obdobie do 24 mesiacov.

Luxembursko má v legislatíve takisto niekoľko osobitných sociálnych opatrení: tamojší systém sociálneho zabezpečenia pri stanovovaní povinných sociálnych odvodov zohľadňuje nepravidelnosť príjmov umelcov a dĺžku obdobia, nevyhnutného na zrealizovanie umeleckej aktivity.

Vo **Francúzsku** je výška odvodov pre umelcov v slobodnom povolání 15,50 %, teda je nižšia než pre bežných zamestnancov (približne 23 %) a podnikateľov, u ktorých predstavuje 30 až 50 % z ročného obratu. Niektoré krajiny zaviedli opatrenia uľahčujúce osamostatnenie sa umelcov na začiatku umeleckej tvorby.

Napríklad vo **Fínsku** a v **Belgicku** môže platiť umelec nižšie odvody, ak ešte len začína tvoriť.

Špecifický daňový systém pre umelcov je v platnosti v týchto krajinách EÚ: Nemecko, Rakúsko, Fínsko, Francúzsko, Írsko, Lotyšsko, Litva, Luxembursko, Portugalsko, Slovinsko.

Prehľad sadzby DPH na predaj umeleckých diel

Litva / Lithuania a Poľsko / Poland 0 %; Portugalsko / Portugal 5 %; Dánsko / Denmark 5,5 %; Francúzsko / France 5,5 %; Belgicko / Belgium 6 %; Luxembursko / Luxemburg 6 %; Nemecko / Germany 7 %; Španielsko

/ Spain 7 %; Fínsko / Finland 8 %; Slovinsko / Slovenia 8,5 %; Grécko / Greece 9 %; Rakúsko / Austria 10 %; Švédsko / Sweden 12 %; Írsko / Ireland 13,5 %; Cyprus / Cyprus 15 %; Veľká Británia / UK 17,5 %; Estónsko / Estonia 18 %; Lotyšsko / Latvia 18 %; Holandsko / Netherlands 19 %; Maďarsko / Hungary a **Slovensko / Slovakia 20 %**

Špeciálne úpravy pre umelcov pri platbe DPH v krajinách EÚ:

Vo **Francúzsku** predstavuje bežná DPH 19,6 %, ale pri predaji umeleckých diel sa znižuje na 5,5 %, pričom umelci s obratom nižším ako 32 000 € DPH neplatia. Oslobodenie od DPH môžu využiť aj tí, ktorých obrat je vyšší, za predpokladu, že v rámci jedného fiškálneho roka nepresiahne 41500 €.

V **Írsku** sú umelci oslobodení od DPH pri ročnom obrate nižšom ako 35 000 €. Pre ostatných nad týmto limitom platí DPH vo výške 13,5 %, ak dielo predáva priamo autor, alebo 21,5 %, ak ho predáva galerista.

V **Portugalsku** nepodliehajú plateniu DPH autorské práva. DPH na umelecké diela dosahuje 5 % z predajnej ceny, ak ho predáva priamo autor, avšak sa zvyšuje na 21 %, ak ho predáva galerista.

Vo **Veľkej Británii** je daň z pridanej hodnoty pri predaji umeleckých diel stanovená na 17,5 % ale len v prípade, že ročný obrat umelca presiahne 83 000 €.

A napokon **Slovinsko**, kde na predaj umeleckých diel takisto platí špeciálna DPH vo výške 8,5 % diel, ak ich predávajú priamo autori. Umelci, ktorí zarobia menej ako 25 000 € ročne, nie sú vôbec povinní platiť DPH.

Zdaňovanie príjmu alebo zisku umelcov

V **Litve** platí pre umelcov so štatútom „tvorivých umelcov“ špecifická daň z príjmu vo výške 15 %. Toto znížené percento však nedovoľuje odpočítavať odpisy. V prípade zahrnutia odpisov sa daň zvyšuje na 24 %.

Luxembursko zaviedlo v roku 1999 množstvo daňových opatrení na podporu umeleckých aktivít, medzi ktoré patrí oslobodenie od daní v prípade umeleckých ocenení, grantov a sociálnych odvodov. Okrem toho si umelci môžu odpočítať ako paušál 25 % z obratu a to až do výšky 12394 €.

V **Portugalsku** zákon umožňuje 50 % príjmu, pochádzajúceho z predaja umeleckých diel, oslobodiť od dane z príjmu, ale len do maximálnej hodnoty 27124 €.

Umelci, tak ako všetky ostatné fyzické osoby, podliehajú v **Slovinsku** dani z príjmu, ktorá sa vypočíta na základe systému progresívnej dane, pričom umelci so štatútom SZČO si môžu uplatniť mnohé daňové úľavy, ktoré zahŕňajú možnosť odpočtu 25 % z dane z príjmu, ak zarobia menej ako 42 000 € ročne. Ak zarobia viac, potom môžu využiť možnosť odpočtu skutočných výdavkov. Umelci takisto môžu požiadať o dodatočnú daňovú úľavu vo výške 15 %, ale len do výšky príjmu 25 000 € ročne.

Vo **Francúzsku**, kde sa obyčajne pri príjme nižšom ako 32 000 € uplatňuje bežný odpočet 34 %, sa môže umelec rozhodnúť pre odpočet skutočných výdavkov, ak presiahnu zvyčajnú kvótu. Nad limit 32 000 € je priznávanie skutočných výdavkov povinné. Umelci na začiatku svojej kariéry môžu využiť 50 % zníženie dane a to najviac prvých 5 rokov, avšak len do maximálnej výšky príjmu 50 000 € ročne.

Zohľadnenie variability príjmov v priebehu roka a v začiatkoch umeleckej činnosti pri výpočte dane

Rakúsko legislatíva prihliada na možné kolísanie príjmu umelcov. V prípade obzvlášť veľkých príjmov má umelec možnosť využiť osobitný mechanizmus a zaplatiť daň vypočítanú z priemernej sumy zarobenej za predchádzajúce tri roky. Vypočítaný priemer príjmu v niektorých prípadoch má za následok oslobodenie od daní.

Vo **Švédsku** je možné odpočítať z osobného príjmu obchodné straty. Umelci s nepravidelnými príjmami si ich môžu rozložiť na dva roky.

V **Španielsku** je pre umelcov počas prvých dvoch rokov činnosti výška dane výnimočne nízka – 7 % namiesto 15 %. Ide však len o dočasnú výhodu, keďže umelci sú povinní spätne kompenzovať 8 % rozdiel, akonáhle získajú reputáciu.

Vo **Francúzsku** daňový systém v snahe pomôcť umelcom zakotvuje možnosť rozloženia platby dane v prípade výnimočne vysokého zdaniteľného príjmu na časové obdobie tri až päť rokov.

Daňové úľavy pri investovaní do umenia

Na **Cypre** zákon z roku 1982 nariaďuje, aby investori venovali na podporu umenia 1 % zo stavebných nákladov pri výstavbe verejných budov.

V **Írsku** platia dve paralelné iniciatívy: jednou je program stimulujúci a podnecujúci dary pre národné a verejné inštitúcie, vrátane tých, ktoré podporujú umenie. V zmysle programu spoločnosti a fyzické osoby, ktoré podporujú rozvoj umenia v Írsku alebo sa podieľajú na ochrane kultúrneho dedičstva, sú odmenené daňovými úľavami. Druhou iniciatívou je program, ktorý platí od roku 1997, financovaný 1 % daňou na všetky nové stavby, ktorý umožňuje podporovať verejné umelecké projekty.

V **Luxembursku** takisto existuje systém daňových úľav pre spoločnosti finančne podporujúce umenie.

V **Slovinsku** spoločnosti i jednotlivci môžu odpočítať náklady na podporu kultúry zo svojho daňového základu, ale iba do výšky 0,3 % ich zdaniteľného príjmu.

Podpora profesionálov v oblasti výtvarného umenia prostredníctvom dotácií

Vo väčšine krajín Európskej únie pochádzajú podpory výtvarných umelcov z verejných zdrojov. Udeľujú ich

ministerstvá danej krajiny priamo spravujúce kultúru alebo miestne samosprávy. Napríklad v **Rakúsku, Francúzsku, Fínsku, Maďarsku a Slovinsku** poskytujú granty štát, región alebo miestne samosprávy, pričom umelci o ne musia požiadať.

V **Španielsku** udeľuje Ministerstvo kultúry štipendiá v oblasti výtvarných umení, na realizáciu a podporu kultúrnych iniciatív a tiež na vzdelávanie odborníkov v oblasti kultúry. Na miestnej úrovni významne prispieva k rozvoju umenia mesto Madrid udeľovaním cien a organizovaním súťaží.

Slovinské ministerstvo kultúry sa rozhodlo podporovať mobilitu umelcov prostredníctvom programu, ktorý umelcom umožňuje pracovať po dobu dvoch mesiacov v troch ateliéroch. Ateliéry sú vo vlastníctve vlády a nachádzajú sa v Berlíne, Londýne a New Yorku. Ministerstvo hradí aj náklady na ubytovanie a dopravu vybraným kandidátom.

Estónsko nepozná osobitný systém podpory. Umelec však môže požiadať o štipendium Estónsku kultúrnu nadáciu, ktorá prerozdeľuje financie získané zdanením alkoholu, cigariet a hazardných hier, avšak maximálne štyrikrát do roka. Nadáciu vedie komisia, ktorá sa mení každé tri roky.

V **Írsku** sú finančné prostriedky Umeleckej rady vytvorené príspevkami zo štátneho rozpočtu a príjmom z Národnej lotérie.

Lotyšsko nepozná osobitný systém podpory. Vláda však financuje Lotyšskú kultúrnu nadáciu, o ktorej rozhoduje Ministerstvo kultúry a početné komisie. Získanie podpory z tejto nadácie umožňuje súťaž.

Vo **Veľkej Británii** dostávajú umelci štipendiá, ceny a prémie od umeleckých komisií v Anglicku, Škótsku, Walese a Severnom Írsku, ako aj zo štátnych a regionálnych umeleckých systémov lotérií, ktoré priamo i nepriamo podporujú kultúrny sektor. Umelci majú takisto možnosť požiadať o štipendiá na ateliéry.

V **Grécku, Írsku a Francúzsku** nariaďuje zákon súkromným spoločnostiam venovať 1 % z rozpočtu výstavby verejných budov umeleckému sektoru.

V **Luxembursku** sa pri stavbe verejných budov predpokladá poskytnutie 1 až 10 % z rozpočtu na nákup umeleckých diel, ktoré budú súčasťou danej budovy. Aj v **Nemecku** investujú súkromné spoločnosti do umenia prostredníctvom poskytovania podpôr a cien. Rovnako dôležitú úlohu pri podpore umeleckej tvorby hrá sponzorstvo súkromných spoločností.

V **Nórsku** sa pri stavbe verejných objektov i ciest vynakladajú 3 % z rozpočtu na podporu výtvarného umenia v danom regióne.

Pozitívnemu príkladu zo Švédska – MU – Agreement sme venovali samostatnú časť – pozri 4/i.

Latinská Amerika: Portoriko

Právnym a sociálnym postavením umelca sa nezaoberajú len v Európe: i Latinská Amerika môže byť pre nás inšpiráciou.

Nasledujúci text pripravila **Andrea Křístek Kozárová** na základe rozsiahlej práce **Marty Mabel Perez**, Portoriko.

V rámci medzinárodnej spolupráce máme možnosť stretávať sa a vymieňať si skúsenosti nielen s európskymi kultúrnymi pracovníkmi a odborníkmi na kreatívny priemysel. Vzhľadom k celosvetovej pôsobnosti IAA sa často dostaneme k informáciám doslova z opačného konca sveta, podaným priamo z „prvej ruky“. Počas mítingov v Plzni, Istanbule, Paríži a San Juan nám ucelený obraz o situácii v regióne Latinská Amerika a Karibik podrobne ozrejmla riaditeľka Múzea umenia v Portoriku a koordinátorka medzinárodných vzťahov

Marta Mabel Perez. Vzdelaním fotografka, profesiou kultúrna manažérka a autorka štúdie o podmienkach výtvarných umelcov v Portoriku už roky sleduje fungovanie kultúrnych asociácií v Európe. Veľmi sa zaujíma o aktivity umelcov (SVÚ a SKKD) na Slovensku a je presvedčená o ich prínose pre zlepšenie sociálneho a právneho postavenia umelcov. Európsky model spolupráce výtvarníckych organizácií združených v IAA je pre Portoričanov nasledovania hodným vzorom a opakovane dostávame podnety na organizovanie tréningov pre kultúrnych profesionálov z tejto krajiny, najmä v oblasti fundraisingu, networkingu, organizácie konferencií, sympózií, výskumu a analýzy štatútu umelca, ako aj možných riešení pre aktuálne problematické oblasti kultúrnej politiky.

Na jej iniciatívu sme reagovali pozitívne, pre zástupcov umeleckých asociácií Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti sme v marci pripravili v San Juane dva workshopy:

- Pavol Král o praktických otázkach spolupráce umelcov v Európe s názvom **Cooperation of artists and art associations in Slovakia / Europe / World: WHY, HOW, SUCCESSFUL STORIES and the OPPORTUNITIES generated by it.** Workshop účastníkov veľmi zaujal. P. Král zodpovedal mnoho otázok, nasledovala živá diskusia. Dolores Ortiz navrhla pozvať P. Krála na zopakovanie workshopu v Mexiku.
- Andrea Křístek Kozárová viedla **workshop o výrobe, implementácii a používaní preukazu IAA/AIAP.** Slovenská výtvarná únia je už niekoľko rokov miestom, kde sa sústreďujú informácie týkajúce sa preukazov IAA/AIAP, umožňujúcich vďaka podpore UNESCO (IAA/AIAP je partnerom UNESCO) voľný resp. zľavnený vstup do múzeí a galérií v mnohých krajinách, čo je praktická a vítaná pomoc pre výtvarných umelcov.

Priebežne aktualizujeme zoznam inštitúcií, ktoré preukaz akceptujú a distribuujeme ho výtvarníkom, držiteľom preukazov na celom svete. Naše know how výroby a implementácie preukazov, vytvorené ešte v roku 2012 a priebežne zdokonaľované, preberajú mnohé členské krajiny a príručka **Ako vyrábať, implementovať a používať preukaz** je žiadaným

dokumentom. Rovnako vieme zabezpečiť aj technické nevyhnutnosti ako tlač preukazov a validačné známky pre krajiny, kde buď nemajú potrebné zázemie (Portoriko) alebo naopak príliš vysoké náklady na samotnú výrobu (Francúzsko, Holandsko). Delegáti z Latinskej Ameriky sa zaujímali najmä o prvú fázu zavedenia preukazov do obehu, a síce ich propagáciu v galériách a múzeách a argumenty užitočné pri vyjednávaní o ich akceptácii.

Aj napriek výraznému záujmu učiť sa od krajín EÚ, nezostávajú Portoričania nečinní. V rokoch 2010-11 vydalo The Museo de Arte de Puerto Rico (Múzeum výtvarného umenia v Portoriku – MAPR) prvú „štúdiu o stave umelca v Portoriku“. Štúdiu poskytuje informácie, ktoré nikdy predtým neboli systematicky zozbierané, podáva profil vizuálneho umelca z pohľadu umelcov a odborníkov v oblasti umenia a kultúry a poskytuje tiež sociálny, ekonomický a právny kontext prostredia, v ktorom umelci fungujú. Ponúka relevantné informácie – zistenia a odporúčania, ktoré by mali riešiť vláda, súkromný a tretí sektor. Údaje sú prezentované prostredníctvom grafov a tabuliek, dokument s 227 stránkami (zatiaľ len v španielskom jazyku) je výsledkom podrobného prieskumu medzi populáciou 300 umelcov a rozhovorov poskytnutých 35 odborníkmi v oblasti umenia a kultúry s rozsiahlymi skúsenosťami a vedomosťami o lokálnej komunite a prostredí vizuálnych umelcov. Štúdiu skúma situáciu výtvarných umelcov v Portoriku z hľadiska ich sociálno-demografického, vzdelávacieho a zamestnaneckého postavenia, ako aj vzhľadom na trh s umením a kultúrne prostredie. Navrhuje šíriť informácie z nej vyplývajúce, s cieľom zvýšiť uznanie profesie vizuálneho umelca a tým prispieť k diskusii a realizácii nových verejných a súkromných iniciatív na podporu umeleckej tvorby v Portoriku.

Sociálna sféra – vytvorenie multisektorovej skupiny na navrhnutie komunikačnej kampane, zameranej na zdôraznenie vzdelávacieho, kultúrneho a ekonomického významu výtvarného umenia. Táto skupina by mala zahŕňať zástupcov všetkých zložiek umenia, ako aj vlády, akademickej obce a rôznych tradičných komunikačných médií a nových technológií.

Vzdelávacia sféra – obohatenie učebných osnov vzdelávacích inštitúcií na všetkých úrovniach programami

výtvarného umenia, aby sa prebudila citlivosť študentov na výtvarné umenie a jeho produkciu. Zahrnutie týchto typov kurzov do učebných osnov vysokoškolského a postgraduálneho štúdia vo výtvarnom umení: (1) riadenie a správa malých kreatívnych podnikov, (2) marketingové a propagačné stratégie, (3) písanie návrhov projektov a (4) inventarizácia a dokumentácia umeleckých diel. Vypracovanie študijných programov kurátor, kritik, vlastník / manažér galérie, umelecký historik, umelec, muzeológ, atď. Začlenenie právneho aspektu oblasti umenia do vysokoškolského a postgraduálneho študijného programu, najmä informácie o zmluvách, daniach, odvodoch, autorských právach (práva duševného vlastníctva) s cieľom stimulovať výtvarných umelcov, aby sa vzdelávali aj v tejto oblasti. Zahrnutie trvalých on-line programov ďalšieho vzdelávania pre umelcov ako súčasť ponuky vzdelávacích inštitúcií a organizácií.

Ekonomická sféra – organizovanie štátnych umeleckých veľtrhov a bienále, na ktorých sa zúčastňujú miestni a medzinárodní umelci, čím sa zdôrazňuje význam umenia pre spoločnosť. Ponuka finančnej podpory výtvarným umelcom sponzorovaním výstav. Práca so sektorom cestovného ruchu s cieľom integrovať a zdôrazniť miestne umenie ako jednu z atrakcií pre návštevníka v Portoriku. Podpora vytvárania širšieho trhu s umením, ktorý by zahŕňal nielen vlastníkov galérií, umeleckých konzultantov a zberateľov, ale aj verejný a podnikový sektor.

Trh s umeleckými predmetmi a kultúra – Vytvorenie núdzového fondu pre umelcov. Rozvoj a zabezpečenie kontinuity umeleckých festivalov a bienále a propagácia týchto aktivít. Prijatie opatrení na inštitucionalizáciu sektora a vypracovanie stratégií pre obchodné a propagačné aspekty tohto sektora.

Právna oblasť – Podpora formalizácie zmluvného vzťahu medzi umelcami a klientmi vo verejnom i súkromnom sektore.

Súkromný sektor – Podpora vizuálnych umelcov finančne (prostredníctvom štipendií a / alebo príspevkov) ako súčasť záväzku sociálnej a kultúrnej filantropie. Nákup umenia od miestnych umelcov počas rôznych fáz ich kariéry.

Múzeá – Stimulovanie rozvoja stáží a podobných programov týkajúcich sa umeleckých povolání. Podpora začínajúcich umelcov. Podpora záujmu turistov o návštevu múzeí, kde môžu vidieť umeleckú produkciu krajiny.

Kultúrne subjekty – Vzdelávanie občanov o umelcom a kultúrnom prostredí v krajine, ako aj o existujúcich kultúrnych programoch. Zabezpečenie priestorov, ktoré umelci používajú ako dielne a štúdiá.

Verejnosť – Podpora a ocenenie umenia v Portoriku návštevou výstav a nákupom umeleckých diel.

VŠEOBECNÝ PLÁN ROZVOJA KREATÍVNEHO PRIEMYSLU:

Vytvorí konzorcium kreatívnych odvetví vedené vládou v spolupráci so súkromným a tretím sektorom. Cieľom konzorcia by bolo stimulovať zlepšenie postavenia výtvarných umelcov prostredníctvom nástrojov, vzdelávania a trvalej udržateľnosti v rámci tohto odvetvia.

- Administratívna a finančná odborná príprava.
- Mentorovanie a stáže: podporovať stáže v spoločnostiach, agentúrach a inštitúciách v kreatívnom priemysle.
- Centrum pre ďalší výskum: Vytvorenie centra pre formálny výskum potrieb a klasifikácií profesií a rozvoj kreatívneho priemyslu.

- Profesionálne normy: Stanovenie noriem a štandardov pre vysokokvalitnú prácu v kreatívnom priemysle.
- Plán integrovanej komunikácie a vzťahov s verejnosťou: Vytvorenie marketingového plánu, v ktorom sa bude podporovať miestne umenie a umelec bude vykreslený ako profesionál.

DOBRE PRÍKLADY Z PORTORIKA Z JARI 2018 – POL ROKA PO NIČIVOM HURIKÁNE, KTORÝ ZASIAHOL CELÚ KRAJINU:

*Grant (30 000 USD) pre muzeálnych pracovníkov (kurátori zbierok, konzervátori, reštaurátori) na workshop prípravy emergency systému v prípade prírodných katastrof. Školenie zamestnancov múzeí, ako sa správať v hurikánovom ohrození, ambícia vytvoriť jednotný systém koordinácie, komunikácie, záchranných prác, koordinovať bezpečnosť diel ale aj zamestnancov v krízových situáciách.

*Mesto Bayamon: vedenie mesta rekonštruje staré domy v centre a dáva ich do dlhodobého a výhodného (400 USD / 100 m²) prenájmu umelcom, ktorí si v nich vytvárajú zázemie na bývanie a ateliéry, tieto potom pravidelne sprístupňujú verejnosti (workshopy, komentované prehliadky, arteterapia), vedenia mesta tak vytvára priaznivé podmienky pre otvorenú kreatívnu komunitu atraktívnu nielen pre domácich, ale aj pre turistov.

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

5/ Ako ďalej so stratégiou rozvoja kultúry?

... otázky do vlastných radov

Situácia umelcov a ľudí pôsobiacich v kultúre nie je jednoduchá (manželka sa ma už dlho snaží presvedčiť, aby som pri stretnutí s kolegami umelcami prestal používať bežnú spoločenskú frázu „ako sa máš?“). A má pravdu, pretože namiesto toho, aby otázka rozprúdila nezáväznú konverzáciu, neraz zapôsobí úplne opačne: úsmev vyvolaný stretnutím sa stratí, opýtaný sa zamyslí a zvažnie. Dôvod je jednoduchý: „nemá“ sa...

Je naozaj na vine len všemocný „štát“? Alebo nesieme menší či väčší diel zodpovednosti za mnohé problémy kultúry a umenia i my sami, my, ľudia aktívne pôsobiaci v umení a v kultúre, pretože je nám to jedno?

Obávam sa, že áno.

Dôvodov je určite viac: pre umenie je typický individualizmus, sústredenie sa najmä na svoju tvorbu neraz na úkor praktickej stránky života, ale rolu zohráva i neznalosť faktov či frustrácia z dlhodobých existenčných problémov, strata viery v možnosť zmeny k lepšiemu, v možnosť užiť sa svojou tvorivou prácou. Súvisí to s mnohými otázkami:

- sme schopní definovať, čo vlastne chceme, alebo vysielame aj úplne protichodné signály?
- sme schopní spojiť sily a potiahnúť za jeden povraz s cieľom dosiahnuť opodstatnené úpravy legislatívy, alebo radšej uprednostňujeme verziu „každý proti každému“?
- nepodliehame príliš pasívne zotrvačnému pôsobeniu nezmyselného papierovania, nie sme príliš zahľadení do formulárov nastavujúcich limity, ktoré nám bránia vnímať kultúru ako celok, kde všetko so všetkým súvisí?
- môžeme sa v úsilí o vytvorenie podmienok, poskytujúcich umelcom šancu užiť sa svojou tvorivou prácou, spoľahnúť na podporu zo strany inštitúcie, ktorá to má zrejme v popise práce? Alebo ani nie?

A najdôležitejšia je otázka: dá sa s tým niečo robiť?

Som presvedčený, že ÁNO

Prvá časť – kde to viazne?

Veľká časť umelcov čaká na racionálne riešenia, ktoré by pomohli prekonať dlhoročné problémy v oblasti umenia a sú preto ochotní aj niečo urobiť. Existujú rôzne čiastkové, na sebe nezávislé iniciatívy s reálnymi a veľmi pozitívnymi výsledkami (Nová Cvernovka v Bratislave, Nová synagóga v Žiline – centrum pre súčasné umenie a kultúru, ktorú rekonštruje a prevádzkuje občianske združenie Truc sphérique, Slovenská výtvarná únia, ktorá dlhodobo najmä na vlastné náklady rekonštruje a revitalizuje už 92 ročnú národnú kultúrnu pamiatku UMEĽKA, najstaršiu galériu súčasného umenia na Slovensku) a mnoho ďalších iniciatív na riešenie praktických problémov najmä lokálneho charakteru. Je však veľmi náročné dosiahnuť širšiu zhodu o konkrétnych prioritách a logickej postupnosti krokov pri riešení základných systémových otázok

ako sú dane, odvody, financovanie kultúry, grantový systém, sponzorský zákon, riešenie otázok právneho a sociálneho postavenia umelcov, príprava konkrétnych návrhov zákonov, ktoré sa viac-menej týkajú celej kultúrnej sféry i špecifických návrhov zákonov pre jednotlivé oblasti umenia. Pozitívnym príkladom je za výtvarné umenie najmä Slovenská výtvarná únia (najväčšie združenie profesionálnych výtvarných umelcov na Slovensku) a za širšiu oblasť umenia Slovenská koalícia pre kultúrnu diverzitu (zastrešuje vyše 200 subjektov naprieč širokým spektrom jednotlivých oblastí umenia, spolu podľa podkladov od predstaviteľov jednotlivých subjektov až cca 7000 – 10000 umelcov), ktoré sa dlhodobo a systematicky venujú otázkam zlepšovania právneho a sociálneho postavenia umelcov v domacom i medzinárodnom kontexte. Obe uvedené organizácie z mimovládneho občianskeho sektora sú otvorené spolupráci i s inými relevantnými partnermi, reprezentujúcimi umelcov, nie je však vždy jasné, s kým zhodu hľadať – počet subjektov je nejasný a rozširujúci sa (niektoré otázky riešime roky, a aj tak sa občas – i keď s dobrým úmyslom pomôcť – vynorí so zásadne odlišným názorom niekto, kto nemá o podstate problému a prebiehajúcej diskusii ani tušenia, čo nás vracia znovu a znovu späť na začiatok...).

Z času na čas sa objavia aj stanoviská, ktoré nás nielen neposúvajú dopredu, ale spochybňujú – neraz bez znalosti faktov, bez záujmu zorientovať sa v problematike – i to, čo sa už po dlhom úsilí dosiahlo. A podpory sa neraz nedočkáme ani od inštitúcií, ktoré to majú priam v popise práce.

Situáciu pomenovala v rozhovore so mnou Emília Kršíková, v tej dobe štátna tajomníčka na MPSVaR (ktorá skutočne pomohla počas svojho pôsobenia na MPSVaR i na MK niektoré problémy riešiť), keď sme koncom roku 2006 spolupracovali pri príprave podkladov pre konferenciu o sociálnom postavení výtvarných umelcov (konala sa za účasti zástupcov 22 krajín EÚ v kongresovej sále Centre Pompidou, Paríž): „Sme radi, že teraz máme s kým konštruktívne rokovať. Zo strany umelcov to bol neraz len emotívny výkrik do tmy a potom ticho...“

Nechcem hovoriť len všeobecne, dovoľte niekoľko príkladov na ilustráciu protichodnosti názorov v umeleckej a odbornej obci. Nasledujúce citáty

(Príklady 1 až 3) boli zverejnené a nie sú anonymné. Aj keď mená mám k dispozícii, nebudem ich uvádzať. Dôvod je jednoduchý: nie je to osobný problém, nechcem spochybňovať ľudí, ktorých si vážim (tých, ktorých si nevážim, v zásade necitujem) a ktorí sú vo svojom odbore rešpektovanými osobnosťami. Problémom nie sú oni, chcem polemizovať iba s názormi, ktoré (aj keď možno s tým najlepším úmyslom) zverejnili a s ktorými nesúhlasím.

Podpora umenia a kultúry z verejných zdrojov – áno či nie? Aj keď je to absurdné, občas sa zdá, že záujmy kultúry musia ministri kultúry či dokonca ministri financií prekvapujúco brániť aj proti vôli niektorých umelcov (ako keby si navzájom vymenili úlohy...).

■ **Príklad č. 1:** citát z článku zo dňa 11. 11. 2015, SME: **SME: Je samotná filozofia dotovania kultúry správna?**

... : Nevie, či to nie je umelé. **Keby sa všetky dotácie zrušili a štátne divadlá by zanikli, ukázalo by sa, čo trh ustojí a čo už nie. Hneď by sme vedeli, čo je naozaj životaschopné.**

SME: Balet, opera, opereta, snád' aj folklór či galérie by mali vážne problémy.

... : Keby neprežili, znamenalo by to len toľko, že tu nie je dosť ľudí, ktorí tie žánre potrebujú.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K CITOVANÉMU VYJADRENÍU

a. Predajnosť ako jediné kritérium hodnotenia umenia???

Určite nie: „trh“ sa veľmi často mýli, obzvlášť v otázkach súčasného umenia svojej doby. Spomeňme si na geniálneho Rembrandta, Vincenta van Gogha, alebo hoci Eiffela a jeho vežu v Paríži...

Dnes sú ich diela nepochybne súčasťou kultúrneho dedičstva ľudstva, ale to všetko – a mnohé iné unikátne diela – verejnosť danej doby odmietla.

b. Citovaný názor nemá oporu ani v platných medzinárodných dokumentoch. Kultúru a umenie nemožno posudzovať iba z pohľadu obchodnej hodnoty (zjednodušene: umenie a „biznis“ nie je to

isté), pretože aj na Slovensku je záväzný medzinárodný Dohovor UNESCO o podpore a ochrane rôznorodosti kultúrnych vyjadrení z roku 2005, ktorý ratifikovalo 144 štátov (vrátane Slovenska) a EÚ, citujem Článok 4, paragraf 4:

Kultúrne aktivity, tovary a služby sú aktivity, tovary a služby, ktoré pri posudzovaní z hľadiska kvality, použitia alebo účelu stelesňujú alebo odovzdávajú kultúrne prejavy nezávisle od obchodnej hodnoty, ktorú môžu mať. Kultúrne aktivity môžu mať účel samej osebe.

Convention UNESCO on Cultural Diversity (2005) Article 4, paragraph 4:

Cultural activities, goods and services refers to those activities, goods and services, which at the time they are considered as a specific attribute, use or purpose, embody or convey cultural expressions, irrespective of the commercial value they may have. Cultural activities may be an end in themselves.

c. Sú granty – ako forma podpory umenia – novodobým „vynálezom“? Nie, nie sú: ich predchodca existoval už v starovekom Ríme pred 2 000 rokmi.

(Zdroj: Rome, Imperium Without Limit, UK, 2015)

Na obrázkoch sú bronzové dosky pre rímske mestá v Španielsku s pravidlami, čo by správcovia mali a nemali robiť.

Medzi povinnosťami mestských správcoŕ je uvedená i povinnosť baviť verejnú divadelnú hru: Rímski správcoŕia (aediles) mali kaŕdý rok usporiadať skvostné predstavenie, ich povinnosťou bolo osobne prispieť sumou 2 000 sestercioŕ (2x viac, ako bol plat rímskeho vojaka) a ďalších 1 000 sestercioŕ mohli pouŕiť z verejných financí.

d. ... a ak si uŕ chceme brať inšpiráciu z dejín ľudstva (uŕ tisícročia platí, že Historia est magistra vitae / História je učiteľkou života), nezabudnime, že bez podpory z verejných zdrojov by veľká časť kultúrneho dedičstva ľudstva vôbec nevznikla – či uŕ si spomenieme na staroveké ríše, antiku, Michelangelovu sochu Dávida vo Florencii.

Komentár B. Jelenčík: Za štátny kultúrny projekt by sme mohli považovať napr. aj premenu Louvru v Paríŕi na galériu, ktorá sa udiala z rozhodnutia republiky a spoločných zdrojov.

■ **Príklad č. 2:** citát z článku zo dňa 2. 5. 2018, SME: „Za mimoriadne nekultúrneho som pritom považoval aj Mareka Maďariča, z ktorého sa dnes stala medzi mnohými umelcami akási ikona, lebo vedel dobre porozdávať peniaze daňových poplatníkov. Priznám sa, som z toho sklamaný. Maďarič bol jedným z najhorších ministroŕ kultúry na Slovensku, ak nie vôbec najhorší.“

Niekoľko poznámok k uvedenému vyjadreniu, s ktorým zásadne nesúhlasím (aj keď autora vyjadrenia ako osobnosť rešpektujem, je človekom, ktorý vo svojom odbore nepochybne niečo dokázal).

a. Je asi potrebné uviesť, že môj názor nemá nič spoločné s politikou (nikdy som nebol v ŕiadnej politickej strane) a s ministrom kultúry Marekom Maďaričom som prichádzal do kontaktu ako zástupca umelcov len pri riešení vecných problémov (rovnako ako predtým s ministrom kultúry Danielom Krajcerom a inými predstaviteľmi Vlády SR), predovšetkým ako člen mnohých poradných orgánov Ministerstva kultúry a Vlády SR – za túto prácu (iniciovanie návrhov zákonov, mnoho strán písomných návrhov, pripomienok, komentárov i ich osobné obhajovanie, vysvetľovanie a presadzovanie) som nikdy nebol zaplatený, nebol som v podriadenom vzťahu ani na výplatnej páske ŕiadneho ministerstva, mám preto právo považovať sa za nezávislého odborníka. Naša komunikácia s ministrom kultúry M. Maďaričom bola otvorená a hoci sme sa nezhodli vŕdvy vo všetkom (uvedomoval som si, že musí čeliť rôznorodým tlakom zo všetkých strán a pred niekoľkými rokmi som sa v rozhovore s ním vyjadril: „môjou úlohou je byť nepríjemný, pretože tu zastupujem záujmy umelcov“), spolupráca bola vŕdvy korektná. Povaŕujem ho za slušného človeka, s ktorým sa ne-

spájali ŕiadne kauzy, ktorý má ku kultúre vzťah a rozumie jej, ktorý sa snaŕil – v daných reálnych podmienkach – niečo pre kultúru urobiť. A to aj nesporne urobil (pozri kapitola 4).

b. Ak minister urobí pre kultúru málo alebo nič, sme prirodzene nespokojní, sŕaŕujeme sa. Ak niečo predsa len urobí, ak sa za kultúru postaví, niektorí z nás ho urážajú... Ako nám majú potom rozumieť, čo vlastne chceme?

c. Dávno, pred rokmi, jeden minister kultúry postupoval opačne ako M. Maďarič, vyjadril sa v zmysle „nikdy nebudem pre kultúru ŕiadať viac peňazí...“. Neuvádzam jeho meno, pretože nemám k dispozícii písomný záznam, ale presne si pamätám, čo som si vtedy pomyslel: kto má teda bojovať za kultúru, ak to nechce robiť ani minister kultúry???

d. Ak s vyjadrením nesúhlasím a tvrdím opak (ŕe kultúra je dlhodobou podfinancovaná a je veľa dôvodov, prečo treba v záujme celej spoločnosti situáciu zmeniť), vychádzam z faktov a analýz urobených na Slovensku i z dokumentov Európskej komisie atď – viď kapitoly 1, 2, 3 i 4). Je to témou aj tejto publikácie, ktorú máte v rukách. V situácii, keď dlhodobou – 20 rokov – výdavky na kultúru klesali, keď príjem v kultúre patrí medzi 4 najhoršie platené odvetvia na Slovensku a podľa správy Štatistického úradu dosahuje len 72,36 % priemerného príjmu celkove, hovoriť o „porozdávaní peňazí daňových poplatníkov“ je nezmysel (...aj vám napadá v súvislosti s takouto reakciou z prostredia umenia výraz masochizmus?) – pripomeňme si slová z publikácie doc. O. Novotného:

„Dopad oboch faktorov (nedostatku zdrojov a ich reálnej hodnoty) sa prejavuje najmä:

- a. vo významnom zaostávaní príjmov kultúrnych pracovníkov oproti iným úsekom národného hospodárstva (v celom reŕazci od tvorby po šírenie)
- b. v stave existujúcej infraštruktúry kultúry (stavovej, technickej atď.)
- c. v deformácii štruktúry siete ponuky kultúrnych príležitostí v prospech trhvoorientovanej, digitalizovanej a pod.
- d. v pravdepodobne uŕ ireverzibilnom zaostávaní

systemu zariadení a aktivít na podporu výchovy ku dopytu po kultúre.“

e. Na záver ešte jedna poznámka: autor citátu paradoxne odsudzuje M. Maďariča za snahu zastaviť dlhodobý pokles a zvýšiť objem prostriedkov na kultúru (podľa schválenej Stratégie rozvoja kultúry na 1 % HDP do roku 2020, tento cieľ sa zatiaľ splniť nepodarilo), hoci napr. ambície ministra kultúry R. Chmela boli v tejto otázke dokonca vyššie; R. Chmela pritom uvádza medzi ministrami, ktorých si váŕil (na otázku „Mali sme aj dobrých ministroŕ kultúry?“ v tom istom článku odpovedá: „Mali, ja som si veľmi váŕil prácu Laca Snopka, Ladislava Chudíka a Rudo Chmel sa tiež snaŕil, aj keď mu to možno formálne nešlo.“):

Stratégia štátnej kultúrnej politiky Ministerstva kultúry SR z roku 2005 (minister kultúry Rudolf Chmel, zostavil Andrej Zmeček, citát zo str. 6):

Dokumenty Národná správa o kultúrnej politike SR a Správa expertov rady Európy o kultúrnej politike SR zhodne konštatujú, že postavenie kultúry v slovenskej spoločnosti nie je v súčasnosti adekvátne funkciám, ktoré v nej plní (prípadne by mala plniť). Objem prostriedkov, ktoré štát vynakladá na kultúru, má za posledných 10 rokov klesajúcu tendenciu (v roku 1993 predstavovala úroveň pribliŕne 0,9 % HDP, v súčasnosti je to pribliŕne 0,6 % HDP). Cieľom stratégie kultúrnej politiky je postupne sa v celkovom objeme prostriedkov, vynakladaných na kultúru a kultúrnu infraštruktúru (na centrálnej i regionálnej úrovni) pribliŕiť k úrovni vyspelých európskych krajín².

²/ Ide o úroveň pribliŕne 1,8 % HDP.

■ **Príklad č. 3:** citát z toho istého článku zo dňa 2. 5. 2018, SME:

„... umelci by sa mali snaŕiť byť na štáte nezávislí“

NIEKOĽKO POZNÁMOK K UVEDENÉMU VYJADRENIU:

Vyjadrenia verejne známych osôb môžu výrazne ovplyvniť verejnú mienku. Skúsme si na tomto príklade ukázať, ako sa dá – i dobre myšlené vyjadrenie – interpretovať

rôznym spôsobom, napr.: čiastočne je v poriadku, vyjadrenie je čiastočne zavádzajúce, čiastočne nefér, čiastočne je prejavom neznalosti faktov resp. ich ignorácie, čiastočne je pre kultúru až nebezpečné.

a. V čom je vyjadrenie čiastočne v poriadku

Obsahuje všeobecnú nespochybniteľnú pravdu, ktorá platí úplne pre všetkých, nielen pre umelcov: KAŽDÝ by sa mal, v rámci svojich možností, snažiť byť na štáte v rozumnej miere nezávislý. Štát má pomáhať tam, kde je to v záujme spoločnosti a kde vlastné sily jednotlivca nestačia.

b. V čom je vyjadrenie čiastočne zavádzajúce

Z vyjadrenia nepriamo vyplýva, že sa to zrejme dá, že (všetci) umelci môžu byť reálne na štáte nezávislí. Takáto interpretácia ignoruje fakt, že kultúra, podobne ako vzdelanie či zdravie, sa ako celok nezaobíde bez podpory štátu v žiadnej vyspelej spoločnosti. Dôvod podporovania kultúry je jednoduchý: je to výhodné pre jednotlivca i pre spoločnosť. Citované vyjadrenie neberie do úvahy fakt, že pre spoločnosť sú kultúrni, vzdelaní a zdraví ľudia jednoznačným prínosom, že nekultúrni, rovnako ako nezdelená a chorá spoločnosť by nás mohla výjsť v konečnom dôsledku veľmi draho: bola by spoločnosťou bez budúcnosti. Dôsledné trvanie na nezávislosti od štátu by nás priviedlo do absurdných situácií. Akceptovanie bezplatného vzdelávania či zdravotnej starostlivosti nás tiež robí na štáte závislými:

- odporučíme preto žiakom základných škôl, aby radšej povinnú školskú dochádzku ignorovali?
- odporučíme novorodencom, aby sa bránili, ak ich matky chcú zobrať na preventívnu zdravotnú prehliadku?

Podpora kultúry nie je plytvaním ani nezmyselným „porozdávaním peňazí daňových poplatníkov“ a pre štát je i z ekonomického hľadiska výhodné rozvoj kultúry podporovať: pozri viac v kapitole 1.

c. V čom je vyjadrenie čiastočne nefér

Hodnotenie závisí od uhla pohľadu:

- iný je pohľad človeka „za vodou“ (Angelina Jolie, Julie Roberts, i na Slovensku sa sem tam vyskytnú ľudia, ktorým práve „ide karta“), treba však dodať, že **mýty o ľahkom živote a nadštandardne veľkých príjmoch umelcov sú na Slovensku len ilúzia**, ži-

vená náhodnými „celebritami“ a médiami výdatne spopularizovanými informáciami o odmenách za výhry jednotlivcov v súťažiach ako Superstar, ktoré s reálnym životom umelcov nemajú prakticky nič spoločné (*ak by sme na príklade víhercu takejto súťaže prišli k záveru, že všetci umelci sa majú dobre, takýto záver by mal rovnakú výpovednú hodnotu ako tvrdenie, že problém chudoby a hladu vo svete je už vyriešený: veď aj nedávno ktosi kdesi vyhral jackpot...*).

- iný je pohľad bezradného absolventa po skončení školy (a tých nie je málo, raz sa na nás jeden z nich obrátil s otázkou, ako vôbec začať s vykonávaním umeleckej činnosti: na akési „odporúčanie“ sa pokúsil zaregistrovať na Štatistickom úrade, ale tam sa samozrejme čudovali, čo to od nich chce...); rozbehnúť vlastnú umeleckú činnosť či dokonca presadiť sa v umení nie je jednoduché a garancia úspechu neexistuje, ale podpora v kritických obdobiach umožňuje aj vznik diel, ktoré by inak nevznikli, diel, ktoré svojim prínosom a nevyčísliteľnou hodnotou neraz mnohonásobne spoločnosti vrátia to, čo od nej dostali (pripomeňme si opäť Michelangela a diela, ktoré by bez podpory z verejných zdrojov nikdy nevznikli),
- situácia v rôznych oblastiach umeleckej tvorby je veľmi rozdielna, kultúra a umenie však nie sú totožné s pojmom „šoubiznis“, v ktorom je občas šanca uspieť aj relatívne rýchlo a v prípade úspechu aspoň na nejaký čas sa aj uživiť; úplne iná je situácia v klasickej hudbe (po desaťročiach driny aj v prípade úspechu možnosť uživiť sa slušne len tým, čo viete najlepšie – hraním – je na Slovensku veľmi problematická; zažil som koncert nášho špičkového huslistu, ktorý je výnimočným talentom, v takmer prázdnej sále, za účasti sotva 30 divákov, hoci vstup bol voľný – zrejme chýbalo tých pár Eur na propagáciu...), a čo výtvarné umenie typu performance alebo opera (ako má byť na štáte nezávislým umelec, ktorý pôsobí v opere, v situácii, keď opera sa v podstate nikde vo svete nezaobíde bez podpory štátu – napriek tomu, že je medzinárodne uznávaným umelcom, má sa cítiť ako „čierna ovca“ umenia?), balet, kinematografia (obzvlášť v malom štáte ako SR, s adekvátne malým trhom; podpora pre tvorbu z Audiovizuálneho fondu už priniesla preukázateľné výsledky: nielen nárast kvantity – počtu zrealizovaných filmov,

ale aj nárast kvality – vznik filmov, ktoré dosahujú úspechy aj v zahraničí a získavajú ceny), atď.

d. V čom je vyjadrenie čiastočne postavené na neznalosti faktov resp. ich ignorácii

- týmto otázkam sa roky venujem, opieram sa o analýzy nielen zahraničné, ale aj domáce (O. Novotný, dokumenty MK a iné) a práve pre prevládajúcu neinformovanosť o podstatných otázkach som sa rozhodol pripraviť túto publikáciu
- financovanie kultúry nie je len o grantoch, nie je zďaleka len o príjmoch umelcov a pracujúcich v kultúre (pripomeňme si, že priemerný príjem v kultúre je podpriemerný) ale aj o legislatíve, budovaní infraštruktúry, systematickom vytváraní priaznivých podmienok v celom reťazci – od tvorby, cez distribúciu až po konečného prijímateľa – a to jednotliviec sám, bez aktívneho zapojenia štátu, zásadne zmeniť nemôže
- pripomeňme si zároveň, že je nefér podceňovať niektoré nekomerčné formy umenia (napr. operu) a je neadekvátne hodnotiť ich ekonomický prínos len na základe príjmu z predaných vstupeniek – prispievajú totiž aj inak:
  - » vytvárajú pracovné miesta priamo (ich zamestnanci) i nepriamo (vo firmách, poskytujúcich pre ne služby) – vytváranie pracovných miest podporuje štát i mimo kultúry (napr. prispieva na vytváranie pracovných miest zahraničným spoločnostiam, ktoré u nás investujú)
  - » platia dane i odvody (oni, dodávateľské firmy i ich zamestnanci)
  - » podporujú rozvoj turistického ruchu (turisti sem prídu, len ak im ponúkne dostatok rôznorodých príležitostí na strávenie času; ak majú dôvod zostať dlhšie, napríklad kvôli návšteve atraktívneho predstavenia v Národnom divadle, prejaví sa to nielen v príjme za predané vstupenky, ale najmä na príjme ubytovacích i stravovacích zariadení, v službách, je väčšia šanca na prípadne nákupy a pod.
  - » a čo vytváranie celkovej „značky“ krajiny, ktorá má svoju hodnotu a v konečnom dôsledku sa prejavuje aj ekonomicky (preto do jej vytvárania všetky vyspelé štáty investujú nemalé prostriedky): čo je podľa vás presvedčivejšie a efektívnejšie – natlačiť napr. letáky s formálnym textom, že „Slovensko je úžasná krajina“, alebo radšej ponúknuť úžasný kultúrny zážitok?

- » nehovoríme len o zahraničných turistoch (áno, sú dôležití – prinášajú peniaze a vytvárajú pracovné miesta): čo obyvatelia Slovenska, je nám jedno, ako trávia svoj voľný čas, či im máme čo ponúknuť, či je ponuka kultúrnych podujatí dostatočne široká? Nemá žiadnu hodnotu to, či sa tu v konečnom dôsledku cítia dobre a „doma“?
- » podobné pozitívne dopady platia i v prípade kultúrnych akcií, kde vôbec nie je možné vyberať vstupné, napríklad v Európe ojedinelé medzinárodné podujatie Socha a Objekt, ktoré vyše 20 rokov dotváralo atmosféru Bratislavy počas letných mesiacov a ponúkalo stretnutie so sochami a objektmi na neobvyklých miestach v exteriéri aj ľuďom, ktorí by možno do galérie nikdy neprišli: neprispelo toto podujatie tiež k vytváraniu imidžu Bratislavy ako mesta, kde sa dá žiť a ktoré sa oplatí navštíviť?
- » tieto a mnohé iné dôvody spôsobujú, že kultúra (napriek tomu, že sa zdá v jednotlivých prípadoch na prvý pohľad stratová) v konečnom dôsledku prispieva na tvorbu HDP, na rozvoj spoločnosti viac ako mnohé priemyselné odvetvia (pozri kapitolu 1)

e. V čom sú obidve citované vyjadrenia čiastočne až nebezpečné

Tento komentár uvádzam len „stíšeným“ hlasom: takéto vyjadrenia predstavujú „nočnú moru“, riziko, že (napriek tomu, že pre slušných politikov je to neakceptovateľné) časť politickej scény by raz mohla – v nádeji na jednoduché a rýchle „riešenie“ – takýto názor „vypočuť“ a dosiahnuť konsenzus v duchu: **Prečo preboha umelcom vnucujete peniaze, keď ich nechcú???** **Vyriešme tento problém, zrušme financovanie kultúry a všetci budú konečne šťastní!!!**

■ **Príklad č. 4: Ani pre odbornú komisiu Fondu na podporu umenia (program 3. 6. 1 Medziodborový výskum, publikačná a prekladateľská činnosť) nie sú základné systémové otázky kultúry (dane, odvody, financovanie kultúry, grantový systém, sponzorský zákon, riešenie otázok právneho a sociálneho postavenia umelcov, príprava konkrétnych návrhov zákonov, ktoré sa viac-menej týkajú celej kultúrnej sféry i špecifických návrhov zákonov pre jednotlivé oblasti umenia), ktorými sa zaoberá táto publikácia, dôležité.**

■ **Žiadosť o finančný príspevok, ktorý mohol pomôcť zrealizovať túto publikáciu, zamietla. Citujem celé zverejnené hodnotenie odbornej komisie zo dňa 27. 04. 2018:**

„Odborná komisia odporúča žiadosť nepodporiť, keďže projekt nemá jasne formulované a špecifikované výstupy projektu.“

... NEMÁ JASNE FORMULOVANÉ A ŠPECIFIKOVANÉ VÝSTUPY PROJEKTU???

Cieľom tejto publikácie určite nebolo chodiť okolo horúcej kaše, niečo zahmlievať, niečo „nejasne formulovať či nejasne špecifikovať“, taktizovať a alibisticky o niečom všeobecne pohovoriť tak, aby to vyzeralo múdro, ale radšej sa to nikoho nedotklo, aby z toho vlastne nič nevyplývalo. Naopak: v súlade s najlepším vedomím a svedomím hovoríme veľmi otvorene a vecne, pomenovávame problémy, veľmi jednoznačne sa vyjadrujeme k tomu, čo považujeme za pozitívne práve tak ako k tomu, s čím zásadne nesúhlasíme, konfrontujeme názory s faktami, citujeme mnohé nezávislé zdroje a odborníkov zo Slovenska i zo zahraničia, ponúkame aj veľmi konkrétne, vecné a REALIZOVATEĽNÉ riešenia.

Áno, vieme, že na pridelenie grantu nie je právny nárok a komisia má právo rozhodnúť. Zároveň však (nielen preto, že členovia odbornej komisie neprispievajú na granty z vlastných prostriedkov, ako to robili správcovia provincií v starovekom Ríme – pozri vyššie v časti Príklad 1, ale rozdeľujú prostriedky z verejných zdrojov) je prirodzené, že žiadateľ si kladie otázku, aké boli dôvody zamietnutia žiadosti (ako inak by sa mohol zlepšiť, ako inak by mohol uspieť aspoň v budúcnosti?) **V našom prípade si musíme klásť aj otázku – budeme vôbec ešte schopní pokračovať v práci, budeme schopní naďalej všetko financovať najmä z vlastných zdrojov, aj keď sme presvedčení, že táto práca nepochybne zmysel má?** Vágne odôvodnenie „... nemá jasne formulované a špecifikované výstupy projektu“ však veľa svetla do nejasností ani zrozumiteľné odpovede neprinieslo.

Nikdy sme sa netajili tým, že nám ide o zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov, že nám ide o zlepšenie podmienok pre tvorbu, pre živé

umenie, že považujeme za nutné aj zmeny niektorých zákonov, ktoré sme neraz v mene SKKD i SVÚ aj pomenovali. Čo je na tom „nejasné a nešpecifikované“?

Nielen sme to „chceli“, aktívne sa tomu roky venujeme. Ku konečnej podobe niektorých zákonov sme prispeli, viaceré sme iniciovali, mnohé pripomienkovali, mnohé v legislatívnej oblasti je ešte rozpracované – informácie nájdete i v tejto publikácii.

Bola dôvodom zamietnutia zbytočnosť projektu?

Je snáď projekt odtrhnutý od reality, zameriava sa na fiktívne problémy ktoré neexistujú a preto jeho potenciálny vplyv na realitu („výstup“) je nulový? Pripomeňme si ešte raz slová z publikácie doc. Nováka, citované v kapitole 3:

... „Od roku 2006 však už nejde len o zaostávanie verejnej podpory kultúry v pomere ku vývoju HDP, ale o kritický krízový vývoj.“

... „Dopad oboch faktorov (nedostatku zdrojov a ich reálnej hodnoty) sa prejavuje najmä:

- a. vo významnom zaostávaní príjmov kultúrnych pracovníkov oproti iným úsekom národného hospodárstva (v celom reťazci od tvorby po šírenie)**
- b. v stave existujúcej infraštruktúry kultúry (stavovej, technickej atď.)**
- c. v deformácii štruktúry siete ponuky kultúrnych príležitostí v prospech trhovo-orientovanej, digitalizovanej apod.**
- d. v pravdepodobne už ireverzibilnom zaostávaní systému zariadení a aktivít na podporu výchovy ku dopytu po kultúre.“**

Uvedomujeme si, že legislatíva (či už si to priznáme alebo nie) má a bude mať reálny dopad na živé umenie a kultúru, ktorej podpora je v náplni práve FPU? A že nepochybne práve postoj kultúrnej sféry môže ovplyvniť, či ten dopad bude pozitívny alebo negatívny?

Je nám to naozaj jedno? Alebo, ak sa v umení sústreďujeme iba na detaily, jednotlivé výsledky umeleckej tvorby, a bude nám unikať celkový obraz rámcových podmienok, ktoré tvorbu (aj keď nie absolútne, ale predsa len v značnej miere) determinujú, nepílime si pod sebou vlastný konár???

Mala komisia dôvod pochybovať o zmysle a kvalite projektu, o odborných kvalitách medzinárodného tímu, ktorý prispel k vzniku tejto publikácie? Naša odborná práca bola roky relevantná a efektívna pre poradné orgány Ministerstva kultúry i Vlády SR, zákony, k podobe ktorých sme prispeli, boli dobré i pre Národnú radu SR, ktorá ich schválila, naša práca bola a je vysoko hodnotená v medzinárodných organizáciách umelcov, ale pre komisiu FPU nie je dosť dobrá?

Alebo bol dôvodom zamietnutia enormný počet podaných žiadostí? Máme skúsenosti s prácou v rôznych odborných komisiách a pri vysokom počte prihlásených sa stáva, že sa do výberu nedostane ani mnoho kvalitných projektov, ktoré by si to zaslúžili (dané limity – kapacitné, priestorové, finančné či iné – však niekedy nepustia: ak napríklad v medzinárodnej porote Bienále kresby Plzeň mohla porota z 1600 prihlásených diel vybrať na výstavu len 110 a na ocenenie len 10, pocit „vyraďovania naozaj dobrých diel“ prežívali členovia poroty opakovane). Pohľad na informácie zverejnené na webe FPU však túto možnosť vylučuje: **žiadny nával žiadostí sa v danom programe nekonal**, komisia posudzovala len skromný počet **12** žiadostí a zamietla len **2**, z toho jedna žiadosť nespĺňala vecné kritéria (neoprávnený výdavok), druhou bola žiadosť o príspevok na vydanie tejto publikácie. Jediná nebola dosť dobrá?

Bola dôvodom zamietnutia nadbytočnosť projektu? Existuje snáď na Slovensku už tak veľa publikácií s obdobnou témou, je na trhu už taká nadprodukcia komplexných analýz s ambíciou osloviť nielen odborníkov, ale aj širšiu verejnosť, že už nie je čo nové povedať a vydanie ďalšej publikácie by bolo len nosením dreva do lesa? Nie, ani takýto dôvod nedáva zmysel: okrem našich publikácií a textov, vrátane návrhov k zákonom, ktoré sme zverejnili my, okrem textov autorov, ktorých citujeme a okrem dokumentov MK (verejnosti viac-menej neznámych), z ktorých sme tiež uviedli viaceré citáty, toho príliš veľa na Slovensku k danej problematike nenájdete. Citujem z odporúčenia garanta projektu Ladislava Křeneka, vedúceho Ústavu dizajnu VUT Brno, Česká republika: *Publikáci, které by se této problematice věnovali komplexně, metodicky a uchopitelně i pro laiky, nebo méně zkušené mladé lidi studující umělecké odbory, ekonomicko-*

-společenské vědy, sociálně-společenské vědy, filosofii a pod. je poskromnu.

Ak ani vy hodnoteniu odbornej komisie nerozumiete, prelistujte si ešte raz túto publikáciu a pokúste sa odpovedať si sami na niekoľko otázok pri pohľade na konkrétne kapitoly:

Kapitola 1: Naozaj nie je **prínos kultúry pre spoločnosť** v tejto kapitole dosť „jasne formulovaný a špecifikovaný“, hoci sú v nej zahrnuté výsledky na sebe nezávislých štúdií zo Slovenska i zahraničia? Nie je v záujme kultúry hovoriť o týchto stále pomerne nových poznatkoch, ktoré sú pre väčšinu ľudí, dokonca i pre mnohých umelcov, úplne neznáme?

Kapitola 2 a 3: Naozaj nie je dosť „jasne formulovaná a špecifikovaná“ **situácia umelcov v mnohých krajinách** (Kapitola 2) **a na Slovensku** (Kapitola 3), hoci je ilustrovaná konkrétnymi príkladmi z nezávislých zdrojov? A nie je v záujme umelcov, v záujme rozvoja kultúry o probléme otvoriť diskusiu a brať dostupné informácie do úvahy pri formulovaní stratégie rozvoja kultúry, pri prijímaní konkrétnych opatrení na Slovensku?

Kapitola 4: Analýza toho, čo sa v legislatíve urobilo a aké výzvy sú ešte pred nami, je tiež „nejasne formulovaná a nejasne špecifikovaná“, hoci je veľmi konkrétna (dane, granty, slovenská tvorba v médiách, autorský zákon, štatút umelca, kolektívne vyjednávanie, umenie vo verejnom priestore, možnosti oživenia trhu s umením, MU Agreement, sponzorský zákon, i konkrétne príklady legislatívy zo zahraničia)?

• ad **Štatút umelca**: Problematike sa intenzívne venujem na Slovensku i v medzinárodných súvislostiach už desaťročie a bol som prítomný na všetkých pracovných rokovaníach zástupcov umelcov s predstaviteľmi štátu cca od roku 2010, nie som teda odkázaný na informácie z druhej ruky: kto už môže „jasnejšie formulovať a špecifikovať“, ČO je podstata, AKO to celé prebiehalo a AKÉ sú ciele? (To samozrejme nebráni nikomu inému, vyjadriť sa: ak chce, kedy chce, kde chce a ako chce.)

Jedna z mnohých pozitívnych reakcií k našej práci – z Maroka, kde sa aktuálne zaoberali štatútom umelca (mail zo 7. 10. 2013 od generálneho tajomníka IFCCD Charlesa Valleranda z Kanady): Priatelìa, v piatok som

sa stretol s prezidentom Marockej koalície Hassanom El Neffali a ministrom kultúry pánom Aminom Sbihi. Hassan je teraz jeho poradca. Veľmi sa zaujímajú o výsledky vášho prieskumu v súvislosti s právnou definíciou umelcov, pretože aktívne pracujú na reforme vnútroštátnych právnych predpisov. Pavol, máš predstavu, kedy budú výsledky k dispozícii? Všetko najlepšie, Charles.

- ad **autorské práva**: V čom sú nejasné informácie o nerešpektovaní autorských práv (založené na oficiálnom dokumente, predložnom na rokovanie Medzivládneho výboru UNESCO v Paríži, a pretlmočené do „ľudskej reči“, ilustrujúce na konkrétnych číslach, aký by bol dopad na Slovensku pri rovnakej úrovni nerešpektovania autorských práv, ako je to uvedené v dokumente: nepotrebujeme takéto informácie? Naozaj už máme – široká verejnosť alebo aspoň odborníci – v otázke rešpektovania duševného vlastníctva doma „jasno“?
- ad **podpora živého umenia**: A čo návrh priam kľúčový pre výtvarné umenie, pre podporu „živého“ umenia, aby sa výdavky na nákup umeleckých diel dali započítať na zníženie daňového základu: venujem sa tejto otázke už roky, Ministerstvo kultúry riešenie problému na môj návrh začiatkom roka zaradilo medzi priority, pre odbornú komisiu FPU je však **nejasne formulovaný či nejasne špecifikovaný???**
- ad **granty**: Nie je azda dosť „jasne formulované a špecifikované“, keď na **konkrétnych príkladoch obhajujeme prínos FPU** v poskytovaní grantov v porovnaní s nedávnou minulosťou? Cieľom je nielen zlepšiť obraz FPU v očiach umelcov tam, kde si to FPU skutočne zaslúži, ale aj prispieť k tomu, aby sme sa namiesto plytvania energie na neodôvodnenú nespokojnosť a kritiku radšej sústredili na to, čo zmeniť a zlepšiť naozaj treba, čo sa zmeniť a zlepšiť naozaj dá. A to sme v texte aj **konkrétne** pomenovali.
- ad **umenie vo verejnom priestore**: Nie je dosť „jasne formulovaná a špecifikovaná“ **odborná analýza k problematike umenia vo verejnom priestore pre konkrétny návrh stavebného zákona**, analýza, pre ktorú som v záujme vecnosti a objektivity získal aj podrobné vyjadrenia odborníkov z niekoľkých krajín, kde sa zákon úspešne v praxi uplatňuje?

Nie je „dosť jasným výstupom projektu“ **vecný podklad pripravený pre tých, ktorí budú o zákone rozhodovať**, s cieľom umožniť im prístup ku konkrétnym informáciám? S cieľom prispieť – kým je ešte čas – k tomu, aby bol zákon lepší?

Ak to pre členov komisie nie je „dosť jasné“, vnucuje sa otázka: vedia členovia odbornej komisie, čo sa v legislatíve pre kultúru na Slovensku pripravuje?

Pre istotu rekapitulácia: Stavebný zákon už 27. 05. 2015 Vláda SR schválila a následne bol predložený do Národnej rady SR, odkiaľ ho v septembri 2015 minister Počiatek stiahol a naďalej sa o ňom rokuje.

Na zasadaní pracovnej skupiny Ministerstva kultúry vo februári 2018 ma po mojich vyjadreniach viacerí z prítomných požiadali, aby som svoju analýzu rozoslal všetkým členom pracovnej skupiny, pretože ich moje argumenty zaujali a viacerí konštatovali, že informácie boli pre nich nové.

Na rozdiel od tých, ktorí problematiku odborne riešia, však argumenty (nielen moje, ale ani vecné argumenty kompetentných odborníkov z Nemecka, Nórska a Švédska) odbornú komisiu FPU nezaujali. Otázkou je, či si členovia komisie FPU uvedomujú, že ak odborná diskusia k návrhu tohto zákona neprebehne **už teraz**, ak sa odborná verejnosť **čo najskôr** nezmobilizuje, po schválení zákona už bude neskoro plakať nad rozliatym mliekom: k rizikám nielen nezlepšenia (najmä z hľadiska transparentnosti a profesionality), ale dokonca zhoršenia predloženej podoby návrhu (odporúčanie namiesto povinnosti) som sa v uvedenej analýze vyjadril.

Členovia odbornej komisie FPU, pokiaľ si žiadosť naozaj preštudovali, nemohli mať žiadne pochybnosti či nejasnosti, o čom kapitola o umení vo verejnom priestore bude, dostali k nej veľmi konkrétne informácie: prílohou žiadosti bola aj **podstatná časť tejto kapitoly** v rozsahu 10 strán: tým sme vyčerpali maximálny povolený limit na zaslanie ukážky, takže aj keď už bol rukopis v najdôležitejších častiach hotový, „jasne sformulovaný a špecifikovaný“, viac sme v súlade s podmienkami FPU urobiť nemohli.

Kapitola 5: Nie je dosť „jasne formulované a špecifikované“, keď vecne a otvorene polemizujeme s nezmyselnými vyjadreniami (pozri Príklady 1, 2 a 3 tejto

kapitoly), ktoré podľa nášho názoru **sú v rozpore so záujmami rozvoja kultúry na Slovensku**, keď na **konkrétnych príkladoch otvorene a vecne polemizujeme s konkrétnymi rozhodnutiami** odborných komisií verejnoprávnej inštitúcie FPU (pozri Príklad 4 a Príklad 5 tejto kapitoly)?

Kapitola 6: Naozaj nie je dosť „jasne formulovaný a špecifikovaný“ problém, že **značná časť ľudí umeniu nerozumie a je presvedčená že sa ho umenie netýka?** Nie sú dosť „jasne formulované a špecifikované“ niektoré z možných odpovedí, ktoré chcú prispieť k prekonávaniu existujúcej bariéry medzi umením a spoločnosťou? Priestor na diskusiu i iné pohľady zostáva samozrejme otvorený.

Uvítame, keď sa s nami o Váš názor podelíte.

■ **Príklad č. 5: Podporu zo strany Fondu na podporu umenia príliš necítíme ani pri našich medzinárodných aktivitách (program 1. 4. 5 Medzinárodné mobility a prezentácie – vizuálne umenie), bez ktorých by táto publikácia určite nevznikla. Zapojenie sa do medzinárodnej spolupráce pri riešení otázok legislatívy, ochrany duševného vlastníctva, podmienok na tvorbu, právneho a sociálneho postavenia umelcov a iných aktuálnych otázok naozaj nie je dôležité? Naozaj informácie zvonku nepotrebujeme a všetko si na Slovensku vyriešime doma, len na vlastnom piesočku?**

O príspevok na náklady spojené s našimi medzinárodnými aktivitami sme požiadali FPU: príslušná komisia nám schválila úhradu členského do IFCCD a IAA/AIAP. Potrebnú sumu 1200 € (600 € je výška ročného členského IAA/AIAP, rovnako 600 € je výška ročného členského IFCCD) však znížila komisia na 66,7 % – 800 €. Sumu na celoročnú činnosť s tým spojenú vrátane nevyhnutných nákladov (honoráre, cestovné, ubytovanie a diéty) znížila z potrebnej žiadanej sumy 4365 na **400 €**, z toho 150 € na honoráre, 100 € na cestovné náklady, 100 € na ubytovanie, 50 € stravné. **V príspevku na členské urobil FPU oproti bežnej praxi na MK pred zriadením FPU krok dozadu.** Výška schválenej sumy na reálne náklady spojené s aktivitami (len 9,16 % z predpokladaných nákladov v čase podania žiadosti, a to sme ešte nemohli medzi naše

aktivity zahrnúť podujatia, na ktoré sme dostali pozvánku neskoršie – viď komentár nižšie) vyzerá pri takomto porovnaní ešte horšie. Grant na úhradu členského v medzinárodných organizáciách MK spravidla poskytovalo vo výške **95 %** (čiže zníženú len o povinnú spoluúčasť 5 %) a boli pre to logické dôvody: úhrada členského je základná povinnosť, ak si ju nesplníte, akékoľvek aktivity spojené s danou medzinárodnou organizáciou sa skôr či neskôr skončia.

Nech už je účel schválených prostriedkov pomenovaný v zmluve akokoľvek, zdravý sedliacky rozum hovorí, že ak je výška členského 1200 € a dostanete 1200 €, na pokrytie reálnych nákladov spojených s aktivitami vám zvýši 0, – Eur.

O aký rozsah našich aktivít sa jedná? Veľmi konkrétne: tento rok sme zatiaľ dostali pozvanie na **6** podujatí medzinárodných organizácií:

- konferencia Európskej koalície pre kultúrnu diverzitu: How to sustain it in the digital age?, Európsky parlament, Brusel, Belgicko, január 2018
- zasadanie Svetového výkonného výboru IAA / AIAP, marec, San Juan, Portoriko
- stretnutie Európskej koalície pre kultúrnu diverzitu: Next EU budget – What about culture and Creative Europe?, Európsky parlament, Brusel, Belgicko, jún 2018
- zasadanie Rady riaditeľov Medzinárodnej federácie koalícií pre kultúrnu diverzitu (IFCCD), Montreal, Kanada, október 2018
- konferencia Culture Action Europe Beyond the Obvious, október, Timisoara, Rumunsko
- Plenárne zasadanie IAA Europe a Sympóziu Exhibition Remuneration Right in Europe, Brusel, Belgicko, november 2018

Na náklady spojené s účasťou na šiestich medzinárodných podujatiach sme dostali príspevok spolu **ŠTYRISTO Eur (resp. 0,– Eur – pozri komentár vyššie)**. Naša práca pritom nie je nič v zmysle „zbalíť si plavky a ísť na výlet“, je to celoročná práca niekoľkých ľudí, stovky mailov, analýzy, štúdium i stoviek strán podkladov, príprava vlastných prezentácií a prejavov, náročné viacdňové zasadania, neraz ich vedenie, potom spracovanie výsledkov a nové analýzy. Schválený

príspevok na celoročné zahraničné aktivity (pozrite si prosím miesta konania: nekonajú sa za rohom ani v susednom meste, dve z nich boli/sú na iných kontinentoch...) je pri všetkej snahe a hľadani eufemizmov ťažko vnímať ako podporu. Rozhodovanie, kde sa zúčastniť preto bolo a je veľmi ťažké:

- zasadanie v Portoriku sme nakoniec absolvovali: som viceprezidentom tejto organizácie a výrazne som sa podieľal na priebehu celého podujatia, viedol som tam aj workshop pre zástupcov asociácií umelcov Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti – nemohol som neprísť; kolegyňa A. Křístek Kozárová zas predstavila manuál Travelling with IAA Card (pripravili sme ho na Slovensku pre všetky NC IAA v rámci celého sveta) a viedla workshop o vydávaní a používaní preukazov IAA, umožňujúcich voľný resp. zľavnený vstup do múzeí a galérií v mnohých krajinách, čo je praktická a veľmi vítaná pomoc pre výtvarných umelcov
- z účasti na dvoch zasadaniach vplyvnej organizácie ECCD v Bruseli (s kontaktmi na členov Európskeho parlamentu a Európskej komisie, v mene ECCD sa neraz spoločne vyjadrujeme k aktuálnym návrhom, prejednávaným v EP a EK) sme sa museli z finančných dôvodov ospravedlniť (hoci som viceprezidentom tejto organizácie a členom Rady riaditeľov)
- účasť na Plenárnom zasadani IAA Europe v Bruseli sme potvrdili, pretože zvažujeme navrhnutie nášho kandidáta pre voľby do Vedenia IAA Europe (IAA Europe je dlhodobý jeden z našich najbližších partnerov)
- účasť na dôležitom zasadani IFCCD v Montreali (kolegyňa Mirka Brezovská je členkou Rady riaditeľov), sme predbežne potvrdili, ale len v prípade, ak vzhľadom na našu finančnú situáciu organizátori uhradia náklady s tým spojené (**ocitli sme sa tak ako jediná krajina EÚ medzi žiadateľmi z niekoľkých naozaj chudobných krajín Afriky, čo je pre Slovensko naozaj nedôstojné...**)

Prečo je to tak? Prečo vyčíslila odborná komisia FPU hodnotu tejto celoročnej odbornej práce vrátane nákladov sumou len 400 € (resp. 0,- Eur)?? Dôvodov je možno viac, môžeme len hádať.

Na jednej strane máme neraz problém splniť formálne podmienky pri podávaní žiadostí o príspevok FPU,

napr. priložiť oficiálne pozvania: mnohé podujatia sa pripravujú priebežne (napr. pozvánku do Kanady sme dostali až v auguste 2018), neraz sa termíny koordinujú s aktuálnymi možnosťami poslancov Európskeho parlamentu či predstaviteľov Európskej komisie – takto som sa dostal napríklad na dôležitú konferenciu o ochrane duševného vlastníctva v Európskom parlamente, na ktorej bol hlavným rečníkom Michael Barnier, súčasný vyjednávač o Brexite za EÚ, či na stretnutí s komisárom De Guchtom, tímom eurokomisárky pre kultúru atď. – na takéto podujatia naozaj nie je možné zabezpečiť v zmysle podmienok FPU pozvánky reálny život formálnym pravidlám, alebo radšej predsa len naopak...).

Na druhej strane, akoby pri hodnotení našich žiadostí o finančný príspevok unikalo pozornosti, že pozvánky na takéto dôležité podujatia **dostávame dlhodobo každý rok, že sa nejedná o žiadny výlet či turistiku, že naša účasť bola a je vždy aktívna, neraz kľúčová** (s medzinárodnými organizáciami umelcov spolupracujem už 13. rok, z toho 11. rok vo vedení resp. ich priamo vediem; A. Křístek Kozárová 9. rok, približne tak dlho aj Mirka Brezovská, členka Grémia SKKD; Jozef Švoňavský stál pri zrode nielen SKKD, ale i nadväzujúcich medzinárodných organizácií – Európskej koalície pre kultúrnu diverzitu (ECCD) a Medzinárodnej federácie koalícií pre kultúrnu diverzitu (IFCCD); SVÚ bola 5 rokov sídlom Office IAA Europe, popri kancelárii IAA/AIAP v budove UNESCO v Paríži druhé informačno-organizačné centrum tejto celosvetovej organizácie, atď), **napriek tomu, že to prináša priame i dlhodobé výsledky:**

- členstvo v IAA/AIAP nám umožňuje (ako jedinej organizácii na Slovensku) vydávať preukazy IAA pre všetkých profesionálnych výtvarníkov na Slovensku, ktorí o to prejavia záujem (príklad reálneho dôsledku pre jednotlivca: kolega P. Muška počas niekoľko týždňového pobytu v Paríži podľa vlastných slov vďaka preukazu ušetril na vstupnom cca 300 €),
- získané informácie dlhodobý a systematicky využijeme pri iniciovaní a pripomienkovaní návrhov zákonov pre kultúru (v Rade vlády pre kultúru a mnohých jej poradných orgánoch)

- bez dlhodobej medzinárodnej spolupráce by nevznikla ani táto publikácia
- vďaka našej práci pozitívne zviditeľňujeme Slovensko, zopár citátov na ilustráciu:

■ **Christos Symeonides, Cyprus, v čase citovaného vyjadrenia prezident IAA Europe (2010):** „Všetci sme nechali svoje srdcia v Bratislave...“

■ **Alex Meszmer, Švajčiarsko, Culture Action Europe (2010):** „Pavol (pozn: Kráľ) a Andrea (pozn: Křístek Kozárová), predovšetkým sa vám chceme poďakovať za zorganizovanie Plenárneho zasadania a kongresu v tak krátkom čase. Urobili ste v Bratislave obrovský kus práce.“

■ **Rob den Boer, Holandsko (2010):** „... urobili ste fantastickú prácu, všetko bolo veľmi dobre zorganizované, a samozrejme som si užil aj mesto a vašu fantastickú budovu!“

■ **Francis Desiderio, Belgicko (2010):** „Organizačné zabezpečenie akcie bolo jednoducho perfektné!“

■ **Anders Werdelin, Dánsko (2010):** „Si hviezda.“

■ **Stephan Sude, Lichtenštajnsko (2010):** „...Bratislava sa predviedla ako srdečné a priateľské mesto.“

■ **Thomas Weiss, Nemecko, IGBK (2010):** „V Bratislave ste zorganizovali najlepší kongres, na akom som sa kedy zúčastnil.“

■ **Carmen Moral-Suárez, Kanada, IFCCD (2012):** „Milý Pavol (pozn: Kráľ) a Mirka (pozn: Brezovská), dovoľte mi najprv poďakovať za krásnu a efektívnu spoluprácu. Je to naozaj sen pracovať v takom tíme! A mám skúsenosti, s ktorými môžem porovnávať.“

■ **Marjorie Houle, Kanada, novinárka (2012):** „Pavol (pozn: Kráľ), urobil si veľa pre zlepšenie postavenia umelcov na Slovensku, je to veľmi pôsobivé. Ďakujem, že si láskavo súhlasil odpovedať na moje otázky. Vaša skúsenosť môže byť veľmi užitočná v iných krajinách. Súhlasíš, aby sme zverejnili váš dokument ako prílohu k interview s tebou?“

■ **Carmen Moral-Suárez, Kanada, IFCCD (2012):** „Milý Pavol (pozn: Kráľ) a Mirka (pozn: Brezovská), vážim si moje spomienky na Bratislavu. Láskavosť a profesionalita všetkých zostáva jednou z pozitívnych skúseností môjho života.“

■ **Rémy Aron, prezident, Maisson des Artistes, Francúzsko (okt 2015):** pri osobnom stretnutí mi navrhol, aby sme zvažili vybudovanie silnej akcieschopnej medzinárodnej federácie výtvarných umelcov, s komentárom „...pre začiatok stačia 4 dôležité krajiny: Francúzsko, Nemecko, Belgicko a Slovensko“ (prečo prvé dve, je zrejme – sú najdôležitejšími ekonomikami EÚ a majú silné organizácie umelcov, tretia je sídlom Európskej komisie, Slovensko zas má zopár ľudí z víziou a skúsenosťami, schopných projekt zrealizovať a v medzinárodných asociáciách umelcov má rešpekt).

Je problém v tom, že robíme to (medzinárodná spolupráca zameraná na legislatívu v oblasti kultúry a právneho i sociálneho postavenia umelcov), čomu sa dlhodobý a systematicky zrejme nevenuje žiadna iná asociácia umelcov na Slovensku, že nás nie je s kým porovnávať?

Je problémom to, že sa nám darí? Že sme opakovane volení do pozícií, ktoré v týchto medzinárodných organizáciách ešte nikdy nikto zo Slovenska nezastával? Že nás pozývajú na významné podujatia neraz i s ponukou uhradiť naše náklady s tým spojené (Nemecko, Španielsko, Brazília, Litva, Čína a iné – na takéto podujatia samozrejme príspevok z grantového systému nežiadame)? Že im na našej účasti záleží tak, že sú preto ochotní zmeniť aj termín konania medzinárodného podujatia? Citujem z môjho rozsiahleho vyjadrenia v Ročenke SVÚ z roku 2015 (kritický komentár k ne/podporovaniu medzinárodnej spolupráce, uverejnený v rozsiahlom článku pod názvom **V medzinárodnej spolupráci sa nám darí, získali sme si rešpekt i uznanie**, s ironickým podtitulom **Dost dobrý dôvod na utlmenie činnosti? Áno. Pretože fyzikálne zákony platia**, str. 72 až 86): *Existujú oprávnené pochybnosti, či sme mali na Slovensku dostatočnú podporu, ktorá by nám v plnej miere umožnila využiť silnú pozíciu, ktorú v medzinárodných organizáciách tak SVÚ ako i SKKD nepochybne*

má. Nevieime odpovedať na množstvo otázok, ktoré sme dostali v súvislosti s tým, že žiadosti SVÚ i SKKD o finančný príspevok na medzinárodnú spoluprácu komisia Pro Slovakia aj v tomto roku zamietla. Pripomínam, že sme si nikdy nenárokovali rozpočet ako v Kanade, o ničom takom sme ani neuvažovali. V absolútne neporovnateľných podmienkach sme si získali svojou prácou rešpekt, zviditeľnili sme Bratislavu i Slovensko. Naši partneri kvôli nám dokonca posunuli o týždeň medzinárodné podujatie (Štokholm, september 2014, zúčastnili sa zástupci z Nórska, Švédska, Islandu, Lotyšska, Litvy, Nemecka, Anglicka, Škótska, Švajčiarska, Fínska), rovnakú možnosť nám ponúkli aj organizátori medzinárodného podujatia vo Vilniuse, organizovaného pri príležitosti 80. výročia založenia ich asociácie (za účasti členov parlamentu Litvy a pozvaných zástupcov Švédska, Anglicka, Nórska, Estónska, Islandu, Škótska, Nemecka); citát z korešpondencie od Edity Utarienė, Litva, The Chairman of Lithuanian Artists' Association, 15. 5. 2015:

„Dear Pavol...Your presence and participation is very important for us, so it would be a honour to meet you in Vilnius. If you had already planned these days – please inform us as soon as possible and we'll displace the date into other convenient for you.“ / „Milý Pavol... tvoja prítomnosť a účasť je pre nás veľmi dôležitá, bola by to pre nás česť privítať ťa vo Vilniuse. Ak máš na tieto dni už naplánovaný iný program, prosím, informuj nás čo najskôr a zmeníme dátum na iný, ktorý ti bude vyhovovať.“

Nebolo by logické vytvárať vhodné podmienky v prvom rade pre tých, ktorí sa už vo svete presadili dokázali (a je úplne jedno, či v kultúre, vede, športe alebo v inej oblasti), ktorí majú potenciál v konečnom dôsledku zviditeľniť Slovensko, a popri tom samozrejme dávať šancu aj tým, ktorí to ešte len chcú skúsiť, a nie naopak? (Ak by sme to dotiahli ad absurdum: viete si predstaviť, že na vrcholovú súťaž v hokeji by sme neposlali reprezentačné družstvo, ale hokejový tím povedzme z Cífera, pretože oni ešte – na rozdiel od reprezentačného tímu – na majstrovstvách sveta neboli?) Nevieime, či nám niečo uniklo, ale ani sme nenašli možnosť žiadať príspevok na systematickú prácu, akou bolo dlhodobé prevádzkovanie Office IAA Europe, či už z programu Pro Slovakia alebo iného zdroja. Možno je problém aj v tom, že pracujeme príliš veľa a preto nás

mnohí považujú – v rozpore s realitou – za štátom financovanú bohatú organizáciu, ktorú podporiť netreba. Nevieime. V každom prípade všetko to fungovalo roky jedine vďaka našej dobrej vôli, našej energii a množstvu času, ktoré sme na to vynaložili, našim vlastným finančným prostriedkom i príspevkom našich partnerov zo zahraničia. (koniec citátu)

Záleží na našej práci len partnerom v zahraničí, nie však inštitúciám na Slovensku, ktoré to snád majú aj v popise práce? Alebo nemajú?

Pripomeňme si, čo je uvedené na webovej stránke FPU: *Fond na podporu umenia, verejnoprávna inštitúcia zabezpečujúca podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu... jeho hlavným poslaním je podpora „živého“ umenia a kultúry. Fond poskytuje finančné prostriedky najmä na tvorbu, šírenie a prezentáciu umeleckých diel; podporu medzinárodnej spolupráce; na vzdelávacie programy v oblasti umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu; na štipendia pre fyzické osoby, ktoré sa tvorivo, či výskumne podieľajú na rozvoji umenia a kultúry.*

Vzhľadom na vyššie uvedenú charakteristiku FPU, zverejnenú samotným FPU, nezahrňajú naše medzinárodné aktivity, rovnako ako naše aktivity na Slovensku, prierezovo prakticky VŠETKY uvedené priority? Nepatrí úplne prirodzene medzi priority FPU teda aj podpora medzinárodnej spolupráce, zameranej na výskum právneho a sociálneho postavenia umelcov a situácie v legislatíve, s cieľom vzdelávať umelcov, pracovníkov v kultúre a zodpovedných pracovníkov, ktorí o kultúre a legislatíve pre kultúru rozhodujú, s cieľom prispieť k zmenám v legislatíve, aby sa zvýšila podpora „živého“ umenia a kultúry, aby sa zlepšili podmienky na tvorbu, šírenie a prezentáciu umeleckých diel, aby vzrástla šanca umelcov užiť sa svojou tvorivou prácou a aby boli v konečnom dôsledku menej závislí na podpore formou grantov?

Ak je problémom, že verejnoprávna inštitúcia FPU ešte nemá v príslušnom formulári správne „okienko“, je snád najvyšší čas ho tam doplniť.

Nie je to o osobnej kariére obmedzeného počtu ľudí, ktorí sú túto prácu schopní a ochotní robiť (ja osob-

ne o žiadnu kariéru nestojím). **Je to o premrhávaní šancí. O tom, že sme mohli urobiť viac, že sme už mohli byť ďalej.**

Dlhodobá silná podpora, prejavy vďaky a uznania zo strany nielen našich členov, ale aj mnohých nezávislých osobností sú tým, čo našu energiu dobíja a utvrdzuje nás v tom, že naše úsilie má predsa len zmysel. Naopak, nekonečné papierovanie, nezmyselné znovu a znovu a ZNOVU predkladané potvrdenia a opakované / opakované / OPAKOVANÉ dokazovanie, že EXISTUJEME, že SME, že NIEČO robíme, ako keby sme práve začínali od nuly na zelenej lúke, aby sme nakoniec získali príspevok niekedy len vo výške pár stoviek či dokonca vôbec nič, naše batérie naopak vybíja, oberá nás o čas a energiu, ktorú by sme mali a vedeli využiť zmysluplnejšie. V porovnaní s ohlasmí zo zahraničia dlhodobý nezujem a nepochopenie zmyslu našej práce príslušnými komisiami je frustrujúci. Aby sme boli féroví: **netýka sa to len FPU, počas 2 rokov pred začiatkom činnosti FPU sme z grantového programu MK nedostali na naše medzinárodné aktivity ani cent (napr. ani v roku 2015, keď sme okrem iného zorganizovali a viedli v zahraničí celoeurópske podujatie plus celosvetové podujatie plus konferenciu, na ktorú sa zaregistrovali delegáti z 32 štátov všetkých kontinentov).** Aj v tých „lepších“ rokoch príspevok spravidla neprekročil na jednu žiadosť sumu (vrátane členského poplatku) 3200 €, takže väčšinu nákladov sme si vždy platili sami.

Táto práca je založená najmä na nadšení, je náročná a vyčerpávajúca, treba jej venovať veľa času a energie. Hoci je odborná a nemôže ju robiť hocikto, nie je zaplatená a pri takejto (ne)podpore sa to nedá robiť na úkor vlastnej rodiny donekonečna (rodinné rozpočty majú svoje limity a „podporu“ od FPU na úrovni skôr vreckového pre školáka na brigáde je ťažké za podporu vôbec považovať). Preto sme nútení znovu a znovu zvažovať, či v aktívnej spolupráci s medzinárodnými organizáciami budeme ešte schopní pokračovať, či napriek získanému rešpektu na svoje pozície nerezignujeme.

Dôvera a rešpekt sa nebudujú v medzinárodnom merítku ľahko, ani nie sú samozrejmosťou. Ak naše pozície opustíme bez toho, aby sme skúsenosti odovzdali nástupcom, o nejaký čas bude treba začať zase od

nuly. Ak sa na to vôbec niekto dá... (pri súčasnom ne/pochopení a ne/podpore zo strany príslušných inštitúcií sa to nezdá reálne).

Dôvodom slabej podpory (nielen z FPU) je možno aj rozšírený mýtus, s ktorým sa stretávame (zrejme práve z dôvodu našich rozsiahlych aktivít) znovu a znovu: že SVÚ je bohatá organizácia (a teda podporu nepotrebuje). Aká je skutočnosť: **Slovenská výtvarná únia je občianske združenie, ktoré nie je financované z verejných zdrojov** – z verejných zdrojov nemá garantovaný ani cent, môže len požiadať o granty, ako ktokoľvek iný.

DOVOLTE MALÉ ODBOČENIE – PRÍKLAD Z HISTÓRIE:

*Marcus Porcius Cato, rímsky senátor (234 – 149 pred našim letopočtom), bol známy tým, že každú svoju reč, bez ohľadu na to, o čom jeho reč bola, končil slovami: **At Carthago delenda est / A Kartágo musí byť zničené.***

*Vzhľadom na pretrvávajúce mýty o financovaní SVÚ by sme sa mali zrejme inšpirovať príkladom tohoto rímskeho senátora a každé naše vystúpenie končiť slovami: **Slovenská výtvarná únia je občianske združenie, ktoré nie je financované z verejných zdrojov.***

... alebo radšej slovami:

Slovenská výtvarná únia je občianske združenie, ktoré nie je financované z verejných zdrojov.

Positívne je, že tento rok – pokiaľ viem, vôbec prvýkrát po asi 25 rokoch – dostala SVÚ od FPU príspevok na prevádzku. Vďaka.

Pravdou však je, že suma **1000 €**, poskytnutá na celoročnú prevádzku v rámci príspevku na činnosť Galérie UMEĽKA (v celkovej výške 10 000 €, ktorý sme získali tiež po prvýkrát), nepokryje ani výšku poisťky za UMEĽKU, ktorú SVÚ prevádzkuje; je to nepatrný zlomok celkových prevádzkových nákladov: musíme platiť daň za budovu, bezpečnostnú službu, zdravotnú službu (povinnosť zo zákona), požiarnika (povinnosť zo zákona), správcu, upratovanie, energie, každoročnú údržbu a rekonštrukcie 92 ročného objektu – národnej kultúrnej pamiatky, atď. Aj tento rok nutné náklady na opravy a rekonštrukcie dosiahnu minimálne 20 až 25 000 €: niekoľko posledných rokov nám pomáhal

časť nákladov pokryť príspevkov z grantového systému MK, z programu Obnov si svoj dom, pre tento rok je však príspevok **NULOVÝ**.

V týchto súvislostiach sa snáď dá lepšie pochopiť, že keď sa ma pred pár mesiacmi súčasný prezident IAA/AIAP Bedri Baykam opýtal, či by som súhlasil s kandidaturou na funkciu prezidenta tejto svetovej organizácie, zastrešujúcej niekoľko stotisíc výtvarných umelcov z celého sveta, moja odpoveď bola negatívna. Požiadal ma, aby som o tom aspoň uvažoval. Moje rozhodnutie je však definitívne.

V situácii dlhohodej ne/podpory našich aktivít z grantového systému nepovažujem za akceptovateľné, aby samotné občianske združenie hradilo z vlastných limitovaných zdrojov väčšinu nákladov na medzinárodnú spoluprácu, ktorej výsledky nie sú pritom určené pre samotné občianske združenie (preto na základe vlastného rozhodnutia aj na texte tejto publikácie pracujem v rámci neplatených nadčasov či svojho voľného času), ale cieľová skupina je oveľa širšia: má pomôcť zlepšiť sociálne a právne postavenie nie len členov SVÚ, ale všetkých umelcov na Slovensku, má byť inšpiráciou pre racionálne zmeny v legislatíve.

V tomto prístupe sa snažím byť ako štatutár SVÚ dôsledný: aj keď nie je možné absolútne presne oddeliť (či už z vecného alebo časového hľadiska) aktivity v širšom záujme od práce bezprostredne pre združenie a vykonávam ich nielen vo svojom voľnom čase, ale aj v rámci môjho štandardného pracovného času, kompenzujem to pre Slovenskú výtvarnú úniu stovkami a tisíckami hodín neplatených nadčas (podľa priebežnej evidencie stav mojich neplatených nadčasov spolu s nevyčerpanou dovolenkou k 1. 1. 2018 je 6 293 hodín resp. 787 dní resp. 37,8 mesiacov resp. 3,15 roka).

Prečo? Pretože analýzy, návrhy a otváranie vecnej, odbornej diskusie ku konkrétnym návrhom zákonov, ktoré bezprostredne ovplyvňujú živú kultúru a umenie, ktorej cieľom sú konštruktívne zmeny legislatívy nie sú aktivitami, z ktorých môže občianske združenie priamo skôr či neskôr profitovať, podobne ako aktivity na ochranu životného prostredia (ak napríklad občianska iniciatíva za ochranu čistoty

ovzdušia v konkrétnom prípade uspeje, nezlepší sa vzduch len pre aktivistov, ale pre všetkých ľudí žijúcich v danej lokalite), ľudských práv, proti domácej násilii a pod.

Významu aktivít občianskej spoločnosti sa venovalo rozsiahlou analýzou a širokou diskusiou aj 9. Zasadnutie Medzivládneho výboru UNESCO k Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov, UNESCO, Paríž, 14. – 16. december 2015. Uvádžam aspoň jednu myšlienku: **Z analýz vyplýva, že krajiny so silnejšou a rozvinutejšou občianskou spoločnosťou postupujú pri ratifikácii Dohovoru rýchlejšie a majú lepšie predpoklady naplniť očakávania Dohovoru, ako krajiny so slabými organizáciami, reprezentujúcimi občiansku spoločnosť.**

Záver k príkladom č. 4 a 5:

- toto nie je prípad **miliónových dotácií** na výskum pre subjekty, ktoré sa výskumom nikdy nezaoberali, resp. si takúto činnosť zaregistrovali pár dní pred podaním žiadosti o dotáciu, ako bolo medializované pred rokom
- toto nie je ani prípad dotácie **1,4 milióna Eur** na usporiadanie jednej jedinej konferencie TechMatch Slovakia v Bratislave, ktorý bol medializovaný v novembri 2015
- toto je **o dotácii 400 €** (resp. **0,- EUR?** – pozri komentár vyššie) z 20 miliónového rozpočtu FPU na celoročné medzinárodné aktivity tímu ľudí, ktorí viac ako desaťročie aktívne v danej oblasti pôsobia a majú aj konkrétne výsledky
- toto je **o dotácii vo výške 0,- Eur** (z rozpočtu FPU vo výške 20 miliónov) na túto publikáciu, ktorá by bez uvedených dlhoročných medzinárodných aktivít nemohla vzniknúť.

Je prekvapujúce, že nás znechucuje dlhodobé nepochopenie a ignorovanie zmyslu práce, ktorej cieľom sú analýzy, návrhy a otváranie vecnej, odbornej diskusie ku konkrétnym návrhom zákonov, ktoré bezprostredne ovplyvňujú živú kultúru a umenie, ktorej cieľom sú konštruktívne zmeny legislatívy? Ak to znie príliš abstraktne a všeobecne, ak to znie

ako niečo, čo sa kultúry netýka: i samotný FPU, rovnako ako výrazný nárast jeho zdrojov, ktorý mu umožňuje rozdeľovať až šesťciferné dotácie, je výsledkom zmien v legislatíve, výsledkom konkrétneho zákona. Strácame chuť plytvať energiou a znovu a znovu vyplňovať formuláre a žiadosti, na ktoré odborné komisie opakovane reagujú príspevkom vo výške NULA či NIEKOLKO STO EUR.

Členom odborných komisií zrejme stále nie je jasné, čo vlastne robíme, pripomeňme si teda niektoré z aktivít občianskych združení SVÚ a SKKD, vykonávaných spravidla bez akejkoľvek odmeny, ešte raz:

- iniciovanie a zorganizovanie rozsiahlej akcie umelcov za zmenu daňového zákona, ktoré prinieslo výsledok (pozri v nasledujúcej časti tejto kapitoly); dlhodobé zapojenie do prípravy stavebného zákona (pozri kapitolu 4/g); iniciovanie novelizácie daňového zákona (aby sa výdavky na nákup umeleckých diel dali zahrnúť na zníženie daňového základu – pozri kapitolu 4/h); riešenie právneho a sociálneho postavenia umelcov – dlhodobá iniciatíva na Slovensku i v medzinárodných súvislostiach a veľmi výrazná účasť pri príprave a schválení prvej etapy zákona v duchu koncepcie štatútu umelca (pozri kapitolu 4/e); dlhodobá účasť v pracovnej skupine pre novelizáciu Autorského zákona (pozri aj kapitolu 4/d); aktívna účasť pri príprave Stratégie rozvoja kultúry na roky 2012 – 2016 (člen Rady ministra kultúry) i na roky 2014 – 2020 (podpredsa Výboru pre prípravu Stratégie pri Rade vlády pre kultúru); vypracovanie písomného stanoviska za občiansku spoločnosť pre obidve povinné štvorročné správy SR pre UNESCO; zorganizovanie mnohých medzinárodných konferencií (i so zaregistrovanými účastníkmi z 32 krajín všetkých kontinentov a na rozdiel od vyššie spomenutej konferencie TechMatch **bez akéhokoľvek finančného príspevku z grantového systému na náklady s tým spojené**); zverejňovanie výsledkov a informácií vo forme workshopov, informačných seminárov, vyjadrení pre médiá, článkov a publikácií; pripomienkovanie prakticky všetkých návrhov zákonov pre kultúru v posledných rokoch; účasť prakticky vo všetkých poradných orgánoch MK, v Rade vlády pre kultúru, i v Sektorovej rade, v Rade vlády pre

mimovládne organizácie; zastupovanie SR v Medzivládnom výbore UNESCO; dlhodobé pôsobenie vo vedení medzinárodných (európskych i celosvetových) organizácií.

Ako ohodnotili odborné komisie FPU prínos našich aktivít, je už známe:

dotácia 400 € (resp. 0,- Eur) + 0,- Eur...

Ako to máme pochopiť? Ako ignoráciu faktov? Ako výsmech?

Dá sa to pochopiť aj inak?

NA POROVNANIE:

- občianske združenie LITA, autorská spoločnosť (v porovnaní s FPU so zanedbateľne malým rozpočtom na dotácie) nám poskytla príspevok 2 500 €
- **Fond výtvarných umení (s neporovnateľne menším rozpočtom ako má FPU) nám pravdepodobne** (predpokladáme tak na základe doterajších skúseností, o príspevok môžeme v súlade s pravidlami FVU požiadať až dodatočne po vydaní publikácie a zrealizovaní pracovných ciest) **poskytne príspevok na publikáciu a naše medzinárodné aktivity tiež väčší, ako FPU – cca 1000 €.**

•••

Aktuálny dodatok

[V RÁMCI POSLEDNÝCH KOREKTÚR PRED ODOVZDANÍM PUBLIKÁCIE DO TLAČE]

Pred chvíľou som dostal písomné potvrdenie z Kanady, že uhradia všetky náklady spojené s mojou účasťou na kongrese IFCCD v Montreali (v októbri 2018). Rovnaké potvrdenie dostala zároveň aj kolegyňa, členka Grémia SKKD Mirka Brezovská. **V Kanade** (na rozdiel od vyššie spomenutých odborných komisií FPU, ktoré zasadať neďaleko, len niekoľko ulíc od nás) **VEDIA**, že existujeme, **VEDIA**, čo robíme a **NÁZOR NA TO, ČI JE NAŠA PRÁCA UŽITOČNÁ**, vyjadrili aj tým, že nás zo Slovenska pozvali **OBIDVOCH** (hoci som presadzoval myšlienku, aby cestovala len Mirka Brezovská). Prístup partnerov v Kanade k našej práci je teda diametrálne odlišný od prístupu odborných komisií FPU: výsledkom nie je zoškrtanie príspevku na nulu či niekoľko percent reálnych nákladov, ale z vlastnej

iniciatívy uhradia 100% nákladov, a navyše namiesto jednej osoby pre DVE osoby = 2x viac, ako sme navrhovali.

Za pozornosť stojí v porovnaní s bežnou praxou na Slovensku (pozri kapitola 4/b) aj **RÝCHLOSŤ, ADMINISTRATÍVNA NENÁROČNOSŤ A EFEKTIVITA CELÉHO PROCESU.**

RÝCHLOSŤ PROCESU: grant nám schválili za neuveriteľných 11 (slovom: jedenást!) dní

Ako to celé prebehlo:

- prvú informáciu o chystanom kongrese sme dostali 11. 8. 2018
- s organizátormi kongresu v Kanade sme si vymenili niekoľko mailov (informovali sme ich, že si cestu nemôžeme dovoliť; oni reagovali ponukou pokryť naše náklady; 26. 8. sme potvrdili, že v tom prípade by sa jeden z nás zúčastnil a poslali sme požadované podklady; následné zasadanie Rady riaditeľov IFCCD našu účasť na kongrese v Montreali schválilo
- už 6. septembra, len 11 dní po tom, ako sme potvrdili účasť 1 zástupcu, len 26 dní po tom, ako sme sa o podujatí vôbec dozvedeli, nám grant na úhradu našich nákladov, a to dokonca pre dvoch zástupcov SKKD schválili, citát z mailu:

6. 9. 2018, 16:50 Dear Pavol Kral,

We are pleased to announce that your application has been selected for a participation grant to the 5th Congress of the International Federation of Coalitions for Cultural Diversity.

The grant you will receive will cover the following expenses:

- Cost of international transportation (arrival in Montreal Wednesday, October 24, departure from Montreal Sunday, October 28, 2018)
- Accommodation (at the Gouverneur Hotel of Montreal)
- Per diem for the duration of the stay
- Cost of the eTA

Thank you to tell us now any specific need.

Best regards,

Céline de Dianous

Agente de communication et de recherche / Communication and research officer

Coalition pour la diversité des expressions culturelles / Coalition for the Diversity of Cultural Expressions

33, rue Milton, 500, Montréal, QC H2X 1V1

Ak máte skúsenosti s grantovými systémami na Slovensku, určite si kladiete otázku, koľko potvrdení sme museli predložiť.

Odpoveď je jednoduchá: **ŽIADNE POTVRDENIA** (a už vôbec nie notársky overené: ambíciu hromadiť haldy papiera v Kanade – na rozdiel od reality na Slovensku – už zjavne prekonal...)

Administratívna náročnosť? NIE, NENÁROČNOSŤ! Požiadali nás len o profesijný životopis a prehľad našich aktuálnych aktivít. Napriek tomu, že sme s nimi komunikovali v angličtine, to všetko sme zvládli za večer bez toho, aby sme vstali od počítača, neobiehali sme vôbec žiadne inštitúcie... (až tomu ťažko uveriť, ale **NAOZAJ NEPOŽADOVALI ŽIADNE** stanovky či potvrdenia Sociálnej poisťovne, všetkých zdravotných poisťovní, Inšpektorátu práce, Daňového úradu, banky o vedení účtu, Okresného súdu, že žiadateľ nie je v konkurze, nie je voči nemu vedené konkurzné konanie, nie je v reštrukturalizácii, nebol proti nemu zamietnutý návrh na vyhlásenie konkurzu pre nedostatok majetku, Slovenskej komory exekútorov prostredníctvom centrálného registra exekúcií, že voči žiadateľovi nie je vedené exekučné konanie – nič, nič, nič: **NEMALI ANI ŽIADNE POCHYBNOSTI, ČI VÔBEC EXISTUJEME...**).

Možno vás napadlo, že jedna lastovička ešte leto nerobí.

Je to len výnimka? NIE, NIE JE.

V rámci jediného roka 2018 som sa s obdobným prístupom (čiže hradenie nákladov bez požadovania akýchkoľvek potvrdení, len na základe efektívnej mailovej komunikácie a zmysluplných podkladov) zo strany partnerov v zahraničí pri rôznych podujatiach nestretol len v prípade Kanady, ale spolu 5 x:

- Brusel, Belgicko, február – podujatie krajín V4
- Sofia, Bulharsko, júl – podujatie krajín 16 + 1
- Ordino, Andorra, júl – podujatie UNESCO za účasti umelcov z 30 krajín všetkých kontinentov
- Dunhuang, Čína, september (pôvodne potvrdený termín sympózia sa z technických dôvodov posunie)
- Montreal, Kanada, október – kongres IFCCD

Administratívna jednoduchosť, pružnosť, rešpektovanie našej práce a vzájomná dôvera je pri spolupráci so zahraničnými partnermi dlhodobo pravidlom. Práve

tak, ako sa zdá zo strany príslušných odborných komisií na Slovensku pravidlom dlhodobé nedocenenie až ignorácia zmyslu našich medzinárodných aktivít a prínosu skúseností zo zahraničia pre konštruktívne riešenie problémov umenia a kultúry na Slovensku, pri formulovaní dlhodobej stratégie ich rozvoja, pri zmenách legislatívy. Poteší, že sem – tam existujú aj na Slovensku predsa len výnimky: vážim si, že Slovenská komisia UNESCO mi z vlastnej iniciatívy preplatila cestovné náklady na podujatie v Andorre.

CIEĽOM NIE JE CESTOVANIE ZA KAŽDÚ CENU. Cieľom je predovšetkým využitie skúsenosti zo zahraničia doma, tu na Slovensku (šírenie dobrého mena Slovenska v zahraničí je len samozrejým vedľajším produktom práce, ktorou sme si dokázali získať rešpekt). Jeden príklad na ilustráciu:

Vo februári tohoto roku som bez zaváhania nechal prepadnúť už zaplatenú letenku a vymenil 6 dňový pobyt v Bruseli, hradený organizátorom, za kávu a obložený chlebíček na zasadaní pracovnej skupiny na Ministerstve kultúry k pripravovanému stavebnému zákonu, k riešeniu umenia vo verejnom priestore. Namiesto večerného potešenia zo šálky kávy na námestí Grand place som pripravil 26 stranovú analýzu k návrhu zákona (pozri kapitola 4/g).

Sú to spojené nádoby: keby som sa aktívne nepodieľal na medzinárodnej spolupráci a mnohých podujatiach v zahraničí, tak by som analýzu k zákonu (a mnohé iné) pripraviť nemohol – podstatnú časť informácií som získal „vonku“. Samozrejme nie je a nemôže byť výsledkom jednej zahraničnej cesty automaticky nový zákon – je to dlhodobý proces a dosiahnutie dobrého výsledku aj v ideálnom prípade trvá roky. Ale keď sa už návrh zákona ocitne „na stole“, ak je vôbec šanca, tak treba byť jednoznačne pri tom a urobiť, čo sa dá. V každom okamihu sa to môže „zvrtnúť“ tým nesprávnym smerom, najmä, ak chýbajú argumenty.

Jonas Salk Edward, vynálezca vakcíny proti detskej obrne, povedal: „**Odmenou za dobre vykonanú prácu je šanca urobiť viac.**“

OTÁZKOU JE, ČI VIEME DOBRE VYKONANÚ PRÁCU MENIŤ NA ŠANCU UROBIŤ VIAC. Alebo (tak „po našom“) budeme radšej

oprašovať, cizelovať a leštiť variácie prístupu typu **pre veľký úspech zrušené...**

Je možné situáciu riešiť? Nepochybne ÁNO – aspoň niekoľko návrhov:

1. Adekvátna dĺžka obdobia, na ktoré by mali byť schvaľované granty súvisiace s legislatívou a nadväzujúcimi medzinárodnými aktivitami

Riešenie medzinárodných i domácich aktivít, zameraných na legislatívu, je behom na dlhšej trati. Je to úplne iné, ako vypracovať projekt na zrealizovanie výstavy či koncertu: na rozdiel od koncertu či výstavy nevieme si naplánovať deň či mesiac, dokonca ani rok, kedy sa konkrétny zákon naozaj (ak vôbec) začne riešiť. Môžeme ho iniciovať, môžeme k nemu dlhodobo pripravovať podklady a analýzy, môžeme k nemu otvoriť diskusiu, ale konečné rozhodnutie nie je na nás, rozhoduje druhá strana – štát.

Venovať sa tomu len náhodne či krátkodobo nemá žiadny zmysel a nemôže priniesť výsledok. Schvaľovať na takúto činnosť granty znovu a znovu každý rok (či dokonca dva krát ročne) je preto len stratou času pre všetkých zúčastnených, znamená znovu a znovu opakovať / posudzovať / schvaľovať / vyhodnocovať grant na základe v podstate rovnakých argumentov. Ak sa týmto aktivitám SVÚ a SKKD preukázateľne venuje dlhodobo a systematicky (v súčasnom personálnom zložení najmenej 12 – 13 rokov bez prerušenia), ak máme preukázateľné výsledky, nebolo by načas prestať nás znovu a znovu skúšať a zvážiť zaradenie tohoto typu aktivít medzi tie, na ktoré je možné prideliť grant až na 3 – ročné obdobie a umožniť tak práve to, čo je pri tomto type aktivity najpodstatnejšie – systematickú prácu?

Na takéto rozhodnutie FPU priestor nepochybne má.

2. Adekvátna výška grantov, súvisiacich s legislatívou a nadväzujúcimi medzinárodnými aktivitami

Ak sa zhodneme na tom,

- že legislatíva a riešenie otázok s tým spojených nepochybne výrazne ovplyvňujú živú kultúru a umenie, že ovplyvňujú podmienky pre tvorbu,
- že je v záujme kultúry, aby pri riešení zásadných otázok kultúry a pri tvorbe rámcových podmienok

pre kultúru mala svojich kompetentných a na štáte nezávislých zástupcov, schopných prispieť ku konštruktívnym riešeniam,

- že činnosť nezávislých zástupcov občianskej spoločnosti, expertov, ktorí dokážu iniciovať, analyzovať, vecne a kompetentne pripomienkovať pripravované opatrenia, stratégie či návrhy zákonov, je i v záujme štátu, pretože konštruktívnou oponentúrou pomáhajú odstraňovať slabé miesta a prispievajú tak k efektívnosti a vyššej kvalite pripravovaných opatrení,

tak by sme sa mali prestať spoliehať na to,

- že pre tých pár ľudí, čo sú ochotní a schopní to robiť, je to obľúbené hobby: verte, je množstvo zábavnejších činností ako študovanie (a nielen v slovenčine) stoviek a tisícov strán štúdií, analýz, zákonov, spracovávanie návrhov, ich nekonečné predkladanie, nekonečné vysvetľovanie a obhajovanie na nekonečných zasadaniach,
- že i ďalšie desaťročie budú ochotní a schopní pokračovať v intenzívnej práci pri riešení otázok všeobecného záujmu viac-menej iba na úkor rodinných rozpočtov, či na úkor rozpočtov svojich občianskych združení: jedny i druhé majú svoje limity (ak aj tak „tušíte“, že motiváciou pre našu prácu sú lukratívne odmeny a ak ešte stále nie je jasné, o čom hovorím, upresním to v mene mnohých kolegov aspoň za seba: ako člen Medzivládneho výboru UNESCO v Paríži, kde som bol zvolený ako zástupca Slovenska, pracujem za byt a stravu – to je systém, ktorý je pekne opísaný v poviedkach Kukučina či Tajovského a pripomína zašlé časy 19. storočia; moje dobrovoľne vykonávané a na základe môjho rozhodnutia nezaplatené nadčasy v rozsahu 3,15 roka k 1. 1. 2018, ktoré naďalej narastajú, som už spomenul – vzhľadom na to, že mi aktuálne funkčné obdobie končí o necelých 16 mesiacoch, je snáď jasné, že si adekvátne náhradné voľno vybrať neplánujem...),

tak by sme ich mali prestať urážať dlhodobým „odborno-komisionálnym“ nezaujmom, nepochopením, podceňovaním a ignorovaním ich práce,

- či už vo forme vágnych vyjadrení (že „projekt nemá jasné formulované a špecifikované výstupy projektu“: ak niečo nebolo komisii jasné, samozrejme by sme to boli veľmi radi vysvetlili, príležitosť sme však nedostali),

- alebo schvaľovanou výškou grantov v sume 0,- Eur či niekoľko percent reálnych nákladov, o hodnote samotnej práce ani nehovoriac.

• **3/ Pružnosť systému a vytvorenie rezervy na mimoriadne prípady**

Nech bude grantový systém akokoľvek dobre prepracovaný, vždy môžu (a budú) vznikať mimoriadne situácie, na ktoré by mal vedieť systém v odôvodnených prípadoch zareagovať.

1. Pri tomto type práce (medzinárodné i domáce aktivity, ktorých konečným cieľom je príprava, iniciovanie a presadzovanie konštruktívnych návrhov na zefektívnenie legislatívy) sa nezameriavame na konkrétne podujatie (festival, výstavu, a pod), ale cestujeme tam, kde sa niečo aktuálne deje (napr. dôležité zasadania medzinárodných organizácií, relevantné konferencie v Európskom parlamente, stretnutia s predstaviteľmi Európskej komisie a pod, ako som už uviedol vyššie). Musíme a chceme reagovať efektívne a pohotovo: nevieme (a nikdy nebudeme vedieť) do žiadosti o grant, podávanej na jar, zahrnúť podujatie, na ktoré dostaneme pozvánku v auguste (pozri vyššie – októbrový kongres IFCCD v Kanade). **Na vyriešenie takejto mimoriadnej situácie stačilo v Kanade 11 dní. U nás v súčasnosti RIEŠENIE NEEXISTUJE VÔBEC. Je to naozaj NERIEŠITELNÉ?**
2. **Rezerva by mohla slúžiť aj na riešenie omylov, ku ktorým môže z času na čas dôjsť** (a určite k nim dôjde i v budúcnosti: všetci robíme chyby). **Napríklad na dodatočné prehodnotenie rozhodnutia komisie, ak sa ukáže, že je neobhájiteľné. Za také považujem rozhodnutie o nepridelení grantu na vydanie tejto publikácie.**

Nielen, že konštruktívnych iniciatív v oblasti legislatívy pre kultúru je zo strany občianskej spoločnosti veľmi málo (a ak budeme takto pokračovať, bude ich ešte menej). Rozhodnutie komisie nie je povzbudzujúcim ani pre tých, ktorí by boli schopní naše rady posilniť a konkurenciu by sme určite uvítali: v kultúre je množstvo tém, ktorým sa táto publikácia nevenuje. Tém, ktoré ešte čakajú na odborníkov, ktorí sú v problematike doma, ktorí sú schopní problém pomenovať a navrhnúť riešenie. Tém z oblasti divadla, hudby, literatúry, tanca atď – ešte stále čakajú na spracovanie, na racionálne podnety a analýzy.

Neosobujem si právo na neomylnosť samozrejme ani pri témach, ktoré do tejto publikácie zahrnuté sú. Stojím si za všetkým, čo som napísal, ale ak by existovali ďalšie 2 – 3 publikácie, venujúce sa súhrnne nastoleným témam, prinášajúce nové fakty a ponúkajúce alternatívne pohľady, mohlo by nás to posunúť ďalej, mohlo by to otvoriť nové perspektívy – konštruktívnej výmene názorov a konfrontácii rôznych pohľadov som sa nikdy nevyhýbal.

Je odborná komisia FPU kompetentná rozhodnúť o schválení resp. neschválení návrhov zákonov, ktoré sú zahrnuté do tejto publikácie? **NIE, NIE JE.** To je otázka pre Ministerstvo kultúry (návrhy som už predložil na zasadaní Rady vlády pre kultúru, o viacerých už prebieha odborná diskusia). Ministerstvo kultúry rozhodne, či a ktoré návrhy po dopracovaní predloží na rokovanie Vlády a potom do Národnej rady SR. Odborná komisia FPU však mala možnosť rozhodnúť o tom, či umožní odbornej i širšej verejnosti prístup k relevantným informáciám. Či podporí širšiu diskusiu tých, ktorých sa predkladané návrhy týkajú. Či im samotným dá šancu naše argumenty posúdiť a rozhodnúť sa, či ich presvedčili, alebo nie.

My, hoci sme len občianske združenie, ktorého prevádzka nie je financovaná z verejných zdrojov a celú činnosť zameranú na legislatívu vykonávame najmä vo vlastnom voľnom čase, v rámci našich možností. POVAŽUJEME ZA SVOJU POVINNOSŤ INFORMOVAŤ O NAŠICH KROKOCH ODBORNÚ VEREJNOSŤ A UMELCOV, V MENE KTORÝCH NÁVRHY PRIPRAVUJEME A PREDKLADÁME A KTORÉ SÚ SÚČASŤOU AJ TEJTO PUBLIKÁCIE: nechceme, aby sa rozhodlo „o nich bez nich“.

ODBORNÁ KOMISIA FPU SA VŠAK ROZHODLA OPAČNE: INFORMOVANIE ODBORNEJ VEREJNOSTI ZREJME NEPOVAŽUJE ZA DÔLEŽITÉ. Na základe jej rozhodnutia neprispieť ani centom na značné náklady, s prípravou a vydaním publikácie spojené, sa počet tých, ku ktorým sa relevantné informácie o aktuálnych návrhoch dostanú, ZNÍŽI (počet výtlačkov tohto vydania sme museli zredukovať). Rozhodla sa tak, hoci na rozdiel od nás FPU z verejných zdrojov financovaný je. Rozhodla sa tak, hoci FPU bol zriadený (citujem z úvodu na webe FPU) ako „verejnoprávna in-

štitúcia zabezpečujúca podporu umeleckých aktivít, kultúry...”

Je to zodpovedné rozhodnutie? Je to akceptovateľné rozhodnutie?

Alebo si aj vy myslíte, že odborné komisie FPU by vydávanie takýchto publikácií, prispievajúcich ku konštruktívnej diskusii o riešení problémov kultúry, podporiť mali?

• **4/ Administratívna jednoduchosť**

Ku konkrétnym možnostiam som sa vyjadril v tejto časti, v kapitole 4/b i mnohokrát predtým. Aj najčerstvejšia skúsenosť zo získania grantu z Kanady môže byť pre nás inšpiráciou: vždy je čo v tomto smere zlepšovať. Týka sa to všetkých grantových systémov a všetkých zodpovedných pracovníkov, ktorých rozhodnutia majú na grantové systémy vplyv.

(Verím, že oceníte našu snahu poučiť sa z hodnotenia nášho projektu odbornou komisiou, že oceníte otvorenosť a vecnosť tohoto návrhu a pri jeho hodnotení sa už nestretneme s výčitkou, že nie je „jasne formulovaná a špecifikovaná“.)

Ak máme dôvod domnievať sa, že pre kultúru priam životne dôležitá oblasť – analýzy, návrhy a diskusia ku konkrétnym návrhom zákonov, ktoré bezprostredne ovplyvňujú živú kultúru a umenie – sa ocitla mimo zorného pola FPU, nie je to problém osobný, ale vecný a nech sa to už stalo z akéhokoľvek dôvodu, je našou povinnosťou – ako prvý krok k možnému riešeniu – problém pomenovať. Logickým krokom k riešeniu by mala byť otvorená, vecná diskusia všetkých zainteresovaných strán, s cieľom dospieť k riešeniu. K riešeniu nie v záujme niektorej zo strán, ale k riešeniu v záujme kultúry. My sme na takúto diskusiu pripravení.

Aby však nedošlo k omylu: predchádzajúce riadky nechcú byť a ani nie sú frontálnym útokom na FPU, sú len poukázaním na konkrétne nedostatky, kozmetické „chybičky krásy“, ktoré (aj keď ich dôsledky sú pre druhú stranu závažné) sú riešiteľné a odstrániteľné. Zdôrazňujem, že samotnú existenciu FPU a jeho činnosť ako celok nespochybňujem: v porovnaní minulosťou

nepochybne predstavujú veľký krok správnym smerom (ak ste si neprečítali celý text tejto publikácie, alebo ak ste nečítali pozorne, vráťte sa prosím ku kapitole 4/b).

Rovnako chcem zdôrazniť, že by nebolo fér všetky spomenuté nedostatky hádzať výhradne na FPU. Svoju činnosť síce začal 1. 1. 2016 od nuly, ale nie na „zelenej lúke“: vstúpil do existujúceho legislatívneho prostredia, ktoré jeho činnosť v mnohom determinuje. Verím, že je i v záujme FPU, aby sme spoločne vyvíjali tlak na odôvodnené a racionálne zmeny tam, kde na to sily samotného FPU nestačia, kde to je nad rámec jeho kompetencií.

•••

Druhá časť:

Prečo má zmysel – napriek všetkým rozdielom a neraz protichodným názorom – pokúsiť sa dohodnúť na spoločnom stanovisku umelcov aspoň v zásadných otázkach?

Pretože jeden umelec (väčšinou) úplne stačí na namaľovanie obrazu, napísanie básne, skomponovanie hudby. Ale na vytvorenie podmienok, ktoré by umelcovi dávali šancu svojou tvorivou prácou sa aj uživiť, sú nevyhnutné i zmeny zákonov, zmena legislatívy, novelizovanie nevhodných a občas aj nezmyselných či dokonca diskriminačných ustanovení, ktoré stále platia – a na to len jeden umelec v žiadnom prípade nestačí. Umelci však s podporou konkrétnych iniciatív na zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov neraz váhajú: znovu a znovu sa stretávame s argumentáciou, že najprv chcú hmatateľné výsledky a potom ich ochotne podporia.

Tak to však v praxi nefunguje a fungovať ani nemôže.

Dovoľte **príklad z nedávnej minulosti** – uvádzam niekoľko čísiel z protestnej akcie zamestnancov firmy Volkswagen v júni 2017, Bratislava, podľa informácií z médií (22. 6. 2017):

- v podniku Volkswagen pracoval v tej dobe porovnateľný počet zamestnancov (okolo **14 000**), ako je odhadovaný počet umelcov na Slovensku (pravdepodobne viac ako 10 000)

- z nich väčšina – cca **8 000** – podporila protestnú akciu
- akciu za zvýšenie plátov vo VW prišlo osobne podporiť až okolo **5 000 zamestnancov**
- zamestnanci VW svoj názor jasne verejne vyjadrili
- svojim protestom dokázali pritaiahnuť pozornosť médií
- niečo pre úspech obetovali: každý štrajkujúci denne prichádzal o príjem až 80 €

... **protestná akcia sa však skončila úspechom zamestnancov. Aká by však bola šanca na úspech, keby zamestnanci boli ochotní akciu podporiť AŽ POTOM, keď akcia uspeje, keby pred bránou Volkswagenu namiesto 5 000 zamestnancov poskakovali len ich predseda a sám vykrikoval, že zamestnancom treba zvýšiť platy???**

Odpovedať snáď ani netreba...

Aj umelci, keď dokázali spoločne potiahnúť za jeden povraz, už dokázali uspieť: akcia umelcov za zmenu návrhu daňovej a odvodovej reformy (máj 2011 – október 2011)

Akcia za zmenu návrhu daňovej a odvodovej reformy bola jednou z najdôležitejších aktivít Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu v rokoch po jej založení (o založenie sa zaslúžili najmä Jozef Švoňavský, Peter Kerlik, Peter Hledík, Ľubo Fifik), ako súčasť nášho dlhodobého úsilia o zlepšenie právneho a sociálneho postavenia umelcov na Slovensku. Podarilo sa nám získať výraznú podporu umelcov naprieč celým umeleckým spektrom i naprieč generáciami (na pripomenutie slúži nasledujúca fotoreportáž), od mladej generácie umelcov až po žijúcich klasikov (vrátane napr. Ladislava Chudíka, Mariána Vargu, Jozefa Jankoviča či Fedora Freša, ktorí už nie sú medzi nami), významná bola podpora rádovo niekoľko stotisíc malých podnikateľov a živnostníkov, rovnako ako podpora niektorých poslancov, najmä Petra Zajaca, podporili nás aj zahraniční partneri.

Najmä Grémium SKKD (predseda P. Kráľ, podpredseda J. Švoňavský, členovia M. Brezovská, P. Lipa, P. Kerlik, tajomník L. Fifik) venovalo aktivitám veľa času a energie (stretávanie v kritických obdobiach aj viackrát do týždňa), do prípravy konkrétnych aktivít sa však zapojil širší okruh spolupracovníkov (Kamil Peteraj, Rudo Sikora, Jozef Jankovič, Braňo Jelenčík – autor grafického symbolu akcie, Olga Ruppeltdtová, Marian Slovák, Dáša Zvončeková, Fero Palonder – režisér Dňa umenia v centre Bratislavy, Andy Hryc, Monika Korenčiová, Zuzana Frenglová, Patrícia Jarjabková, Kateřina Javor-

ská a mnoho ďalších osobností zo sveta umenia a kultúry; ospravedlňujem sa – všetkých vymenovať nie je možné...).

SKKD sa zviditeľnila a získala rešpekt doma i v zahraničí, stala sa partnerom pre štátne inštitúcie, dokázala získať záujem médií, a to v situácii, keď disponovala nulovým rozpočtom (s výnimkou grantu MK na členské v medzinárodných organizáciách).

PRIEBEH AKCIE

- máj 2011: vyhlásenie petície za zmenu návrhu daňovej a odvodovej reformy
- získanie podpory kľúčových osobností slovenskej kultúry
- 20. júl: zverejnenie cieľov petície na tlačovej konferencii
- v dňoch bezprostredne po tlačovej konferencii médiá zareagovali, objavujú sa informácie o proteste umelcov, ale dominovali veľmi negatívne vyjadrenia zo strany Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré umelci vyhodnotili ako neadekvátne
- 25. júl: podpredseda SKKD J. Švoňavský odovzdal ministrom práce vyhlásenie v rozsahu 17 strán, ktoré v mene SKKD pripravil P. Kráľ; zverejnené bolo na www.svu.sk a rozoslané zástupcom médií link: http://skkd.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=103
- 15. august: v Galérii UMEĽKA sa konalo za účasti množstva osobností verejné zhromaždenie umelcov pod názvom Chceme žiť a prežiť, na ktorom zástupcovia Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu, Slovenskej živnostenskej komory, Slovenského živnostenského zväzu, Slovenskej asociácie malých podnikov a poslanec Peter Zajac podpísali Deklaráciu o spoločnom postupe

- reportáž v médiách o vyjednávaní zástupcov umelcov a živnostníkov s poslancami v Národnej rade SR (na krku so symbolickými slučkami, na ilustráciu situácie, v akej sa nachádzajú)
- 30. august: rokovanie zástupcov umelcov, malých podnikateľov a živnostníkov vyvrcholilo oficiálnym prijatím u predsedníčky Vlády SR

- 13. september: v deň, keď mal byť návrh zákona pre-rokovaný v Národnej rade SR, SKKD zorganizovala verejnú akciu umelcov pod názvom Deň umenia: na viacerých javiskách v historickom centre Bratislavy (na Hlavnom a Hviezdoslavovom námestí, na nádvorí Starej radnice, v čitárni U Červeného raka, v Drink in Gallery Andy) v čase od 13:00 do 22:00 vystúpilo množstvo umelcov (hudobníci, speváci, spisovatelia, básnici, maliari, sochári, herci – Peter Janků, Eugen Prochác, Peter Rúfus, Rasťo Piško, Lucia Lužinská, Ján Strasser, Love 4 Money, Adriena Bartošová, Oskar Rózsa, Peter Lipa, Elle Danse, Peter Cmorík, Kuly, Grexabat, Trio Valihora, Marcel Palonder, Štefan Bučko, Robo Grigorov, Patrícia Jarjabková, Peter Heriban, Ivan Herényi, Vlado Petrík, a mnohí ďalší; Marián Varga sa pre indispozíciu musel ospravedlniť). Divákovi sa prihovorili organizátori podujatia – členovia Grémia SKKD P. Král, J. Švoňavský, M. Brezovská, režisér podujatia F. Palonder, Dominick Luquer, generálny tajomník Medzinárodnej federácie hercov (FIA) a J. Sirotko za živnostníkov a podnikateľov. Program ukončilo premietanie filmu Cigán na Hlavnom námestí. Všetci umelci, ktorí vystúpili v programe, rovnako ako všetci, ktorí sa zúčastnili na organizácii a príprave akcie, tak urobili bez nároku na honorár.

- otvorenie podujatia na nádvorí Starej radnice a na Hlavnom námestí v Bratislave

- výber z netradičných prezentácií výtvarníkov a vystúpení hudobníkov

- vystúpenia básnikov a prozaikov v čítárni U Červeného raka, na Hlavnom a Hviezdoslavovom námestí
- módna prehliadka na Hlavnom námestí

- ukončenie maratónu vystúpení, s ohlásením poslednej časti programu – premietanie filmu Cigán

Ohlasy pretrvávali aj v roku 2012: rozsiahla informácia najmä o tejto akcii (cca 50 strán) spolu s 5-stranovým rozhovorom s predsedom Grémia SKKD P. Kráľom bola vo februári zverejnená na webovej stránke IFCCD v Kanade.

Je zrejmé, že úsilie umelcov dosiahnuť zmenu pripravovaných opatrení malo zmysel a začalo prinášať ovocie.

DOŠLO K POSUNU V POSTOJI ZODPOVEDNÝCH PREDSTAVITEĽOV VLÁDY

- od vyhlásení, že je neskoro rokovať, pretože všetko už bolo rozhodnuté, k rokovaniam a stretnutiam predstaviteľov umelcov s takmer všetkými kompetentnými členmi vlády (s ministrom kultúry, s ministrom financií, niekoľkokrát s ministrom sociálnych vecí, s predsedníčkou vlády), so zástupcami všetkých vládnych strán a poslancami parlamentu
- od počiatočných veľmi negatívnych reakcií k pochopeniu pre niektoré oprávnené požiadavky umelcov: **schválená podoba daňovo odvodovej reformy zvýšila limit paušálnych nákladov na 210 % pôvodného návrhu: z 200 na 420 € mesačne, z 2400 na 5040 € ročne.**

DOŠLO K POSUNU V POSTOJI MÉDIÍ

- od malého záujmu k pozitívnejšiemu prístupu k požiadavkám umelcov
- od zriedkavého informovania k prieniku na prvé strany a do hlavných správ takmer vo všetkých mienkotvorných médiách (mojim osobným maximum v rámci jedného dňa boli rozhovory pre zástupcov cca 12 médií)

SNÁĎ DOŠLO (I ZÁSLUHOU ZAPOJENIA MÉDIÍ) AJ K POSUNU PRI VNÍMANÍ KULTÚRY ŠIRŠOU VEREJNOSŤOU

- možno aspoň časť verejnosti začala vnímať, že reálna situácia umelcov zďaleka nie je taká ružová, ako sa to neraz interpretuje...
- možno to bol prvý krok k dialógu: okrem riešenia konkrétnych problémov máme ambíciu pokračovať v širšej diskusii o význame kultúry a umenia, o ich postavení v spoločnosti – príspevkom k naplneniu tohoto dlhodobého cieľa je i táto publikácia

A NAKONIEC, ALE NIE NAJMEŇJ: DOŠLO K VÝRAZNÉMU POSUNU V POSTOJI SAMOTNÝCH UMELCOV

- od znechutenia a ľahostajnosti k záujmu zúčastniť sa a pomôcť: dlhé roky sa na Slovensku umelci nespojili a nespolupracovali tak, ako pri tejto akcii, od najmladších až po najstarších, so zastúpením všetkých oblastí umenia
- dostali sme veľa pozitívnych ohlasov a želaní úspechu v našom úsilí; aspoň jeden príklad spontánnej reakcie režiséra Františka Palondera na Facebooku (júl 2011), po zverejnení našej odpovede na vyhlásenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny:

„Prestal som dýchať... Takto za mňa ešte nikto nikdy nebojoval! Dokonca ani ja sám nie!“

Záver

Cieľom tejto kapitoly v žiadnom prípade nie je sťažovať sa na všetko a na všetkých. Ani neuprednostňujeme dramatické akcie typu štrajk – to je naozaj len tá posledná možnosť: dva vyššie uvedené príklady (štrajk vo firme Volkswagen a akcia za zmenu daňovo-odvodovej reformy) slúžia skôr na ilustráciu, že spojenie síl a jasné pomenovanie problémov na základe porovnaní a faktov sú prvým krokom k ich riešeniu a (v optimálnom prípade) aj vyriešeniu.

Sme za vecný, konštruktívny dialóg, ktorý je v záujme oboch strán.

Ak sme sa v prvej časti tejto kapitoly sústredili najmä na názory a postoje, ku ktorým máme výhrady, dovoľte uviesť aj pozitívne príklady – bez nich by obraz nebol úplný. Uviesť tých, ktorí sú oporou pri úsilí problémy pomenovať a riešiť a bez ktorých by ani táto publikácia nevznikla.

Pozitívnym príkladom je občianske združenie Slovenská výtvarná únia sídliaca v UMELKE v Bratislave a Slovenská koalícia pre kultúrnu diverzitu so sídlom tiež v UMELKE (zastrešuje umelcov naprieč širokým spektrom jednotlivých oblastí umenia): dlhodobu a systematicky sa venujú otázkam zlepšovania právneho a sociálneho postavenia umelcov v domácom i medzinárodnom kontexte. A majú pre tieto aktivity silnú a opakovanu podporu svojich členov.

Nezabudnime však ani na predstaviteľov štátnych inštitúcií a ministerstiev. Aj keď sa zvyknú paušálne hádzať do jedného vreca, spolupráca s mnohými bola konštruktívna (a považujem za slušné poďakovať sa im, i vzhľadom na to, že mnohí už v pôvodnej funkcii ani nepôsobia): som presvedčený, že naozaj chceli, aby sa veci hýbali dopredu, aj keď im naše návrhy neraz komplikovali život. Odborníci na rôznych úrovniach v štruktúre príslušných ministerstiev – od štátnych tajomníkov, cez generálnu tajomníčku, generálnych riaditeľov a odborných pracovníkov jednotlivých sekcií – ľudia, ktorí väčšinou nie sú mediálne známi, ale je za nimi kus práce pri príprave príslušných zákonov a žiadny potlesk pre nich sa nekonal.

Prvýkrát som sa priamo podieľal na výzve umelcov ministromi kultúry začiatkom roka 2006 – reakcie na náš kritický otvorený list sme sa v čase pôsobenia ministra kultúry Petra Tótha nedočkali, konkrétne otázky sa začali postupne riešiť až počas pôsobenia jeho nástupcov. Ale spolupráca s ministrami kultúry Danielom Krajcerom a Marekom Maďaričom bola korektná, bez ohľadu na to, že každý sa nachádzal v rámci politického spektra inde. A platí to i o ďalších zodpovedných predstaviteľoch Ministerstva kultúry, Ministerstva financií či Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Vážim si, že napr. minister práce, sociálnych vecí a rodiny Jozef Mihál – aj keď medzi nami v čase pripravovanej daňovo-odvodovej reformy odzneli i značne ostré vyjadrenia – pri ukončení svojho pôso-

benia vo funkcii ministra predstaviteľom SKKD (mne, Jozefovi Švoňavskému a Mirke Brezovskej) písomne poďakoval za konštruktívnu spoluprácu. Poďakovanie som v rovnakom duchu a úprimne opätovoval, pretože sme napriek počiatočným rozdielnym názorom dokázali komunikovať naozaj vecne s ním i jeho odbornými pracovníkmi a hlavne: vzájomný dialóg nás posunul ďalej. Vecná bola v uplynulých rokoch spolupráca i s viacerými poslancami Národnej rady (z jednej i druhej časti politického spektra, s výnimkou extrémistov), s veľvyslancami SR i iných štátov, s predstaviteľmi Slovenskej komisie UNESCO, i s medzinárodnými organizáciami (IAA/AIAP, IFCCD, ECA, ECCD, IAA Europe), s UNESCO a mnohými ďalšími.

Som presvedčený, že práve kultúra by mohla (mala) byť tou oblasťou, kde sa bude diskutovať o vecných riešeniach, nie o propagandistických heslách a súboji politických konkurentov (od takých tém sa dôsledne dištancujeme, aj v stanovách SVÚ máme uvedené, že sme apolitická organizácia).

Ak chceme veci meniť k lepšiemu, sme odsúdení na spoluprácu. Veľmi zjednodušene: my (umelci) VIEME (alebo presnejšie MALI BY SME VEDIET – keďže denno-denne žijeme v prostredí umenia – AKÉ sú v kultúre problémy, ČO a AKO by sa malo zmeniť) oni (predstavitelia štátnej moci) MÔŽU (majú výkonnú moc, majú právo a povinnosť pokúšať sa zrealizovať racionálne a podložené návrhy – to umelci sami nemôžu).

Veľkú morálnu podporu cítime dlhodobu zo zahraničia, zo strany výrazných osobností, predstaviteľov medzinárodných asociácií umelcov. K príprave publikácie sa postavili (na rozdiel od odbornej komisie FPU) jednoznačne pozitívne: neodmietla ani jedna osobnosť z tých, na ktoré som sa obrátil so žiadosťou o súhlas na použitie ich textov či ponúkol zapojenie do práce redakčnej rady tejto publikácie. Dovoľm si citovať z niektorých reakcií:

Charles Vallerand, Kanada, bývalý generálny tajomník IFCCD, expert UNESCO, 4. 6. 2018: *Pozdravujem Pavol, som rád, ako vždy, že si sa zase ozval. Si pre mňa hrdina. Neoblopný v snahe o lepšie docenenie kultúry slovenským občanmi a politikmi. Budem šťastný, ak ma budeš citovať a / alebo doplníš do redakčnej rady. Čokoľvek, čo ti najlepšie vyhovuje.*

Hello Pavol, Good to hear from you, as always. You are my hero. Relentless in your pursuit of a better recognition of culture by the Slovak people and politicians. Happy to be quoted and/or on the editorial board. Whichever works best for you.

Grete Marstein, Nórsko, dlhoročná predstaviteľka NBK – Norske Billedkunstnere / Norwegian visual artists association, bývalá viceprezidentka IAA/AIAP (International Association of Art – Partner of UNESCO – celosvetová asociácia výtvarných umelcov) 31. 7. 2018: *Som ohromená množstvom práce, ktorú robíš! Teším sa na čítanie tvojej knihy (dúfam, že v angličtine :) Máš voľnú ruku pri citovaní z môjho textu a bude mi čťou, ak spomenieš moje meno ako súčasť redakčnej rady.*

I am impressed by all the work you do! I look forward to read your book (hopefully in English :-D) You are free to quote from my text and I will be honoured if you mention my name as a part of the editorial board.

Thomas Weiss v mene **Wenera Schaub, Nemecko**, prezidenta IAA Europe, predsedu BBK (Federálnej asociácie výtvarných umelcov) a predsedu IGBK, nemeckej národnej organizácie IAA 1. 8. 2018: *Milý Pavol, ďakujem ti za mail. Znie to veľmi zaujímavo, veľmi dôležitý projekt s naozaj zaujímavými otázkami. Práve som sa rozprával s Wernerom (srdečne pozdravuje) a plne súhlasí s publikovaním jeho plzeňskej prezentácie v tvojej budúcej knihe. Vďaka za túto príležitosť.*

Dear Pavol, Thank you for your mail. This sounds very interesting, a very important project with quite interesting questions. I just talked with Werner (best regards from him) and he fully agrees with a publication of his Pilsen presentation in your forthcoming book. Thank you for this opportunity.

Pontus Raud, Švédsko, KRO, viceprezident IAA Europe 1. 8. 2018: *Ahoj Pavol, znie to ako kniha, ktorú chcem čítať! Rozsiahla komplexnosť témy... Je to v poriadku použiť moju prezentáciu a moje meno.*

Hello Pavel, It sounds like a book I want to read! Quite a high complexity in topic... It's ok to use my presentation and my name.

Anders Lidén, Švédsko, KRO, bývalý viceprezident IAA / AIAP, 1. 8. 2018: *Milý Pavol, ďakujem za mail a pozdravy! Čo sa týka citátu, ktorý si pamätáš, nemôžem si spomenúť zdroj informácie o výdavkoch na kravy a na umelcov. Ale som si istý, že som to dostal z oficiálneho a dôveryhodného zdroja. Neváhaj ma citovať v tejto záležitosti! Veľa šťastia s knihou, ktorú pripravuješ, i s tvojimi ďalšími úlohami!*

Dear Pavol, Thanks for your mail and good greetings! About the quotation that you remember I cannot recall the source of the information about the expenditure for cows and for the artists respectively. But I am sure that I got it from an official and trustworthy source. Please feel free to quote me on that!

Good luck with the book you are preparing, and with your other undertakings!

... a zopár z mnohých pozitívnych citátov a ohlasov pri rôznych príležitostiach zo Slovenska i zahraničia:

Peter Lipa 21. 4. 2016: Palo, s nekonečným obdivom k Tvojej práci a neutíchajúcej aktivite, P. L.

akad. mal. Lýdia Jergušová – Vydarená 25. 11. 2017: Dobrý deň pán Kráľ, gratulujem k fenomenálnemu zdôvodneniu užitočnosti práce výtvarníka a potreby umenia pre spoločnosť. Ale už koľkokrát...? Ale nevzdávate to. Prajem úspech.

akad. mal. Luba Suchalová Harichová, 6. 10. 2016: Ahoj, Paľko, u mňa jednoznačne VYHRÁVAŠ. Si neuveriteľne pracovitý, cielavedomý, tvorivý. Všetka česť! Podľa môjho názoru si neporaziteľný. Držím palce!

PhDr. Dagmar Srnská (po vypočutí rozhovoru v Sro), 14. 2. 2018: Som z toho dojatá, chcelo sa mi úplne plakať, taký to bol krásny zážitok. Bolo to úžasné. Je vás málo, ktorí majú v kultúre také skúsenosti a taký prehľad, dokonca i v európskom kontexte.

akad. mal. Dana Bleyová, 25. 5. 2018: Pali, konečne som si dnes pohodlne sadla, vyložila nohy a vypočula Tvoj rozhovor. Ďakujem a žasnem!

akad. mal. Violeta Kráľová, 15. 2. 2018: Bola som veľmi dojatá z toho rozhovoru. Chcela som Palovi zagraťulovať a zároveň aj poďakovať za ten úžasný rozbor, ale asi nemohol zdvihnúť tel. Tak pekný zvyšok dňa Vám prajem.

Anders Lidén, Švédsko, 10. 11. 2015 (k usporiadaniu celosvetového podujatia IAA v Plzni a k opätovnému zvoleniu Pavla Kráľa za člena Celosvetového výkonného výboru a Koordinátora pre Európu):

*Milý Pavol a Andrea (pozn: Křístek Kozárová),
Ďakujem!!!*

Dokážem si predstaviť, že sa obaja cítite teraz dosť vyčerpaní, ale zároveň by ste mali byť schopní „vypnúť“ a cítiť veľké zadosťučinenie, že všetko prebehlo tak dobre. Urobili ste úžasnú prácu a ponúkli nám, všetkým účastníkom, skúsenosť, na ktorú nikdy nezabudneme. Myslím, že zo stretnutia v Plzni sme sa všetci vrátili maximálne spokojní. Ver mi, ako koordinátor – od Vancouveru po Vladivostok – so všetkými tvojimi skúsenosťami ako bývalý prezident Európy (pozn: IAA Europe) budeš počas nasledujúcich rokov zohrávať kľúčovú úlohu. S osobami ako ty a Andreou (pozn: Křístek Kozárovou) po tvojom boku (!), s Annou (pozn: Pourny, Francúzsko), Katarinou (pozn: Jönsson Norling, Švédsko), Martou (pozn: Mabel Perez, Portoriko) a Dolores (pozn: Ortiz, Mexiko) IAA nemôže ísť nesprávnym smerom!

Ďakujem vám za vašu dobrú spoločnosť a priateľstvo v priebehu rokov!

So všetkými dobrými želaniami, Anders

Dear Pavol and Andrea, Thank You!!!

I can imagine that both of you feel pretty exhausted now, but at the same time you should be able to lean back and feel much satisfaction that everything went so well.

You have made a terrific job and offered all of us participants an experience we shall never forget. We all returned, I think, with the greatest satisfaction from this get-together in Pilsen. Believe me, as Coordinator – from Vancouver to Vladivostok – with all your experience as former president of Europe you will play a key role during the coming years. With persons like you, and Andrea at your side! with Anne, Katarina, Marta and Dolores, IAA cannot go wrong! Thank you for all good companionship and friendship over the years!

With all good wishes, Anders

Marta Mabel Perez, Puerto Rico, riaditeľka Múzea moderného umenia, San Juan, pokladník celosvetového výkonného výboru IAA / AIAP, marec 2018: *Je to pre mňa česť spolupracovať s ľuďmi ako Pavol!*

It is honour for me to cooperate with people like Pavol!

Bedri Baykam, Turecko, Prezident IAA / AIAP (z úvodu k manuálu Travelling with IAA Card, marec 2018): ...

Ako obvykle a ako sme zvyknutí po skúsenostiach s nimi, Pavol Král a Andrea Kozarová urobili dokonalú prácu.

... As usual, as we are accustomed to experience with them, Pavol Kral and Andrea Kozarova have done a perfectly meticulous work.

Komentár – **PhDr. Bohumír Bachratý, CSc.: ČIERNE OVCE UMENIA?**

To je titul vzácnej, ojedinelej a osamelej knihy nielen v slovenskej výtvarnej publicistike. Je to titul s otáznikom?, za ktorým môže nasledovať aj dvojbodka, tri bodky i viaceré, apelatívne výkričníky : ...!!! Pred týmto titulom a knihou o širokej a zložitej problematike súčasnej výtvarnej kultúry Slovenska, Európy i sveta, stojí doterajší život, tvorba i organizačná a riadiaca práca, činnosť, myslenie a poznanie autora knihy, Pavla Kráľa.

akad. maliar Pavol Král (1953) absolvoval v rokoch 1973-79 Vysokú školu výtvarných umení v Bratislave. Jeho otec, Fero Král (1919 – 2008) bol významným maliarom a grafikom umeleckej Generácie 1919 – Generácie druhej svetovej vojny. Pavol Král je v rámci početnej generácie svojich vrstovníkov, narodených v 50. rokoch, maliarom, grafikom, grafickým dizajnér-

rom i monumentalistom. Už dlhé roky je súčasťou jeho profesijného, stavovského-výtvarného života organizačná práca na Slovensku, v Európe i vo svete: predseda Spoločnosti voľných výtvarných umelcov, dlhoročný predseda Slovenskej výtvarnej únie, prezident IAA Europe, viceprezident IAA/AIAP, viceprezident ECCD, člen Medzivládneho výboru Dohovoru pre kultúrnu diverzitu UNESCO a i. Prirodzený subjektivismus autorskej umeleckej tvorby, sugestívnej dynamickej, expresívnej maľby a grafiky krajinárskych vízií, abstrakcie i múzických, hudobných inšpirácií, prerástol a spojil sa s objektívnym, analytickým videním, vzťahom a poznaním zložitých zákonitostí i problémov stavu a vývoja výtvarnej-vizuálnej kultúry v rôznych kontextoch kultúrno-spoločenského života, ekonomie a diferencovanej občianskej spoločnosti krajín a štátov Európskej únie a sveta dneška, spomienok na minulosť i predstáv a prognóz budúcnosti. Umenia i ľudskej civilizácie 21. storočia.

Knihu nás zasvätené, vecne, faktograficky a aj s otáznikmi oboznamuje zo „stavom“ stavu nielen výtvarníckeho, stavu umenia v spoločnosti v celej jeho šírke. Nielen v symbolickej, ale predovšetkým v reálnej a pravdivej podobe majú svoj význam kľúčové otázky začiatku a záveru obsahu tejto knihy: Prispieva umenie k rozvoju spoločnosti? Potrebujeme vôbec umenie? Najstručnejšia odpoveď na tieto otázky je – áno, iste! Nie sú to otázky a odpovede kladené iba umelcom. Sú určené širokému spoločenstvu civilizovaných ľudí a štátov. Sú to otázky smerované hlboko do ľudského vedomia a bytia. Do sfér, ktoré viac či menej, v dobrom i zlom, súvisia = formujú a deformujú, motivujú a blokujú bázu, podoby i premeny umenia v kontextoch ekonomie, politiky, ideológie, etiky a estetiky, filozofie a umeleckej inteligencie, citlivosti a zodpovednosti, ako aj dobového i nadčasového, individuálneho a kolektívneho pragmatizmu a egoizmu malého i veľkého „jáství“, tých, ktorí rozhodujú, aj tých, ktorých tieto rozhodnutia postihujú. Toto jestvuje aj v úžasnej sfére výtvarnej kultúry i v osudoch výtvarníkov, ako nám to história dokumentuje od čias staroveku i antiky až po dnešok.

Postavenie a štatút umelca sú veľmi citlivé aspekty jeho existencie. Sprevádzajú jeho subjektívnu emocionalitu i „řád“ rozumu v živote i v tvorbe. Explozívna

doba moderny a postmoderny má obrovskú, konštruktívnu i deštruktívnu silu. Nadviazala na 19. storočie. Sprevádza ju historické vedomie a poznanie kontinuity i zlomov vývoja a jeho metamorfóz. Bolo to smelé i dravé hľadanie a nachádzanie, ako hovoril P. Picasso. Boli to mnohé „nulové body“, stagnácia, nihilizmus, minimalizmus i absurdita a beznádej. Zúfalstvo i tragédie. Bolesť i vzdor. Krásna ľudskosť, humanizmus a múdrosť. Doba, priestor a čas nádejí a viery. Čas slobodnej autonómie umenia, jeho revolty a vzbury, ale aj krehkej nehy, poézie, farieb, ticha, „šepotov a výkrikov“ ducha diela i duše umelca a umelcov. Vzácnych géniov i fantastov. Osobností odvahy, vášne, radosti a sily. Veľkých sólistov, hráčov komorného orchestra i filharmónie i... mnohých príslušníkov a účastníkov spoločenstva umelcov, skupín, spolkov, organizácií. V ich rámci aj tých, ktorí sú čierne ovce umenia, alebo biele vrany nad vzdialeným horizontom nádeje a budúcnosti výtvarnej kultúry našej planéty, možno aj z vesmíru umeleckej kométy.

Ostaňme však na našej zemi. Pri umení a výtvarnej kultúre človeka a ľudí. Aj tá má svoje radosti a strasti. Zákonitosti, „mýty a fakty“, potenciú i program a vývoj. Vizualne 20. storočie obohatilo a zahltilo nové médiá, dnes aj technológie, informácie často plné iba prázdnoty, lacných exhibícií a chorých manipulácií. Viditeľným sa stáva aj neviditeľné. Ľudia však prestávajú vedieť vidieť aj v pohľadoch človeka na človeka, a človeka na umelecké dielo. Deformácie začínajú už v detstve. Ohrozujú čisté priame videnie i raný detský výtvarný prejav, prapočiatok aj veľkých majstrov. Generácie mladého, stredného i zrelého veku umelcov poznajú svoje cesty, ale aj bludiská, slepé uličky, hranice a disproporcie možností, daností a výsledkov tvorby a diela. Pomôcť môže čiastočne aj správny a dobrý štatút umelca, ale hlavne umelec v umelcovi, ako zodpovednom tvorcovi hodnôt.

Tieto hodnoty vystupujú z intimity a súkromia ateliérov. Na výstavách, v galériách, vo verejnom priestore nadobúdajú nezastupiteľnú spoločenskú pôsobnosť. Môžu oživiť aj trh s umením tým, že prehĺbia vzťah ľudí k umeleckému dielu, k tvorbe, k práci umelca. Môžu prekonať aj pocity tých, ktorí umeniu nerozumejú. Umelecké diela nesú v sebe otázky i odpovede, ale aj výzvy, symboly, podobenstvá a posolstvá. Poznaj

seba – poznaj dielo. Intelekt, inteligencia citov, múzická tolerancia i vedomie súvislostí, môže priviesť človeka k poznaniu krásy a pravdy umenia. V ich rámci aj nádeje, lásky, zodpovednosti a úcty k umeniu v človeku a k človeku v umení. Nielen v umení. V ľudskom živote. Možno potom bude oveľa, oveľa menej čiernych oviec v dave a stáde človečiny.

•

Doporučení k vydání publikace autora akad. mal. Pavla Krále, předsedy Slovenské výtvarné unie

doc. akad. soch. Ladislav Křenek, ArtD., vedúci Ústavu dizajnu VUT Brno, Česká republika, 25. 11. 2017

**Umenie a spoločnosť / mýty a fakty
medzinárodné porovnaní, náčrt stavu, potenciálu
a možných riešení**

Společnost dnes čelí množství protichůdně působících výzev. V první řadě je to globalizace, která stírá rozdíly mezi dříve rozdílnými regionálními, národními, či společenskými skupinami, dále zásadní změny v sdílených hodnotách a v neposlední řadě v postojích ke kultuře, ke smyslu a působení umění na společnost, ale také ke transformacím dopytu po umění se strany jeho konsumentů. Publikací, které by se této problematice věnovali komplexně, metodicky a uchopitelně i pro laiky, nebo méně zkušené mladé lidi studující umělecké odbory, ekonomicko-společenské vědy, sociálně-společenské vědy, filosofii a pod. je poskromnu. Akad. mal. Pavol Král, mezinárodně uznávaný expert na otázky kulturní diversity, kulturní politiky a manažmentu umění, působící v čele něko-

lika významných nadnárodních organizací (zastupující Slovenskou republiku mezi jiným i v UNESCO) dlouhodobě komunikuje s významnými představiteli kulturních politik na celém světě, studuje národní zákony a normy týkající se správy a manažování umění na úrovni států, předkládá zájemcům o problematiku souhrnnou správu o stavu, ale i rozdílech v přístupu k umění v jednotlivých zemích. Tento materiál psaný doslova vědeckou citační a edukativní formou je především mimořádně inspirujícím pro všechny, kteří se nad vývojem postoje společnosti, jejích elit nebo politiků k umění zamýšlejí, respektive se chtějí pro kulturu a umění aktivně angažovat. Publikace může být doslova návodem, co se ve světě v této oblasti podařilo, čeho se vyvarovat a na co se v budoucnu soustředit. Její obsah ve formě otázek a odpovědí s doprovodnými citacemi (dokonce v původním jazyce, doplněnými o překlad, aby si jazykově vybavený čtenář mohl udělat osobní názor na jemné nuance v textu – aby mu nebyl podsouván výklad modifikovaný editorem) je pro čtenáře atraktivní a forma průkopnická. Přirozeně nejde o text, který se dá pročíst za jedno odpoledne. To ani není ambice autora. Zdali si to uvědomujeme, nebo ne, nestojíme jenom na startu nové technické revoluce, ale také na startu revoluce v kulturních potřebách lidí. Na startu éry, kdy bude umění dávat smysl životu oproštěnému o monotónní práci a manuální dřinu, ale též pro mnohé o šance smysluplně se zaměstnat. Bez poznání, jak se na budoucnost připravit, budeme nemilosrdně odsouzeni k roli bezvýznamných pozorovatelů. Jako pedagog uměleckého odboru vítám obsah i jako vysokoškolský učební text.

Proto doporučuji podpořit grantem zpracování a vydání výše uvedené publikace.

•

Čierne ovce umenia?

Umenie a spoločnosť: mýty a fakty

6/ „...nerozumím umeniu“

Umenie robí náš život bohatším (keďže prispieva na rozvoj ekonomiky výraznejšie ako niektoré priemyselné odvetvia a vytvára pracovné miesta – pozri kapitolu 1), ale zároveň je náš život s umením aj lepší a krajší. Napriek tomu má veľa ľudí pocit, že sa ich umenie netýka, že umeniu nerozumejú. Stretávame sa s tým bežne.

Sú takéto vyjadrenia opodstatnené?

Ako vzniklo odcudzenie umenia a spoločnosti? Kto za to môže? Je nepochopenie medzi umením a spoločnosťou faktom, s ktorým sa treba zmieriť, alebo ho spôsobuje nevhodný prístup a neadekvátne očakávania? Je vôbec možné zlepšiť vnímanie umenia, komunikáciu medzi umením a spoločnosťou?

S tým priamo súvisí aj otázka, či je umenie len zábavou a zbytočným luxusom, bez ktorého sa pokojne zaobídeme, alebo je naopak pravdou, že umenie ovplyvňuje náš život viac, ako sme ochotní pripustiť.

Možných odpovedí je viac, skúsme si načrtnúť aspoň zopár.

Dnes je tomu ťažké uveriť: Nočná hliadka je dielom, pre ktoré prestali Rembrandtovi jeho súčasníci rozumieť...

1/ Vnímanie umenia je predovšetkým otázkou srdca. Informácie a vedomosti nám neraz chýbajú, ale srdce máme všetci. Aj keď možno veríte tomu, že umeniu „nerozumiete“, skúste si spomenúť, či ste predsa len aspoň raz – i napriek chýbajúcim odborným znalostiam – nestratili pôdu pod nohami, keď ste sa nechali so zavretými očami unášať hudbou, či ste nezažili splynutie s rytmom tanca s partnerkou či partnerom v náručí, či vám niekedy v kine nevbegli slzy do očí, či ste nezažili pocit, že maliar, básnik či textár piesne to vyjadril aj za vás. Ak vás akýkoľvek druh umenia as-

poň na chvíľu dokáže pohltiť, tak pre umenie nie ste stratení, umenie nie je stratené pre vás. Dovoľujem si tvrdiť, že „rozumienie“ postavené na znalostiach je až za tým: môže a dokáže zážitok výrazne prehĺbiť, pomáha objaviť nové vrstvy diela i súvislosti, ktoré sme na prvý pohľad nepostrehli, ale zážitok zo samotného vnímania nenahradí. V extrémnom prípade môžete vedieť všetko (aj kalkulačka toho „vie“ pomerne dosť), ale napriek tomu zostať chladný a nezúčastnený (studený ako „psí čumák“). To by mohla byť prvá odpoveď.

Poznámka: Polemizujem s „rozumiením umeniu“ najmä v jeho negatívnej podobe, čiže s „nerozumením umeniu“. Je to okrídlená fráza, ktorá vytvára bariéru pri vnímaní umenia, ktorej mnohí podľahnú a bezdôvodne sa tak stotožnia (viac či menej dobrovoľne a na vlastnú škodu) s príslušnosťou k menejcennej, neprivilegovanej skupine, ktorá nie je pre umenie „dosť dobrá“: s takýmto kategorickým delením na základe predsudkov mám zásadný problém. Na druhej strane vôbec nechcem spochybniť intelektuálnu stránku umenia. Páči sa mi názor, ktorý vyslovil Spike Lee už pred 20 rokmi. Na otázku, čo by si podľa neho mali ľudia myslieť o jeho filmoch, odvetil: „To je presne to správne slovo. Myslieť. Povedal by som, že to stačí.“

2/ Druhá odpoveď: je vhodné mať svoje srdce otvorené a nebáť sa občas skúsiť niečo nové. Nikdy dopredu neviete, či práve teraz nie je tá správna chvíľa zistiť, čo vás naozaj obohacuje a posúva ďalej. A je úplne prirodzené zároveň pripustiť, že možno vás konkrétne dielo naozaj v danej chvíli neosloví – to ešte nemusí byť koniec sveta (nie každému sa predsa páčia blondínky, niekto uprednostňuje brunetky). Umenie má veľa farieb a vôní, nesmierne širokú škálu vyjadrovacích prostriedkov: od klasických, už overených časom, až po tie najsúčasnejšie, ktoré sú ešte v procese rozvoja. Rovnako nekonečný je okruh tém a podnetov, ktoré sa stali inšpiráciou pre jednotlivých umelcov na vyjadrenie ich osobného postoja – od zásadných otázok ľudskej existencie, otázok života a smrti, až po intímne osobné výpovede. Umenie môže vyjadriť radosť, smútok, nehu, niekedy hravý humorný nadhľad, inokedy naliehavú výzvu, môže reagovať na tragédie a katastrofy, môže apelovať, provokovať či protestovať, ale môže priniesť do našej duše aj pokoj a mier, či jednoducho nás potešiť. Na rozdiel od športu (ak sú pochybnosti, kto dobehol prvý, vyrieši to cieľová fotografia) v umení neexistuje a nikdy nebude existovať len JEDEN najlepší umelec, len JEDNO dokonalé a najlepšie umelecké dielo, len JEDNA overená, každým a všetkými akceptovaná forma umeleckého vyjadrenia. Sila a hodnota umenia je v jeho nekonečnej rôznorodosti. Je na nás zistiť, kedy a kde sa cítime najpohodľnejšie, čo nás naozaj priťahuje, motivuje, oslovuje, fascinuje či dokonca elektrizuje, čo nás naplňuje. Úlohu zohrávajú nielen naše skúsenosti a priority vo vzťahu k umeniu, ale i naše osobné rozpoloženie a momentálna nálada:

neexistuje umelecké dielo, ktoré by bolo tou jedinou a najlepšou voľbou v každom okamihu nášho života.

3/ Umenie nie je len o veľkých umeleckých dielach, je aj o maličkostiach, ktoré si často ani neuvedomujeme. Na ilustráciu malá ukážka presahu umenia do každodenného života.

Pred časom bola u mňa na návšteve sestra s rodinou. Ráno, keď vstala, prišla medzi nás usmiata. Tešila sa, že je krásny slnečný deň, hoci podľa predpovede malo pršať. Mýlila sa, naozaj pršalo. Napriek drobnému jesennému dažďu odraz svetla zo steny, susediacej s veľkým francúzskym oknom do obývačky, vytvoril ilúziu slnečného dňa. Prečo? Pomohol malý trik: stenu sme natreli teplou žltou farbou.

Výtvarník alebo architekt môže vďaka svojej teoretickej príprave (teória farby, psychológia, zásady kompozície, atď) i skúsenostiam pomôcť vytvoriť priestor, v ktorom sa cítime dobre, v ktorom sa nám dobre dýcha. Pri absencii odborníka môže byť naopak výsledkom i depresívny, dusný priestor, v ktorom na nás steny priam padajú.

4/ Štvrtú odpoveď začneme otázkou: trúfneme si povedať, že rozumieme dnešnej dobe? Podiel na odcudzení – ktoré sa zvyčajne automaticky spája so súčasným umením (...aj vy máte občas chuť „kopnúť si“ do umenia?) má aj stále sa zrýchľujúci vývoj spoločnosti. Ak máme pocit, že súčasnému umeniu nerozumieme, ak nás dráždi, ak sa s ním nevieme stotožniť, umelci za to v podstate až tak nemôžu. Sú produktom i súčasťou civilizácie a ich tvorba je zrkadlom svojej doby.

Staroveký Egypt bol z hľadiska kultúry skoro 3 tisícročia v podstate jednoliaty celok (pri istom zjednodušení a ak odhliadneme od rozdielov, charakterizujúcich jednotlivé obdobia, ktoré však pre neodborníka zásadnejší rozpor nepredstavujú). Ak sa niekto narodil v starovekom Egypte, narodil sa vo svete, ktorému dominovali pyramídy. Žil vo svete, v ktorom 2500 rokov platili v podstate rovnaké pravidlá. Zažíval to isté, čo jeho rodičia, starí rodičia i prastarí rodičia, jeho deti, vnuci i pravnuci, mnoho generácií pred ním i mnoho generácií po ňom.

Antika trvala už len 1000 rokov. Renesancia dominovala snáď 2 storočia. Secesia, posledný veľký sloh, v ktorom sa ostatné druhy umenia podriadili architektúre, už len zopár desaťročí.

Svet sa mení a mení sa stále rýchlejšie. Zmena sa stala súčasťou nášho života. I preto neraz prestávame svetu ako celku rozumieť. Už ani list neodošleme, pokiaľ si na pošte nenavolíme na dotykovej obrazovke požadovanú službu. Rozumejú však naši rodičia a naši starí rodičia mobilom, mobilným aplikáciám, smartfónom, počítačom, možnostiam internetu, digitalizácii takmer všetkého? Zrejme nie. Nezrozumiteľnou sa stáva súčasnosť i ako celok (na jednej strane nadprodukcia informácií, na druhej strane strata súkromia, strata dôvery v čokoľvek), keď sa často necítíme byť jej súčasťou. Ak však „nerozumieme“ dobe, v ktorej žijeme, prečo očakávame, že umenie bude výnimkou? Prečo sa čudujeme, ak sa nám zdá nezrozumiteľná či vzdialená jedna zo súčastí našej civilizácie – umenie – keď pre značnú časť ľudskej populácie sú nesporne nezrozumiteľné i mnohé iné jej súčasti (ktoré sú pre iných absolútnou nevyhnutnosťou: počítače, mobily, digitálna gramotnosť)?

Môže vôbec umenie nereagovať na svoju dobu? Môže byť umenie iné? Iné, ako je spoločnosť, ktorej je produktom?

Zrejme nie. Preto je súčasné umenie, ako to vyjadril Robert Wilson „...hlasom a denníkom našich dní“.

Na rozdiel od trvácnosti staroegyptskej či antickej civilizácie dnes prežívame éru kontinuálnej zmeny: keď sa ráno zobudíme, včerajšie pravdy už neplatia. Veci sa vyvíjajú a menia. Všade, vrátane umenia. Ale to neznamená, že musíme pri každom stretnutí s umením zaslziť od radosti. Niekde sa nájdeme, inde menej. Nemôžeme však ignorovať fakt, že zmena je podstatou vývoja. Ak sa nám zdá súčasné umenie zbytočné (v duchu zásady, že to dobré už „bolo“), predstavme si, že by sme vývoj umenia zastavili povedzme na konci 19. storočia, s odôvodnením, že všetko je už vymyslené. Už predsa existovala hudba Bacha, Mozarta, Beethovena, diela Michelangela, Rembrandta, Cézanna, Gauguina, van Gogha, už boli napísané romány Dostojevského. Čo by bolo dôsledkom zastavenia

vývoja? Dielo Matisa, Picassa, Pollocka, Dalího, Warhola, Fullu, Galandovcov, Hložníka, Brunovského by neexistovalo, nevznikol by džez, nebol by Gershwin ani Rapsódia v modrom, nepoznali by sme piesne Beatles ani rock and roll, neexistovala by kinematografia, rádiové a televízne vysielanie, videoklip, vývoj architektúry by neovplyvnil funkcionalizmus, ktorý do našich bytov priniesol svetlo a nové dispozičné riešenie vrátane WC a kúpeľne ako ich samozrejmej súčasti... Predstavte si, koľko úžasných vecí by sme nepoznali! Zoznam toho, o čo by sme prišli, by bol takmer nekonečný.

Nemusíme automaticky a nekriticky súhlasiť so všetkým novým. Aj mäsiari občas vyrobia presolenú šunku, i polievka niekedy prihorí. Ani hokejisti nevyhrajú každý šampionát, napriek tomu, že im tak veľmi držíme palce. Ale mali by vôbec šancu, keby na majstrovstvá nechodili, pokiaľ by neexistovala celá tá plejáda nadšených chalanov, ktorí začínajú s hokejkou niekde na rybníku, odkiaľ sa len niektorí dostanú aspoň do okresnej súťaže, zopár do ligy, a len sem-tam niekto aj do reprezentácie? A ani v reprezentácii sa napriek rokom odriekania a driny nepodarí každej zostave získať tú vytúženú medailu.

V umení je to obdobné: bez širokej základne a priaznivej atmosféry, umožňujúcej systematický rozvoj, je nádej na špičkové výkony mizivá.

Aj umenie si svoju šancu zaslúži.

5/ Piata odpoveď: „nerozumenie“ umeniu nie je vynálezom dnešných dní. Rembrandt van Rijn, génius svojej doby – baroka, bol na vrchole, bol (ak použijeme súčasný slovník) hviezdou, celebritou. Ale stačilo, aby trochu zmenil spôsob maľovania – z nášho pohľadu jednoznačne správnym smerom – a spoločnosť jeho doby ho zavrhla.

Na ilustráciu ukážka staršieho Rembrandtovho obrazu *Hodina anatómie u doktora Tulpa*, v tej dobe akceptovanej formy skupinového portrétu, a jeho novšieho obrazu *Nočná Hliadka*, nesporne výrazne lepšieho, ktorý spoločnosť jeho doby odmietla. Dôsledky „nepochopenia“ pre Rembrandta veľmi dobre dokumentuje séria jeho autoportrétov: na začiatku na vrchole, úspešný a šťastný s krásnou manželkou

↑ Hodina anatómie u doktora Tulpa
Nočná hliadka ↗

Saskiou, potom prekvapený, nechápajúci a sklamaný, na konci troska. Zomrel zabudnutý a v biede, pretože spoločnosť mu zrazu nebola ochotná „rozumieť“.

A čo Vincent van Gogh? Dnes sa predáva každý jeho obraz za desiatky miliónov, on sám predal jeden jediný obraz. Len jeden. A celá generácia geniálnych maliarov mala osudy veľmi podobné.

Úplne triviálny príklad z 19. storočia: Eiffelova veža. Doba ju odmietla, Parížania ju nechceli. A dnes? Dokážete si predstaviť nepredstaviteľné, Paríž bez jeho symbolu, bez Eiffelovky?

6/ Prečo je to tak? Práve tie najlepšie diela v umení často predbehajú svoju dobu a neraz to chce istý čas, kým ich spoločnosť docení a akceptuje.

Z hľadiska laika, diváka, konzumenta umenia situáciu komplikuje fakt, že základný princíp tvorivosti, základný princíp umenia je neopakovať to, čo už bolo, ale prísť s niečím novým. Povedať to inak, vyjadriť sa inak, nachádzať nové súvislosti. Žiadna garancia úspechu ani skúška správnosti pritom neexistuje: momentálny úspech u publika nie je dôkazom kvality diela (môže to byť len výsledok manažérskej šikovnosti a schopnosti „trafiť sa“ do vkusu priemerného diváka s nie príliš vysokými nárokmi, ktorý očakáva znovu a znovu to, na čo je už zvyknutý), rovnako ako kvalitu automaticky nedokazuje ani divácky neúspech (v zmysle „som taký úžasný, že ma môžu pochopiť až nasledujúce generácie“). Takže vzniká množstvo výsledných kombinácií, vrátane tých pomerne jednoduchých: je to

výborné a publikum to prijalo, resp. nemá to úspech preto, lebo to nestojí za nič.

Áno, nie všetko nové je automaticky lepšie. Ale nedávajme za to vinu len umelcom. Pripomeňme si, že hľadanie nových ciest je základom vývoja ľudskej civilizácie: ak by sa ľudstvo s týmto princípom nestotožnilo už pred tisícročiami, ak by sa uspokojovalo len s tým, čo už existuje, tak by sme dodnes bývali v jaskyniach a lovili mamuty (neviem ako vy, ale mne sa späť do jaskyne nechce).

AKO PRISTUPOVAŤ K UMENIU? SKÚSME SI TO POVEDAŤ EŠTE TROCHU INAK.

Milióny ľudí sa denne míňajú v električkách, autobusoch, na chodníkoch. Prejdú popri sebe, väčšinou sa navzájom vôbec nevnímajú a netušia, kto sú tí druhí. Občas niekoho letmo zbadáme, niekto nás zaujme. A len sem – tam sa pohľady dvoch ľudí stretnú a „zablsne sa“. Niečo sa stane.

To je moment, ktorý je úžasný a veľmi dôležitý. Možno vám zmení život. Možno už nič nebude tak, ako predtým. Možno dá životu zmysel. Môže sa to stať tebe, mne, nám všetkým. Dokonca aj keď sa nič ďalšie už potom nestane, tak si ten okamih zapamätáme na roky, možno na celý život.

Silné výboje, priam ohňostroje, ktoré sa v takýchto chvíľach v nás odohrávajú, je ťažké porovnať s čímkoľvek. V plnej miere ich nedokáže nahradiť zrejme nič. Ale najbližšie k tomu má umenie.

ČO MÁ UMENIE SPOLOČNÉ S TAKÝMITO KRÁSNYMI OKAMIHMI V MEDZIĽUDSKÝCH VZŤAHOCH?

1/ Nie je prítomné racio: v prvej chvíli často ani netušíme, kto je tá druhá strana, kto je človek, s ktorým sa nám pohľady stretli. Rozum s tým nemá nič spoločné. Je to vec srdca.

To platí pri prvom kontakte neraz aj v umení.

2/ Nedeje sa to každých 5 minút. V tej najsilnejšej podobe to jednotliviec zažije len výnimočne, možno len pár-

krát za život. A nedá sa to ani mechanicky zopakovať. Podobne to môže prebiehať aj v umení.

Dovoľte príklad na ilustráciu:

Ako sedemnásťročný som sa prvýkrát dostal do priameho kontaktu s veľkou zbierkou súčasného umenia – navštívil som Szépművészeti múzeum v Budapešti. Strávil som v ňom väčšinu času z krátkeho 3 dňového pobytu. A výraznú časť – pol dňa – som venoval malej kolekcii približne 20 sôch Augusta Rodina.

Diela tohto sochára, často označovaného za najväčšieho sochára 19. storočia, mi neboli neznáme, ale dovtedy som ich poznal len z kníh. Bezprostredný kontakt s jeho sochami ma úplne očaril. Skúmal som ich zo všetkých strán, znovu a znovu som sa k nim vracal. Nikdy som na ten silný zážitok nezabudol.

Do Rodinovho múzea v Paríži som sa dostal až skoro po 20 rokoch, v roku Nežnej revolúcie, ktorá mi otvorila dvere do sveta. Je tam prakticky všetko, čo vytvoril, samozrejme vrátane mojich obľúbených diel ako Balzacov pomník, súsošie Občania z Calais a iné. S úctou som to všetko prešiel a zhruba za hodinu som odišiel.

Kedysi pol dňa na 20 sôch, teraz mi na stovky stačila hodina, hoci Rodin zostal v mojich očiach úžasným sochárom aj naďalej. A rád si stretnutie s ním pri návšteve Paríža znovu a znovu opakujem.

Iba ten záblesk sa pri stretnutí s ním už v rovnakej intenzite nekoná. Jeho dielo sa nezmenilo, iba ja som sa niekam posunul. A záblesky zažívam niekde inde. A je to tak v poriadku (v porovnaní s medziludskými

vzťahmi sa to v umení deje predsa len častejšie a za neveru sa to našťastie nepovažuje :)

3/ Nedá sa to naplánovať. Nemá zmysel rozhodnúť sa, že dnes o 14:00 stretnem toho pravého/tú pravú, naše pohľady sa stretnú a „zablsne sa“. Vyuknutím zo svojej škrupiny, opustením svojej samoty, narušením každodenných mechanických rituálov či vyhľadávaním vhodných príležitostí môžem svoje šance zväčšiť, ale garancia zaručeného úspechu neexistuje. Naopak, môže sa to stať práve vo chvíli, keď to nečakáme, keď na to nie sme pripravení, môže to udrieť ako blesk z jasného neba.

Podobne sa to stáva aj v umení.

4/ Ak je náš postoj apriori negatívny (napr. ak si v mladosti vytvoríme názor, že všetky dievčatá sú vypočítavé beštie, ktorých cieľom je pripraviť nás o slobodu či majetok a zničiť nám život), tak šanca, že jedného dňa dôjde k takémuto záblesku, sa nám výrazne zníži. Nevylúči, ale zníži.

To isté platí aj v umení. Ak sa obrníme nezáujmom, okázalo na umenie kašleme, ak si vsugerujeme, že umenie nás nezaujíma, tak znižujeme svoju šancu, že umenie nás jedného dňa osloví, obohatí, poskytne nám radosť.

5/ Nič nemôže plnohodnotne nahradiť priamy osobný kontakt medzi ľuďmi. Určite nie kontakt prostredníctvom SMS, mailov, Facebooku a iných sociálnych sietí. Obdobne to platí aj v umení. Nezabudnime, že priamy, osobný kontakt s dielom môže zážitok až neuveriteľne prehĺbiť. Akokoľvek je záznam na CD technicky dokonalý, nevyrovná sa zážitku z koncertu, zo stretnutia s interpretom hrajúcim naživo, s jeho atmosférou a publikom (a hoci aj s prípadnými chybičkami). Rovnako ani dokonalá reprodukcia nemôže nahradiť originál maľby či sochy na výstave či v galérii, návšteva divadelného predstavenia ponúka rozhodne viac ako záznam predstavenia v televízii, atď.

6/ Skúsme si predstaviť, že ten záblesk na stupnici od 1 do 100 má hodnotu sto. Existuje však množstvo odtieňov až po tú jednotku. Objatie milovanej osoby, letmý dotyk, úsmev priateľa, priateľky či blízkej osoby, zamávanie cez ulicu, pekná spomienka. To sú tie pohľadania – obrazne či naozaj – ktoré nám medziludské vzťahy môžu prinášať.

V umení je to obdobné. Ani umelcom sa pri pohľade na umelecké dielo nepodlamujú automaticky kolena, nepadajú vždy do mdlôb už pri prvých tónoch hudby či pri otvorení zbierky poézie. Umenie je dobrodružstvom na celý život a neprináša len silné zážitky, ale aj množstvo nečakaných maličkostí, ktoré nás ovplyvňujú. Ktoré robia náš život lepším, krajším, bohatším. To je to, čo nám umenie dáva. To je jeho prvá a podstatná strana.

Pripustíme však, že napriek všetkému ste sa aj tak rozhodli umenie zo svojho života vylúčiť, pretože ho pre svoj život nepotrebuje. Na svoj názor máte samozrejme právo.

Zamyslime sa, čomu všetkému by ste sa museli vyhnúť v prípade, že by ste svoje rozhodnutie dôsledne dodržiavali.

Otázkou zostáva, či sa to vôbec dá.

Keby existoval filter, ktorý by dokázal vymazať umenie z nášho života aspoň na jeden deň, boli by sme veľmi prekvapení, čo by to spôsobilo.

Na základe vášho rozhodnutia by vám filter znemožnil návštevu divadla, opery, baletu, galérie (vrátane akejkol'vek výstavy či prezentácie výtvarného umenia, hoci aj v exteriéri, ako sú napríklad podujatia Socha a Objekt či Biele noci), koncertu akejkol'vek hudby a kdekoľvek, tanečného predstavenia, muzikálu, kina. Sú to nesporné formy umenia, snáď nie je potrebné podrobnejšie to zdôvodňovať.

A čo tak televízne vysielanie? Väčšina ľudí, vrátane tých, ktorí hovoria, že kultúru a umenie nepotrebuje, si denne alebo takmer denne sadne k televízoru. Predstavte si, čo by filter odstraňujúci umenie spôsobil.

- Zmizli by všetky filmy i televízne inscenácie. To je samozrejme, na nich sa podieľajú podľa ich typu v rôznej miere umelci prakticky zo všetkých druhov umenia (dramaturg, režisér, kameraman, autor scenára, spisovateľ – autor námetu, prekladateľ, scenograf, kostýmový výtvarník, hudobný skladateľ, dirigent a hudobníci, herci, choreograf a tanečníci, architekt či výtvarník, umeleckí remeselníci atď).
- Zmizla by hudba – v každej a akejkol'vek podobe.
- Zmizla by reklama (je produktom tvorivého autor-

ského tímu v rôznom zložení – grafik, kameraman, režisér, hudobný skladateľ, atď – podľa typu reklamy)

- Zmizli by výsledky práce architektov, nielen všetky historické stavby (hrady, zámky, kostoly, historické centrá miest) ale i moderná architektúra, vrátane záberov z interiéru a televíznych štúdií.
- Zmizli by i také relácie z televízneho vysielania, ktoré by väčšinu z nás v prvej chvíli určite nenapadli: správy, televízne noviny. Ak máte pocit, že nemajú nič spoločné s umením, musím vás poopraviť. Než správy začnú, než nám pekná elegantná moderátorka povie, kto koho dnes zavraždil či znásilnil, zaznie najprv hudobná zvučka – síce len malé, ale predsa len umelecké dielo, ktoré niekto musel zložiť (skladateľ) a niekto zahrať (hudobník). V zábere sa objaví televízne štúdio, väčšinou virtuálne: niekto ho musel navrhnuť (architekt alebo výtvarník, prípadne obidvaja). Logo relácie – práca grafického dizajnéra. Oblečenie moderátorky: nie je to spravidla bežná konfekcia, zvesená z vešiaka v najbližšom hypermarkete, ale aj tú by niekto musel navrhnuť – odevné návrhárstvo je úžitkový umelecký odbor, ktorý sa študuje na stredných i vysokých umeleckých školách. Dokonca i tvár moderátorky, jej „fasáda“, nie je taká, ako ju stvorila matka príroda: prešla úpravou v rukách odborníkov, umeleckých remeselníkov – vizážistov (make up, styling). To všetko by filter odstránil. Až potom by mohli nasledovať správy, samozrejme tiež prefiltrované: ako sme už spomenuli – žiadna architektúra (či už exteriér alebo interiér), žiadne prvky kultúrneho dedičstva, žiadna hudba, žiadne obleky a šaty (to by asi spôsobilo problém :), žiadne zábery z kultúrnych podujatí.

Ak aj tak sledujete najmä šport?

- Oslavou nielen športu, ale i umenia sa stali veľkolepé otváracie a záverečné ceremonie olympijských hier – filter by ich z vysielania odstránil.
- Štadióny? Samozrejme by sa museli z vysielania odstrániť, niektoré sú významom dokonca porovnateľné s takými skvostami architektúry, ako je budova Opery v Sydney.
- Môžeme vylúčiť aj reklamné pútače (práca grafického dizajnéra), hudbu počas prestávok, tanec roztlieskavačiek, logá, a teda aj prakticky všetko športové náčinie, ktoré je nimi označené, nehovoriac o ich sofistikovanom dizajne. Ale došlo

by aj k drastickjším zásahom – niektoré druhy športov by filter zlikvidoval komplet, napr. tanec na ľade a iné športy s umeleckým výrazom, choreografiou a hudobným doprovodom.

- Ak by sme chceli sledovať šport s vylúčením akejkol'vek formy umenia, zrejme by to bolo možné len v prípade, že by sa neodohrával na štadiónoch, ale niekde na lúke, zásadne bez športového náčinia a aby neboli športovci nahí (značkové dresy, tenisky a kopačky by filtrom neprešli), mohli by byť zamotaní do nejakej plachty.

Ak by takto zapracoval filter na všetkých reláciách, zostal by ešte vôbec dôvod na zapnutie televízora? Asi ťažko. Filter by nám navyše zrušil aj samotný televízny prijímač. Tí starší si ešte pamätajú časy, keď TV prijímač bol drevenou skrinkou a tváril sa ako nábytok, jeho dnešná podoba je výrazne poznamenaná prácou umelcov – dizajnérov (bez adekvátneho dizajnu sa už dnes nedá predať prakticky nič).

To sme sa už dostali do oblasti elektrotechnického priemyslu. Má niečo spoločné s umením? Aj keď sa to na prvý pohľad možno nezdá, má. Zisky z výroby síce nenabiehajú na účet umenia, ale bez pridanej hodnoty, ktoré im umenie poskytuje, sú mnohé produkty elektrotechnického priemyslu prakticky nepredajné: načo by nám boli walkmany, gramofóny, magnetofóny, CD prehrávače atď, ak by sme ich nemohli použiť na počúvanie hudby?

Filmy sme už spomenuli, bez nich by stratili zmysel aj všetky elektronické zariadenia na ich nahrávanie či prehrávanie.

Počítače, notebooky, tablety, smartfóny atď? Obsahujú neuveriteľné množstvo práce výtvarníkov a grafikov, a nielen pri tvorbe počítačových hier. Ak by sme výsledky ich práce odstránili, prakticky by prestali byť funkčné.

A čo rozhlasové vysielanie? V niečom by boli účinky filtra menšie, ako pri televíznom vysielaní (nebol by problém s architektúrou, dizajnom, oblečením moderátorov a pod), v inom by boli dôsledky priam likvidačné: žiadna hudba (kvôli ktorej veľká časť poslucháčov rozhlasové vysielanie sleduje), žiadna reklama (ktorá súkromné rádiá živí). Samozrejme ani literárno-dramatické pásma, čítanie poézie či poviedok atď. Ako by filter ovplyvnil turistický ruch? Mohol by existovať bez umenia? Oddych, spoznávanie prírody

a umenie (či už staré alebo súčasné) patria k hlavným motívom, prečo sú ľudia ochotní zvládnuť nepohodlie cestovania. Spoznávanie kultúrneho dedičstva ľudstva, návšteva hradov, zámkov, múzeí a galérií, potulky po historických zákutiach miest, na Slovensku drevené kostolíky a Majster Pavol z Levoče, v Paríži je povinnou jazdou prehliadka Louvre, v Petrohrade Ermitáž, vo Florencii socha Dávida, v Ríme Sixtínska kaplnka. Divákov priťahuje i množstvo aktuálnych podujatí živého, súčasného umenia: výtvarné podujatia ako Socha a Objekt, Bienále ilustrácií Bratislava, Biela noc (6 000 až 8 000 návštevníkov za jedinu noc počas tohoto podujatia v Galérii UMEĽKA v Bratislave, podľa odhadov médií celkový počet návštevníkov v meste dosiahol počet 100 000!), hudobné festivaly Pohoda či Viva muzika, Divadelná Nitra, Nová dráma, Týždeň tanca, rozsiahle dlhodobé podujatia ako Európske mesto kultúry. Pri špeciálnych podujatiach je motívom cestovania aj šport. Ale majstrovstvá sveta v hokeji trvajú len 2 týždne, čo potom?

Samozrejme neprípustná by bola i vlastná akákoľvek umelecká činnosť – hra na hudobnom nástroji, účinkovanie v súbore (divadelnom, tanečnom, speváckom), maľovanie či písanie poézie, spev pri táboráku alebo hoci len tanec na večierku či diskotéke.

Takže, ak by sme umenie dôsledne vylúčili zo svojho života, v podstate by takmer nebolo kam ísť, doma by nás nezachránil ani televízor či rádio, samozrejme by nepripadalo do úvahy ani sadnúť si ku knihe (s výnimkou textov vyslovene technickej povahy: prečítať si manuál na ovládanie automatickej práčky by možné bolo – s podmienkou, že nad jeho grafickou úpravou by sme „prižmúрили oko“), sadnúť by sme si mohli asi len pred chladničku a vyplieniť z nedostatku iných možností jej obsah... Ale zmenilo by sa aj naše domáce prostredie: žiadne predmety, na ktorých sa podieľala ruka umelca (napríklad pri riešení ich dizajnu), žiadna kniha, žiadny obraz či dekoratívny predmet, žiadne farebné riešenie interiéru a v konečnom dôsledku ani žiadny interiér, žiadny byt či dom, poznačený rukou architekta. Zrejme by sme si museli tých pár vecí, nepoznačených umením, čo by nám ešte zostali, zhromaždiť niekde pri potoku, a tam porozmýšľať, ako ďalej...

EŠTE STÁLE SI MYSLÍTE, ŽE SA BEZ UMENIA POKOJNE ZAOBÍDEME? UROBME SI SPOLOČNÝ POKUS

Ak máte pochybnosti, či umenie vo vašom živote zanechalo nejakú stopu, skúsme si spoločne urobiť pokus. Na ilustráciu rôznorodosti, ktorá je v umení tak dôležitá, uvediem výber umelcov a ich diel z rozličných oblastí umenia, ktoré ma v rôznych obdobiach môjho života potešili a zaujali, s ktorými som sa stotožnil tak, že sa stali – viac či menej – trvalou súčasťou môjho života. Výber nie je dokonalý a určite ani kompletný,

napísal som ho spontánne v priebehu dvoch večerov. Nemyslím, že s ním budete v plnom rozsahu súhlasiť. Je to tak v poriadku (dokonca s tým počítam): možno by vás to mohlo vyprovokovať či inšpirovať, aby ste si skúsili napísať vlastný (a lepší) zoznam. Ak budete voči sebe úprimní, nie je vylúčené, že jeho rozsah vás pozitívne prekvapí :)

HUDBA:

Rolling Stones sme počúvali na protest (ako povedal v rozhovore so mnou redaktor SRo, môj priateľ a spolužiak z Gymnázia Peter Turčik), po nich prišli Led Zepelin. Vo chvíľach vzdoru, keď som mal (chcel som mať)

všetko „na háku“, bola vhodná chvíľa pre piesne Boba Dylana (*Blowing in the Wind*). Vo chvíľach nehy prišiel čas na Beatles (*Close Your Eyes and I'll Kiss You / Zavri oči a ja ťa pobozkám*), rovnako ako v okamihoch smútku (*Yesterday, all my troubles seem so far away / Ešte včera sa zdali moje problémy také vzdialené*), ale v našich tínedžerských časoch tu boli aj Simon & Garfunkel, ktorí spievali aj to, čo sme pocítili, ale neodvážili sa vysloviť (*I'm the Rock / Som skala, som ostrov. A skala necíti bolesť, ostrov nikdy nezaplače*).

V úplne iných chvíľach a inak ma naplnia B-moll koncert I. Čajkovského, monumentálna dramatická skladba s úžasnými klavírnymi akordami. Priam protichodné zážitky mi poskytuje hudba baroka: žiadna dráma, žiadna výbušnosť, žiadna vášeň – mier a pokoj v duši. Bolero M. Ravella ma vie očariť presvedčivým výsledkom, vytvoreným rozvíjaním pomerne jednoduchej hudobnej myšlienky. Rapsódia v modrom G. Gershwina mi znovu a znovu pohladí dušu. Zhmotnením vášne je pre mňa tango, skladby Astora Piazzollu v podaní Borisa Lenka. A Frederyk Chopin? Klavír milujem, niektoré Chopinove skladby sú zdanlivo jednoduché, ale ich počúvanie nikdy neprestane byť pre mňa sviatkom, či už je to naživo v podaní priateľa Dana Buranovského, famózneho ruského klaviristu Borisa Berezovského alebo z CD (keď mala moja mladšia dcéra 6 rokov, povedala mi: „Ocko, dám ti dobrú radu. Ak chceš, aby sa ti Chopin neprestal páčiť, nepočúvaj ho tak často“ :)) Ešte stále ho počúvam a páčiť sa mi neprestal.

Ale medzitým a súčasne aj *What's a Wonderful World / Aký je svet nádherný* v podaní Luisa Armstronga – nádherná, radosťou zo života prežiatená skladba na chvíľe pohody, *Percy Sledge – vášnivá pieseň When a Man Loves a Woman / Keď muž miluje ženu*, šansóny *Edit Piaf*, úprimné a drsné ako jej život, kultivovaný nadhľad v textoch piesní Milana Lasicu, hudba Jara Filipa, spev stálice nášho jazzu Petra Lipu, ešte predtým Marián Varga a Collegium Musicum s prelomovým dvojalbumom *Konvergenie* (niekoľko týždňov som si denne v predajni overoval, či ho už dostali), Pavol Hammel a *Zelená pošta* (*Smutná ranná električka*), zarezonovali aj Marika Gombitová, Janko Lehotský, Miro Žbirka, Elán, piesne s poetickými textami Kamila Peteraja, japonskí bubeníci Yamato, strhujúci izraelskí klaviristi Yoran Kohlbrun a úplne nedávno Vag Papiian v dôverne známej a predsa znovu a znovu inej *Rapsódii* v modrom Georgea Gershwina...

OPERA:

Niektoré obľúbené diela – *Nabucco, Macbeth, Aida* – nás s celou rodinou vrátane dcér neprestalo baviť zopakovať si aj každý rok (možno 15x?), ale boli i mnohé ďalšie. Súzvuk bohatej scény a kostýmov, zborového spevu (úžasný zbor židovských zajatcov) a sólových výkonov (Martin Babjak, Peter a Miro Dvorský, Peter Mikuláš, Adriana Kučerová) má veľmi ďaleko od jednoduchosti niektorých Chopinových klavírných skladieb, rozozvučí v nás iné struny a neraz je to presne taká bodka za dňom, aká má byť.

DIVADLO:

Herecký koncert Martina Hubu v predstavení *Kontrabas* (Štúdio L+S) som zažil spolu s manželkou aspoň 6 – 7 krát. Divadlo jedného herca, komorný príbeh takmer bez rekvizít. Sonda do duše umelca, vybudovaná na vzťahu hudobníka, hráča na kontrabas, k jeho nástroju. Nekonečné variácie a jemné nuansy lásky, obdivu, hrdosti a nadšenia na jednej strane, ale i nenávisť, pohrdania, znechutenia, bezvýchodiskovosti a beznádeje na strane druhej.

Tančiareň (DPOH), 7 či 8 krát, ešte aj s Ladislavom Chudíkom. Okamihy našej histórie odahrávajúce sa na ploche tanečného lokálu. Predstavenie bez slov, ale s veľmi silným a čitateľným odkazom. Tanečná scéna Ivany Kuxovej s Ondrejom Kovalom je pre mňa jedným z najsilnejších vyjadrení hrôzy holokaustu.

Černé mléko (Činohra ČND): nie príliš optimistická, drsná a presvedčivá sonda do stavu spoločnosti po páde socializmu, v podaní mladého autora Vasilija Sigareva zo zapadnutej dedinky kdesi na Sibíri, ktorý sa do divadla prvýkrát dostal ako 19-ročný, ale keď mal 25, jeho hry už hrali najprestížnejšie divadlá po celom svete.

TANEC:

Klasický balet *Labutie jazero*, SND (snáď 15 krát, pravidelne s celou rodinou), i v podaní ruského baletného súboru; najmä scény s tancom labutí vždy dobré, často vynikajúce.

Moderný tanec: nezabudnuteľný zážitok z predstavenia *Lux et Requiem* v pôvodnej budove SND. Predstavenie o krehkosti života v podaní tanečníkov a stoličiek. Žiadna brutalita, žiadna krv, len stoličky ako symbol života: ak *Smrť* (v podaní Libora Vaculíka) niektorú stoličku prevráti, jeden z tanečníkov zomiera. Jeho/jej telo sa zosúva po šikmej ploche, ktorá sa otvára na okraji javiska,

a zmizne... (rovno pred nami, sedíme s manželkou v prvom rade v strede, stačí natiahnuť ruku a môžeme sa dotknúť hranice medzi životom a smrťou... takmer nedýchame). Niekedy je prevrátenie stoličky výsledkom dlhého zápasu a márných pokusov uniknúť Smrti, inokedy je úplne nečakané. Jedna z najsilnejších scén: milenecká dvojica stojí v objatí na svojich dvoch stoličkách, keď Smrť náhle vytrhne stoličku spod nôh ženy; takmer nič sa nezmení, dvojica ešte zostáva v objatí, len prsty, hlava a nohy ženy ochabnú a nepatrne poklesnú. Jej telo ešte zostáva v mužovom náručí, ale ona tam už nie je...

Lúčnica a iné špičkové folkórne súbory (naše i zahraničné): to je zas úplne iná šálka kávy, ale ešte stále „nevychladla“, slovenský folklór má iskru a neraz vie potešiť oko i dušu diváka.

VÝTVARNÉ UMENIE:

Je veľa autorov, ktorých dielo ma oslovilo, a ešte stále pribúdajú. Poézia i smútok aktov Modiglianiho, žiarivá harmónia malieb H. Matissa, pokoj v zátišiach Morandiho (v jeho trpezlivých a nekonečných variáciách len niekoľkých predmetov a niekoľkých farieb), kubistické diela Pabla Picassa a G. Braqua, racionálne a čisté zátišia Andreja Barčíka zo skupiny Galandovcov, tiché epitafy Fera Kráľa zo 60.-tych rokov, vášnivé dielo Vincenta Hložníka, téma individuálnej slobody v dielach Jozefa Jankoviča a Ruda Sikoru, hravá, provokujúca a prekvapujúca tvorba Alexa Mlynarčíka (už 40 rokov sú súčasťou nášho bytu jeho veľké panely z cyklu, odnedávna zastúpeného aj v expozícii Galérie mesta Bratislavy) obrazy Blažejka Mikuša (dokumenty celoživotného vášnivého zápasu s maľbou a so sebou), svet ukrytý v neuveriteľne bohatých štruktúrach, ktoré trpezlivo rozvíja v svojich maľbách Igor Minárik. A tak ďalej, a vždy sa ešte nájde niečo, čo prekvapí:

Pred pár rokmi som v Paríži zistil, že v Grand Palais je veľká výstava Andyho Warhola. Chvíľu som pred vstupom postával, nebol som si istý, či mám po celodennom náročnom zasadaní ešte silu stráviť polhodinu (namiesto večere) na výstave. Navyše, jeho diela sú mi notoricky známe, nemal som pocit, že môžem objaviť či zažiť ešte niečo nové.

Nakoniec som predsa len vstúpil a zistil som, že som sa mýlil. Strávil som tam nie polhodinu, ale vyše dvoch hodín a stálo to za to. Výstava ma nadchla. Mám pocit,

že až tam som Andyho Warhola naozaj pochopil a naplno si jeho dielo vychutnal (a takmer som tú šancu prepásol :)

LITERATÚRA:

I tu by bol zoznam takmer nekonečný, zo stoviek a tisícov diel nemôžem vynechať aspoň poviedky a romány F. S. Fitzgeralda s vôňou Ameriky rokov 20.-tych, Steinbeckov láskavý pohľad na postavy a postavičky z Monterrey, síce bez budúcnosti, ale zato plné človečiny, romány Remarquea (všetky, ale najmä Traja kamaráti, Víťazný oblúk, Na západe nič nového), z ktorých si dodnes pamätám celé vety: ovplyvnili môj rebríček hodnôt a v 12 – 13-tich rokoch mi otvorili cestu k svetovej literatúre, Hemingwaya s jeho vášňou i tragédiami (Komu zvoní hrana, Zbohom armáda), ale i poéziou všedných dní v čase jeho mladosti v Paríži (Pohyblivý sviatok), Kingsleya Amisa s jeho nezabudnuteľným Šťastným Jimom či ostrou satirou na adresu boháčov Chcem to hneď, beatnikov Jacka Kerouaca, strateného v americkom spôsobe života rokov 50.-tych a jeho súputníka Ferlingettiho, poéziu Charlesa Baudelaira a Francois Villona, už vyše 300 rokov stále sviežu, stále súčasnú a fascinujúcu poéziu haiku (Matsuo Basho: yuku haru ya / tori naki uo no / me wa namida / Jar už odchádza / vtáci plačú / i ryby majú oči plné slz), Sto rokov samoty i Lásku v časoch cholery – neuveriteľné diela, balansujúce na hraniciach reality, mýtov a fantázie velikána latinsko-americkej literatúry, predstaviteľa magického realizmu Gabriela Garcíu Marquéza, výrazný zjav Japonca žijúceho v Spojenom kráľovstve s jeho špecifickou poetikou, ovplyvnenou detstvom stráveným v Japonsku – Kazuo Išiguro a jeho Pale View of Hills či Remains of the Day (v slovenčine som ich nenašiel, snád ešte neboli preložené), Solženicynov Jeden deň Ivana Denisoviča, ktorý nám v 60.-tych rokoch otváral oči, podobnú úlohu zohrávalo dielo Ladislava Mňačka Ako chutí moc a priam vizionárske diela Georga Orwella Zvieracia farma a 1984, jazykové lahôdky v textoch Pavla Branka, filmového kritika, ktorý i vo veku 97 rokov je stále aktívny, mentálne svieži a plný jasne formulovaných myšlienok (tešíme sa na každú jeho novú knihu a máme radi jeho humor typu: „Som veľmi šetrný človek. A to je veľmi šetrne povedané“, ako raz pri stretnutí u nás poznamenal), ak hovorím o humore, tak nemôžem vynechať brilantné poviedky Stephena Leacocka (Lite-

rary Lapses) či ruskú klasiku Ilfa a Petrova – Dvanásť stoličiek, na dúšok som prečítal knihu Jozefa Heribana Prelet sťahovavých vtákov, pozorne som si nedávno preštudoval knihu rozhovorov Stanky Chrobáckovej Repar: Existenciály I, ešte som nespomenul Egyptana Sinuhe od M. Waltariho, Sienkiewiczovu trilógiu Ohňom a mečom/Potopa/Pán Wolodyjovski (ktorú som napriek rozsahu 3500 strán zhltoť na jeden dúšok v priebehu týždňa), Nahých a mŕtvych Normana Mailera – jeden z najlepších románov o 2. svetovej vojne, v poličke má miesto i Tichý don, monumentálne dielo Šolochova o dramatickej dobe, ktorá nedáva možnosť ostať bokom a tragicky poznačí osud jednotlivca (ktorý v snahe rozhodnúť sa správne zabíja striedavo na strane červených i bielych...)

FILM – uvediem aspoň zopár, ktoré ma hlboko zasiahli: Deň kobyliiek režiséra Johna Schlesingera, nelichotivý obraz zákulisia Hollywoodu s jeho pozlátkom i premárnenými životmi, vrcholiaci masovou scénou, keď sa dav, plný vybičovaných emócií, vymkne spod kontroly a veľkolepá oslava sa zmení na tragédiu. Káva a cigarety, film Jima Jarmuscha z roku 2003: úplny opak predchádzajúceho filmu. Žiadne veľkolepé masové scény, len komorné čiernobiele poviedky; čaro všedných príbehov, nápaditá hra so slovami a prekvapujúce pointy. Unavení slnkom, film režiséra Sergeja Michalkova, originálny, pôsobivý a otrasný obraz konca 30.-tych a začiatku 40.-tych rokov v ZSSR, rokov poznačených stalinizmom. The Death of Stalin (2017), film britského režiséra Armando Iannucciho, ktorý obdobie stalinizmu komentuje iným spôsobom – za pomoci satiry.

Snád všetky filmy Woodyho Allena, postavené na kultivovaných, vyšperkovaných dialógoch; irónia i sebaíronia, sondy do sveta intelektuála zmietaného pochybnosťami. Čierna mačka, biely kocúr Emira Kusturicu (1998) – explózia fantázie a radosti zo života, podaná láskavým spôsobom a s humorným nadhľadom.

Obraz kinematografie 20. storočia by nebol kompletný bez nezabudnuteľných filmov Federica Felliniho, ktoré ma vždy dostanú; spomeniem aspoň Cabirine noci (1957), La dolce vita (1960), Rím (1972), Amarcord (1973). Určite nemôžem vynechať filmy Juraja Jakubiska s osobitým poetickým videním sveta, hravé a neraz bizarné. A na záver Záhrada, film režiséra Martina Šulíka, očarujúci poetický komorný príbeh „nehollywoodského“ typu s nádhernou záverečnou scénou, v ktorej sa „ona“ vznesie nad stôl a Marián Labuda šťastne skonštatuje: Všetko je tak, ako má byť.

... A NAKONIEC ŠPORT:

Aj v športe má – popri góloch, bodoch, sekundách – nepochybne svoje miesto umenie, estetika, krása pohybu a ľudského tela, neraz nerozlučne skĺbená s hudbou. Aspoň jeden príklad za mnohé: ak ste sledovali televízne prenosy z Olympijských hier v Pyeong Changu, možno ste tiež prestali dýchať pri sledovaní tanca na ľade v podaní francúzskeho páru Gabriella Papadakis a Guillaume Cizeron, tanca v precítenej harmónii s nesmrteľnou Sonátou mesačného svitu, tisíckrát počutou a stále rovnako úžasnou skladbou Ludwiga van Beethovena, zhmotnenou v novej, vášnivej, éterickej, priam dokonalej podobe (ktorou ma každé ráno počas 3 týždňov znovu a znovu sprevádzali pri káve do nového dňa... :)

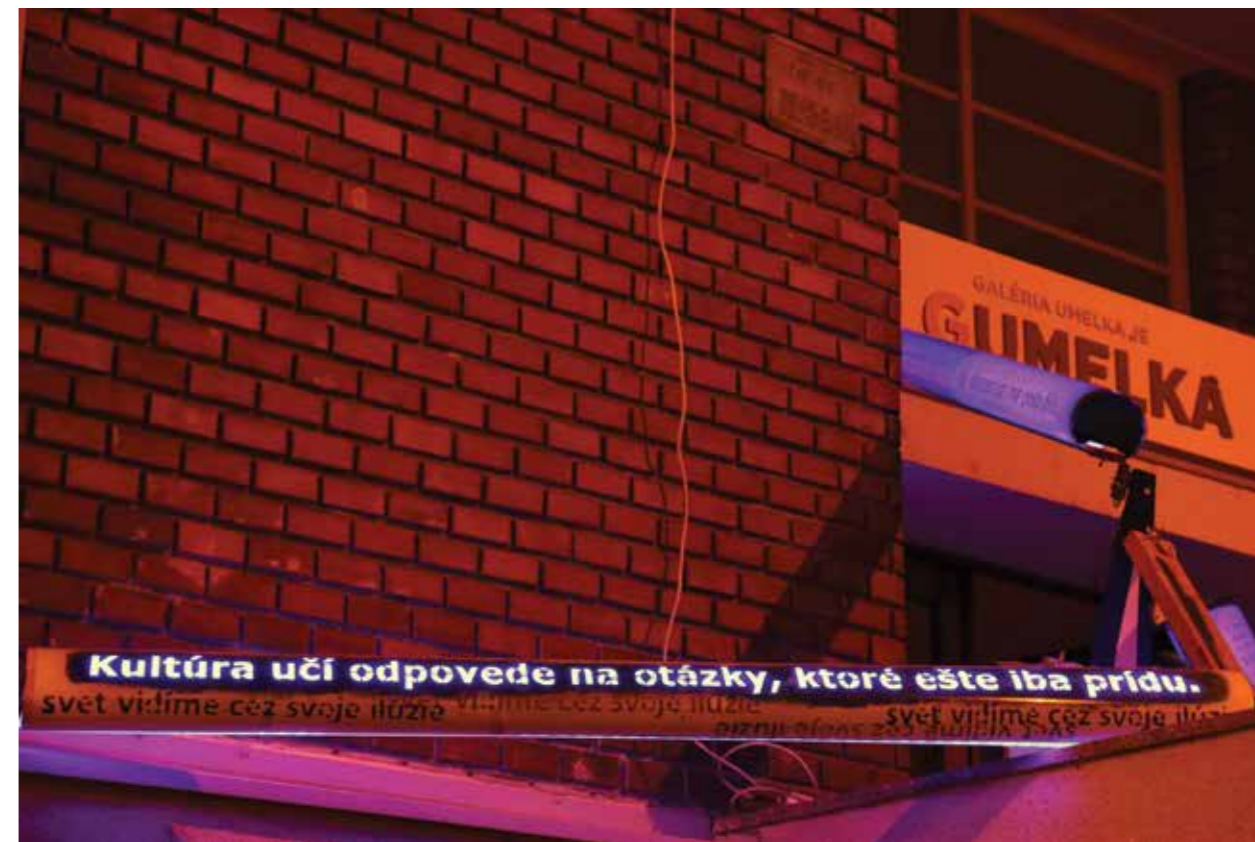

Vzťah spoločnosti a umenia: máme dôvod na optimizmus?

Nasledujúce fotografie ľudí, ktorí neraz v neuveriteľných množstvách zaplňajú priestory kultúrnych podujatí a galérií sú presvedčivým dôkazom, že – napriek všetkým pochybnostiam – **dialóg spoločnosti a umenia naďalej pokračuje.**

Biela noc v Galérii UMEĽKA – divadelné predstavenie a výstava: v priebehu večera okolo 6 až 8 000 návštevníkov, pohoda a dobrá nálada i napriek nutnosti čakať na vstup do Galérie v dlhom rade.

Biela noc v Galérii UMEĽKA: Svetelný objekt Roberta Makara ↑

Obdobná situácia bola i v meste (podľa informácií v médiách sa na podujatí Biela noc zúčastnilo v Bratislave okolo 100 000 návštevníkov!): pred jednotlivými expozíciami i v uliciach Bratislavy dlho do noci davy usmiatej ľudí, ktorí chceli zažiť úžasnú atmosféru Bielej noci, naplnenej umením. Prejsť preplnenou krátkou uličkou medzi Primaciálnym a Hlavným námestím nám trvalo asi 7 – 8 minút, nikomu z davu čakajúcich to však náladu nepokazilo. ↓

Biela noc: davy smerujúce zo všetkých strán k svetelnému objektu pri Dóme sv. Martina ↘ Sochársky objekt Martina Dzureka. ←

...POZNÁMKA ÚPLNE NA OKRAJ

Svet umenia netvorí len vážne veci či riešenie problémov umeleckého vyjadrenia. Patria do neho aj bezprostredné priateľské kontakty, stretávanie na vernisážach, kultúrnych podujatiach, v ateliéroch, na workshopoch či plenéroch, posedenia pri káve (či pri čomkoľvek, čo sa naskytne). Neformálne stretnutia umožňujú nielen pohľad do „zákulisia“ vzniku diela a spoznávanie súvislostí, ale prinášajú aj obyčajné ľudské okamihy – milé, úsmevné či prekvapivé.

Hodina, strávená z času na čas v ateliéri prof. Vincenta Hložníka, i kreslenie s ním a mojím otcom počas letných týždenných plenérov, na ktorých som sa od detstva pravidelne zúčastňoval, mi umožnili spoznať jeho nepredstieranú skromnosť, nesmiernu pracovitosť a náročnosť na seba samého. Jano Valach, spolužiak z vyššieho ročníka na vysokej škole (výborný grafik, ktorý po absolvovaní školy emigroval), po prvej návšteve u prof. Hložníka dlho mlčky sedel v kúte nášho školského ateliéru a spracovával dojmy, než prehovoril. Svoj nesmierny rešpekt a úctu vyjadril drsnými slovami: „Chalani, nemáme šancu... Starý ešte vládze!“

Mám rád posedenia s hudobníkmi po ich koncertoch. Rád pozorujem, ako sa postupne uvoľňuje napätie z ich práve podaného výkonu, ako sa pomaly vracajú zo sveta hudby späť na zem. Neraz som to zažil s priateľom, klaviristom Danielom Buranovským (a spolu s našimi manželkami Dankou a Hankou). I s operným spevákom Martinom Babjakom (a našimi manželkami Dankami), scéna ako z filmu: úhľadne poskladaný smoking, prevesený na zasneženej haluzi pri jazierku, kam si išiel Martin (po koncerte s Danom, ktorého súčasťou bola aj výstava mojich obrazov večer predtým na zámku Nasavrky) ráno v dobrej nálade zaplávať.

Výborný muzikant Boris Lenko, hráč na akordeón i bandoneón, pri svojich vystúpeniach nedáva veľmi naja-vo emócie. Sústreďuje sa len na svoj výkon. Pri jeho koncerte s nadanou mladou francúzskou huslistkou Sidonie Bougamont, ktorého súčasťou boli i improvi-

zácie (len dohodnuté, nie nacvičené), som si však všimol, že sa medzi nimi na javisku niečo deje: u Borisa to nebol obvyklý „poker face“, oči mu sem-tam zasvietili, pokukoval po Sidonie a objavil sa i úsmev. „Boris, čo to bolo, čo sa to dialo na javisku medzi tebou a Sidonie?“, spýtal som sa po koncerte, keď sme spolu sedeli pri pive. „Ále vieš, provokovali sme sa. Išiel som vyššie, ona išla ešte vyššie. Tak som pridal a išiel vyššie aj ja, ale ona išla zase ešte vyššie. A ja som už nemal kam!“ Usmial sa a s rešpektom a uznaním dodal: „Sviňa, bola dobrá!“

Sidonie som znovu uvidel o rok v lete a bolo to milé stretnutie. S manželkou sme prechádzali po Michalskej, popri kaviarenských terasách plných hostí, keď sa od jedného stola ozval výkrik prekvapenia a okamih potom mi visela na krku rozosmiata dievčina! Až po jednej – dvoch sekundách som si uvedomil, že je to Sidonie :)

Na prvé stretnutie s Daliborom Karvayom, husľovým virtuózom, ktorého kariéru sledujeme už 20 rokov, si manželka rada spomína: „Na javisku stál s husličkami asi tak desaťročný chlapec s detskými lícami. Privrela som oči – počula som krásnu, čistú, náročnú husľovú skladbu. Otvorila som oči – žiadny muzikant, zase tam stál len ten chlapec! Ťažké bolo uveriť vlastným očiam, nešlo to dosť dobre dohromady...“

V čase niekoľkomesačných protestov umelcov proti pripravovanej podobe daňovo-odvodovej reformy v roku 2011 sme sa stretávali pravidelne, takmer denne – členovia Grémia Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu a úzky okruh najbližších umelcov, ktorí nám pomáhali s organizovaním protestných akcií. Zopár dní po tom, ako som napísal v mene umelcov otvorený, ostro formulovaný 16-stranový list, ktorý sme odovzdali ministrom práce a sociálnych vecí (reagoval som ním na veľmi negatívne vyjadrenia proti umelcom, ktoré boli v mene MPSVaR uverejnené v médiách) sme sa stretli opäť. Už počas diskusie som viackrát zachytil pohľad Kamila Peteraja, pozeral sa na mňa pozorne a akosi zvlášť. Po skončení za mnou prišiel: „Chcem vám pogratulovať, skvelý text.“ Usmial sa, okamih zaváhal a dodal: „A ja som si myslel, že vy ste taký slušný človek!“

Jedna z mnohých vernisáží v Galérii Umelka:
veľa návštevníkov, dobrá nálada a pohoda.

Deň otvorených ateliérov 2018: Tisíce a tisíce ľudí, ktorí počas celého dňa zaplňali v neuveriteľných množstvách priestory Novej Cvernovky a jednotlivé ateliéry

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ARON Rémy, La Maison des Artistes (2009). *THE WHITE BOOK, 1st European Convention of visual and plastic artists*. France.
- KEA European Affairs (2006). *The Economy of Culture in Europe: Study prepared for the European Commission (Directorate-General for Education and Culture)*. Belgium.
- UNESCO (2005). *Re/Shaping Cultural Policies*. 2015 Convention Global Report. France: UNESCO.
- Ernst & Young Advisory (2013). *At the heart of France's Influence and Competitiveness: 1st Overview of Cultural and Creative Industries in France*. France.
- ŠEBOVÁ, M. (2016). *Ekonomické a sociálne dimenzie kultúry v meste*. (Habilitačná práca). Košice: Technická univerzita.
- CHARHON, P., MURPHY D. a kolektív (2016). *The Future of Work in the Arts, Media & Entertainment Sector / Meeting the Challenge of Atypical Working*. Brussels: Conference at European Parliament.
- Minister kultúry SR CHMEL, R., zostavil ZMEČEK, A. (2005). *Stratégia štátnej kultúrnej politiky Ministerstva kultúry SR*.
- KRÁL, P. (2014). *Štatút profesionálneho umelca / pracovný materiál pre širšiu medzinárodnú diskusiu / Status of the Artist, Working document for a General International Debate*. Bratislava.
- KRÁL, P. (2015). *V medzinárodnej spolupráci sa nám darí, získali sme si rešpekt i uznanie. Dost' dobrý dôvod na utlmenie činnosti? Áno. Pretože fyzikálne zákony platia. Ročenka SVÚ 2015/2016*. Bratislava: Slovenská výtvarná únia.
- NOVOTNÝ, O. (2012). *Dlhodobé vývojové trendy výdavkov na kultúru z verejných rozpočtov a zdrojov súkromných domácností v SR na prelome storočí (do roku 2010 vrátane)*. Bratislava: Národné osvetové centrum.
- NOVOTNÝ, O. (2013). *Podpora kultúry z verejných rozpočtov územných jednotiek SR v novom tisícročí*. Bratislava: Národné osvetové centrum.
- Ministerstvo kultúry SR (2014) *Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020*.

INÉ ZDROJE

- Audiovizuálny fond – webová stránka
- article/98/Instrukcie_profesionalny_umelec.pdf
- Dohovor UNESCO o podpore a ochrane rôznorodosti kultúrnych vyjadrení, 2005
- Draft speaking points for EU intervention(s) at UNESCO 5th Conference of Parties to 2005 Convention, 9. – 13. jún 2015, Paríž
- Fond na podporu kultúry národnostných menšín – webová stránka
- Fond na podporu umenia – webová stránka
- Fond výtvarných umení, Ochranná organizácia autorská: Príspevky získané od povinných subjektov podľa nariadenia vlády č. 180/1969 Zb. a zákona NR SR č. 13/1993 Z.z. za obdobie od 1. 1. 1991 do 31. 12. 2012, január 2013
- GANG Li: Cultural and Creative Industries – New Engine for Economic Growth, China Today, 11. november 2016
- http://preview.triad.sk/svu/Rocenka_SVU_2014-15.pdf
- <http://preview.triad.sk/svu/svu13-14.pdf>
- http://preview.triad.sk/svu/svu_rocenka2015_16.pdf
- <http://skoda.boat.sk/index.php/nova-fabia,19.5.2017>

- <http://www.australiacouncil.gov.au/research/making-art-work/>
- <http://www.carfac.ca/agreements/>
- <http://www.fpu.sk/attachments/>
- <http://www.nocka.sk/uploads/2a/ee/2aeceb40875fac92ecbc4362706e3b7c/>
- <https://niesomdoma.eu/2017/11/v-aprili-2018-stupne-minimalna-hodinova-mzda-na-7-83/>
- <https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2005/>
- <https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2017/>
- <https://www.google.com/search?q=minim%C3%A1lna+mzda+velk%C3%A1+brit%C3%A1nia&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b>
- KRÁL P.: Otvorený list v mene SKKD pre MPV SaR, 25. júl 2011
- KRÁL P.: Pripomienky pre MK k príprave Stratégie rozvoja kultúry na r. 2012 – 2016, 2011
- KRÁL P.: Pripomienky pre MK k návrhu zákona na zriadenie Fondu na podporu umenia, 16. apríl 2013
- KRÁL P.: Návrh odporúčania UNESCO k Štatútu profesionálneho umelca, odoslaný tajomníčke UNESCO Danielle Clíche, 15. november 2015
- KRÁL P.: Návrh zahrnúť výdavky na nákup umeleckého diela medzi náklady, znižujúce daňový základ daňovníka, predložený na zasadaní Rady vlády pre kultúru, 2. október 2017
- KRÁL P.: Importance of artistic communication, integration and cooperation: WHY / HOW / SUCCESSFUL STORIES / the OPPORTUNITIES generated by it / First part: The relationship between culture and society; 2017 Belt and Road International Symposium on Cultural and Art Exchanges and Cooperation, Dunhuang, Gansu Province, P. R.China, 10. – 14. október 2017
- KRÁL P.: K návrhu nových priorít – Akčný plán k Stratégii rozvoja kultúry SR na roky 2018 – 2020, pre Ministerstvo kultúry, 23. november 2017
- KRÁL P.: Ľudia, fakty, udalosti / Rozhovory s tými, ktorí nám majú čo povedať, SRo, 24. február 2018
- Künstlersozialkasse, Nemecko
- Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky: AKČNÝ PLÁN realizácie Stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike, 2015
- MU Agreement, Švédsko, 2009
- Nordic Culture Point, <http://www.kulturkontaktord.org/>, 4. august 2014
- Romboid, 2016
- Rome, Imperium Without Limit, UK, 2015
- RTVS, 30. august 2011, 22. jún 2017
- SITA a ČTK, správa Štatistického úradu SR, 6. september 2016
- SME, 11. november 2015, 30. marec 2016, 2. máj 2018
- Správy RTVS, 3. marec 2016, 17. november 2016
- SVÚ: <http://svu.sk/sk/aktivita/buducnost-prace-v-oblasti-umenia/>
- SVÚ, Výtvarnícke noviny, 3/1998
- Štatistický úrad Európskych spoločenstiev.
- Štatút umelca, Kanada
- ŠÚSR, <https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2005/>
- ŠÚSR, <https://www.euroekonom.sk/ekonomika/ekonomika-sr/ekonomika-slovenska-2017/>
- TA3, 22. jún 2017
- The impact of digital technologies on the diversity of cultural expressions in Spain and Hispanic America, Prepared by Octavio Kulesz, Intergovernmental committee for the

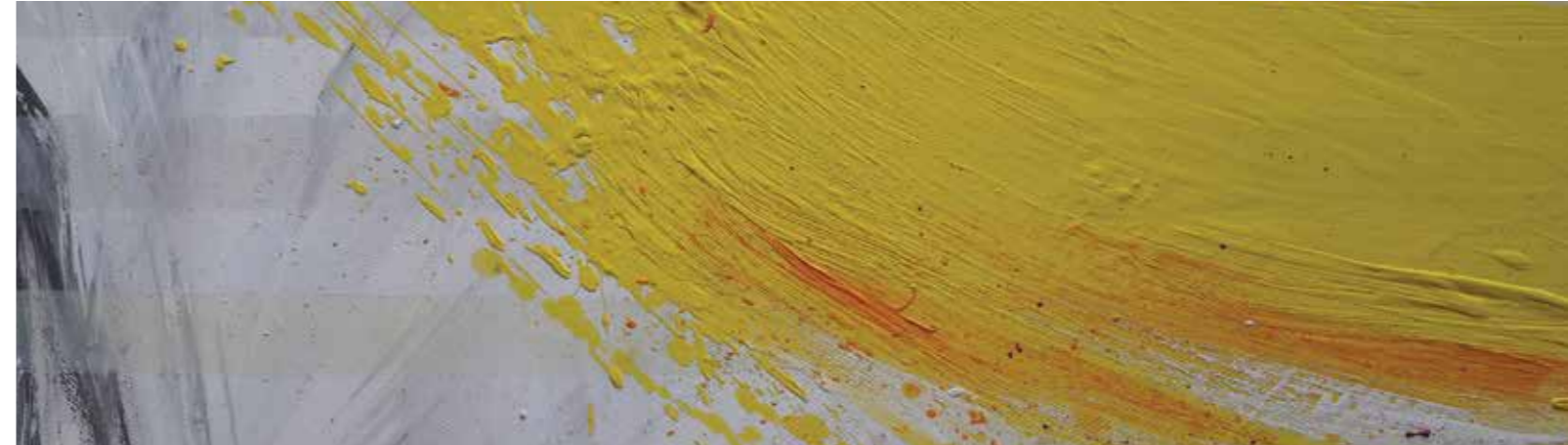
protection and promotion of the diversity of cultural expressions, Tenth Ordinary Session, Paris, UNESCO Headquarters, 12. – 15. december 2016

- The Scotsman, 8. máj 2013
- TV JOJ, august 2011
- Verejné vnímanie umenia a kultúry v meste Quebec, Union des artistes, september 2015

CITOVANÉ A PARAFRÁZOVANÉ VYJADRENIA

- BAYKAM Bedri, Turecko – prezident IAA/AIAP, marec 2018
- BLEYOVÁ Dana, výtvarníčka, 25. máj 2018
- BOER Rob den, Holandsko, IAA Europe, november 2010
- BEAUMARCHAIS, THE WHITE BOOK, Maïsson des Artistes, Francúzsko, 2009
- BRITSKI April, riaditeľka regionálnej pobočky CARFAC, Ontario, Kanada, máj 2014
- CATO Marcus Porcius, rímsky senátor, 234 – 149 pred naším letopočtom
- DESIDERIO Francis, Belgicko, IAA Europe, november 2010
- ĎURINDA Martin, hudobník, 2015
- GISLADOTTIR Gudrun, Island, tajomníčka ECA, Nordic Culture Point, 2016
- HOULE Marjorie, Kanada, 2012
- JELENČÍK Branislav, podpredseda Asociácie Forma, 2018
- JERGUŠOVÁ – VYDARENÁ Lýdia, výtvarníčka, 25. november 2017
- JÖNSSON Norling Katarina, Švédsko, KRO, koordinátor IAA/AIAP pre Európu, 2016
- KAŽIMÍR Peter, podpredseda Vlády SR a minister financií, 30. január 2014
- KOVALČÍK Jozef, riaditeľ FPU, máj 2018
- KLOK Reinier, Dutch Culture, Holandsko, 2016

- KRÁĽOVÁ Daniela, 2018
- KRÁĽOVÁ Kristína, 1993
- KRÁĽOVÁ Violeta, výtvarníčka, 15. február 2018
- Lasica Milan
- LEE Spike, 1995
- LENKO Boris, 2006
- LIDÉN Anders, Švédsko, Konstnärernas Riksorganisation (KRO), 10. november 2015, 1. august 2018
- LIPA Peter, hudobník, Grémium SKKD, 21. apríl 2016
- MESZMER Alex, Švajčiarsko, Culture Action Europe, november 2010
- MITTERRAND Frédéric, Minister kultúry Francúzska, júl 2009
- MORAL-SUÁREZ Carmen, Kanada, IFCCD, 2012
- PALONDER František, režisér, júl 2011
- PETERAJ Kamil, básnik
- RÁŽ Jozef, hudobník, 2015
- RÉMY Aron, prezident Maïsson des Artistes, Francúzsko
- SÖDERLUND Mats, Švédsko, Konstnärernas Riksorganisation (KRO)
- SUDE Stephan, Lichtenštajnsko, výtvarník, október 2010
- SUCHALOVÁ HARICHOVÁ Luba, výtvarníčka, 6. október 2016
- SYMEONIDES Christos, Cyprus, bývalý prezident IAA Europe, november 2010
- SRNENSKÁ Dagmar, prezidentka Asociácie teoretikov, kritikov a historikov výtvarného umenia na Slovensku, 14. február 2018
- UTARIENĚ Edita, Litva, The Chairman of Lithuanian Artists' Association, 15. máj 2015
- VALACH Ján, výtvarník, 1977
- VALLERAND Charles, Kanada, expert UNESCO, 4. jún 2018
- WEISS Thomas, Spolková republika Nemecko, IGBK, november 2010, 1. august 2018
- WERDELIN Anders, Dánsko, 16. október 2010
- WILSON Robert, Living Space, 2016
- WINIKOFF Tamara, riaditeľka národnej organizácie pre výtvarné umenie (National Association for the Visual Arts – NAVA), Austrália, 2015

Čierne ovce umenia?

... umenie a spoločnosť: mýty a fakty

... náčrt stavu, potenciálu a možných riešení

... medzinárodné porovnania

... otázky do vlastných radov

... nerozumiem umeniu

Vydala Slovenská výtvarná únia, Dostojevského rad 2, 811 09 Bratislava, v roku 2018

© Autor: **Pavol Král**, predseda Slovenskej výtvarnej únie, predseda Slovenskej koalície pre kultúrnu diverzitu (SKKD), člen Rady vlády pre kultúru, viceprezident svetového výkonného výboru International Association of Art (IAA/AIAP), Paríž, viceprezident European Coalition for Cultural Diversity (ECCD), Brusel, člen Medzivládneho výboru UNESCO, Paríž

Redakčná rada: **Pavol Král**; **Branislav Jelenčík**, podpredseda Asociácie Forma; **Robert Makar**, pedagóg VŠVU; **Andrea Křístek Kozárová**, manažérka SVÚ; **Jozef Švoňavský**, podpredseda Grémia SKKD; **Peter Lipa**, člen Grémia SKKD; **Mirka Brezovská**, členka Rady riaditeľov International Federation of Coalition for Cultural Diversity (IFCCD); **Bohumír Bachratý**, výtvarný teoretik; **Dagmar Srnenská**, prezidentka Asociácie teoretikov, kritikov a historikov výtvarného umenia na Slovensku; **Werner Schaub**, Nemecko, predseda Federálnej asociácie výtvarných umelcov (BBK), predseda Internationale Gesellschaft der Bildenden Künste (IGBK), prezident IAA Europe; **Grete Marstein**, Nórsko, dlhoročná predstaviteľka Norske Billedkunstnere (NBK), do r. 2015 viceprezidentka IAA/AIAP; **Charles Vallerand**, Kanada, expert UNESCO, do r. 2017 generálny tajomník IFCCD; **Pontus Raud**, Švédsko, KRO Sweden, viceprezident IAA Europe; Anders Lidén, Švédsko – Konstnärernas Riksorganisation (KRO), do r. 2015 koordinátor pre Európu IAA/AIAP; **Marta Mabel Perez**, riaditeľka Múzea umenia v Portoriku a členka svetového výkonného výboru IAA/AIAP

Garant projektu: **Ladislav Křenek**, vedúci Ústavu dizajnu VUT Brno

© Autori doplnujúcich textov:

Bachratý Bohumír, Gang Li, Křenek Ladislav, Křístek Kozárová Andrea, Marstein Grete, Novotný Oskar, Perez Mabel Marta, Raud Pontus, Schaub Werner, Šebová Miriam, Švoňavský Jozef, Vallerand Charles, Winikoff Tamara

© Ilustrácie: **Pavol Král**

© Fotografie: **Pavol Král, Andrea Křístek Kozárová, Dušan Křístek**, archív Ruda Sikoru a **Jozefa Jankoviča, Rijksstudio, Doan Thi Hy Huong**

© Grafický dizajn a layout: **Zuzana Chmelová**

Preklad © **Pavol Král a Andrea Křístek Kozárová**

Produkcia: **Pavol Král, Andrea Křístek Kozárová, Veronika Jelenčíková**

Tlač: **Polygrafické centrum – M & BG**

Náklad: 1000 ks

ISBN 978-80-88906-42-1

Vydané s finančnou podporou autorskej organizácie LITA a Fondu výtvarných umení

